CURSUS
THEOLOGICO-MORALIS
Tomus Prior

Quoad ea, quæ Moralis Theologia diſputat
de LEGIBUS, de Præceptis Decalogi,
de Reſtitutione, & de Contractibus,

Ad uſum Tyronum elucubratus,

Et in Quotidianis Prælectionibus

A P. DOMINICO VIVA
SOCIETATIS JESU
SACRÆ THEOLOGIÆ PROFESSORE

Suis Auditoribus Traditus

In Palæſtra Collegii Neapolitani ejuſdem Societatis,
Cupientibus, atque inſtantibus Moralis Theologiæ Candidatis
IN LUCEM PUBLICAM EDITUS,
AC DICATUS
EXCELLENTISSIMO PRINCIPI

D. MARCO ANTONIO
BORGHESIO

SULMONÆ PRINCIPI, ac ROSSANI,
PROREGI JAM NEAPOLITANO, &c.

PARS QUARTA
DE CONTRACTIBUS

PATAVII, Ex Typographia Seminarii, MDCCXXIII.
Apud Joannem Manfrè.
SUPERIORUM PERMISSU, ac PRIVILEGIO.

BIBLIOTECA NAZ. VITT. EMANUELE III

I N D E X

QUÆSTIONUM, ET ARTICULORUM,

Qui in hoc Quarto Tractatu Theologico-Morali de CONTRACTIBUS continentur.

QUÆSTIO PRIMA.

De Contractibus in genere.

ART. I. *Quid, & Quotuplex ſit Contractus?* 3

ART. II. *Quam obligationem pariat Contractus?* 7

ART. III. *An ſit validus Contractus per errorem, dolum, aut metum celebratus, vel ſine ſolemnitatibus Juris?* 8

ART. IV. *Utrum Juramentum confirmet Contractus?* 15

ART. V. *Quinam poſſint contrahere?* 18

ART. VI. *Ex qua culpa Contrahentes teneantur ad Reſtitutionem in Contractibus?* 21

ART. VII. *Cuinam competat Reſtitutio in integrum, ſi ex aliquo Contractu læſus ſit?* 23

ART. VIII. *An obliget Contractus celebratus ſub Cauſa, Modo, Demonſtratione, vel Conditione?* 25

ART. IX. *Expediuntur reliqua ad Contractus ſpectantia.* 30

QUÆSTIO II.

De Emptione, & Venditione.

ART. I. *Quid ſit Emptio, & Venditio?* 33

ART. II. *Quænam res emi, vel vendi poſſunt?* 35

ART. III. *De Pretio juſto rerum venalium.* 39

ART. IV. *An Monopolia, & Negotiatio ſint illicita?* 49

ART. V. *An debeat Venditor aperire vitia rei venditæ?* 53

ART. VI. *Ad quem ſpectent fructus rei venditæ?* 55

ART. VII. *Utrum res vendita pereat, vel deterior fiat in damnum emptoris, an venditoris, ante, vel poſt traditionem?* 58

QUÆSTIO III.

De Mutuo, & Uſura.

ART. I. *Quid, & Quotuplex ſit Mutuum? Et quinam a reſtituenda re mutuata deobligentur?* 60

ART. II. *Quid, & Quotuplex ſit Uſura, & quo Jure prohibita?* 62

ART. III. *An quævis obligatio impoſita Mutuatario ſit Uſura?* 65

ART. IV. *Quotupliciter poteſt aliquid ultra ſortem exigi citra Uſuram?* 68

ART. V. *Expediuntur, quæ ſpectant ad Uſurarium.* 77

QUÆSTIO IV.

De Cenſibus, ſeu Redditibus annuis.

ART. I. *Quid, & Quotuplex ſit Cenſus?*

ART. II. *De Conditionibus Jure naturali requiſitis, ut Cenſus ſit licitus, & non uſurarius.* 83

ART. III. *De Conditionibus Jure poſitivo requiſitis ad Contractum Cenſus.* 87

ART. IV. *Expediuntur, quæ ſuperſunt de Cenſibus.* 91

QUÆSTIO V.

De Emphyteuſi, Feudo, & Libello.

ART. I. *Quid, & Quotuplex ſit Emphyteuſis, Feudum, & Libellus?* 93

ART.

Digitized by Google

ART. II. *De Conditionibus Feudi, & Emphyteuſis.* 96
ART. III. *Quinam poſſint in Feudum, vel Emphyteuſim dare, aut accipere, & ſuccedere? Et quando Feudum amittatur?* 98

QUÆSTIO VI.
De Cambiis.

ART. I. *Quid, & Quotuplex ſit Cambium?* 100
ART. II. *An Cambium minutum ferat palliatam uſuram?* 101
ART. III. *An Cambium locale contineat uſuram?* 103
ART. IV. *De Conditionibus a Pio V. requiſitis ad Cambium locale, ne ſit ſiccum, & uſurarium.* 107
ART. V. *De Cambio ſicco.*

QUÆSTIO VII.
De Locatione, & Conductione.

ART. I. *Quid ſint hi Contractus, & quænam locari poſſint?* 110
ART. II. *Quid ferant Locatio, & Conductio?* 113
ART. III. *De Conductione famulorum, & aliorum Officialium.* 116

QUÆSTIO VIII.
De Promiſſione, & Donatione.

ART. I. *Quid importet Promiſſio, & Donatio?* 120
ART. II. *Quando obligent Promiſſio, ac Donatio; Et quomodo?* 122
ART. III. *Quinam donare poſſunt, & quantum?* 130
ART. IV. *Quando poſſit Donatio revocari?* 133
ART. V. *De Promiſſione, & Donatione conditionali.* 135

QUÆSTIO IX.
De aliis præcipuis Contractibus.

ART. I. *De Fidejuſſione, Aſſecuratione, Pignore, & Hypotheca.* 137
ART. II. *De Depoſito, Commodato, & Precario.* 140
ART. III. *De Contractu Societatis.* 144
ART. IV. *De Ludo, & Sponſione.* 148
ART. V. *De Quaſi Contractibus.* 154

QUÆSTIO X.
De Teſtamentis, Legatis, & aliis ultimis Voluntatibus.

ART. I. *Quid, & Quotuplex ſit Teſtamentum; Et quænam ejus Conditiones?* 157
ART. II. *De Teſtamentis Privilegiatis.* 159
ART. III. *Quinam teſtari poſſint, & Teſtamentum revocare?* 161
ART. IV. *Quinam poſſint Hæredes inſtitui?* 163
ART. V. *De Renunciatione Hæreditatis.* 167
ART. VI. *De Codicillis.* 169
ART. VII. *De Subſtitutione Hæredis, & Fideicommiſſis.* 170
ART. VIII. *De Legatis, & Fideicommiſſis particularibus.* 172

FINIS.

CUR-

CURSUS THEOLOGICO-MORALIS

Ad uſum Tyronum elucubratus.

PARS QUARTA.

DE CONTRACTIBUS.

Proœmium.

POST tractatum de Reſtitutione jure merito diſceptatur de Contractibus; Etenim cum per Contrahentium voluntates dominia transferantur, diſcutiendum quantum Juris ex unoquoque Contractu, aut quaſi Contractu comparetur, ut plene dignoſcere poſſimus, quid noſtrum ſit, quid alienum, quid retineri poſſit, quid reſtituere teneamur. Magnum profecto molimur opus, & omnibus apprime neceſſarium, cum homines quotidianis Contractibus implicentur. Agemus proinde prius breviter de Contractibus in genere, deinde ad ſingulos deſcendemus ſpeciatim agendo in ſecunda quæſtione de Emptione, & Venditione. In tertia de Mutuo, & Uſura. In quarta de Cenſibus. In quinta de Feudo, Emphyteuſi, & Libello. In ſexta de Cambiis. In ſeptima de Locatione, & Conductione. In octava de Promiſſione, & Donatione. In nona de aliis frequentioribus Contractibus, nempe De Fidejuſſione, Aſſecuratione, Pignore, & Hypotheca, De Depoſito, Commodato, & Precario, De Contractu Societatis, De Ludo, & Sponſione, ac De Quaſi Contractibus. In decima demum de Teſtamentis, Codicillis, Legatis, Fideicommiſſis, & id genus aliis.

QUÆSTIO PRIMA.

De Contractibus in genere.

Inquiremus Primo, Quid, & Quotuplex ſit Contractus? Secundo, Quam pariat obligationem? Tertio, An ſit validus, ubi per dolum, errorem, aut metum celebretur, vel ſine ſolemnitatibus requiſitis? Quarto, Utrum Juramentum confirmet Contractus? Quinto, Quinam poſſint contrahere? Sexto, Ex quanam culpa ad reſtitutionem teneantur Contrahentes? Septimo, Quibuſnam concedatur reſtitutio in integrum? Octavo, An Contractus, vel Diſpoſitio, celebrata ſub cauſa, modo, demonſtratione, aut conditione obliget? Denique, quæ ſuperſunt de Contractibus in genere ſummatim explicabimus.

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex ſit Contractus?

I. Contractus preſſe ſumptus fert in utroque Contrahente obligationem; Ac late ſumptus, ut in præſenti, fert obligationem ſaltem in uno contrahentium.

II. In hoc ſenſu definitur, quod ſit Duorum, vel plurium conſenſus, atque conventio.

III. Quatuor modis Contractus perficiuntur, Conſenſu, Verbis, ſeu certa Verborum forma, Scriptura, & Rei traditione,

IV. Contractus dividitur in Nominatum, & Innominatum, qui quadruplex eſt, do ut des, facio ut facias, do ut facias, facio ut des. Item in Nudum, qui jure civili non parit actionem in foro externo, & Veſtitum, qui illam parit, quod ſex modis evenire poteſt.

V. Dividitur etiam in Gratuitum, ſeu lucrativum, & Oneroſum; Necnon in Contractum bonæ fidei, & Stricti juris: Et in illum, qui eſt in favorem recipientis, & qui in favorem tradentis, aut utriuſque.

VI. Demum dividitur in Formalem, ſeu expreſſum, & Virtualem ſeu implicitum, qui etiam dicitur Quaſi Contractus, quatenus rationabiliter præſumitur adeſſe mutuus conſenſus, ut in Tutela, Mandato, Curatore.

I. SUmi poteſt Contractus ſtricte, & proprie, itaut ferat in utroque Contrahente obligationem, ut eſt Emptio, Mutuum, & ſimiles; Et poteſt late accipi pro Conventione duorum, vel plurium, itaut complectatur tam Contractus, qui in utroque, quam Contractus, qui in uno ſaltem obligationem pariant. In hoc ſecundo ſenſu a nobis de Contractibus agendum; ſiquidem etiam Donatio, & Promiſſio acceptata dici poſſunt Contractus, quamvis obligationem ſolum inducant in Donante, & Promittente, non vero in Donatario, ac Promiſſario.

II. Quæritur nunc primo, Quomodo Contractus definiatur?

Reſpondeo, Contractum late ſumptum pro Pacto ex Ulpiano definiri, quod ſit *Duorum, vel plurium conſenſus, atque conventio*; Unde fit, quod Donatio, & Promiſſio ante acceptationem non dicantur Contractus, cum nondum habeatur conſenſus duorum;

ſe-

Digitized by Google

ſecus vero poſt acceptationem: Contractus vero preſſe ſumptus ex eodem Ulpiano definitur, quod ſit *Pactum, ex quo ultro, citroque oritur obligatio*: Hujuſmodi eſt exempli gratia Mutuum, ratione cujus duo conveniunt, & invicem obligantur, itaut Mutuans non poſſit mutuum repetere ante tempus præfixum, & Mutuatarius teneatur tempore præfixo illud fideliter reſtituere.

III. Quæritur ſecundo, Quotupliciter Contractus perficiatur?

Reſpondeo, non eodem modo Contractus omnes perfici, & celebrari; Aliqui enim ſolo mutuo conſenſu exterius manifeſtato ſtatim perficiuntur; Aliqui indigent etiam ſcriptura; Aliqui certa verborum forma; Aliqui traditione rei. Quare univerſim quatuor modis Contractus perficiuntur, Conſenſu, Verbis, ſeu certa Verborum forma, Scriptura, ac rei traditione. Primo dicuntur Conſenſu exterius celebrato perfici Contractus omnes, in quibus nulla requiritur ex ſpeciali ratione aut Verborum forma, aut ſcriptura; nec requiritur rei traditio; ut ſunt Emptio, Venditio, & ſimiles. Perficiuntur ſecundo Verbis Contractus, qui indigent certa verborum forma per interrogationem, & reſponſionem, quæ dicitur forma ſtipulationis; Exempli gratia dicendo, Promittis dare centum Titio? Promitto. Hic tamen modus contrahendi per ſtipulationem pertinet potius ad forum externum, & parum eſt in uſu: Olim enim eo Romani utebantur; nunc vero promiſſiones, & pacta non confirmantur ſtipulatione, ſed publico Notarii inſtrumento, vel ſimplici ſcriptura manu promittentis ſubſcripta, aut obſignata. Perficiuntur tertio Scriptura illi Contractus, qui ante Scripturam ſunt invalidi; ut Emphytheuſis, & alii Contractus, quos Contrahentes nolunt habere vim, antequam a Notario ſcribantur. Denique dicuntur Re ipſa perfici Contractus, qui non ſiſtunt in ſola conventione, ſed indigent rei traditione, ut celebrentur; Cujuſmodi ſunt Depoſitum, Commodatum, Mutuum, Permutatio, Pignus, Donatio; Iſti enim ante traditionem rei non cenſentur celebrari, ſed dicuntur Pactum nudum; unde nullam pariunt obligationem civilem, niſi in caſibus mox explicandis.

IV. Quæritur tertio, Quotuplex ſit Contractus?

Reſpondeo, Contractum late ſumptum pro Pacto, Primo dividi in Nominatum, & Innominatum. Dicitur Contractus Nominatus, qui proprium habet nomen, ut Emptio, Venditio; Innominatus vero dicitur, qui proprium nomen non habet, ſed genericum Conventionis; Cujus quatuor ſunt ſpecies, Do ut des, Facio ut facias, Do ut facias, Facio ut des; exempli gratia, ſi des Titio panem, ut det vinum, habetur Contractus Do ut des; ſi vero tu obligeris ad ſcribendum, verbi gratia, ut Titius fodiat, habetur Contractus Facio ut facias; Quod ſi des panem, verbi gratia, ut alter fodiat, Contractus hic dicitur Do ut facias; Denique ſi fodias, verbi gratia, ut alter det panem, Contractus dicitur eſſe, Facio ut des; Omnes iſti contractus Innominati differunt a Contractibus habentibus ſpeciale nomen. Nam ſi des panem, verbi gratia, ut alter det vinum, hic Contractus non eſt Emptio, nam per Emptionem datur pretium pro merce, nec eſt alius Contractus Nominatus: Eſt quidem Permutatio, ſed quatenus Permutatio eſt nomen genericum, quod convenit etiam Emptioni, Mutuo, &c. Similiter ſi facias ut alter det, hic non eſt Contractus locationis, vi cujus datur opera ſolum pro pretio, non pro alia re; idemque dicas de reliquis.

Dividitur ſecundo Contractus in Nu-

dum, & Veſtitum. Contractus, ſeu pactum Nudum conſiſtit in ſola conventione duorum abſque alia circumſtantia dante robur Contractui, & actionem in foro externo ex jure civili. Sic Contractus, qui traditione rei perficitur, ut Commodatum, Depoſitum, &c. ante rei traditionem dicitur Pactum nudum: Et eodem modo Contractus innominatus antequam ex altera parte ſit impletus, niſi ſuperaddatur forma ſtipulationis, aut juramentum, eſt etiam Nudum pactum. Contractus Veſtitus dicitur ille, qui veſtitur aliqua circumſtantia, ratione cujus robur habeat jure civili, actionemque civilem conferat pro foro externo. Sex autem modis ex Leſſ. cap. 17. num. 17. dicitur veſtiri Contractus; Primo, ſi ſit Contractus nominatus, qui perficitur ſolo conſenſu, ut Emptio, Venditio, Locatio. Secundo, ſi ſit Contractus nominatus, qui perficitur rei traditione, & ex altera parte ſit impletus, ut eſt Depoſitum, Donatio, Mutuum, Pignus; hi enim Contractus antequam ex altera parte impleantur, ſunt omnino nudi, nullam parientes actionem in foro externo. Tertio, tam Contractus nominatus, qui rei traditione perficitur, quam Contractus innominatus veſtitur juramento, ut oſtendit Molin. diſp. 256. Exempli gratia, ſi promiſiſti dare centum Titio, & juraſti, Titius habet actionem adverſus te in foro externo. Quarto, veſtitur Contractus Verbis, ut ſi Contractui accedat forma ſtipulationis. Quinto, veſtitur literis: ut ſi literis fatearis tibi eſſe ſatisfactum, quamvis revera ſatisfactum non ſit; quod appellatur Acceptilatio. Sexto veſtitur cohærentia cum Contractu veſtito, hoc eſt ſi Contractui veſtito annectatur pactum nudum, hoc etiam dicitur veſtitum; Verbi gratia, ſi vendam domum mille aureis Titio cum pacto, quod illam ego pro hoc anno inhabitem, & pro tali inhabitatione dem veſtem, hic ſecundus Contractus acceſſorius, quamvis de ſe ſit nudus, evadit veſtitus per hoc quod annectatur Contractui venditionis, qui de ſe eſt veſtitus; acceſſorium quippe ſequitur principale.

V. Dividitur tertio Contractus in Gratuitum ſeu lucrativum, & Oneroſum. Lucrativus eſt, in quo nihil rependitur, ſed gratis celebratur, ut promiſſio, donatio, commodatum, precarium, teſtamentum, legatum. Oneroſus eſt, in quo aliquid loco ejus, quod datur, dari, vel præſtari debet; hujuſmodi autem Contractus vel transfert plenum dominium, ut emptio, mutuum, vel transfert ſolum dominium utile, non directum, ut feudum, Emphytheuſis, Uſusfructus; Vel transfert dumtaxat uſum, ut locatio, conductio; vel demum confert ſecuritatem, ut pignus, hypotheca, fidejuſſio.

Dividitur quarto in Contractum Bonæ fidei, & Stricti juris. Bonæ fidei Contractus dicitur, in quo judex multa poteſt ex bono, & æquo arbitrari non judicando ex rigore legis; ut ſunt emptio, locatio, commodatum, ſocietas, depoſitum, pignus, & alii apud Molin. diſp. 259. Stricti vero juris dicitur, in quo judex ad verba Contrahentium aſtringitur; ut in ſtipulationibus, in Feudo, Emphytheuſi, Promiſſione liberali, Donatione, Aſſecuratione, & ſimilibus. Hæc tamen pertinent ad forum externum, & parum ſunt in uſu.

Dividitur quinto in Contractum, qui ſit in gratiam recipientis tantum, ut mutuum; & qui ſit in gratiam tradentis tantum, ut depoſitum; & qui ſit in gratiam utriuſque, ut Emptio, Pignus, Societas, &c.

VI. Denique alius eſt Contractus Formalis, quando ſcilicet expreſſe duo conveniunt, ut in emptione, venditione, &c. Alius eſt Virtualis, quando duo

duo implicite conveniunt abſque expreſſa pactione ſe obſtringentes, & hic vocatur Quaſi contractus, qui habetur in Tutela, Mandato, Negotiorum geſtione, & ſimili officio, videlicet Curatoris, Procuratoris, &c., in quibus non habetur expreſſe conſenſus mutuus obligationem inducens, ut in contractu, ſed rationabiliter præſumitur adeſſe talis mutuus conſenſus; quia qui tutelam verbi gratia, aut mandatum ſuſcipit, virtualiter ſe obligat ad tale munus rite gerendum juxta leges, aut conſuetudines talis officii.

Ex quibus habes, in quo differat contractus a Quaſi contractu, & quam obligationem inducat tam contractus formalis, & expreſſus, quam virtualis, & implicitus, ſeu quaſi contractus.

ARTICULUS II.

Quam obligationem pariat Contractus?

I. Debitum aliud eſt Antidorale, ſeu Morale fundatum in ipſa rei honeſtate; aliud Legale, quod oritur ex virtute præcipiente aliquem actum; ita tamen, ut trahat onus reſtitutionis, ſi ex virtute juſtitia oriatur.

II. Obligatio ex juſtitia vel eſt pro foro interno, & hac non dat actionem pro externo, ſed exceptionem; Vel eſt tantum Civilis, ac nititur in falſa præſumptione, & dat actionem ſolum pro foro externo; Vel eſt Civilis ſimul, & Naturalis, & pro utroque foro ligat. Hac autem oritur aut ex contractu, aut ex quaſi contractu, aut ex delicto, aut ex quaſi delicto.

III. Promittens non obligatur ex juſtitia (niſi juret, aut inſtrumentum publicum faciat,) ſed ex fidelitate, qua probabiliter non obligat ſub gravi.

IV. Quivis contractus etiam nudus parit obligationem Naturalem, ſeu obligat in conſcientia. Contractus dumtaxat veſtitus parit etiam obligationem Civilem. Pactum autem nudum non dat actionem, ſed exceptionem, retentionem pignoris, alioſque parit effectus; Et jus Canonicum jubet pacta nuda impleri.

V. Pactum nudum parit obligationem etiam Civilem, ſi juramento firmetur, ſic enim evadit veſtitum.

VI. Pollicitatio, ſeu promiſſio non acceptata nullatenus obligat, niſi facta ſit Civitati, Reipublicæ ob cauſam, &c.

VII. Quid ſi pollicitatio fiat Eccleſiæ, & ad pias cauſas? Si donans moriatur, antequam Nuncius moneat illum de donatione facta, ad donatarium ne, an ad hæredes ſpectat res illa donata?

I. NOtandum primo, obligationem eſſe vinculum quoddam, quo quis aſtringitur ad aliquid faciendum; hæc autem vel poteſt fundari in ipſa rei honeſtate, & a Juriſtis dicitur Antidoralis, quia ſcilicet quis tenetur eſſe gratus ſuo benefactori; & tale debitum dicitur Morale, quia laudabile quidem eſt, ſed non præcipitur: Vel obligatio fundatur in neceſſitate, & hæc importat debitum legale, ſeu præceptum, quod oritur vel a virtute Charitatis, vel Juſtitiæ, vel Religionis, vel Obedientiæ, vel ab alia virtute; ita tamen, ut ſola obligatio orta ex virtute juſtitiæ præter peccatum inducat onus reſtitutionis, ut diximus anno ſuperiore.

II. Notandum ſecundo, quod obligatio ex juſtitia, de qua agitur in præſenti, alia eſt Naturalis tantum, quæ ſcilicet obligat dumtaxat in foro conſcientiæ, & in foro externo non dat actionem, ſed ſolum exceptionem, & retentionem pignoris, ut mox explicabimus: Alia eſt tantum Civilis, quæ ſci-

ſcilicet inducitur a lege poſitiva ex aliqua præſumptione, cui non reſpondet veritas a parte rei, (ſi enim reſponderet, ea obligatio eſſet etiam naturalis,) ut ſi quis juxta allegata, & probata falſo exiſtimetur debitor, & cogatur ad ſolvendum; & talis obligatio dumtaxat Civilis dat ſolum actionem in foro externo: Alia demum obligatio ex juſtitia eſt Naturalis ſimul & Civilis; quæ non ſolum obligat in foro conſcientiæ, ſed etiam dat actionem in foro externo. Hæc autem ex quatuor capitibus oriri poteſt: Primo, ex Contractu, ut ex mutuo, locatione, &c. Secundo, ex quaſi Contractu, ut ex tutela, negotiis geſtis, aut alio ſimili officio, in quo ſcilicet rationabiliter præſumitur adeſſe mutuus conſenſus ferens obligationem. Tertio, ex delicto, puta ex furto, homicidio, vel alio contra juſtitiam. Quarto, ex quaſi delicto, quando ſcilicet non ex dolo, ſed ex imperitia, vel imprudentia aliquis læſus eſt; ut quando quis e feneſtra ſaxum projicit, & caſu prætereuntem lædit, itaut teneatur damnum compenſare, eo quod non adhibuerit debitam diligentiam.

III. Notandum tertio ex Sà apud Moyam, quod promittens non ſoleat obligare ſe ex juſtitia, niſi juret, vel faciat publicum inſtrumentum: Cum autem non conferat alteri jus juſtitiæ, tantum obligatur ex fidelitate, quæ non obligat in multorum ſententia ſub mortali.

IV. Quæritur nunc, Quinam Contractus pariant, præter obligationem naturalem, etiam civilem?

Reſpondeo, & dico primo; Quilibet Contractus etiam nudus parit obligationem naturalem, ſeu obligat in foro conſcientiæ, itaut non poſſit parte invita reſcindi; dummodo tamen Contrahentes ſint habiles ad contrahendum, & libere conſentiant, & Contractus non ſit irritus jure poſitivo, nec detur irritandi poteſtas. Ratio eſt, quia jure naturæ tenetur quis præſtare, quod altero acceptante promiſit.

Dico ſecundo; Contractus, qui dicitur pactum nudum, parit tantum obligationem naturalem, non vero civilem: Contra vero parit etiam obligationem civilem pactum veſtitum. Ita communiter ex leg. *Juris Gentium*, ff. *de Pactis*, ubi dicitur: *Nuda Pactio obligationem non parit, ſed exceptionem*. Quare in foro conſcientiæ poſitis nudis pactis tenetur quilibet implere promiſſum, & fidem exolvere; at iis jus civile non aſſiſtit concedendo actionem; ne ſcilicet lites multiplicentur; immo tolerat, & permittit eorum reſciſſionem, quamdiu neutra ex parte pactum nudum eſt impletum; Si vero ex altera tantum parte ſit impletum, permittit, vel quod reſiliat is, qui contractum implevit ex parte ſua, vel quod alteram partem cogat ad implendum illum. Verum in foro etiam externo talia nuda pacta pariunt aliquos effectus; Primo ſcilicet exceptionem, hoc eſt oppoſitionem adverſus actionem actoris, ſive ea ſit dilatoria, ſive peremptoria, de quibus Leſſ. lib. 2. cap. 17. num. 2.: quamvis quædam pacta nuda privilegio Juris dent etiam actionem civilem, ut Donatio verbalis acceptata, Promiſſio dotis, Promiſſio ſolvendi pro ſe, vel pro alio; ut notat idem Leſſ.. Secundo tribuunt jus compenſandi in foro conſcientiæ. Tertio, jus retinendi pignus. Quarto, impediunt ſoluti repetitionem; immo jus Canonicum, cum conditum ſit ad ſalutem Animarum, & reſpiciat ſolum obligationem conſcientiæ, jubet impleri pacta nuda; niſi forte præſumatur fraus, aut error: hanc enim ob cauſam non concedit actionem ad exigendum promiſſum, niſi exprimatur cauſa cur ſit promiſſum, præſumitur enim ex errore, aut frau-

Digitized by Google

fraude factam eſſe promiſſionem.

V. Dico tertio, pactum nudum, ſi juramento firmetur, parit non ſolum naturalem, ſed etiam civilem obligationem, idque ob Numinis reverentiam. Ita communiter; Nam pactum nudum juramento veſtitur, ut ſupra diximus.

VI. Quæritur ſecundo, An promiſſio non acceptata, quæ dicitur Pollicitatio, habeat rationem pacti, & obligationem naturalem, aut civilem inducat?

Reſpondeo, neutram obligationem inducere; non civilem, ex leg. *Si pactum* ff. *de Sollicit.*, Neque naturalem, ut communiter docent apud Molin. diſp. 263.; qui enim promittit alteri, ſeu donat, ſub tacita illa conditione promittit, & donat, ſi rem ille acceptet; atque adeo antequam acceptet, promiſſio, & donatio nullam obligationem parit, & revocari poteſt. Verum ſicut votum obligat ſtatim ac emittitur, quia ſtatim acceptatur a Deo, ſi ſit de meliori bono, ita promiſſio facta Civitati, vel Reipublicæ ob cauſam, puta propter incendium, terræmotum, &c. vel ob gratitudinem, ob honorem ſibi decretum, aut decernendum, ſtatim obligat, antequam acceptetur, ſeu in pactum tranſeat, ex leg. *Ob cauſam*, ff. *de Pollicitat.* Ratio eſt, quia Princeps generali lege propter bonum publicum talem pollicenti obligationem impoſuit; dummodo exterius promiſerit, nec ſolum propoſitum manifeſtarit; Unde fit, quod ex tali lege utraque habeatur obligatio, tam naturalis, quam civilis, quia legi obtemperare tenemur in conſcientia, ut ſuo loco diximus.

VII. Dubium eſt, An etiam pollicitatio facta Eccleſiæ, vel ad piam cauſam ante acceptationem obliget, itaut non poſſit revocari? Affirmat Molin. diſp. 263.; quia jura civilia adimentia obligationem pollicitationi non loquuntur de pollicitatione facta ad pias cauſas; cum non poſſint id ſtatuere ſine conſenſu Pontificis. Sed communius cum Leſſ., Sanch., & Laym. cap. 1. negant; quia nullum jus poſitivum in favorem Eccleſiæ id ſtatuit, & jure naturali nullam obligationem parit pollicitatio. Si quis tamen juret, pollicitationem factam Eccleſiæ ſe non revocaturum, donec intimetur ad acceptandum, certe non poteſt illam in reverentiam Numinis revocare; atque adeo ad id non vi pacti, & ex juſtitia, ſed vi juramenti, & ex Religione tenetur. Si tamen promittens juret ſe non revocaturum, non explicando an poſt, vel ante acceptionem, putat Sanch. apud Bonac. quæſt. 1., quod poſſit ante acceptionem illam revocare, eo quod intelligi debeat, ſe non revocaturum poſt acceptionem.

Dubium eſt ſecundo, Utrum ſi pollicitator moriatur, antequam perveniat ad donatarium Epiſtola, vel Nuntius, qui illum moneat de donatione, res donata pertineat ad hæredes donantis, an vero ad donatarium, ſi velit acceptare? Sanch., & Leſſ. apud Laym. loc. cit. putant, quod ad donatarium, quia ex parte donantis jam donatio eſt valida, & perfecta. Communius tamen docent, quod ad hæredes donantis; cum donatarius non habeat jus acceptandi, neque ex vi pacti, cum pactum requirat conſenſum duorum; mortuo autem donante, ejus conſenſus non perſeverat, ſed extinguitur, ex Cap. *Si gratioſe*, *de Reſcriptis in 6.*; neque ex vi mandati, quia etiam mandatum extinguitur morte mandantis, ſi executio nondum dari cœpit, ex leg. *Mandatum*, Cod. *Mandati*. Putat tamen Laym. primo, quod donatarius, ſi rem donatam accipiat a Nuncio, poſſit illam ſibi retinere, donec ab hæredibus repetatur. Secundo, quod ſi Nuncius culpabiliter diſtulerit rem tradere donatario,

rio, & interim donans moriatur, teneatur (ut oſtendit Molin. diſp. 263.) ad duplicem reſtitutionem, alteram donatario, ut patet, alteram hæredibus donantis, quia donatio non fuit acceptata, & mandatum morte mandantis expirat; unde res donata in tali caſu debetur hæredibus donantis. Verum ad hanc ſecundam non obligant ante ſententiam judicis Laym., & alii apud Dian. part. 6. tract. 7. reſol. 4. putantes donantem ceſſiſſe juri ſuo, & gratiam illam eſſe jam factam donatario. Notat demum Laym. cap. 16., mandatum ad pias cauſas non expirare morte mandantis, ſicut non expirat mandatum de danda dote puellæ, ex leg. *Si ego, de Jure dotium*, ob ſpecialem favorem dotis.

ARTICULUS III.

An ſit validus Contractus per errorem, dolum, aut metum celebratus, vel ſine ſolemnitatibus Juris?

I. Error poteſt eſſe vel circa ſubſtantiam rei, vel circa qualitates. Dolus vel poteſt dare cauſam Contractui, vel poteſt incidere in Contractum. Metus poteſt eſſe vel a cauſa neceſſaria, vel a libera, vel incuti ad extorquendum Contractum, vel ad alium finem; Poteſt etiam eſſe juſtus, vel injuſtus, levis, vel gravis.

II. Error circa ſubſtantiam invalidat Contractum, ſive talis error ſit Antecedens, ſeu inducens ad contrahendum, ſive ſit Concomitans, quatenus etiam errore deprehenſo adhuc Contractus fieret, quamvis ad hunc non inducat.

III. Error circa accidentia univerſim Contractum non invalidat, (ut nec Contractum Matrimonialem,) dummodo dolus ab altero proveniens non det cauſam Contractui; tunc enim Contractus reſcindibilis eſſet reſcindendus ad arbitrium decepti. Quod ſi quis expreſſe dicat ſe nolle contrahere, ſi erret circa qualitates expoſitas, tunc etiam Contractus Matrimonialis eſſet irritus, necnon Profeſſio Religioſa.

IV. Dolus circa ſubſtantiam multo magis, quam error hujuſmodi irritat Contractum. Dolus vero circa qualitates dans cauſam Contractui, ſi proveniat ab altero Contrahente, eſt irritandus ad arbitrium decepti; ſecus vero ſi proveniat a tertia perſona; qua tamen tenetur damnum reſarcire.

V. Non datur obligatio adimplendi Contractum initum per dolum circa qualitates a tertia perſona provenientem, ſi ex altera parte nondum ſit adimpletus. Nec Sponſalium Contractus obligat, ſi notabilis mutatio aut ſuperveniat, aut de novo appareat.

VI. Si Contractus per dolum ab altero Contrahente provenientem dantem cauſam Contractui eſſet juxta probabilem opinionem irritus, teneretur deceptor ſolum ad damnum compenſandum; ſecus ſi eſſet irritandus.

VII. Contractus per dolum incidentem in Contractum celebratus non eſt irritus, ſed irritandus ad arbitrium decepti.

VIII. Dolus, ac error circa cauſam finalem irritant promiſſionem, & donationem: Secus vero ſi ſint circa cauſam impulſivam. Hinc ad reſtitutionem tenetur pauper, qui paupertatem ſimulans, magnam obtinet eleemoſynam; Secus vero ſi parvam.

IX. Votum ſimplex pariter irritum eſt, ſi emiſſum ſit per dolum verſantem circa cauſam finalem; non tamen votum ſolemne, ſicut nec Matrimonium.

X. Uni-

X. Univerſim eſt jure naturæ validus Contractus per metum gravem celebratus ad illum extorquendum, licet ſit reſcindibilis; Jure tamen ſaltem poſitivo Matrimonium ſic contractum eſt irritum; ſicut etiam Profeſſio Religioſa. Sic pariter Sponſalia, Renunciatio Beneficii, Donatio, Teſtamentum, Legatum, & ſimilia.

XI. Si tamen metus ſit juſtus, aut ſi ſit injuſtus, ſed non incuſſus ad Contractum extorquendum, neque irritus eſt contractus, neque irritandus: Sicut neque ſi levis ſit metus injuſtus ad Contractum extorquendum incuſſus. Quid de metu reverentiali, ac de precibus importunis?

XII. Probabile eſt, invalidum eſſe Matrimonium initum cum metu levi injuſte incuſſo ad illud extorquendum.

XIII. Contractus, deficientibus ſolemnitatibus juris ſubſtantialibus, (ſine quibus ſcilicet Contractus annullatur,) non ſolum eſt irritus in foro externo, ſed etiam probabilius in foro conſcientiæ. Nec quia ceſſat aliquando finis legis inducentis formam Contractus, ideo tunc ceſſat ea lex obligare. Teſtamentum tamen, deficientibus ſolemnitatibus, ſolum pro foro externo eſt irritum.

XIV. Hinc probabilius eſt, reſtituenda eſſe, quæ per Contractum gratioſum accepta ſunt ſine ſolemnitatibus ſubſtantialibus; Et Contractus minorum eſſe irritos ſine auctoritate Curatoris; Contra vero legata in teſtamento minus ſolemni relicta ſolvenda eſſe.

I. Recolenda quæ fuſe alias annotavimus, præſertim in Opuſculo de Principiis Moralitatis. Primo errorem, ſeu ignorantiam vel contingere circa ſubſtantiam Contractus, ut ſi Contrahens credat unam rem emere, verbi gratia vinum, & emat aliam, puta aquam; Vel contingere circa qualitatem, & accidentia, ut ſi credens emere equum ſtrenuum, & robuſtum, emat ignavum, & pigrum. Secundo, dolum vel dare cauſam Contractui, quando ſcilicet contrahens non contracturus eſſet deprehenſo dolo; Vel incidere in Contractum, quando ſcilicet deprehenſo dolo Contractus fieret, quamvis non ita libenter; eſto aliquando idem dolus reſpectu Titii poſſit dare cauſam Contractui, & reſpectu Caji incidere in Contractum; ut ſi vendatur equus quindecim annorum, & dicatur eſſe ſeptem annorum, & Titius non empturus eſſet, Cajus vero eſſet illum empturus, quamvis minori pretio, dolo deprehenſo. Tertio, Metum eſſe vel juſtum, vel injuſtum; Vel incuti a cauſa extrinſeca neceſſaria, vel a cauſa libera; Vel inferri ad extorquendum Contractum, vel ad alium finem: Demum vel eſſe levem, vel gravem, itaut ad metum gravem reducatur metus reverentialis, ſi ſit conjunctus cum minis, vel verberibus; necnon preces importunæ Superiorum, ut notat Dian. part. 2. tract. 5. Miſcel. reſol. 20.

II. Quæritur nunc primo, An Contractus per errorem celebratus ſit validus?

Reſpondeo, & dico primo; Error circa ſubſtantiam irritat Contractum; Verbi gratia, ſi emiſti vitrum loco gemmæ, irrita eſt emptio: Et ratio eſt, quia deficit conſenſus eſſentialiter requiſitus ad Contractum; etenim ex leg. *Per errorem*, ff. *de Juriſdictione omnium Judicum*, Nihil eſt magis contrarium conſenſui, quam error, ſcilicet circa ſubſtantiam. Idque non ſolum verum eſt in Contractu oneroſo, ſed etiam in gratuito, puta in donatione, promiſſione, necnon in voto; Nec ſolum verum eſt ſi error circa ſubſtantiam ſit antecedens, ſed etiam ſi ſit conco-

mitans. Dicitur autem error Antecedens, quando inducit ad Contractum, qui deprehenſo errore non fieret. Dicitur Concomitans, quando non inducit ad Contractum, ſed ita illum comitatur, ut deprehenſo errore adhuc Contractus fieret: Verbi gratia, ſi ex errore pro auro emeris gemmam non inductus ad emendum ex tali errore; nam etiam emiſſes, detecto tali errore circa ſubſtantiam. Ratio dicti eſt, quia ad valorem Contractus requiritur conſenſus abſolutus actu exiſtens; atqui in caſu noſtro conſenſus abſolutus non datur, (eo quod error etiam concomitans circa ſubſtantiam tollat conſenſum,) ſed ſolum daretur conſenſus, ſi deprehenderetur error; ergo in caſu noſtro cum errore concomitante non ſtat validitas Contractus. Sic ſi quis ducat ex errore Tereſiam putans eſſe Bertam, quamvis etiam contraxiſſet cum Tereſia, ſi errorem deprehendiſſet, adhuc de facto matrimonium factum cum Tereſia eſt nullum, quia non habetur abſolutus conſenſus, ſed ſolum conditionatus erga illam, & error concomitans eſt circa ſubſtantiam.

III. Dico ſecundo, Si error ſit circa accidentia, Contractus eſt validus; ut ſi emas equum, quem putas ſeptem annorum, & invenias illum eſſe quindecim annorum; dummodo dolus non det cauſam Contractui, ſeu non inducat ad contrahendum, ut mox dicemus. Ratio eſt, quia cum hujuſmodi errore circa qualitatem ſtat conſenſus; ut conſtat in matrimonio, quod certum eſt eſſe validum, ſi quis contrahat cum Berta putata virgine, & nobili, quamvis deinde inveniat illam defloratam, & ignobilem.

IV. Quæritur ſecundo, An ſit validus Contractus celebratus per dolum?

Reſpondeo, & dico primo, certum eſſe, quod Contractus celebratus per dolum circa ſubſtantiam ſit irritus; Si enim eſt irritus talis Contractus celebratus per ſolum errorem ſine dolo, a fortiori ſi errori, ſeu ignorantiæ decepti adjungatur dolus deceptoris.

V. Dico ſecundo, contractus celebratus per dolum circa qualitates dantem cauſam contractui, ubi dolus proveniat ab altero contrahente, eſt irritandus ad arbitrium decepti, itaut huic competat actio ad contractum reſcindendum, & deceptor teneatur in conſcientia omne damnum reſarcire. Ita Laym., Leſſ., Con., & alii: Quamvis Bonac. cum aliis putet, contractus bonæ fidei non ſolum eſſe irritandos, ut conſtat, ratione doli, ſed etiam irritos; non quidem jure naturæ, ut patet, (aliter hujuſmodi matrimonium non eſſet validum,) ſed jure poſitivo; Certum tamen eſt, quod tam contractus matrimonialis, quam Profeſſio Religioſa, nec irrita ſunt, nec irritanda, niſi dolus dederit cauſam illis; quia cum importent ſtatum perpetuum, non præſumitur deeſſe conſenſus debitus, niſi dolus ſit circa ſubſtantiam, vel niſi expreſſe quis dicat ſe nolle contrahere, ſi circa talia accidentia erret. Præterquamquod matrimonium cum ſit ex Chriſti inſtitutione indiſſolubile, non poteſt eſſe irritandum.

Dico tertio, Quando dolus circa qualitates dans cauſam contractui non provenit ab altero contrahente, ſed vel a tertia perſona, vel a propria opinione, qua contrahens ſeipſum decipit, tunc Contractus eſt validus, ut docent communiter contra Medin. apud Trull., cum non deſit ſufficiens conſenſus, quamvis deceptus habeat actionem contra tertium, a quo fuit deceptus; & decipiens tenetur omnia damna reſarcire.

Neque obſtat, quod in leg. *Ea vero*, ff. *Pro ſocio* dicatur: *Societatem dolo initam non eſſe validam*; unde viden-

dentur jure poſitivo eſſe irriti Contractus per dolum celebrati.

Nam, ut notat Trull. lib. 7. cap. 17. diſp. 13. num. 5., in jure, quod irritandum eſt, ſæpe dici ſolet irritum; quia poteſt deceptus reddere Contractum irritum.

Notandum tamen, quod ſi contrahens invincibiliter fuit deceptus a tertia perſona, & dolus circa qualitates dedit cauſam contractui, non tenetur contractum adimplere, ſi ex altera parte non eſt adhuc adimpletus. Ita Bonac. ex Leſſ., & Sanch. Et ratio eſt, quia hæc videtur eſſe tacita contrahentium intentio, quod nolint cognita deceptione contractum implere: Et ideo Sponſus non tenetur ad matrimonium celebrandum, poſtquam cognovit aliquid adeſſe, quo ab initio cognito ſponſalia non celebraſſet. Præterquamquod non eſt obligatio implendi contractum, quando ſupervenit notabilis mutatio; In jure autem idem eſt notabilem mutationem de novo apparere, ac de novo advenire.

VI. Ex quibus deciditur quæſtio illa, An deceptor teneatur ad implendum contractum, cui dolus dedit cauſam, ſi deceptus adhuc cognito dolo velit illum perficere?

Reſpondeo enim, quod ſi contractus per dolum celebratus ſit validus, & ſolum poſſit exceptione doli elidi, ſeu ſolum poſſit ad arbitrium decepti irritari, procul dubio teneatur deceptor implere contractum, ſic volente decepto: Talis eſt probabiliter Contractus, quando dolus ab altero contrahente provenit, & dat cauſam contractui, juxta ſententiam noſtram in ſecunda concluſione, & talis eſt Contractus celebratus per dolum incidentem in contractum, ut dicemus in quarta Concluſione. At ſi vera eſſet ſententia Bonac. adducta in ſecunda Concluſione, quod contractus bonæ fidei celebratus per dolum dantem illi cauſam ſit jure poſitivo irritus, dicendum cum eodem Bonac., Leſſ. cap. 17. num. 32., Sanch. contra Molin. diſp. 352. num. 8. decipientem teneri ſolum ad reſarcienda damna, eo quod decipiendo peccaverit contra juſtitiam; non vero teneri ad perficiendum contractum ante Judicis ſententiam, quia Contractus oneroſus fert obligationem mutuam; ergo cum deceptus non obligetur, nec obligabitur decipiens vi contractus.

VII. Dico quarto, contractus celebratus per dolum incidentem in contractum (quem numero primo explicavimus) eſt validus in utroque foro, ex leg. *Et eleganter, de Dolo*; Et ratio eſt, quia habetur ſufficiens conſenſus, nec a Jure irritatur: Tenetur tamen decipiens damna reſarcire, & deceptus poteſt ad arbitrium contractum reſcindere. Quare ſi ematur vinum, quod vendens falſo dicit eſſe plurium annorum, vel talis loci, tenetur deceptor damna reſarcire, ſi ſit deterioris conditionis; Quod ſi ſit æque bonum, vel æqualis valoris, ac ſi eſſet plurium annorum, vel talis loci, non peccabit mortaliter decipiendo, nec tenebitur ad ullam reſtitutionem, quia emptor non graviter læditur: At ſi emptor minori pretio eſſet tale vinum apud alios empturus, ſi cognoviſſet deceptionem, tenetur decipiens reſarcire hoc lucrum ceſſans, quamvis vinum, quod vendidit, juſto pretio rigoroſo vendiderit; Ratio eſt, quia dolo, & mendaciis fuit cauſa injuſta efficax, quod tale lucrum ementi ceſſaret. Notat tamen Molin. diſp. 352. num. 18., quod ſæpe mercatores mentientes, & juramento affirmantes rem, quam vendunt, pluris valere, vel carius emiſſe, &c., excuſentur ab ulla reſtitutione; quia emens non ſolet talibus dictis fidem adhibere, cum ea ſit conſuetudo mercatorum; Unde cum

non augeatur pretium ratione talis mendacii, & doli, non conſurgit obligatio reſtitutionis.

VIII. Dico ultimo, promiſſio, & donatio ſunt irrita, ſi dolus, ſeu error circa cauſam finalem interveniat; (quo ſcilicet errore cognito promiſſio, & donatio non fierent) Contra vero valida ſunt, ſi dolus ſit circa cauſam impulſivam; quo ſcilicet cognito fierent quidem, ſed non ita libenter, vel tam cito. Ita Bonac., Leſſ., & alii communiter.

Unde fit, quod accepta per ſimulationem, & dolum verſantem circa cauſam finalem, ſeu motivam, ſint reſtituenda, cum abſit animus donandi; Et ideo communiter docent apud Dian. part. 5. tract. 7. reſol. 21., quod qui accepit eleemoſynam magnam fingendo paupertatem, vel conſanguinitatem, teneatur illam reſtituere vel danti, ut putat Molin., Leſſ., & Bonac. hic, vel aliis pauperibus, aut piis operibus, ut docet Navar., & Sot., eo quod videatur res illa pauperibus conſecrata. Ratio eſt, quia quando eleemoſyna eſt magna, dolus præſumitur verſari circa cauſam motivam: quando vero eſt parva, non datur obligatio reſtitutionis, quia dolus eſt circa cauſam impulſivam.

Quamvis enim verum ſit, quod cognito dolo, eleemoſyna non data fuiſſet, non tamen cenſetur deceptus, quod velit obligare decipientem in re parva ad reſtitutionem; quia talis eleemoſyna cenſetur data potius titulo charitatis, & pietatis, quam paupertatis, ut docet Granad. apud Dian. loc cit.; unde cauſa finalis eleemoſynæ ſubſiſtit: Et propter eandem rationem docent communiter apud Bonac. hic punct. 3. §. 2. num. 13., quod ſi Epiſcopus conferat Beneficium Clerico idoneo, ſed affecto talibus defectibus, quos ſi cognoſceret Epiſcopus, Beneficium non conferret, talis collatio eſt valida, quia ſubſiſtit ca uſa finalis collationis, quæ eſt idoneitas Clerici; Alioquin omnes fere Contractus eſſent conditionati, & invalidi, quia fere ſemper quædam ignorantur, quibus cognitis, Contractus non fierent.

IX. Ex dictis ſequitur, irritum eſſe votum ſimplex emiſſum per dolum verſantem circa cauſam finalem, cum deſit animus ſe obligandi: Contra vero votum ſolemne, uti etiam matrimonium eſt validum, etiamſi error ſit circa cauſam finalem, ut ſæpe diximus; quia cum ferant ſtatum perpetuum, poſtulant, quod non irritentur per talem dolum; Sicut nec per metum levem injuſte incuſſum ad ea extorquenda irritari poſſunt, ut cæteri contractus.

X. Quæritur tertio, An Contractus per metum celebratus ſit validus?

Reſpondeo, & dico primo: Contractus celebratus per metum ſive levem, ſive gravem injuſte incuſſum ad ipſum extorquendum jure naturæ validus eſt; eo quod metus non tollat conſenſum ſufficientem ad contrahendum; ſicut non tollit conſenſum ſufficientem ad peccandum; Poteſt tamen irritari ad arbitrium ejus, qui metum gravem per injuriam paſſus eſt, ſive metus incuſſus fuerit ab altero contrahente, ſive a tertio, ut communiter docent ex cap. 2., & 4. *De his, quæ vi*, cum æquitas id requirat. Excipiuntur tamen quidam caſus; Nam ſaltem jure poſitivo invalidum eſt matrimonium celebratum per metum gravem injuſte incuſſum ad illud extorquendum, ut communiter docent; Eſto nonnulli putent eſſe irritum etiam jure naturali. Secundo, ſunt irrita ſponſalia, ut putat Bonac., & Sanch. contra Con., Hurtad., & Perez, qui putant eſſe ſolum irritanda. Tertio, Juriſdictio per talem metum extorta videtur irrita ex Sylveſt., quamvis Bonac., & Leſſ. putent probabilius, ſolum

Digitized by Google

lum in aliquibus caſibus, puta in abſolutione cenſuræ, eſſe irritam. Quarto, renunciatio Beneficii, ſicut etiam donatio, & promiſſio, necnon quæ vim habent donationis, ut remiſſio debiti, legatum, & teſtamentum, ſunt irrita, non quidem jure naturæ, ut putant Pont., & Medin. apud Dian. part. 2. tract. 5. miſcel. reſol. 108., ſed jure poſitivo, ex Reginald., & Rebel.; quamvis multi doceant eſſe ſolum irritanda, & teneri ſolum ad reſtitutionem, qui metum injurioſe incuſſit.

XI. Dico ſecundo: Contractus celebratus per metum etiam gravem juſte incuſſum ad illum extorquendum, nec irritus eſt, nec irritandus; quia nulla intercedit injuria; ut ſi quis metuens, ne a Judice damnetur propter ſtuprum, promittat Bertæ matrimonium, vel dotem: Idem dicas ſi metus incutiatur injuſte ad alium finem, & Contractus ſponte eligatur tanquam medium ad evadendum metum, ut ſi captus a latrone promittas matrimonium, vel dotem Bertæ, ut te liberet.

Dico tertio: Contractus celebratus per metum levem injuſte incuſſum ad illum extorquendum non videtur reſcindibilis, ne in foro quidem conſcientiæ: Et extorta tali metu probabiliter videntur non eſſe ſub obligatione reſtituenda. Ita Medin., Baſil., Perez de Matrim. diſp. 57. ſect. 6. cum Tambur. loc. cit., & Dian. part. 3. tract. 5. reſol. 117. contra Leſſ., Pal., Sanch., & alios; Et ratio eſt, quia metus levis facile repelli poteſt; unde ſi quis cum tali metu conſentit in Contractum, non præſumitur ex vi metus, ſed ex propria libertate conſentire. Hinc fit, quod in ſententia illorum, qui dicunt apud eundem Tambur., ſolas importunas preces afferre metum levem, & metum reverentialem eſſe levem, non tenetur ad reſtitutionem, qui aliquid ex Contractu per talem metum celebrato accepit: Verbi gratia ſi mulier, vel filius, vel ſubditus, Marito, Parentibus, Superiori per metum reverentialem, aut importunis precibus ducti aliquid promittant, vel hæreditatem renuncient, vel fidejubeant ſolvere legata, &c.

Quia tamen probabilis etiam eſt (& me judice probabilior, ut fuſe oſtendi in Opuſculo de Principiis moralitatis quæſt. 6. art. 3.) ſententia oppoſita Leſſ. lib. 2. cap. 17. dub. 2., Pal., Sanch., lib. 4. diſp. 9. Laym. cap. 6. putantium tali metu extorta reſtituenda eſſe, ac poſſe metum levem paſſis ſuccurri auctoritate Judicis, ut reſcindatur Contractus, (quamvis non detur actio ad reſcindendum Contractum, niſi quando metu gravi celebratus eſt ad vitandas lites; ut nec datur actio, quando læſio eſt infra dimidium,) ac eoſdem poſſe in foro conſcientiæ propria auctoritate illos reſcindere, dummodo relaxatio a juramento forte præſtito petatur; ideo probabile etiam eſt, uxorem, filium, ſubditum non teneri ſtare iis contractibus; Immo ſi quid forte ex vi illorum ſolvant, poſſe clam compenſare, ſi alia via non poſſint illud recuperare; Et is, qui aliquid ex iis contractibus accepit, tenetur juxta hanc ſententiam in conſcientia illud reſtituere.

XII. Addit Tambur., probabile eſſe ex Lug., quod matrimonium celebratum cum metu levi injuſte incuſſo ad illud extorquendum invalidum ſit in foro conſcientiæ, eo quod jura requirant ad matrimonii validitatem conſenſum plene liberum. Sed probabilius eſt ex Sanch. eſſe validum; quia metus levis non tollit perfectam libertatem, eo quod facile depelli poſſit.

XIII. Quæritur quarto, An validus ſit Contractus celebratus ſine juris ſolemnitatibus?

Reſpondeo, ſolemnitates juris alias eſſe ſubſtantiales, ſine quibus ſcilicet

Con-

Digitized by Google

Contractus a jure irritatur, vel quia contrahentes redduntur inhabiles ad contrahendum, vel quia Contractus ſine illis non ſolum prohibetur, ſed etiam annullatur; Alias vero eſſe accidentales, quæ ſcilicet non tollunt validitatem contractus. Hinc aperte ſequitur, quod contractus tunc ſolum ſit invalidus, quando ſine ſolemnitatibus ſubſtantialibus celebratur: Sicut enim contrahentes apponere poſſunt conditiones aliquas, ſine quibus non obligantur, ita Princeps poteſt formam juris ſtabilire propter bonum commune apponendo conditiones aliquas ſubſtantiales, ſine quibus obligatio non inducatur.

Dubitatur ſolum, Utrum in foro tantum externo talis contractus ſit invalidus, an etiam in interno? Cenſeo equidem cum Bonac., Azor., Leſs. lib. 2. cap. 19. num. 35., quod hujuſmodi contractus ſint univerſim invalidi etiam in foro conſcientiæ. Sed excipitur teſtamentum tam ad pias cauſas factum, ut communiter docent, quam ad cauſas non pias, ut verius docet Leſs., & Molin. contra Bonac., & alios; ejus enim ſolemnitates videntur ſolum pro foro externo requiri, ut probat Leſs. loc. cit. Et ratio diſparitatis videtur eſſe, quia alii contractus, ſi ſunt invalidi ex defectu ſolemnitatum, facile poſſunt iterari; teſtamentum vero raro iterari poteſt ob imminentem mortem Teſtatoris. Molin. tamen, Sot., Reginald., & alii probabiliter putant non ſolum teſtamentum, ſed etiam alios contractus eſſe validos in foro conſcientiæ, ſi adſint requiſita jure naturæ, etiamſi deſint ſolemnitates juris ſubſtantiales; dummodo lex non reddat expreſſe irritum contractum in foro conſcientiæ; Sicut Trident. reddit etiam in foro conſcientiæ irritum matrimonium ſine Parocho, & teſtibus; Sed communius rejiciuntur, quia dum lex irritum reddit contractum ſine ſolemnitatibus, eo ipſo adimit contrahentibus poteſtatem ſe obligandi, ut docent communiter de Matrimonio clandeſtino; & ideo contractus ſine ſolemnitatibus juris invalidi ſunt in foro conſcientiæ.

Neque dicas, quod ceſſante fine legis in caſu particulari ceſſat lex; finis autem ſtabiliendi ſolemnitates in contractibus eſt, ut adimantur fraudes; ergo ſublatis fraudibus, contractus in foro conſcientiæ eſt validus.

Nam primo tranſmiſſa majore, negatur minor; non enim finis ſolemnitatum eſt, ne adſint fraudes, ſed ne adſit periculum fraudum, (ut docet Bonac. hic,) quod nunquam ceſſat. Secundo falſum pariter eſt, quod ceſſante fine legis inducentis formam ſubſtantialem contractus, vel inhabilitantis aliquem ad contrahendum, ea lex ceſſet; lex enim, quæ inducit formam, pertinet ad eſſentiam contractus; unde ſicut ſine forma ſubſtantiali ruit compoſitum; ita ruit contractus ſublata forma ſtabilita a lege: Hac de cauſa matrimonium inter conſanguineos eſt nullum ante diſpenſationem, quamvis detur cauſa ad diſpenſandum, ſeu quamvis in aliquo caſu ceſſet cauſa, ex qua inductum fuit impedimentum dirimens conſanguinitatis, unde poſſit diſpenſari; Sic etiam Profeſſio Religioſa nulla eſt ante annos a jure præfixos, &c.

XIV. Hinc ſequitur primo, quod accepta per contractum gratuitum ſine ſolemnitatibus ſubſtantialibus celebratum juxta probabiliorem ſententiam reſtituenda ſint ante judicis ſententiam; quia nullo juſto titulo retineri poſſunt: Accepta vero per contractum oneroſum retineri poſſent titulo compenſationis. Secundo ſequitur, contractus Minorum, & Pupillorum de re immobili, vel pretioſa eſſe irritos, ſi celebrentur ſine auctori-

ta-

Digitized by Google

tate Curatoris, vel Tutoris; quia jura irritant tales contractus. Tertio, ex eo, quod teſtamentum, ut diximus, deficientibus ſolemnitatibus ſolum pro externo foro ſit irritum, ſequitur juxta hanc probabiliorem, & communiorem ſententiam, quod hæres ab inteſtato teneatur in conſcientia dare hæreditatem hæredi inſtituto in teſtamento minus ſolemni, & ſolvere legata in tali teſtamento relicta, modo conſtet de voluntate Teſtatoris. Unde fit, eum, cui res aliqua legato relicta eſt in teſtamento minus ſolemni, poſſe uti compenſatione occulta, quando aliter id conſequi non poteſt. Quomodo autem poſſit hic legatarius uti compenſatione occulta, cum debitum ſit ſolum probabile, probabilitate tamen circa jus, non circa factum, (ſicut etiam in nonnullis aliis ſimilibus caſibus) fuſe expendimus in ſuperiori tractatu de reſtitutione quæſt. 6. art. 3. num. 12. juxta doctrinam Cardinalis de Lugo diſp. 16. de Juſt. ſect. 5., Leſſii cap. 19. num. 23. Molin., Granado, & aliorum apud P. Andream Zuccherium in ſuis valde eruditis Deciſionibus Patavinis caſu 2. Menſis Martii.

ARTICULUS IV.

Utrum juramentum confirmet contractus.

I. *Juramentum confirmare contractum eſt vi juramenti dare jus alteri, & actionem adverſus jurantem propter contractum cæteroqui irritum jure poſitivo.*

II. *Juramentum additum contractui irrito jure naturali in multis differt a juramento addito contractui irrito jure poſitivo.*

III. *Univerſim contractus jure poſitivo ſive Civili, ſive Canonico irriti juramento confirmantur.*

IV. *Non confirmantur tamen juramento contractus jure poſitivo irriti, ſi metu injuſto aut ipſi contractus, aut juramentum ſuperadditum extorqueantur.*

V. *Indiget relaxatione facta a Prælato hujuſmodi juramentum, ut non ſervetur.*

VI. *Votum ſimplex metu extortum non indiget relaxatione, ut non ſervetur; ſecus vero juramentum. Illud quippe ex traditione Eccleſiæ eſt irritum, non vero iſtud.*

VII. *Juramentum metu injuſto extortum ſuperadditum Contractui, qui a lege irritatur propter bonum commune non obligat, nec indiget relaxatione, ut non ſervetur. Tale eſt juramentum additum matrimonio, ac ſponſalibus metu injuſto extortis, necnon Profeſſioni Religioſæ; & probabiliter etiam Voto Religionis.*

VIII. *Quinam poſſit relaxare iſthæc juramenta addita contractibus? Regulares privilegiarii quamvis poſſint vota etiam jurata commutare, non poſſunt tamen hæc juramenta relaxare.*

IX. *Quænam cauſa requiratur, ut licite hæc juramenta relaxentur?*

I. Implexe nimis a Doctoribus quæſtio iſthæc diſcutitur. Equidem in Opuſculo primo de Principiis Moralitatis quæſt. 7. abunde, ac pro modulo meo dilucide expoſui, quæ hac de re a Theologo morali non videbantur ignoranda. Hic ſummatim nonnulla perſtringimus.

Quæritur itaque primo, Quid ſit juramentum confirmare contractus?

Reſpondeo, tunc juramentum confirmare contractum, quando contractus de ſe jure poſitivo irritus, atque adeo ne in foro quidem interno obligans, ſuperveniente juramento de eo ſervando, redditur obligatorius non ſolum in conſcientia, ſed etiam in foro externo, itaut pro hoc foro detur actio

actio creditori. Dixi id habere Contractum jure poſitivo irritum, ut eſt, verbi gratia, alienatio fundi dotalis, Contractus pupilli ſine auctoritate tutoris, renunciatio futuræ ſucceſſionis in paterna hæreditate, & ſimiles. Etenim ſi contractus ſit irritus jure naturali, (ut ſunt contractus uſurarii) juramento firmari non poſſunt; quamvis enim qui juravit ſolvere uſuras, vi juramenti, & in obſequium Numinis in teſtem invocati, teneatur illas ſolvere; at non tenetur vi contractus, ſeu vi promiſſionis factæ uſurario; nec uſurarius vi talis juramenti actionem ullam habet ad uſuras exigendas: Immo mutuatarius poſt ſolutionem uſurarum factam, ut impleat, quod juravit, poteſt per occultam compenſationem illas recuperare, utpote injuſte ab Uſurario acceptas, & ſine ullo juſto titulo: Quod ſi ante ſolutionem tale juramentum ab Epiſcopo relaxetur, nullatenus tenetur uſuras ſolvere.

II. In multis itaque differt juramentum additum contractui jure naturali irrito a juramento addito contractui, qui ſit irritus jure poſitivo. Primo quidem, quia illud nullum jus confert alteri, nec confert actionem in foro externo, prout confert juramentum additum Contractui, qui jure poſitivo ſit irritus. Secundo, quia obligatio ſervandi juramentum additum contractui irrito jure naturali eſt perſonalis, oriturque ſolum a virtute Religionis; unde non tranſit ad hæredes: Contra vero obligatio juramenti additi contractui irrito jure poſitivo, cum det jus alteri, & actionem pro foro externo, eſt obligatio etiam ex juſtitia, & ideo tranſit ad hæredes. Tertio, quia juramentum in primo caſu poteſt a Prælato relaxari, ubi fuerit in contractu læſio ad finem contendendi in judicio abſque perjurio; At in ſecundo caſu relaxari non poteſt, eo quod det alteri jus juſtitiæ; Et Prælatus nequit relaxare juramentum in præjudicium alterius. Quod autem juramentum additum contractui, qui jure poſitivo ſit irritus, pariat jus juſtitiæ, & actionem pro foro externo adverſus jurantem, atque adeo confirmet hujuſmodi contractum, non provenit ex vi ipſius juramenti, quod obligat ſolum ad veritatem rei juratæ ſervandam, ſed provenit ex jure poſitivo ſive Civili, ſive Canonico.

III. Quæritur ſecundo, Quoſnam contractus jure poſitivo irritos juramentum confirmet, conferendo adverſus jurantem jus, & actionem etiam pro foro externo?

Reſpondeo, nonnullos apud Suar. lib. 2. de Juram. cap. 29. putare, quod ſolum confirmentur contractus, qui beneficio reſtitutionis in integrum reſcindi poſſunt. Azor. lib. 11. cap. 5. putat confirmari ſolum contractus irritos jure civili. Sed probabilius dicendum cum Sanch. lib. 3. cap. 12., Molin. diſp. 156. Guttier., & aliis communius, univerſim contractus ſive jure civili, ſive jure Canonico irritos juramento confirmari, itaut tribuant parti jus, perinde ac ſi contractus non eſſent jure poſitivo irriti. Idque conſtat ex multis textibus, quos exponit Merol. diſp. 1. cap. 3. num. 428.: Suar. loc. cit. & Leſs. cap. 17. num. 56. cenſent debere in contractu firmando a juramento ineſſe obligationem naturalem ſervandi promiſſum, ut deinde vi juramenti ſuperaddatur obligatio civilis. Sed cum omnis contractus jure poſitivo irritus obligationem illam naturalem præſupponat, aliter fruſtra irritaretur, ideo omnis omnino contractus irritus jure poſitivo juramento firmatur.

IV. Quæritur tertio, An juramentum confirmet contractus metu extortos jure poſitivo irritos?

Re-

Digitized by Google

Reſpondeo, nullum contractum jure poſitivo irritum firmari juramento, & tribuere alteri jus, ac actionem adverſus jurantem, ſi talis contractus ſit metu injuſto extortus; Nec ſi ſit ſponte quidem celebratus, ſed juramentum ſuperadditum ſit metu injuſto extortum. Ratio eſt, quia juramento non ineſt vis confirmandi contractus ex natura ſua irritos, ut diximus, ſed ſolum ex jure poſitivo; atqui non eſt veriſimile, quod jus poſitivum velit firmari juramento contractus metu injuſto extortos, aut contractus ſponte initos, quibus ſuperadditur juramentum metu injuſto extortum; ergo hujuſmodi contractus juramento non firmantur, ſive tales contractus ſint irriti jure poſitivo in bonum privatum, ut ſunt, verbi gratia, contractus minorum, aut mulierum; ſive in bonum publicum, ut juramentum de non extrahendis equis, frumento, pecunia e Regno, quod a lege vetatur. Quamvis Sanch. lib. 4 de Matrim. diſp. 20. num. 13. cenſeat hos dumtaxat contractus meticuloſos juramento non confirmari. Sed ratio a nobis adducta probat de utriſque.

V. Juramentum tamen hujuſmodi, quod ſine culpa ſervari poteſt, relaxatione facta a Prælato indiget, ut non ſervetur intuitu Religionis; Siquidem ex cap. *Cum pactum*, *de Pactis in 6.*, & ex cap. *Cum contingat*, *de Juram.* univerſim obligant juramenta, *quoties ſervari poſſunt ſine diſpendio ſalutis aeternæ*.

VI. Neque dicas: Votum ſimplex metu extortum eſſe irritum; ergo etiam juramentum metu extortum, unde non indiget relaxatione. Negatur enim conſequentia; Et diſparitas eſt, quia, ut notat Franciſcus de Lugo quæſt. 10. num. 64. ex Sanch. lib. 4. de Matrim. diſp. 14., votum ſimplex metu extortum jure poſitivo non quidem ſcripto, ſed tradito, ſeu ex traditione, & conſuetudine habente vim legis ab Eccleſia irritatur, non ſecus ac irritatur ex traditione Eccleſiæ matrimonium fidelis cum infideli metu extortum: At juramentum metu extortum ab Eccleſia non irritatur; unde indiget relaxatione, ut non ſervetur, ſi citra culpam ſervari poteſt.

VII. Advertit tamen Suar. lib. 2. de Juram. cap. 26., Sanch. lib. 3. cap. 9., Merol. diſp. 1. cap. 3. num. 486., juramentum metu extortum ſuperadditum contractui, qui irritatur a lege ob publicam utilitatem, non obligare, nec indigere relaxatione; Etenim ſicut non obligat juramentum in præjudicium tertii, ex cap. *Quamvis pactum*, *de Pactis in 6.*, ita a fortiori non obligat juramentum in præjudicium boni publici; eſſet quippe vinculum iniquitatis; Propterea juramentum adjectum ſponſalibus, aut matrimonio metu gravi extortis nullatenus obligat, ut docet Sanch. lib. 4. diſp. 21. Azor., Sà contra Henr. lib. 11. cap. 9., Sotum, Ledeſm.; quia iſti contractus meticuloſi ob publicam utilitatem irritantur; ne ſcilicet oriantur rixę inter Conjuges, ac mala prolis educatio in Reipublicæ detrimentum. Idemque dicendum de juramento adjecto Religioſæ profeſſioni metu extortæ, & probabilius ex Suar., Sanch., Rodriq. contra Sot., & Palat., etiam de juramento adjecto ſimplici voto Religionis metu extorto. Et ratio ulterior eſt ex Merol. loc. laud., quia juramentum relaxari poteſt, quoties in contractu, cui illud adjicitur, apparet turpitudo ex parte creditoris; ſed in caſibus adductis apparet hæc turpitudo, quod ſcilicet executioni dentur iſti contractus, qui jure poſitivo ſunt irriti ob publicam utilitatem, ſi metu injuſto extorqueantur; ergo relaxari poteſt.

VIII. Quæritur quarto, Quinam Prælatus poſſit juramenta iſthæc con-

Digitized by Google

tractui adjecta relaxare?

Reſpondeo, ſolum Pontificem poſſe aliquando, & quidem ob urgentiſſimam cauſam, relaxare juramentum in præjudicium tertii; At quando non eſt in præjudicium tertii, ſi ex parte creditoris appareat turpitudo, (ut eſt juramentum de ſolvendis uſuris, aut ſi contractus, aut ipſum juramentum ſuperadditum contractui ſint metu extorta,) tunc poterit Epiſcopus, ac ejus Vicarius hujuſmodi juramentum relaxare; Abbates pariter habentes juriſdictionem quaſi Epiſcopalem: Non tamen Parochus, aut Confeſſarius; Sicut nec poſſunt iſti in votis diſpenſare. Regulares vero, quamvis habeant privilegium commutandi vota etiam jurata, quæ non ſint in præjudicium tertii, ut habetur in Compendio Privilegiorum Societatis *V. Commutatio* §. 1. ex Bulla Gregorii XIII.; at non proinde poſſunt relaxare juramenta addita contractibus, quia nomine votorum juratorum cenſentur venire ſolum juramenta, quibus vota confirmantur, & quæ intuitu pietatis, ac ſoli Deo fiunt; non vero quæ contractibus ſuperadduntur, ut docent communiter. Qua de cauſa Pater Noſter Generalis Thyrſus Gonſalez literis encyclicis advertit, quod privilegium nobis conceſſum relaxandi iſthæc juramenta ſino præjudicio tertii ſit ſolum relate ad Noſtros, ut habetur in Comp. Privileg. *V. Confeſſarius* §. 6.

IX. Requiritur tamen cauſa, ut relaxatio iſthæc licite concedatur; Eaque eſſet, vel ſi turpitudo in contractu habeatur ex parte creditoris, ut quando quis juravit ſe uſuras ſoluturum; Vel ſi juramentum, aut contractus ſint metu extorta; Vel ſi dolus inciderit in contractum; puta ſi quis deceptus fuerit in pretio rei emptæ cum juramento non contraveniendi contractui, ut notat Sanch. lib. 3. cap. 21. (nam ſi dolus dederit cauſam huic contractui, juramentum relaxatione non indiget;) Vel propter ingratitudinem donatarii, cui juramentum adjectum eſt de illa non revocanda, ut notat Molin. diſp. 221.

ARTICUL. V.

Quinam poſſint contrahere?

I. Contrahere non poſſunt, qui carent uſu rationis; & qui a Jure impediuntur; ut pupillus ſine licentia Tutoris, qui tamen in ſui favorem valide contrahit.

II. Contractus pupilli, aut Minoris, niſi fiat de licentia Tutoris, aut Curatoris, & cum Judicis facultate, quando alienatur res immobilis, aut mobilis, quæ ſervando ſervari poteſt (verbi gratia per triennium) eſt invalidus. Si vero alienetur res mobilis, quæ ſervari non poteſt, requiritur ſolum licentia Tutoris, aut Curatoris; Quod ſi abſque hac licentia fiat, probabilius in foro conſcientiæ eſt invalidus, & obligatorius; quamvis non in foro civili.

III. Pupillo, & Minori abſque licentia debita contrahentibus competit reſtitutio in integrum.

IV. Probabiliter Pupillus, & Minor, quibus competit reſtitutio in integrum ob contractus ſine licentia initos, retinere poſſunt in conſcientia, quæ ob tales contractus deberent ſolvere.

V. Filiusfamilias puber, aut pubertati proximus poteſt quidem contrahere de bonis Caſtrenſibus, vel quaſi Caſtrenſibus; non tamen de Adventitiis, aut Profectitiis.

VI. Qui non eſt pubertati proximus, invalide donat etiam bona Caſtrenſia, vel quaſi; quæ tamen probabiliter poſſunt a donatario retineri.

VII. Filiusfamilias non debet Patri operas

Digitized by Google

ras artificiales, ſed obſequiales, niſi tamen ab eo alatur.

VIII. Uxor ſolum de bonis paraphernalibus contrahere poteſt, non vero de dote. Religioſi pariter contra Superioris voluntatem nequeunt ſe obligare.

I. CErtum eſt, omnes, & ſolos uſu rationis præditos contrahere poſſe, ſi habeant adminiſtrationem bonorum, de quibus ſunt contracturi, & à jure non impediantur. Unde ſequitur primo, amentes, furioſos, dormientes, ebrios, & infantes ante uſum rationis contrahere non poſſe, cum ad contrahendum conſenſus liber, & uſus rationis requiratur. Sequitur ſecundo, nec poſſe prodigum contrahere ſine Curatoris conſenſu, eo quod illi a jure adminiſtratio ſuorum bonorum prohibeatur; Et pari ratione pupillus ante decimum quartum annum ſine licentia Tutoris, & Minor ante vigeſimum quintum completum ſine licentia curatoris contrahere non poſſunt; cum id a jure ipſis vetetur. Nihilominus ſi pupillus, vel Minor contrahant cum Majore in ſui commodum, contractus eſt validus ex leg. *Si Curatorem* apud Bonac., & Sanch. lib. 6. diſp. 38., ſecus vero ſi contrahant in ſui damnum; quia quod in favorem teneræ ætatis inſtitutum eſt, non debet illi præjudicare.

II. Quæritur nunc primo, An contractus pupilli, vel minoris ſine licentia Tutoris, vel Curatoris obliget ſaltem naturaliter, ſeu in foro conſcientiæ, quamvis non obliget in foro civili?

Reſpondeo, quod ſi pupillus, vel minor cum licentia Tutoris, vel Curatoris alienent rem immobilem, vel etiam mobilem, quæ ſervando ſervari poteſt (ideſt, ut putat Bonac., per triennium) contractus eſt invalidus etiam in foro conſcientiæ; niſi id fiat non ſolum auctoritate Tutoris, vel Curatoris, ſed etiam de Judicis licentia, & ex juſta cauſa; qualis cenſetur eſse ad emenda alimenta, ad ſolvenda debita, &c. Si vero alienent res mobiles, quæ ſervando ſervari non poſſunt de ſola licentia Tutoris, vel Curatoris abſque facultate Judicis, contractus in utroque foro eſt validus. Si demum rem hujuſmodi mobilem alienent ſine licentia Tutoris, vel Curatoris, probabilius eſt, quod in conſcientia teneantur ſtare contractui, quamvis non obligentur civiliter, ut docent probabilius, & communius cum Bonac., Sanch., Rebel. contra Covar. apud Trull. diſp. 7., & Dian. part. 2. tract. 5. Miſcellan. reſol. 44.; Et ratio eſt, quia obligatio naturalis, & in foro conſcientiæ conſurgit ex conſenſu contrahentium, quotieſcumque lex non irritet contractum; talis autem contractus non irritatur, ut colligitur ex leg. *Marcellus, ff. de Fidejuſſoribus*, ſed ſolum prohibetur, atque adeo eſt validus.

III. Certum tamen eſt, quod Pupillo, & Minori ſic contrahentibus datur a lege reſtitutio in integrum, ſeu poſſunt coram Judice repetere, quæ ſic alienarunt.

Hinc ſequitur, quod qui habuit rem immobilem, vel etiam mobilem, quæ ſervando ſervari poteſt a pupillo, vel minore per contractum ſine licentia Judicis inſerta in actis per tabellionem, & abſque juſta cauſa teneatur in foro conſcientiæ ante ſententiam Judicis illam reſtituere, eo quod contractus fuerit invalidus; niſi tamen illam retineat titulo compenſationis. Contra vero, qui rem mobilem dictam habuit per contractum ſine licentia Tutoris, vel Curatoris celebratum, non tenetur illam reſtituere, antequam coram Judice repetatur; quia probabilius talis contractus eſt va-

Digitized by Google

validus in foro conſcientiæ.

IV. Dubium eſt, An Minor teneatur in conſcientia ſolvere, quæ debet ex promiſſione, vel alio contractu, Verbi gratia, quæ perdidit in ludo pecunia credita, poſito quod poſſit per Judicem repetere id, quod forte ſolvit, beneficio reſtitutionis in integrum?

Reſpondeo, communius docere cum Trull., Bonac.contra Salon.apud Dian. part. 2. tract. 5. Miſcellan. reſol. 44., quod qui poteſt repetere ſolutum, poteſt non ſolvere, (niſi tamen ſe ſoluturum juraſſet, licet hoc juramentum probabile ſit, ut notat Trull. lib. 7. cap. 27. diſp. 4. num. 6., quod relaxari poſſit, ſicut juramentum de ſolvendis uſuris) Ratio eſt, quia videtur fruſtranea illa circulatio, & in Regul. 71. Juris in 6. dicitur, quod cui datur actio ad repetendum, eidem datur exceptio ad retinendum. Nota tamen, quod ſi pupillus ſolvat alteri, ille non tenetur reſtituere ante ſententiam Judicis, etiamſi pupillus poſſit id repetere coram Judice. Adde demum, quod ſi pupillus non poſſit coram Judice repetere propter contradictionem aliquorum indebitam, poteſt etiam illud ſibi compenſare, ut advertit Tambur. lib. 5. cap. 4. §. 2. num. 11.

V. Quæritur ſecundo, An filiusfamilias, dum eſt pubes, vel pubertati proximus, contrahere poſſit?

Reſpondeo, maſculum dici puberem anno decimoquarto completo, dici vero pubertati proximum a decimo anno cum dimidio uſque ad decimum quartum, fœminam vero dici puberem anno duodecimo completo, dici vero pubertati proximam anno nono cum dimidio uſque ad duodecimum. Hoc præſuppoſito, ad quæſitum dico, filiumfamilias puberem, vel pubertati proximum poſſe quidem contrahere de bonis Caſtrenſibus, vel quaſi Caſtrenſibus, cum eorum liberam habeat adminiſtrationem, (ſunt autem bona Caſtrenſia, ut notat Tambur. lib. 1. cap. 3. §. 7. *V. Peculium filiorum*, quæ comparat filius ratione militiæ, vel in famulatu Regis, aut quæ ex hoc peculio Caſtrenſi ludendo, vel negotiando lucratur; Et quaſi Caſtrenſia dicuntur bona, quæ filius acquirit ex Artium liberalium profeſſione, vel ex publico munere, puta advocati, medici, aut ex Sacerdotii, vel Beneficii proventibus, aut ex Regis liberalitate) At de bonis adventitiis (quæ ſcilicet aliunde, quam ex re Patris acquiſivit, puta a Matre, Avia materna; vel extraneo) necnon de Profectitiis (quæ ſcilicet ex bonis Patris perveniunt, quamvis cum induſtria, & labore filii) non poteſt contrahere; cum uſusfructus adventitiorum, & dominium cum uſufructu profectitiorum ad Patrem pertineat.

VI. Dico ſecundo: Filiusfamilias, antequam ſit pubertati proximus, invalide contrahit, ſeu donat etiam bona Caſtrenſia, vel quaſi: Quia tamen probabile eſt non irritari a lege tales contractus, ideo probabile eſt, quod qui a filiofamilias non proximo pubertati aliquid accepit ſine conſenſu Patris de bonis Caſtrenſibus, vel quaſi Caſtrenſibus, poſſit ea retinere, donec repetantur coram Judice beneficio reſtitutionis in integrum.

VII. Ex dictis ſequitur, poſſe filiumfamilias ſuas operas artificiales locare, & ſe obligare ad alteri ſerviendum, quia filius non debet Patri operas artificiales, ſed ſolum obſequiales, niſi tamen cum eo vivat, & ab eo alimenta recipiat, ex leg. *penul.*, ff. *de Obſequiis*.

VIII. Quæritur tertio, An Uxor poſſit abſque Mariti conſenſu contrahere?

Reſpondeo, poſſe de bonis parapher-

phernalibus, non tamen de dote, cujus adminiſtratio ſpectat ad Maritum; Eadem ratione non poſſunt Religioſi aliis ſe obligare contra Superioris voluntatem, cum per profeſſionem ſubdantur omnino voluntati Superioris.

ARTICULUS VI.

Ex qua culpa contrahentes teneantur ad reſtitutionem in contractibus.

I. Sine culpa Theologica gravi non datur grave onus reſtitutionis. Quænam dicatur culpa lata, levis, leviſſima, ob quas in contractibus dari poteſt reſtituendi obligatio?

II. In contractibus, qui ſunt in utilitatem ſolius dantis, datur onus reſtituendi ob culpam latam; ſi vero ſint in utilitatem ſolius recipientis, datur onus ob culpam leviſſimam, excepto Precario; ſi demum in utilitatem utriuſque, ob culpam levem.

III. Ex hac doctrina plura ad praxim deducuntur.

IV. Quamvis citra culpam Theologicam gravem non detur onus reſtituendi ſub gravi, nihilominus in contractibus ſecundum ſe præſumitur Theologica culpa gravis, ſi detur culpa illa juridica, ob quam pro foro externo contrahens ad reſtituendum obligatur.

V. Si caſu fortuito res pereat, contrahens ad nihil tenetur, ſecluſo pacto, aut mora culpabili.

VI. Qui non poteſt in navi, imminente naufragio, res ſuas ſimul, & alienas conſervare, quandonam debet ſuas potius projicere, quam alienas?

I. Diximus cum de Reſtitutione, neminem per ſe loquendo ſub gravi teneri ad reſtitutionem, niſi ex culpa Theologica gravi, ideſt ex peccato mortali. Notavimus tamen, aliquando peccatum mortale committi per culpam juridicam latam, aliquando per levem, aliquando per leviſſimam; Eſt autem culpa juridica lata omiſſio illius diligentiæ, cautelæ, circumſpectionis, quam communiter homines ejuſdem conditionis, & profeſſionis adhibere ſolent, ex leg. *Latæ, ff. de Verborum ſignificatione*; Unde ſi Medicus, verbi gratia, ignorat, quæ communiter Medici ſciunt, dicitur ignorare ex lata; ſic qui librum commodatum relinquit ante fores domus, vel in via publica, dicitur committere culpam latam juridicam; quamvis, ſi id faciat ex oblivione inculpabili, excuſetur a culpa Theologica, eo quod poſſit ſtare culpa juridica ſine peccato. Culpa juridica levis dicitur omiſſio diligentiæ illius, quam adhibere ſolent diligentiores, ut ſi quis librum commodatum relinquat in cubiculo aperto. Culpa leviſſima juridica dicitur omiſſio diligentiæ, quam adhibere ſolent diligentiſſimi; ut ſi quis librum commodatum claudat in arca, quin manu tentet an arca ſit clauſa.

II. Quæritur nunc primo, Ex qua culpa teneatur ad reſtitutionem damni ſecuti contrahens?

Reſpondeo diſtinguendo; nam vel Contractus ſunt in utilitatem ſolius accipientis, ut eſt commodatum; & tenetur ex culpa leviſſima, ex leg. *Contractus, ff. de Regulis juris*, quia æquitas poſtulat, ut maxima in eo adhibeatur diligentia. Excipitur tamen a jure Precarium, quia quamvis ſit in utilitatem ſolius accipientis, ut commodatum, tamen tradens Precarium poteſt ad libitum illud revocare, quod non habetur in commodato; Unde ſolum de lata culpa tenetur aliquis ad reſtitutionem in Contractu Precarii, ut in eodem textu decernitur. Si tamen

men Contractus ſit in ſolius dantis utilitatem, ut Depoſitum, tenetur contrahens ſolum de culpa lata, ſeu de dolo; non enim æquitas poſtulat, ut major adhibeatur diligentia in rebus alienis, quam in propriis; atque adeo ſatis eſt, & requiritur diligentia, quæ communiter ſolet adhiberi. Si denium Contractus ſit in utilitatem utriuſque, ut eſt Locatio, Pignus, &c., tenetur quilibet etiam de levi; ut ſi locetur equus, vel currus, & damnum patiatur, cum id æquitas poſtulet, ut communiter docent.

III. Hinc ſequitur, quod Artifices, qui in re alterius laborant, teneantur de levi, ſi propter ſtipendium laborent; ſi vero gratis, teneantur ſolum de lata. Secundo, qui rem alienam mittit per ſervum, ſi ea amittitur, vel ſervus cum ea fugit, videndum quamnam diligentiam debebat dominus adhibere, ut decernatur, an ad reſtitutionem teneatur; majorem enim diligentiam adhibere debebat, verbi gratia, ad reſtituendum pignus, quam ad reſtituendum depoſitum. Tertio, Venditor tenetur de levi, ſi res vendita ante traditionem pereat, quia Contractus venditionis eſt in utilitatem utriuſque; Et eadem ratione famulus, & cuſtos rei alienæ mercede conductus tenetur de levi, ſi res cuſtodiæ tradita pereat. Quarto, qui commodavit alteri, verbi gratia, vaſa vitioſa ad conſervandum vinum, unde vinum effunditur, tenetur de lata culpa; Si vero eadem vaſa vendiderit, tenetur etiam de levi, quia prior Contractus eſt ſolum in gratiam recipientis; ſecundus in gratiam utriuſque. Quinto, Nautæ, qui res alienas depoſito recipiunt conſueto ſtipendio, ſicut etiam ſtabularii, Caupones, &c. tenentur in conſcientia de levi culpa, eo quod Contractus ſit in utilitatem utriuſque; in foro autem externo ex leg. *quinta*, §. *Ad hoc nauta*, tenentur etiam de leviſſima, jure ſic diſponente, ad compeſcendam iſtorum malitiam, ne cum furibus conveniant.

IV. Rogabis, An qui de levi, vel leviſſima tenentur damnum reſtituere, obligentur in foro conſcientiæ ante Judicis ſententiam?

Reſpondeo, communius cum Leſſ. lib. 2. cap. 27. dub. 5., Navar., Azor. affirmare contra Henr., Sot., & alios, qui putant in Contractibus nonniſi de lata, ideſt ex gravi culpa juridica teneri, ſecluſo ſpeciali pacto; quorum ſententiam probabilem putat Leſſ.; Equidem cenſeo nunquam ad reſtitutionem teneri, niſi præceſſerit culpa Theologica mortalis. Verum culpa juridica levis, quæ in uno Contractu de ſe non eſt mortalis, in altero Contractu, in quo debemus eſſe diligentiores, erit mortalis. Nam contrahentes ſe obligant ad præſtandam curam, & diligentiam, quam jura præſcribunt; quare cum jura majorem diligentiam in uno Contractu præſcribant, quam in alio, ideo omiſſio majoris diligentiæ in uno Contractu erit peccatum mortale, & obligabit ad reſtitutionem, non vero in alio: Quod ſi per oblivionem, vel inadvertentiam ſine culpa mortali Theologica damnum ſequatur, exiſtimo contra Bonac. punct. 6., quod non teneatur contrahens ad reſtitutionem. Quare ſecundum ſe præſumitur culpa Theologica gravis, & datur in conſcientia onus reſtitutionis, quando in Contractibus datur illa culpa juridica, ob quam pro foro externo contrahentes ad reſtituendum obligantur.

V. Quæritur ſecundo, Ad quid tenetur contrahens, quando res aliena perit caſu fortuito?

Reſpondeo, quod ſecluſo pacto, vel mora culpabili contrahentis, ad nihil teneatur; quia res, quæ perit, domino perit. Dixi tamen primo, excepto pacto, nam ſi accipiens obligarit

ſe

Digitized by Google

ſe ad reſtitutionem rei, etiamſi caſu fortuito pereat, tunc tenebitur ex pacto, ut communiter accidit in aſſecurandis mercibus, quæ mari tranſvehuntur; Dixi deinde, excepta mora culpabili; hæc enim ad reſtitutionem obligat etiam ex caſu fortuito, niſi res etiam apud dominum peritura eſſet, ut diximus cum de Reſtitutione.

Hinc fit primo, quod ſi Titius equum habeat commodatum, vel locatum, ut eat Apuliam verſus, & contra pactum eat Romam verſus, ubi in flumine, aut aliter equus caſu pereat, teneatur ad reſtitutionem, ut docent Vaſq., Rebell., Bonac. loc. cit.; quia culpabiliter, & contra conventionem equum eo tranſmiſit, ubi periit, quamvis per accidens. Fit ſecundo, quod ſi quis veſtem, verbi gratia, ſibi commodatam diſtulerit reſtituere tempore præfixo, & deinde caſu incendatur, obligetur ad reſtitutionem; quia fuit in mora culpabili eam reſtituendi tempore præſtituto.

VI. Quæritur tertio, An teneatur ad reſtitutionem, qui cuſtodiens, verbi gratia, in navi res ſuas, & alienas, cum non poſſit utraſque ſervare, projicit alienas, & conſervat ſuas?

Reſpondeo, diſtinguendum eſſe: Nam ſi conſervat res alienas, itaut teneatur de leviſſima, verbi gratia, quia habet commodatas, procul dubio tenetur in caſu adducto ad reſtitutionem, dummodo res ſuæ, quas conſervat, ſint æqualis, vel minoris valoris: Et ratio eſt, tum quia id ſtatuitur in *lege prima*, *ff. de Obligationibus*, tum etiam quia cum teneatur de leviſſima, tenetur circa rem illam ſe gerere, ſicut ſe gereret diligentiſſimus; ſed diligentiſſimus in tali caſu rem illam conſervaret præ aliis; ergo ſi non conſervet, tenetur ad reſtitutionem, ut docet Bonac. loc. cit., Molin., Sà, Leſſ. lib. 2. cap. 27. dub. 8.: Si vero teneatur de levi, ut in Contractu Pignoris, & Locati, poterit res proprias neglectis alienis ejuſdem, vel minoris valoris conſervare; quia circa illa tenetur ſe gerere, ut vir prudens; vir autem prudens in tali caſu præferret res ſuas alienis. Si tamen alienæ eſſent majoris valoris, non poſſet illis præferre res ſuas; non enim id faceret prudens; Quamvis in tali caſu putat Molin., quod poſſit a domino talis rei petere pretium rei ſuæ vilioris, quam neglexit, ut rem illam pretioſiorem conſervaret. Demum ſi ſolum de lata tenetur, ut in Contractu Depoſiti, non tenetur rem ſuam viliorem negligere ad cuſtodiendam pretioſiorem alterius, ſi non ſperet damnum ſibi refectum iri.

ARTICULUS VII.

Cuinam competat reſtitutio in integrum, ſi ex aliquo Contractu læſus ſit?

I. Quid ferat reſtitutio in integrum?

II. Minoribus conceditur beneficium reſtitutionis in integrum, ſi læſi ſunt in Contractibus, niſi impetrarint veniam ætatis, aut Contractum ratificaverint facti Majores.

III. In multiplici caſu poſſunt Minores hoc beneficio gaudere, ſed nonniſi per quatuor annos poſt vigeſimum quintum.

IV. Majores contrahentes cum minoribus poſſunt tale damnum præcavere, aut obtinendo veniam ætatis, aut exigendo juramentum, vel fidejuſſionem.

V. Præter Minores gaudent hoc privilegio Eccleſia, Hoſpitalia, & alia loca pia; Item Perſonæ Eccleſiaſticæ, quando ſunt læſæ quoad jura Beneficii, Reſpublica, Civitas, Oppidum, Caſtrum, necnon Rudes, ac Mulieres, Milites, dum militant, & alii.

I. Dici-

I. Dicitur Reſtitutio in integrum, Reductio in eum locum, in quo quis fuit ante læſionem, ex Gloſ. in cap. *de Auditis, de In integrum reſtitut.* Ea fert Beneficium, ſeu remedium, quo perſonæ aliquæ læſæ a Judice reſtituuntur in priſtinum Jus, & ſtatum, itaut Contractus licet validus ab ipſis celebratus reſcindatur, vel ſaltem pretium æquetur, ſi in pretio graviter læſæ ſint; (modica enim læſio pro nihilo reputatur.) Verbi gratia, ſi in Contractu centum aureorum ſubjerint jacturam decem, vel per emerſionem damni, vel per ceſſationem lucri, poſſunt petere reſtitutionem in integrum.

II. Quæritur primo, An, & in quibus caſibus concedatur Minoribus reſtitutio in integrum?

Reſpondeo, Minoribus, iis ſcilicet, qui nondum vigeſimum quintum annum expleverunt, non ſolum concedi, quod poſſint reſcindere Contractum celebratum in ſuum incommodum, tanquam irritum, & non obligantem, quamvis obliget alios, ut habetur *Inſtitut. de inutilibus ſtipulationibus*, §. *Pupillus*; ſed etiam concedi beneficium reſtitutionis in integrum, quando ſe læſos in Contractu deprehendunt; ut ſi vendiderint rem nonaginta, quæ valet centum, ex leg. *Ait prætor*, *ff. de Minoribus*; Non poteſt tamen Minor tali beneficio gaudere: Primo ſi impetravit veniam ætatis a Principe. Secundo, ſi ratificavit Contractum poſt vigeſimum quintum annum. Tertio, ſi addiderit juramentum; quamvis, ut diximus art. 4., poſſit relaxationem juramenti petere, & privilegio reſtitutionis in integrum gaudere.

III. Porro hoc beneficio uti poteſt Minor, primo, ſi in tranſactione, venditione, emptione læſus fuit, itaut nullam ex iis Contractibus utilitatem reportet, ſed ſolum damnum non modicum, etiamſi juſto pretio rem vendiderit. Secundo, ſi adivit damnoſam hæreditatem, vel ſi repudiavit hæreditatem lucroſam, vel beneficium utile reſignavit. Tertio, ſi rem ſuam amiſit uſucapione, vel præſcriptione. Quarto, ſi rem notabilem donavit ſine rationabili cauſa, qualis cenſetur eſſe propter nuptias, vel ex decenti remuneratione. Quinto, ſi mutuam pecuniam accepit, eamque ludo perdidit, poterit negare ſolutionem, reſtituendo ſolum id, in quo factus eſt ditior, ex *leg.* 2., Cod. *de Filioſfamilias*. Sexto, Minor, cui a debitore facta fuit ſolutio debiti ſine licentia Tutoris, vel Curatoris, poterit per Judicem compellere debitorem ad novam ſolutionem, ſi pecunia non ſit converſa in utilitatem Minoris.

Notandum tamen, privilegio hoc poſſe gaudere Minores dumtaxat per quatuor annos, poſtquam vigeſimum quintum annum expleverint, & Majores facti ſunt; dummodo Contractum non ratificaverint completo anno vigeſimo quinto.

IV. Notandum præterea, quod Majores, qui cum Minoribus contrahunt, poſſunt damnum præcavere: Primo, obtinendo a Principe veniam ætatis minoris. Secundo, extorquendo juramentum a Minore, quod communius Doctores docent firmare Contractum. Tertio, procurando fidejuſſorem, qui ſe obliget ad reſtituenda damna, ſi velit Minor hoc beneficio uti.

V. Quæritur ſecundo, Quinam alii hoc privilegio gaudeant, præter Minores?

Reſpondeo, gaudere Primo Eccleſias; quo nomine veniunt Hoſpitalia, Monaſteria, & loca pia, quæ privilegiis Eccleſiæ gaudent, itaut per quadriennium poſſint tali privilegio uti, & quidem etiam adverſus aliam Eccleſiam, ut docet Laym.. Secundo, perſonas Eccleſiaſticas, ſi ſint læſæ in

ali-

Digitized by Google

aliquo ſecundum ſe ſpectante ad jura Beneficii: Quare ſi in locatione Beneficii ſint læſæ, non poſſunt tali privilegio gaudere, quia læſio hæc non ſpectat ad jura Beneficii. Tertio, Rempublicam, quo nomine venit etiam Civitas, Caſtrum, Oppidum, Univerſitas ſtudiorum. Quarto, Rudes, & Mulieres, quæ jura ignorant. Quinto, Milites, dum militant, & alios, ut videre eſt apud Molin. diſp. 574., Sanch. lib. 6. diſp. 38. Relate vero ad Religioſos in Compendio noſtrorum Privilegiorum V. *Privilegia* §. 9. dicitur Joannes XXIII. conceſſiſſe Patribus Olivetanis, ut læſio quæcumque iiſdem facta etiam ob culpam ipſorum Religioſorum ipſo jure non teneret, quin opus eſſet reſtitutionem in integrum pro læſione hujuſmodi impetrare.

ARTICULUS VIII.

An obliget Contractus celebratus ſub Cauſa, Modo, Demonſtratione, vel Conditione?

I. Contractus fit ſub Cauſa, ſi explicetur cauſa movens ad Contractum, ſive ea ſit Finalis, ſive Impulſiva.

II. Fit ſub Modo, ſi adjiciatur onus contrahenti nullatenus ſuſpendendo Contractum, ſicut ſuſpenditur per Conditionem. Sed quid ſi dubitetur num fiat ſub Modo, an ſub Conditione?

III. Sub Demonſtratione fit diſpoſitio, quando indicatur qualitas aliqua, vel rei, quæ diſponitur, vel ejus, in quem fit diſpoſitio.

IV. Fit demum ſub Conditione, quando uſque ad adventum Conditionis ſuſpenditur Contractus. Conditio autem poteſt eſſe honeſta, turpis, impoſſibilis, impertinens, &c.

V. Non ſubſiſtente cauſa finali, Contractus eſt invalidus; ſecus vero ſi non ſubſiſtat cauſa impulſiva.

VI. Si cauſa finalis teſtamenti non ſubſiſtat, ſed ſubſiſtat cauſa finalis legatorum, hæc ſunt valida, illud vero nullum. Pariter nulla eſt donatio eleemoſyna, aut collatio Beneficii, ſi cauſa finalis non ſubſiſtat; ſeu quando innoteſcente falſitate, non ſolum non conferretur talis eleemoſyna, aut Beneficium, ſed conferens vellet collationem eſſe irritam.

VII. In dubio num deprehenſa falſitate donans vellet irritam eſſe donationem, favendum poſſidenti, & ſtandum pro valore actus.

VIII. Valida eſt diſpoſitio facta ſub Modo, etiamſi Modus, qui ſit cauſa impulſiva, non adimpleatur; ut ſi quis donet filia centum, ut Religionem ingrediatur, & deinde hæc non ingrediatur: Secus vero ſi ſit cauſa finalis.

IX. Error in Demonſtratione non invalidat Contractum, niſi apponatur per modum Conditionis, aut Cauſa finalis, aut refundatur in errorem circa ſubſtantiam.

X. Contractus ſub Conditione honeſta, aut impertinente ante Conditionis purificationem non obligat: Nec ſi fiat ſub conditione turpi; At poſt hanc purificatam probabilius obligat.

XI. Conditiones impoſſibiles Contractum reddunt ſimpliciter nullum; Non tamen Contractum matrimonialem, in quo habentur pro non adjectis tam Conditiones impoſſibiles, quam turpes, quæ non ſunt contra ſubſtantiam Matrimonii, (ſeu contra tria illa bona, fidelitatis, prolis, & Sacramenti;) ſicut etiam in ultimis voluntatibus, ſaltem pro foro externo.

XII. Habetur pariter pro non adjecta conditio iſta, Si non nupſeris, Si Religionem non ingrediaris. Quid ſi quis relinquat alicui biſcentum, ſi un-

ſi nubat, centum vero ſi Religionem ingrediatur? Aut ſi quis relinquat hæreditatem Titio, ſtaut, ſi ſine filiis decedat, ea tranſeat ad Cajum, & Titius Religionem ingrediatur? Num legatum relictum pro Virginibus maritandis poſſit iiſdem dari, ſi velint ingredi Religionem?

XIII. Num poſſit contrahens, antequam conditio purificetur, reſilire?

XIV. Conditiones neceſſariæ non ſuſpendunt Contractum, ſed habentur pro impletis.

I. DIcitur primo Contractus, vel diſpoſitio fieri ſub cauſa, quando explicatur cauſa, propter quam movetur aliquis ad contrahendum, vel diſponendum; ut ſi dicat dare eleemoſynam propter conſanguinitatem. Cauſa autem duplex eſſe poteſt, Finalis, & Impulſiva: Finalis eſt, quæ ita movet contrahentem ad Contractum, ut ſine illa Contractus non fieret; Impulſiva eſt, quæ impellit, ſed ſine illa Contractus fieret, quamvis non ita facile. Verbi gratia, ſi quis det eleemoſynam pauperi dicenti eſſe ſuum conſanguineum eo animo, ut ſi non eſſet conſanguineus, eleemoſyna non daretur, talis cauſa dicitur finalis: Si vero adhuc daretur eleemoſyna, quamvis non cum eadem liberalitate, dicitur cauſa impulſiva.

II. Dicitur ſecundo Modus in Contractibus clauſula illa, qua adjicitur onus contrahenti, ita tamen ut non ſuſpendatur Contractus, ſicut ſuſpenditur per conditionem. Modus explicari ſolet per particulas, Ut, Pro, Ne, & ſimiles: Verbi gratia, do tibi hæreditatem, ut mihi conſtruas ſepulchrum, vel pro reficienda Eccleſia, aut ne deſit tibi pecunia ad faciendam eleemoſynam, &c. Aliquando modus videtur importare conditionem; ut ſi dicatur, do tibi hæreditatem ea conditione, ut conſtruas mihi ſepulchrum: Sed ſi conſtet de mente diſponentis, quod velit apponere modum, non conditionem, talis diſpoſitio cenſenda eſt facta ſub modo, non ſub conditione; ſi vero dubitatur de mente diſponentis, cenſenda eſt facta ſub conditione, ex Molin., & aliis apud Trull., & Bonac. contra Bard. diſp. 6. c. 10. §. 2., & alios apud Scildere.

III. Tertio dicitur Contractus, ſeu diſpoſitio fieri ſub Demonſtratione, quando demonſtratur, ſeu indicatur aliqua qualitas, vel rei, de qua diſponitur, vel ejus, in quem fit diſpoſitio; ut ſi dicatur, Do tibi prædium meum Nolanum, quod eſt centum jugerum, vel quod in tui gratiam emi a Petro; vel contraho tecum, quæ es dives, pulchra, &c.

IV. Dicitur quarto fieri Contractus ſub Conditione, quando ſuſpenditur Contractus uſque ad adventum conditionis; ut ſi dicatur, do tibi prædium, poſtquam adeptus es doctoratum, vel ſi oſtenderis eſſe ex mea familia, vel donec vixeris, &c.; Conditio autem poteſt eſſe turpis, honeſta, impoſſibilis, impertinens, neceſſaria, &c., ut fuſe explicatur in tractatu de Matrimonio, cum de conſenſu conditionato.

V. Quæritur nunc primo: An validus ſit Contractus non ſubſiſtente cauſa: verbi gratia, ſi quis emat equum, quia eſt ſtrenuus, validuſne erit Contractus, ſi non ſit ſtrenuus?

Reſpondeo, cauſa finali non ſubſiſtente Contractum non eſſe validum, ſecus vero ſi non ſubſiſtat cauſa impulſiva; Ita communiter: Et ratio eſt, quia Contractus vim habet ex voluntate contrahentis, qui non vult contrahere non ſubſiſtente cauſa finali, ut ſupponitur. Præterea dolus dans cauſam Contractui irritat Contractum; ſed Contractus extortus per cauſam finalem non ſubſiſtentem, cenſetur extortus

tortus

Digitized by Google

tortus per dolum dantem cauſam Contractui; ergo eſt invalidus.

VI. Hinc ſequitur primo, quod ſi teſtamentum fiat ex cauſa finali falſa, & legata in eo contenta ſint ex cauſa finali vera, teſtamentum ſit nullum, legata vero ſint valida; quia utile per inutile non vitiatur in rebus dividuis.

Sequitur ſecundo, quod ſi eleemoſyna detur ex cauſa finali paupertatis, vel conſanguinitatis, quæ non ſubſiſtit, talis donatio ſit irrita, & detur obligatio illam reſtituendi, quando rationabiliter creditur, quod velit illam dominus reſtitui. Docent tamen communius, quod qui oſtiatim petunt parvas eleemoſynas fingendo paupertatem, non teneantur ad reſtitutionem; quia cauſa finalis, propter quam datur talis eleemoſyna, eſt charitas potius, quam paupertas; quamvis eleemoſyna non daretur, ſi fictio paupertatis innoteſceret: Sic valida eſt collatio Beneficii facta Clerico idoneo, quamvis ſi ejus vitia innoteſcerent, Beneficium non conferretur, eo quod cauſa finalis eſt idoneitas, quæ jam habetur, non probitas illius. Quare dicendum, illam eſſe cauſam finalem diſpoſitionis, vel Contractus, qua deficiente non ſolum non fieret diſpoſitio; ſed etiam diſponens vellet diſpoſitionem eſſe irritam; Sic qui dat eleemoſynam parvam fingenti paupertatem vere non daret, ſi ſciret illum non eſſe pauperem, ſed non vult donationem illam eſſe irritam, ut ex communiter contingentibus præſumitur; & ideo donatio illa eſt valida, & non datur obligatio reſtituendi: Aliter fere omnes Contractus eſſent invalidi, ut notat Molin., & Bonac., quia fere in omnibus ſubſunt aliquæ circumſtantiæ, quæ ſi innoteſcerent, Contractus non fierent.

VII. Sequitur tertio, validam eſſe donationem factam vel fœminæ, ut alliciatur ad turpe facinus, vel Superiori, ut alliciatur ad dandum Beneficium, vel diviti, ut alliciatur ad mutuandum, quamvis vere non alliciantur, & ſi id prævideretur, donatio non fieret. Ratio eſt eadem, quia donatio eſt abſoluta, non conditionata, ut notat Trull. hic: Contra vero invalida eſt inſtitutio hæredis, quando Titius ſit hæres, quia falſo putatur eſſe filius; hæc enim inſtitutio eſt æquivalenter conditionata; Nec ſolum eſt verum, quod ſi innotuiſſet falſitas, non facta fuiſſet talis inſtitutio, ſed etiam verum eſt, quod inſtituens vellet illam reſcindi: Quæ tamen a prudenti viro ex communiter contingentibus judicanda ſunt, ita tamen ut in dubio melior ſit conditio poſſidentis, & ſtetur pro valore actus.

VIII. Quæritur ſecundo, An Contractus, vel diſpoſitio facta ſub modo ſit valida, etiamſi modus non adimpleatur?

Reſpondeo eſſe validam, cum modus ſe habeat tanquam cauſa impulſiva tantum, & non ſuſpendat diſpoſitionem, vel Contractum; Dummodo tamen modus non ſit contrarius ſubſtantiæ Contractus; ſi enim quis det mutuum, verbi gratia, ut accipiat aliquid ultra ſortem, quia hoc deſtruit Contractum mutui, jam talis Contractus eſſet invalidus, utpote contractus uſurarius, & non mutui; Sic ſi quis iniret Matrimonium cum Berta, ut adulteret, ut non concipiat, &c.

Hinc ſequitur, donationem factam ſub modo, qui non impletur, non eſſe revocabilem: Verbi gratia, ſi quis donet centum filiæ, ut Religionem ingrediatur, ea non ingrediente, donatio eſt valida; quia modus hic fuit cauſa tantum impulſiva: Secus vero ſi fuiſſet cauſa finalis, ut ſi quis donet centum filiæ, ut nubat conſanguineo, talis modus videtur eſſe cauſa finalis, ut notat Bonac.; unde ſi per illam ſtet, ne conſanguineo nubat,

D 2 non

non ſunt danda illi centum. Verum in dubio, an modus ſit cauſa finalis, vel impulſiva, cenſendum eſt, quod ſit impulſiva; quia judicandum pro valore donationis. Notatque Rebell. apud Bonac., & Trull. diſp. 9., quod habeat Modus vim conditionis, quando implendus eſt ante perceptionem emolumenti, vel ſi ſit in favorem donantis; Verbi gratia, Dono tibi centum, ut mihi conſtruas ſepulchrum; Et econtra conditio habet vim modi, niſi aliter conſtet de mente diſponentis, quando poſt perceptionem emolumenti implenda eſt, vel quando in favorem alterius apponitur.

Sequitur ſecundo, quod donatio facta, verbi gratia, Monaſterio ſub aliquo onere ſit valida, etiamſi Monaſterium tale onus non adimpleat; quia modus hic cenſetur eſſe cauſa tantum impulſiva, ſi aliter non conſtet de voluntate donatoris, nec aliud ſit in donatione expreſſum, ut notat Leſſ. lib. 2. cap. 18. num. 127., Bonacin. hic punct. 4. Quare qui donat aliquid Eccleſiæ eo pacto, ut celebretur feſtivitas alicujus Sancti, vel ne alienetur ſub pœna reſtituendi rem illam, ſi id non adimpleatur, procul dubio donatio eſt irrita, ſi modus non adimpleatur; quia expreſſe conſtat eſſe hanc cauſam finalem.

IX. Quæritur tertio, An error in Demonſtratione invalidet Contractum?

Reſpondeo non invalidare, dummodo demonſtratio non apponatur per modum conditionis, vel cauſæ finalis, vel non refundatur in errorem circa ſubſtantiam. Ratio cur error in Demonſtratione non invalidet univerſim Contractum, eſt, quia talis error eſt qualitatis, qui non vitiat Contractum: Quare ſi dicatur, Do tibi prædium meum Nolanum, quod eſt centum jugerum, valet diſpoſitio, etiamſi prædium ſit jugerum centum quinquaginta; quia talis error non pertinet ad ſubſtantiam: Si autem eſſet, verbi gratia, mille jugerum, ex conjecturis colligenda eſt voluntas diſponentis, ut notat Bonac.. Dixi tamen, niſi demonſtratio apponatur per modum conditionis; ut ſi dicatur, Contraho tecum, qui dabis mihi tantam dotem; ſenſus enim eſt, ſi dabis mihi tantam dotem; Vel niſi apponatur per modum cauſæ finalis, ut ſi dicatur, Contraho tecum, quæ es mea conſanguinea, itaut ſenſus ſit, quia es mea conſanguinea: Vel demum niſi error in demonſtratione refundatur in errorem circa ſubſtantiam; ut ſi dicatur, Contraho matrimonium tecum, quæ es Berta, vel quæ es Regina Hiſpaniæ; error enim perſonæ in matrimonio pertinet ad ſubſtantiam matrimonii, & ſic reddit illud invalidum. Eodem modo ſi quis dicat, Relinquo tibi centum, quæ mihi debet Cajus, invalida eſt donatio, ſi Cajus nihil debeat, eo quod error ſit in ſubſtantia rei; Quod ſi tantum debeat ſexaginta, hæc tantum danda erunt donatario, quia error non eſt in ſubſtantia, ſed in qualitate.

X. Quæritur ultimo, An Contractus factus ſub conditione validus ſit, antequam purificetur conditio?

Reſpondeo, & dico primo. Si Contractus fiat ſub conditione honeſta, & poſſibili de futuro contingenti, non obligat ante eventum conditionis, ſed ſtatim poſt eventum conditionis obligat; Ut ſi dicatur, Contraho tecum, ſi tuus Pater conſenſerit, ſi mihi Titius ſolverit debitum, &c. Ratio eſt, quia contrahens non intendit ſe obligare, niſi poſt purificatam conditionem; Et idem dicas de conditione impertinenti, verbi gratia, Contraho tecum, ſi cras pluerit; hæc enim ſuſpendit etiam, non vitiat Contractum, ex Sanch. lib. 5. diſput. 8., & Bonac.

Dico ſecundo; Si fiat Contractus ſub conditione turpi, ut contraho tecum, ſi occideris Petrum, ante purificatio-

nem

nem conditionis nullam inducit obligationem; quia nemo obligari poteſt ad ponendum id, a quo tenetur abſtinere; Utrum autem poſt conditionem purificatam obliget? Leſſ. cap. 18. dub. 3., & alii communiter affirmant, quia non amplius allicit ad peccatum; Quamvis nonnulli apud Sanch. lib. 5. diſp. 9. num. 9. putent, quod non obliget, quia adhuc ad malum allicit illa ſpes lucrandi ſic contrahendo poſt talem conditionem; Sicuti nonnulli contra communiorem ſententiam apud Leſſ. lib. 2. cap. 18. dub. 3. putant, quod promittens aliquid pro turpi opere non teneatur ſolvere, etiam turpi opere patrato. Certum tamen eſt, quod ſi Contractus ſit ſub conditione turpi de præterito, vel de præſenti, non invalidetur; ut ſi quis dicat, Contraho tecum, quia proſecutus es odio, vel quia odio proſequeris Titium; iſtæ enim conditiones ſupponunt peccatum, non alliciunt ad illud.

XI. Dico tertio; Conditiones impoſſibiles reddunt Contractum ſimpliciter nullum; non enim parere poſſunt obligationem ante eventum conditionis, ut patet; nec poſt, cum conditio impoſſibilis nunquam purificari poſſit.

Notandum tamen, id eſſe ſpeciale in Contractu matrimonii, quod conditiones turpes, quæ non ſint contra ſubſtantiam matrimonii, (videlicet contra tria illa bona fidelitatis, prolis, & Sacramenti, ideſt ſi adulteraveris, aut ſi prolem evitaveris, aut ſi uterque velit ſe obligare vinculo matrimonii non in perpetuum, ſed ad tempus dumtaxat, & diſſolubiliter,) necnon conditiones impoſſibiles, habeantur pro non adjectis: Unde matrimonium contractum ſub conditione, ſi Petrum occidas, ſi montem aureum videas, non invalidant matrimonium: Dummodo tamen non ſit certum, contrahentes nolle contrahere his conditionibus non impletis; etenim matrimonium ſine conſenſu procul dubio invalidum eſt. Quando tamen conſenſus habetur, conditiones iſtæ ab Eccleſia habentur pro non adjectis in ſolo matrimonii Contractu; niſi tamen reputentur falſo ut honeſtæ, & poſſibiles, ut notat Sanch. lib. 5. diſp. 3. num. 8. Quare ſi quis dicat, Contraho tecum matrimonium, ſi tuus Pater conſentiat, & Pater ſit mortuus, unde conſentire non poſſit, Contractus hic eſt nullus, quia ſub hypotheſi impoſſibili putata poſſibili; Nec talis conditio impoſſibilis rejicitur a jure in Contractu matrimonii; quia in tali caſu vere deficit conſenſus ad validitatem matrimonii requiſitus.

Notandum ſecundo, in ultimis voluntatibus (ſaltem pro foro externo ex Vaſq. de Reſtitut. cap. 7. diſp. 10. apud Bonac. hic) haberi pariter pro non adjectis conditiones impoſſibiles, & turpes; idque in favorem actus, cum non poſſit teſtator poſt mortem inquiri, ſerio ne, an joco illas appoſuerit.

Præterea rejicitur, & habetur pro non adjecta illa alia conditio, ſi non nupſeris, ſi uxorem non duxeris. Unde ſi Bertæ ante primas nuptias legentur biſcentum, ſi non nubat, centum vero ſi nubat, danda illi ſunt biſcentum, etiamſi nubat; quod tamen verum eſt relate ad primas, non vero relate ad ſecundas nuptias. Idem dicendum in favorem Religionis, & Eccleſiæ, ex Bonac. de conditione illa, ſi Religionem non ingrediaris, quæ pariter habetur pro non adjecta; Unde ſi Bertæ relinquantur centum, ſi nubat, adhuc illi danda ſunt centum, ſi ingrediatur Religionem, idque ex præſumpta voluntate teſtatoris: Quod ſi expreſſe hic velit dare aliquod emolumentum temporale pro nuptiis carnalibus, quo non indiget, ſi Religionem ingrediatur, ut ſi dicat, Do illi biſcentum,

tum, ſi nubat, centum vero ſi Religionem ingrediatur, in tali caſu cum non poſſit præſumi voluntas teſtatoris, quod velit dare biſcentum, etiamſi Religionem ingrediatur, putat Sanch. lib. 1. diſp. 33. num. 32. cum Molin. contra Bonac. hic, Sylveſt., Rebel., & communiorem Doctorum ſententiam, quod ſolum illi centum danda ſint, ſi velit ingredi Religionem.

Hinc putat Rebel. apud Bonacin., quod ſi quis relinquat hæreditatem Titio eo pacto, ut ſi ſine filiis decedat, hæreditas tranſeat ad Cajum, Titio in Religionem ingrediente, hæreditas tranſeat ad monaſterium, non ad Cajum, eo quod conditio illa videatur rejicienda, quatenus poteſt a Religione retrahere.

XII. Dubium eſt primo, an ſi relinquatur legatum pro Virginibus maritandis, poſſit hoc dari alicui Virgini in Religionem ingredienti; eo quod ſpirituale matrimonium cum Chriſto contrahat, quod præſtat matrimonio carnali? Affirmant Molin., & Rebel.; Negat tamen Bonac. hic, & alii apud Sanch. loc. cit., quia mens teſtatoris obſervanda eſt; cum autem loquatur teſtator de matrimonio, non loquitur niſi de matrimonio carnali.

XIII. Dubium eſt ſecundo, An qui ſub aliqua conditione celebravit Contractum, poſſit ante adventum conditionis licite reſilire?

Reſpondeo, ante acceptationem poſſe reſilire, qui liberaliter promiſit tam ante, quam poſt adventum conditionis; & ſimiliter promittens promiſſione oneroſa poteſt reſilire ante repromiſſionem: At poſita acceptatione, vel repromiſſione, non poteſt contrahens reſilire ante adventum conditionis; quia ex intentione contrahentium oritur talis obligatio: Excipitur ſolum donatio cauſa mortis, nam, ut infra dicemus, habet ex diſpoſitione juris hanc tacitam conditionem. Niſi revocetur, ut advertit Bonac. punct. 4.

XIV. Dico ultimo, Conditiones neceſſariæ, verbi gratia, ſi cras ſol orietur, non ſuſpendunt obligationem ortam a Contractu uſque ad eventum conditionis, ſed ſtatim obligatio conſurgit, niſi expreſſe contrahentes dicant nolle ſe obligare ante conditionis eventum. Ita communiter. Ratio eſt, quia conditio neceſſaria habetur pro impleta; Unde fit, quod contrahentes matrimonium ſub conditione neceſſaria, poſſint ſtatim illud conſummare ante eventum conditionis; cum jam ſit ratum; ſecus vero, ſi fiat ſub conditione contingenti.

ARTICULUS IX.

Expediuntur reliqua ad Contractus ſpectantia.

I. Contractus per Procuratorem validus eſt, quamvis Procura ſit revocata, ſi non ſit intimata; Non tamen matrimonium, nec Sponſalia, nec Votum, nec Contractus in præjudicium tertii, & ſimiles. Mortuo Principali Contractus per Procuratorem celebrati ſunt irriti, etiamſi id ignoret Procurator, ſi res ſit integra, & non pertineat ad cauſas pias.

II. Si quis per Nuncium, aut Epiſtolam mittat aliquid donandum, & interim dominus moriatur, donatio eſt nulla.

III. Pariter eſt nulla emptio, ſi quis mandet per Nuncium aliquid emi, & ante emptionem revocetur mandatum. Sed eſt validus Contractus, ſi fiat ab Inſtitore, qui interim revocetur, ſi non proponatur publice talis revocatio.

IV. Evincere eſt auferre rem de manu emptoris, eo quod non pertineat ad venditorem, & tunc emptor habet jus adverſus venditorem, ut ſervetur indemnis.

V.

V. *In omnibus Contractibus onerosis, praeterquam in nonnullis caſibus, datur obligatio de evictione, non tamen in Contractibus lucrativis, ſecluſo pacto, & culpa contrahentis.*

VI. *Contractus, qui eſt invalidus, per hoc, quod alter ficte, aut per metum conſenſerit, probabilius per verum, ac liberum ejuſdem conſenſum internum ratificatur, quin requiratur novus conſenſus utriuſque. Contractus vero irritus propter dolum dantem cauſam Contractui, aut propter impedimentum dirimens, requirit novum utriuſque conſenſum, poſtquam veritas innotuerit.*

VII. *Probabilius idem dicendum in matrimonio propter aliquod impedimentum invalido; debet enim illud innoteſcere utrique parti, antequam revalidetur matrimonium. Sed quid in caſu urgentiſſimæ neceſſitatis ad ſcandalum vitandum?*

I. Quæritur primo, Quandonam ſit validus Contractus per Procuratorem celebratus?

Reſpondeo, & dico primo, ſi Contractus per Procuratorem celebretur, validus eſt, & ad illum Principalis obligatur, etiamſi procuram ante revocaverit, modo non ſit prius intimata; Unde debitor, qui tali Procuratori ſolvit, liber eſt ab iterum ſolvendo, ex leg. *Si mandatum*, *ff. Mandati* apud Trull. dub. 10.

Dico ſecundo; Geſta per Procuratorem mortuo principali nulla ſunt, etiamſi Procurator mortem ignorarit, dummodo res ſit integra, & non pertineat ad cauſas pias. Ratio eſt, quia ſolum in cauſis piis mandatum non expirat morte mandantis, quando res eſt integra; nam ſi ante mortem res cœpta ſit, etiam poſt mortem valet geſtum, quia acquiſitum eſt jus per inceptionem; Verumtamen eſt, quod Procurator, ſi quod damnum patitur ſine culpa ſua, poterit illud repetere a Principali.

Dico tertio; Matrimonium per Procuratorem celebratum eſt irritum, ſi ſit revocatus Procurator, etiamſi revocatio non ſit illi notificata, ut communiter Doctores docent: Et ratio eſt, quia Reſpublica non poteſt in hoc Contractu conſenſus defectum ſupplere. Et idem dicendum in ſimilibus Contractibus, puta in Sponſalibus, in Cognatione ſpirituali per Procuratorem contrahenda, in Voto per Procuratorem emiſſo, in Excommunicatione per alium lata, in actibus, & Contractibus, in quibus agitur de præjudicio tertii: Hinc ſi revocetur Procurator ad Beneficium acceptandum, vel ad agendum in judicio, nulla eſt acceptatio Beneficii, vel ſententia pro eo lata; Et idem dicas de aliis caſibus adductis a Pontio cap. 15.

II. Hinc ſequitur primo, quod ſi quis per Nuncium, vel Epiſtolam mittat aliquid donandum, verbi gratia, Titio, & antequam Nuncius, vel Epiſtola perveniat, moriatur dominus, donatio ipſo jure eſt irrita, ex *leg.* 2., *ff. de Donationibus*.

III. Sequitur ſecundo, quod ſi Petrus per Nuncium mandet emi, verbi gratia, frumentum, & ante emptionem revocet mandatum, ſit pariter emptio nulla; Principalis tamen tenetur ad omne damnum, quod inde pateretur venditor, ſi verbi gratia, non reperiret amplius ſimiles emptores; Et ratio eſt, quia tale damnum ſubit ex inconſtantia Principalis, ut notat Filliuc. apud Trull. dub. 10.: Contra vero ſi inſtitor faciat aliquem Contractum, & interim revocetur inſtitor, Contractus eſt validus, ſi non ſit publice propoſita revocatio, ex leg. *Quicumque*, *ff. de Inſtitore*. Ratio eſt, quia publice proponitur inſtitor, & publice debet revocari. Eſt autem Inſtitor, qui

qui inſtat alicui negotio, cui præpoſitus eſt, verbi gratia, vineis vendendis, frumento emendo; Sicut etiam is, cui dantur veſtes circumferendæ, & vendendæ; qui autem eas proponit, dicitur Exercitor.

IV. Quæritur ſecundo, Quid importet obligatio, quæ dicitur ad evictionem?

Reſpondeo, evictionem eſſe ablationem rei emptæ, vel alio Contractu habitæ per ſententiam judicis; unde evincere eſt auferre rem de manu emptoris, propterea quod alius probet rem eſſe ſuam, & ad ſe, non ad venditorem pertinere. Teneri itaque venditorem de evictione eſt teneri venditorem procurare, ut emptor legitime habeat rem venditam, vel ut ſervetur indemnis, ſi ab alio res illa in judicio evincatur; Unde fit, quod emptor, quando res empta ſibi evincitur, ſeu tollitur, habeat jus ad recuperandum pretium ſimul cum expenſis a venditore.

V. Habetur autem obligatio de evictione in omnibus Contractibus onerosis, ex leg. *Libera*, *ff. de Sententia interlocutoria*; Primo itaque in venditione. Secundo, in permutatione. Tertio, in diviſione hæreditatis; quando enim hæreditas dividitur inter plures, & id, quod unus accipit, evincitur, alii hæredes tenentur huic de evictione: Et eadem eſt ratio, quando res communis pluribus dividitur inter illos. Quarto, in promiſſione dotis Genero. Quinto, in Emphyteuſi, Cenſu, Locatione, & ſimilibus Contractibus onerosis. In Contractibus vero lucrativis, ſecluſo pacto, & culpa contrahentis, non habet locum evictio.

Notandum tamen, quod non teneatur de evictione venditor, vel qui aliter rem alienavit, Primo, ſi mota lite emptori, id non denuncietur ab emptore venditori, ut poſſit rem illam defendere. Secundo, ſi in Contractu expreſſum fuit, quod non teneatur de evictione. Tertio, quando ſententia eſt aperte injuſta; quia perinde eſt ac ſi res furto ablata eſſet. Quarto, quando emptor culpa ſua amiſit rei emptæ poſſeſſionem.

VI. Quæritur tertio, Quomodo ratificari debet Contractus, qui fuit invalidus?

Reſpondeo, & dico primo: Si Contractus fuit invalidus, eo quod ficte, vel per metum alter conſenſerit, probabilius eſt nihil aliud requiri, niſi conſenſum internum liberum ejus, qui ficte, vel per metum conſentit. Ita communius cum Leſſ. cap. 17. dub. 11. contra Sanch. lib. 2. diſput. 32. requirentem novum conſenſum utriuſque. Ratio Concluſionis eſt, quia in tali caſu nihil defuit præter conſenſum liberum internum unius contrahentis; ergo ſi is habeatur, Contractus erit validus.

Dico ſecundo: Quando Contractus fuit invalidus ex eo quod dolus dederit illi cauſam, tunc deceptus non cenſetur illum ratificare, niſi veritate detecta iterum exterius conſentiat. Ratio eſt, quia quandiu veritas ignoratur, conſenſus non eſt liber: Et idem dicitur, ſi tempore Contractus ſuberat aliquod impedimentum irritans; ut communiter docent in Contractu matrimonii, & in Profeſſione Religioſa; ſi enim impedimentum irritans non innoteſcat, novus conſenſus eſt repetitio antiqui invalidi, & ſic Contractus eſt invalidus. Quare requiritur, ut poſtquam innotuerit impedimentum occultum eſſe ſublatum, iterum conſentiant contrahentes ſaltem exercite, videlicet cognoſcendo ſe affectu maritali, &c.; Et eodem modo in donationibus, & aliis Contractibus dolo factis; detecto enim errore, ſi donans non contradicit, cum facile poſſit, cenſetur exercite ratificare donationem.

VII.

VII. Difficultas eſt in matrimonio, quando fuit irritum ob aliquod impedimentum, num debeat eo ſublato innoteſcere utrique conjugi, ut uterque de novo contrahat? Multi apud Leſſ. loc. cit., Sanch. lib. 7. diſp. 36. docent, ſatis eſſe, quod innoteſcat tantum alteri parti, verbi gratia uxori, quæ erat conſcia talis impedimenti, & iſta inducat maritum ad iterum contrahendum, caſu quo primus Contractus fuiſſet invalidus; Communior tamen, & probabilior ſententia docet, debere utrique innoteſcere invaliditatem primi Contractus, ut valide poſſint iterum contrahere. In caſu tamen graviſſimæ neceſſitatis licitum eſt uti priore ſententia, quando ſcilicet facile eſt, ut alter, cui de novo impedimentum innoteſcit, nolit matrimonium revalidare, & inde oriantur odia, rixæ, homicidia, liberorum velut illegitimorum deſertio, necnon uxoris tanquam concubinæ infamia. Atque hæc de Contractibus in genere dixiſſe ſit ſatis.

QUÆSTIO II.

De Emptione, & Venditione.

ABſoluta diſputatione de Contractibus in genere, deſcendimus ordinata methodo ad diſputandum de ſingulis principalioribus in ſpecie. Et primo quidem de Emptione, & Venditione, quæ in uſu frequentiſſimæ ſunt, & ſubjacent plurimis difficultatibus. Quæremus autem primo, Quid ſit Emptio, & Venditio? Secundo, Quænam res emi, vel vendi poſſint? Tertio, Quodnam ſit pretium juſtum rerum vendibilium? Quarto, An monopolia, & negotiatio ſint illicita? Quinto, An debeat venditor aperire vitia rei vendendæ? Sexto, Ad quem ſpectent fructus rei venditæ? Septimo, Cui res vendita pereat, ſi perit ante traditionem?

ARTICULUS I.

Quid ſit Emptio, & Venditio?

I. Emptio eſt Pactio pretii pro merce; Sicut Venditio eſt Pactio mercis pro pretio. Quid venit nomine mercis? Traditio rei, aut pretii non requiritur ad Contractum perficiendum, ſed ad transferendum dominium.

II. Tributum, ſeu laudemium debetur Gabellario, ſeu domino, qui erat tempore Contractus, non illi, qui eſt tempore traditionis. Quid ſi Contractus exigat ratihabitionem?

III. Si pro merce datur pretium ſimul, & alia res, Contractus dicendus erit venditionis, ſi pretium excedat talem rem, ut proinde gabella debeatur; ſecus vero erit permutationis. Quid ſi res non excedat valorem pretii, quod cum illa datur?

IV. Non eſt Emptio, ſed locatio, & conductio, quando Artifex ponit ſolas operas, & non materiam; Secus vero ſi materiam ſimul, & operas ponat, & in hoc caſu gabella erit ſolvenda.

V. Non tamen ſi Artifex materiam ſimul, & operas ponat ædificando domum in fundo meo.

I. DEfinitur Emptio, quod ſit *Pactio pretii pro merce*; ſicut e-

contra Venditio definitur, quod ſit *Pactio mercis pro pretio*. Nomine autem mercis venit quælibet res vendibilis, videlicet res mobiles, immobiles, actiones, jura, & quodcumque pecunia æſtimari poteſt. Quare tria ad Emptionem, & Venditionem requiruntur, merx, pretium, & mutuus conſenſus exterius expreſſus: Nec requiritur ad hunc Contractum traditio rei, aut pretii, ut perficiatur, ex *leg.* 4. *De contrahenda emptione*; quamvis requiratur traditio rei, ut per Contractum hunc transferatur dominium illius.

II. Dubium tamen eſt, quando ex emptione, vel Venditione rei tributum aliquod, ſeu gabella, vel laudemium ſolvendum eſt Gabellario, vel domino directo, cuinam tribuendum, Gabellario ne, qui exiſtebat tempore emptionis, an illi, qui exiſtit tempore traditionis rei?

Reſpondent communiter cum Molin., Bonac. hic contra Vaſq., & Tiraquel., deberi illi, qui erat tempore Contractus, cum emptio ſit perfecta ante traditionem rei; ſi conſenſus ſit abſolutus: Quod ſi conſenſus ſit conditionalis, tunc ſuſpenditur conſenſus; verbi gratia ſi intendant contrahentes contrahere dependenter a confectione ſcripturæ, vel alterius conditionis, & in tali caſu etiam tributum debetur quidem poſt impletam conditionem, ſed Gabellario, qui exiſtebat, quando celebratus fuit Contractus, non quando purificatur conditio, quia impleta conditione Contractus fictione juris retrotrahitur ad tempus, in quo fuit celebratus, ex leg. *Qui balneum* apud citatos Doctores; Et idem docent, ſi Contractus requirat ratihabitionem; Quamvis Vaſq., & Tiraquel. putent oppoſitum, quod ſcilicet gabella ſolvenda ſit Gabellario exiſtenti tempore ratihabitionis.

III. Quæritur nunc primo, Utrum habeatur Emptio, an Permutatio, vel alius Contractus innominatus, quando pro merce datur pretium ſimul cum alia re? verbi gratia, ſi pro domo dentur centum aurei, & equus, habeturne emptio, itaut debeatur gabella, an non?

Reſpondeo, quod ſi pretium excedat rem, quæ cum illo datur pro merce, talis Contractus dicendus ſit Emptio, ſecus Permutatio: Quod ſi res, & pretium erunt ferme æqualia, talis Contractus erit vel Emptio, vel Permutatio ad arbitrium Contrahentium. In dubio autem num intenderint celebrare Contractum venditionis, an permutationis, attendi debent verba, quibus Contractus celebratus eſt, ex leg. *In ſtipulationibus*, *de Regulis juris.* Quare quando gabella pro emptione alicujus rei ſolvenda eſt, Contractus dictus dicendus ſimpliciter emptionis, ſi pretium excedat rem, quæ cum illo datur, ut ſi pro domo dentur centum, & equus, qui valeat viginti aureis, atque adeo gabella ſolvenda eſt: Contra vero ſi res excedat pretium, ut ſi pro domo dentur centum, & equus, qui valeat quingentis aureis; Quod ſi equus valeat etiam centum aureis, puto cum Molin., & Bonac., quod pro tali Contractu dimidia gabella ſolvenda ſit, contra Bald., & alios exiſtimantes eſſe Contractum venditionis, & ſic gabellam eſſe integre ſolvendam; Et contra Gomez, & alios putantes eſſe Contractum permutationis, & ſic gabellam ſimpliciter non eſſe ſolvendam.

IV. Quæritur ſecundo, In quo differat Emptio a locatione, & conductione?

Reſpondeo, quod ſi Artifex ponat ſolas operas, non materiam, ut ſi ex auro meo Artifex conficiat annulum, talis Contractus dicitur locationis, & conductionis; quia Artifex locat operas ſuas, & ego illas conduco: Si vero

ro

ro Artifex materiam ſimul, & operas ponat, cenſetur emptio, & venditio, ut ſi Artifex det mihi annulum ex auro ſuo; Unde gabella ſolvenda eſt.

V. Excipiendum tamen, ſi in fundo meo Artifex fabricet domum, apponendo materiam, videlicet lapides, tegulas, culcem, &c.; cenſetur enim Artifex operas ſuas locare, ex leg. *Sabinus* ff. *de Contrahenda emptione*, quia domus in alieno ſolo fabricata cedit domino fundi, & ideo in tali caſu gabella non eſſet ſolvenda.

ARTICULUS II.

Quænam res emi, vel vendi poſſunt?

I. Res pretio æſtimabiles dumtaxat emi, vel vendi poſſunt, ſecluſa ſpeciali prohibitione; Unde non poſſunt vendi ſpiritualia, niſi ratione materiæ; Nec Templum ſine licentia; Nec res pupilli, vel minoris; Nec homo liber, niſi pro vita tuenda, pro aliis redimendis, aut ſi Saraceni bello juſto ſint capti.

II. Res indifferentes, quibus homines ſæpe ad malos uſus utuntur, quandonam vendi poſſunt? Num poſſint ex motivo propriæ utilitatis vendi hujuſmodi res, quæ non vergunt in damnum proximi, & quarum abuſus a Republica toleratur? Quid ſi locando domum ludentibus, aut meretricibus grave inde damnum ſequatur?

III. Quandonam, & a quibus, & ſub quibus conditionibus vendi poſſunt publica officia ſæcularia, puta Gubernatoris, Judicis, &c.?

IV. Quonam pacto emi poſſit res furtiva? Ad quid tenetur, qui bona fide rem furtivam emit, & revendidit? Et quid ſi mala fide emerit?

V. Venditio rei alienæ jure poſitivo eſt ſolum invalida quoad transferendum dominium talis rei, non vero quoad transferendum dominium pretii. Hinc poteſt dominus rei venditæ ſibi illam vindicare, ubicunque repererit, & Venditor mala fide illam vendens ſolum tenetur Emptori damnum reſarcire.

VI. Quandonam poterit quis cogi ad vendendas res ſuas?

VII. Si res eadem uni donetur, alteri vendatur, & tertio vendatur ſimul, & tradatur, ad quem iſtorum ea ſpectabit?

VIII. Quando donatur res Titio ab eo, qui impar eſt ſolvendis omnibus debitis, poteritne Titius rem illam ſibi retinere? an debet creditoribus donantis illam reſtituere?

I. CErtum eſt, vendi poſſe omnia pretio æſtimabilia, niſi ſpecialis prohibitio adſit, quæ illicitam, vel invalidam reddat venditionem.

Hinc fit primo, ſpiritualia vendi non poſſe, cum non ſint pretio æſtimabilia; Poteſt tamen vendi calix conſecratus, aut aliud ratione materiæ, vel ratione laboris in eo conficiendo: Labor tamen, qui per ſe annectitur rei ſpirituali, verbi gratia, in adminiſtratione Sacramentorum, &c. ſine labe ſimoniæ vendi non poteſt.

Secundo, nec poteſt vendi templum ſine licentia, etiamſi vendatur ratione materiæ, cum talis venditio irritetur in leg. *Sancimus, de Sacroſanctis Eccleſiis*; Et ut notat Trull. dub. 19. prohibitum etiam eſt vendere vaſa ſacra integra etiam ratione materiæ; ſecus vero ſi ſint confracta; quia tunc ſanctitatem amiſerunt.

Tertio, res pupilli, vel Minoris, &c., vendi non poſſunt a Tutore, vel Curatore; quamvis in conſcientia valida ſit venditio, ſi bona fide juſtum pretium ſolvatur.

Quarto, non poteſt homo liber vendi, ex leg. *Sed Celſus, Cod. de Contrahenda emptione*, niſi pro vita pro-

pria tuenda, vel pro alio redimendo, ut fecit S. Paulinus Epiſcopus Nolanus; vel ſi vendatur filius a Patre ob nimiam egeſtatem; vel ſi vendantur Saraceni juſto bello capti.

Notandum tamen, quod licet poſſit aliquis ſe vendere ad vitam tuendam, non poſſunt tamen alii illum emere; quia ex lege charitatis debent illi vel mutuum dare, vel conducere eorum operas anticipata ſolutione.

II. Quæritur nunc primo: An liceat vendere res indifferentes, quibus homines ſæpe ad malos uſus utuntur, ut ſunt chartæ luſoriæ, taxilli, arma, venena, &c.?

Reſpondeo, Reginal. apud Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 41. negare, quia hoc eſſet cooperari ad proximi ruinam, quod eſt peccatum contra charitatem; Equidem dico cum Sanch., Trull. dub. 20., Pal., Dian. loc. cit., quod vendere rem ex ſe tendentem ad malum ſit illicitum; ut vendere Idola Paganis, Judæis panem azymum, veſtes ſacerdotales, gladios circumciſorios, ædificare Judæis Synagogas, Mauris Meſquitas, Idololatris Delubra, &c. Sicut nec licet Judæis vendere Crucifixum, ſi præſumatur eos abuſuros ad irriſionem. Circa res vero indifferentes non tendentes ex ſe ad malum, diſtinguendum eſt; Nam vel abuſus illarum eſt in damnum Tertii, & a Republica non toleratus; Et non licet eas vendere; ſic non licet vendere venenum illi, quem ſcio abuſurum, nec mulieri prægnanti ea, quæ tendunt ad abortum, nec gladium Petro, ſi ſciam, quod velit alium interficere; Si tamen res indifferentes non ſunt in damnum proximi, & earum abuſus toleratur a Republica, licitum eſt eas vendere; Nec tenetur Venditor examinare mores, & intentionem ementium, dummodo ex motivo propriæ utilitatis, aut alia ex rationabili cauſa ea vendat. Ratio eſt, quia nemo tenetur, quamvis poſſit, cum ſuo notabili damno vitare peccata alterius, quæ non ſunt in damnum Tertii, & a Republica tolerantur: Et ideo communiter docent, quod poſſum ab Uſurario parato accipere mutuum ſolvendo uſuras. Quare licitum eſt vendere aleas, & taxillos, quamvis advertam emptores iis male uſuros; poſſum etiam vendere Judæis agnum, & flores; poſſum vendere fucos, & ornamenta meretricibus, cibos iis, quos ſcio violaturos jejunium; poſſum locare domum Uſurariis, meretricibus; dummodo tamen iſtæ ſua vicinia non plurimum noceant aliis fœminis honeſtis; hoc enim vergeret in damnum aliorum; Unde non quælibet neceſſitas, & utilitas, ſed magna, & notabilis requireretur, ut poſſet domus iis locari: Propter eandem rationem non poſſum locare domum ludentibus, qui ludo ſæpe blaſphemias, & furta adjungunt; quia major cauſa requiritur ad permittenda hæc peccata publica blaſphemiæ, & furti, quam alia minus gravia, ut dicemus cum de Contractu locationis.

III. Quæritur ſecundo: An vendi poſſint publica officia ſæcularia, puta Gubernatoris, Judicis, &c.?

Reſpondeo cum D. Th. opuſc. 20. ad Duciſſam Brabantiæ, Leſſ. lib. 2. cap. 72. dub. 4., Sanch., & aliis apud Trull. dub. 21., & Dian. part. 2. tract. 5. reſol. 108., quod quamvis ex natura rei non ſit id illicitum, quia ratione eminentiæ, & occaſione lucri ſunt pretio æſtimabilia, tamen plerumque pernicioſum eſt ea vendere ob multa incommoda, quæ inde ſequuntur; videlicet quia ſic non conferuntur dignioribus, ſed ditioribus; & quia ementes hæc officia potius curant pecuniam recuperare, & diteſcere, quam bonum Reipublicæ, unde lites excitant, prorogant, aliaque mala committunt: At concurrentibus ali-

Digitized by Google

aliquibus circumſtantiis vendi licite poſſent, ut docent citati Doctores, præciſo jure poſitivo in contrarium; Etenim in *leg.* 2., *Cod. de Monopoliis* prohibitum eſt ea vendi: Ubi tamen conſuetudine in contrarium jus hoc commune abrogatum eſt, vendi licite poſſunt ſub nonnullis conditionibus; & primo quidem, dummodo qui vendit ſit Princeps ſupremus, ſeu Reſpublica libera, quia hæc ſunt bona Reipublicæ, ac proinde eorum diſpenſatio ſoli Principi ſupremo convenit; Unde non poſſunt Marchiones, Duces, & Domini locorum vendere (niſi ex Principis conceſſione, vel ex legitima præſcriptione) nec officia, quæ habent annexam juriſdictionem, ut Gubernatoris, Judicis, &c., nec illa, quæ habent annexam aliquam juſtitiæ adminiſtrationem, ut Tabellionis, Decurionis, &c.; bene vero ſi non habeant annexam juſtitiæ adminiſtrationem, ut officia Janitoris, Præconis, Cuſtodis carceris, Præfecti curſorum, &c.; Quod ſi illa priora officia vendiderint, tenentur ad reſtitutionem, niſi bona fide vendiderint, & ſit tranſactum triennium, quo bona mobilia præſcribuntur. Notat tamen Trull. ex Cordub., & Lopez, cenſeri dari tacitam licentiam ad ea vendenda, quando Rex ſciret Magnates ea vendere, & diſſimularet cum poſſet impedire.

Secunda conditio eſt, ut vendantur dignioribus, ut docent communius, & verius, vel ſaltem dignis, juxta probabilem ſententiam nonnullorum apud Dian. part. 4. tract. 4. reſol. 172. cum Vaſq., Turrian., & aliis.

Tertia eſt, ut vendantur moderato pretio.

Quarta, ut id cenſeatur neceſſarium, vel utile bono Reipublicæ; nam hæc officia non ſunt propria Principis, ut tributa, ſed ſunt communia Reipublicæ, quæ eorum adminiſtrationem, & collationem commiſit Principi communis utilitatis cauſa. Azor. tamen apud Dian. loc. cit. cum Filliuc. notat, non damnandas has venditiones factas a ſupremo Principe, vel de licentia illius, concurrentibus his circumſtantiis, quia multi putant eſſe utiles Reipublicæ, eo quod Emptores metu pœnæ, ne officium amittant ſimul cum pretio, quod dederunt, coguntur recte fungi munere ſuo.

Inſuper Tambur. lib. 8. tract. 3. cap. 7. notat poſſe a Marchionibus, & aliis Principibus ſubjectis vendi officia ſæcularia, quæ ipſis abſolute ſunt data ſine obligatione, quod non vendantur: Hæc autem eſſe præſumuntur, ſi ſolent abſolute de iis diſponere ſine obligatione reddendi rationem alteri Superiori de eorum collatione, & ſi immemorabiliter anteceſſores conſueverunt vendere ſine alterius licentia. Ratio eſt, quia ex una parte ea officia ſunt pretio æſtimabilia; ex alia parte, quando Rex hæc officia donat iis, quos ſcit per ſe non eſſe obituros, ut fœminis, vel viris nobilibus ſuæ aulæ, probabile eſt ex Azor., Regem dare facultatem illa vendendi: Caveant tamen, ne indignis vendant, aut pretio immoderato,

Immo Villalob., Aragon., & alii apud Dian. part. 6. tractat. 6. reſol. 3. putant, Proreges poſſe ea vendere, dante iis facultatem conſuetudine; Et quia conſtituuntur a Rege ut Alter ego. At Dian. loc. cit. ex Mendoza oſtendit id Proregibus prohiberi; Additque non ſuffragari conſuetudinem, niſi Rex illam ſciat, & non reclamet.

IV. Quæritur tertio: An poſſit emi res furtiva, vel quæ talis eſſe dubitatur?

Reſpondeo, emi non poſſe, niſi cum intentione reſtituendi eam domino deductis expenſis; ſic enim negotium domini utiliter ageretur: Quod ſi dominus deinde non compareat, converti debet in uſus pios. Ubi notan-

tandum ex Pal. apud Dian. part. 4. tract. 3. reſol. 27., non cenſendam rem eſſe furtivam, niſi rationibus efficacibus, & moraliter convincentibus id probetur; quia ex leg. *Merito*, ff. *Pro ſocio*, nemo præſumitur malus, donec probetur: Qui autem mala fide rem emit, comparente domino tenetur illam dare domino, etiamſi pretium amittat; ſi vero bona fide emit, & bona fide revendidit, ad nihil tenetur. At ſi ante revenditionem conſtat de furto, poteſt probabiliter reſcindere Contractum cum latrone, ſi aliter non poſſit pretium ſuum a domino recuperare; Quamvis Cajet. putet ſimpliciter domino dandam eſſe: Immo putat etiam Marchant. apud Dian. part. 5. tract. 14. reſol. 87., & part. 2. tract. 17. reſol. 4., quod qui emit mala fide rem furtivam, poſſit reſcindere Contractum cum fure, & nõ teneatur eam reddere domino cum amiſſione pretii, quia nemo tenetur cum ſuo incommodo rem alterius in meliorem ſtatum deducere; Sed communis ſententia eſt in contrarium in pœnam ejus, qui mala fide emit rem furtivam.

V. Notandum præterea ex Bonac. punct. 2. & Croix lib. 3. part. 2. n. 694. venditionem rei alienæ eſſe invalidam quoad transferendum dominium rei, non tamen quoad transferendum dominium pretii, ſi ſolus emptor mala fide procedat, & venditor neſciat rem eſſe alienam, ex leg. *Rem alienam*, ff. *de Contrahenda emptione*. Unde fit, dominum, cujus res vendita eſt, poſſe rem illam ſibi vindicare, ubicumque ſit, niſi legitimo temporis curſu præſcripta ſit ab emptore bonæ fidei: Et eadem ratione uſurarius vendens res alienas loco uſurarum acceptas, non transfert illarum dominium; unde dominus poteſt illas ſibi vindicare; Niſi tamen res illæ functionem recipiant, ſeu ſint ejus generis, quæ ſi ſint commixtæ cum rebus emptoris, non poſſint diſcerni: Qui tamen mala fide vendidit, quamvis non teneatur reddere pretium Emptori, quando dominus vindicat ſibi rem ſuam, tenetur tamen reſarcire illius damna, ſi emptor bona fide emit rem illam; ſecus vero non tenetur.

Dices: Contractus celebratus per dolum dantem illi cauſam eſt irritus; talis eſt Contractus celebratus ab emptore ignorante rem eſſe alienam; ergo eſt invalidus, & conſequenter ſicut non transfertur dominium rei in emptorem, ſic nec dominium pecuniæ in venditorem.

Reſpondeo, Contractum per talem dolum celebratum non eſſe irritum jure naturæ, ſed jure poſitivo; Quod patet, quia Contractus Matrimonii eſt validus, etiamſi celebretur per dolum circa qualitates dantem illi cauſam; ut ſi quis contrahat, quia putat Bertam eſſe virginem, pulchram, divitem, ſecus non contracturus: Quare ſicut jus poſitivum non irritat Contractum hunc matrimonialem, ita nec irritat Contractum emptionis rei alienæ quoad transferendum dominium pecuniæ, quamvis ſit irritum quoad transferendum dominium rei alienæ, eo quod ſemper res clamet ad dominum.

VI. Quæritur quarto: An poſſit quis cogi ad vendendam rem ſuam?

Reſpondeo regulariter loquendo id non licere; interveniente tamen juſta cauſa, videlicet propter bonum publicum id licet: Unde cogi quis poteſt ad vendendum frumentum tempore inopiæ, ad vendendam domum pro Monaſterio, Hoſpitali, Eccleſia, pro ſcholis publicis, pro via publica facienda, pro Palatio Principis. Similiter, ut notat Molin. tom. 3. diſp. 709. apud Laym. §. 5., quamvis quilibet poſſit in ſuo fundo altius ædes attollere, & feneſtras aperire; tamen poteſt

teſt id publica auctoritate prohiberi, ſi e talibus feneſtris videri poſſent perſonæ Religioſæ intra proprias ædes habitantes; vel ſi vicinus magnum inde ferret gravamen, & ille valde exiguum commodum, (dummodo tamen talis ſervitus non aperiendi feneſtras, vel non attollendi muros congruo pretio compenſetur.) Sic artium profeſſores cogere poſſunt fabrum, verbi gratia, ferrarium, ut ex officina ſua migret, ſi publicis lectionibus impedimento ſit.

VII. Quæritur quinto: Quando res eadem pluribus diverſo tempore venditur, aut donatur, locatur, &c., cujus erit?

Reſpondeo, quod cæteris paribus, *Qui prior eſt tempore, potior eſt jure*, ex Regul. 54. in 6., Si vero uni ſit ſolum donata, aut vendita, & alteri vendita ſimul ſit, & tradita, & pretium ſolutum ſit, tunc ſecundus emptor eſt præferendus, ex leg. *Quoties*, Cod. *De rei vindicatione*; & obligabitur venditor primo emptori ad intereſſe.

Verum tradita regula patitur aliquas exceptiones. Prima eſt, ſi prima venditio facta ſit Eccleſiæ, loco pio, vel Civitati; quamvis enim illis res non ſit tradita, & alteri ſit deinde vendita, & tradita, prior venditio præferenda eſt, ex Laym. §. 4. Ratio eſt, quia ex *leg. ultima*, Cod. *de Sacroſanctis Eccleſiis*, dominium rei iis transfertur ante traditionem per venditionem mutuo conſenſu perfectam; ſicut etiam per donationem, legatum, &c. Secundo, ſi poſterior emptor, cui res eſt tradita, conſcius erat prioris venditionis; tunc enim in pœnam fraudis poterit prior emptor intra annum a die ſcientiæ rem ſibi vindicare: Idem dicas ſi res uni vendita, deinde alteri ex titulo lucrativo donationis, quamvis ignoranti, & bona fide accipienti ſit tradita; quia ſupponitur eſſe in fraudem alienata. Quod ſi per annum a die ſcientiæ non repetatur a primo emptore, poterit talis donatarius illam ſibi retinere, & venditor tenetur reſarcire damnum emptori.

VIII. Dubitatur tamen, An ſi donetur res, verbi gratia equus, vel ſi pecunia mutuetur Titio in fraudem Creditorum ab eo, qui impar eſt ſolvendis omnibus debitis, poſſit Titius donatarius conſcius fraudis equum, vel pecuniam ſibi retinere, ſi intra annum non repetatur a Creditoribus?

Reſpondeo certum eſſe, quod non poſſit, ſi ad id poſitive cooperatus ſit, puta conſulendo, &c., quia qui ad injuſtitiam cooperatur, reus eſt reſtitutionis; Si tamen non cooperatus ſit, communior, & probabilior ſententia docet, quod etiam teneatur, quia licet non cooperetur ſuadendo, & impellendo, cooperatur conſentiendo, & acceptando; Leſſ. tamen cap. 20. num. 168. putat, quod non teneatur, quia donatarius in ſui commodum id ſolum permitteret, (quod videtur licere,) non tamen ad id induceret.

ARTICULUS III.

De pretio juſto rerum venalium.

I. Pretium rei juſtum triplex eſt, Legale, Vulgare, & Conventionale. Quodnam in pretio vulgari dicitur Summum, Medium, & Infimum? Juſtum pretium ex quinque capitibus creſcere, aut decreſcere poteſt.

II. Num poſſint ultra taxam vendi res notabiliter meliores, dummodo non ſegregentur a vilioribus? Quid de vino aqua diluto?

III. In ſubhaſtatione pretium creſcit, aut decreſcit pro medietate valoris rei, ſi procedatur ſincere; Sicut etiam relate ad res, quæ per proxe-

Digitized by Google

proxenetas per vicos diſcurrentes venduntur.

IV. *Qui aliquid vendendum accipit, aſſignato pretio, quandonam poſſit exceſſum talis pretii ſibi retinere? Quid de Sartoribus, quibus pars pretii dicitur a Mercatoribus relaxari?*

V. *Num poſſit aliquid ſibi retinere pro ſuo labore, qui rem alterius vendendam ſuſcepit? Et quid ſi promiſerit illam gratis ſe venditurum?*

VI. *Merces ultroneæ vileſcunt pro tertia, & aliquando etiam pro dimidia parte.*

VII. *Qui merces vendit ad creditum, poteſt illas vendere pretio juſto ſummo citra uſuram; Num poſſit etiam aliquid accipere pro lucro ceſſante, vel pro periculo proximo amittendi ſortem? Num poſſit quis emere aliquando merces minoris ob ſolutionem anticipatam?*

VIII. *Num poſſint citra uſuram emi minoris, quam contineant apodixa, ſeu credita immatura?*

IX. *Non poteſt aliquid carius vendi, eo quod ſit valde utile emptori; poteſt tamen ſic vendi, ſi venditor ex ejus amiſſione grave incommodum patiatur.*

X. *Qui eſt ignarus valoris rei, quam vendit, ſi dicat ſe donare exceſſum pretii, quod recipit a vendente, invalide donat: Quando autem communiter ignoratur valor rei, poteſt emi, quanti communiter æſtimatur, etiam ab eo, qui conſcius eſt talis valoris.*

XI. *Pro foro externo non eſt reſcindendus Contractus, niſi læſio ſit ultra dimidium; at pro foro interno, ſi læſio ſit notabilis, reducenda eſt ad æqualitatem.*

XII. *Quonam pacto citra injuſtitiam emi, vel vendi res poteſt cum pacto redimendi, aut retrovendendi? Quid de Contractu, qui dicitur* Godere a Goderc?

XIII. *Contractus Mohatra quandonam eſt injuſtus? Et quando eſt juſtus, ſed ſcandalum præbens, & a Chriſtiana charitate alienus?*

I. Certum eſt, pretium non eſſe deſumendum a rei nobilitate, ſic enim muſca magis valeret, quam aurum, eo quod illa ſit animata, & nobilior; ſed deſumendum ab æſtimatione rei in ordine ad humanam utilitatem, & neceſſitatem. Triplex autem cujuſque rei pretium juſtum datur, Legale, Vulgare, ſeu naturale, & Conventionale; Legale dicitur, quod a lege vel Reipublicæ, vel Principis, aut alterius auctoritatem habentis taxatur; Et ad illud etiam Eccleſiaſtici tenentur, quamvis non quoad vim coactivam, ſed directivam, quatenus jure naturæ debent illo pretio vendere; quin tamen poſſint a laicis puniri, ſi contraveniant, ut notant Sanch., & Trull.; Vulgare, ſeu naturale dicitur, quod valet juxta vulgarem, & communem æſtimationem prudentium, attenta multitudine, vel penuria rerum, abundantia pecuniæ, multitudine, vel paucitate emptorum, &c. Differt autem Legale a Vulgari, quia illud conſiſtit in indiviſibili, hoc vero ſuſcipit magis, & minus: Et ideo triplex apud Doctores datur juſtum pretium vulgare, ſcilicet Infimum, Medium, & Supremum: Ut ſi res communiter vendatur vel nonaginta quinque, vel centum, vel centum & quinque, Primum dicitur pretium infimum, Secundum medium, Tertium ſummum, ut exemplificat Filliuc. apud Dian. part. 3. tract. 5. reſol. 112., Vel ſi pretium ſummum ſit undecim, medium decem, & infimum novem. Non eſt autem univerſim verum, quod pretium ſummum poſſit eſſe decima pars pretii medii, ut ſi pretium medium ſit centum, ſummum ſit centum & de-

Digitized by Google

& decem; aliter, ut advertit idem Dian., Mercatores, qui vendunt pecunia numerata merces pretio medio centum, poſſent ab uſura excuſari, ſi credito venderent centum & decem, ideſt pretio ſummo. Demum pretium Conventionale eſt illud, in quo partes conveniunt ſine dolo, & fraude; Quod habet tantum locum in rebus voluptuoſis, & quæ pertinent ad ornatum; ut ſunt lapides pretioſi, falcones, &c., non in rebus neceſſariis, ut notat Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 56. Salon. tamen apud Trull. docet id verum eſſe de rebus raris, ut ſi vendatur adamas rarus, Chryſolithus, equus formoſiſſimus; nam lapides pretioſi, equi, & ſimilia regulariter non habent raritatem, ob quam poſſint ad arbitrium vendi quanti plurimi, aut emi quanti minimi.

Notat autem Leſſ. cap. 21. num. 13., & Dian. apud Trull. lib. 7. cap. 20. dub. 2., quod ſi Magiſtratus eſſet notabiliter negligens in mutanda taxa pretii, poſſint tunc res vendi pretio vulgari, quia lex illa cenſetur iniqua, ſi evidens ſit negligentia, aut conſtaret Magiſtratum eſſe vel corruptum muneribus, vel male inſtructum de circumſtantiis mercium, vel ex odio ementium, aut vendentium taxaſſe pretium. Pariter quando communiter violatur taxa, Principe ſciente, & non puniente, taxa non obligat, quia cenſetur Princeps in lege diſpenſare.

Notandum præterea, pretium juſtum creſcere, vel decreſcere ex quinque capitibus, Primo ex parte rei venditæ, ſi ſcilicet ſit abundantia, vel penuria, Secundo ex parte pretii, ſi ſit abundantia, vel penuria pecuniæ; Tertio ex parte emptorum, vel vendentium, ſi ſit eorum paucitas, vel multitudo. Quarto ex parte expenſarum, & periculorum in aſportandis mercibus. Quinto ex parte modi vendendi, ut ſi vendantur ad minutum, vel ſolutione pretii anticipata, quando eſt periculum recuperandi pretium, &c., vel ceſſat aliud lucrum ex tali pecunia, dummodo id manifeſtetur emptori.

II. Quæritur nunc primo, An ſi pretium, quo venduntur boves, verbi gratia, vel triticum, ſit taxatum, & Petrus habeat boves, vel triticum longe præſtantiora reliquis, poſſit ultra taxam ea vendere?

Reſpondeo Salas negare apud Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 52., tum quia taxa eſt impoſita pro omni genere talium rerum; tum etiam quia aperiretur oſtium, ut quilibet dicere poſſet res ſuas eſſe notabiliter præſtantiores. Verum Molin., Regin. cum eodem Dian. affirmant, dummodo exceſſus in bonitate ſit notabilis. Ratio eſt, quia ſicut ſi triticum eſſet corroſum vermibus, & longe deterius illo, quod communiter venditur, deberet minui pretium; ita ſi ſit longe præſtantius, debet pretium augeri. Notat tamen Filliuc. apud Dian. loc. cit. reſol. 35., quod ſi ſit pretium taxatum pro fructibus, carnibus, piſcibus, &c., peccaret venditor, & ad reſtitutionem teneretur, ſi ſeligeret bonos, ut cariori pretio venderet, & reliquos venderet pretio taxato. Ratio eſt, quia pretium taxatum eſt pro utriſque permixtim. Putant tamen Homob., & Salas apud Dian. loc. cit. reſol. 51., & reſol. 80. non peccare, qui vendit vinum aqua dilutum deſcendendo in pretio quantum pretio mediocri cum eo vitio valet, quod emptori non manifeſtat, dummodo venditor inde nullum damnum patiatur, eo quod ſit brevi illud conſumpturus; & dummodo id non ſæpius fiat; quia ſic minueretur pretium commune vini non mixti aqua; cum enim non agnoſcant emptores mixtionem aquæ, exiſtimant minui pretium commune, & ideo nolunt emere ab aliis vinum majori pretio,

tio, unde aliis venditoribus inferretur damnum, & injuſtitia.

III. Quæritur ſecundo: Quodnam ſit pretium juſtum in ſubhaſtatione?

Reſpondeo, Bonac. hic num. 21. apud Dian. loc. cit. reſol. 55., & Tambur. lib. 8. tract. 3. cap. 7. ſentire, quod ſub haſta res tanti valeat, quanti vendi poteſt, quia iſta eſt praxis timoratorum. Sed communius, & verius cum Salon. docent, quod ſi res valeat, verbi gratia, centum pretio mediocri, juſtum pretium infimum in ſubhaſtatione ſit quinquaginta, & juſtum pretium ſummum ſit centum quinquaginta, (& idem docet Trull. de rebus, quæ per proxenetas per vicos diſcurrentes privatim venduntur,) dummodo tamen in venditione procedatur ſine fraude, & dolo, non tamen ſi venditor occultet rei defectus, vel ſi immittat fictos emptores, qui ſimulent emere, ut res carius vendatur; vel ſi emptor alios ſubornet, aut precibus valde importunis, vel vi, aut metu illos inducat, ne offerant majus pretium, ut ipſe vilius emat. Non peccat tamen probabiliter ex Dian. loc. cit. reſol. 76., contra nonnullos oppoſitum ſentientes cum Tamb. loco laudato, ſi emptor in publica licitatione roget amicos, ne offerant plus certa quantitate, ut poſſit illam rem emere pretio juſto, licet infimo. Ratio eſt ex Petro Navarro, quia non quodcumque monopolium mercatorum, ut nonniſi certo pretio emant, eſt iniquum, ſi revera illud eſt juſtum pretium; in caſu autem dicto emptor non inducit caritatem, ſed utitur induſtria non fraudolenta, ut ſibi res juſto pretio detur timens exceſſum illius.

IV. Rogabis hic, An qui aliquid vendendum accipit aſſignato tanto pretio, verbi gratia, centum aureorum, ſi illud vendat pluris, ſcilicet centum viginti aureis, poſſit exceſſum illum ſibi retinere?

Reſpondeo cum communi apud Trull. dub. 3. negative, niſi ſaltem tacite dominus id illi ſignificarit, aut niſi rem illam ſibi eo pretio emiſſet, antequam ageret de venditione, unde exponatur periculo vendendi vilius, quod periculum compenſet ſpe vendendi carius. Et ratio eſt, quia aſſignatio talis pretii eſt facta, ne res illa infra, non vero ne ſupra vendatur. Verum Angelus V. *Emptio* cum Buſemb. hic probabiliter putat, quod ſi quis accipiat aliquid vendendum infimo, vel mediocri pretio, poſſit retinere exceſſum, ſi ex ſua induſtria vendat rem illam pretio rigoroſo; ſecus vero ſi quid detur famulis Mercatorum vendendum omni meliori modo.

Rogabis ſecundo; An Sartores, qui pro aliis emunt pannum, poſſint a mercatoribus accipere partem pretii, quam iis remittunt mercatores pro qualibet ulna, eo quod ex ſua officina illud emant?

Reſpondeo, Filliuc., & Dian. loc. cit. reſol. 26. contra Salas affirmare; dummodo fideliter agant negotium eorum, pro quibus merces emunt, itaut non pluris vendatur iis merx, quam valeat, & quam alteri cuicumque venderetur. Ratio eſt, quia nullum inde damnum provenit domino, & mercatores rationabiliter illam pretii partem donant Sartoribus, qui frequentando eorum officinas dant iis anſam lucrandi. Salas tamen probabilius id negat, quia mercatores falſo dicunt ſe aliquid remittere, ut alliciant.

V. Rogabis tertio; An ſi rem alterius ſuſcepiſti vendendam, poteris juſte aliquid tuo labori proportionatum accipere?

Reſpondeo cum Tambur. cap. 7. §. 9. poſſe, ſi non dixiſti te gratis venditurum; ſi autem dixiſti expreſſe te gratis laboraturum, docet quidem Fagund., quod adhuc poſſis juſte pretium laboris tibi retinere, quia ſuppoſita

Digitized by Google

poſita illa promiſſione inſerviendi gratis, infidelis potius eris, quam injuſtus, ſi laborem tibi compenſes, cum nemo teneatur ſervire gratis. Sed verius dicendum cum Tambur., quod non poſſis id juſte; tum quia cum deceperis dominum, dicendo ſervire gratis, teneris ſervare illum indemnem; facile enim ille repeririſſet alium amicum, qui gratis venderet; tum etiam quia ſi gratis exhibuiſti famulatum tuum, non potes deinde pretium accipere propter id, quod gratis donatum eſt.

Dices cum Lug.: Qui promiſit uſuras, non tenetur eas ſolvere, quia mutuans non habet jus ad illas; Sicut nec tenetur, qui promittit vendere rem pretio injuſto; ergo nec qui promittit ſervire gratis.

Reſpondeo, nego conſequentiam; quia in primis caſibus nullum habet jus ille ad uſuras, & ad pretium injuſtum, cum a nemine poſſit id accipere ex illis titulis; at in ultimo caſu poteſt venditor titulo donationis accipere gratis tuum famulatum; unde ſi a te decipiatur, debet ſervari indemnis, ut notat Tambur. de Sacrif. Miſſæ lib. 3. cap. 1. §. 3. num. 57. Et ideo Sacerdos, qui promiſit pro exiguo ſtipendio miſſam celebrare, tenetur ad id ex juſtitia, ſi dominus alios reperiſſet, qui gratis tali ſtipendio celebrarent, ut idem Tambur. notat ex Decreto Sacræ Congregationis contra Suar.

VI. Quæritur tertio: Quodnam ſit juſtum pretium mercium ultronearum?

Reſpondeo cum Leſſ., Bonac., & aliis apud Dian. loc. cit. reſol. 53. merces ultroneas viloſcere pro tertia parte, itaut ſi pretium juſtum illarum in officina ſit, verbi gratia, ſexaginta, quando quis eas emit rogatus a venditore, poſſit eas emere quadraginta; Immo Rebel., Sal., Cajet., Palat. apud eundem Dian. putant, viloſcere etiam pro dimidia parte, unde res illa poſſit juſte triginta emi; quia talis modus vendendi indicat copiam mercium, & paucitatem emptorum. Verum Trull. putat, non poſſe in iis certam regulam aſſignari, ſed judicandum eſſe ad arbitrium prudentis viri attentis circumſtantiis; nam quando magna eſt copia mercium, multitudo vendentium, & pauciſſimi ſunt emptores, poſſunt etiam ultra dimidium viloſcere merces ultroneæ, ut pretium juſtum ſit id, in quo partes conveniunt; ut accidit anno 1609., quando Neophyti, ſeu los Moriſcos mandato Philippi Tertii ex Hiſpania expulſi ſunt: Diſertius Moya part. 2. tract. 5. diſputat. 1. quæſt. 3. § 4. docet, in his caſibus communiter res parvi æſtimari, & ſic pretium illarum non eſſe illud antiquum, ſed quod nunc habent, ſicut quando navis onuſta advenit, viloſcit pretium ex copia rei hic & nunc.

Illud certe obſervandum, ne quis facile inducatur ad diteſcendum ex miſeriis alienis, ut velit viliſſime emere, eo quod alter maxime indigeat, cum ex hoc uno capite uſuræ ſint illicitæ: Sicut enim mutuatarius ex neceſſitate mutui offert uſuras, ita ex neceſſitate aliquando pauperes vendunt res ſuas viliſſimo pretio; Chriſtiana autem charitas refugit ab his oblationibus accipiendis, ſuadetque, ut mutuemus gratis, & emamus pretio juſto. Notat tamen Caram. apud Moyam laudatum, quod ſicut quando rogatus emis, vilius emis, videlicet rem valentem centum emis quinquaginta, ita ſi rogatus vendis, potes centum quinquaginta vendere, immo aliquando biſcentum.

VII. Quæritur quarto, An liceat vendere pluris ad creditum, ſeu dilata ſolutione, quam vendi res ſoleat pecunia numerata?

Reſpondeo univerſim eſſe uſuram, ſi vendatur ad creditum res pluris,

F 2 quam

quam ſit ejus juſtum pretium rigoroſum; ſi vero vendatur res ad creditum pretio juſto rigoroſo, quæ tamen pecunia numerata pretio juſto infimo venderetur, non committitur ulla injuſtitia; ut docet Lug. de Empt., & Vendit. num. 104. Notat tamen Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 22. apud Trull. dub. 18. in aliquibus caſibus poſſe ad creditum res vendi ultra pretium juſtum rigoroſum. Primo ſcilicet ratione lucri ceſſantis, vel damni emergentis; Verbi gratia, ſi ex defectu pecuniæ cogar ſolvere meo creditori intereſſe, vel cogar abſtinere a negotiatione, & lucro, quod cæteroqui facerem cum illa moneta, vel ſi ut emptori gratum faciam, non conſervo rem illam vendendam carius alibi, vel alio tempore: Debeo tamen id aperire emptori, qui forte alios venditores adiret, ne tantum pretium ſolvat; Secundo, ratione periculi proximi amittendæ ſortis, ex Leſſ. lib. 2. cap. 21. num. 34. apud Dian. reſol. 57. contra Navar., & alios, dummodo dicat emptori ſe illo titulo aliquid accipere; Præſertim ſi dubium ſit, an id illi placeat; nam forte nollet eo titulo aliquid dare; Quod ſi quæras, quale erit propter hoc periculum pretium juſtum? Reſpondet Leſſ. eſſe, quod tu libenter, & rationabiliter alteri dares ad redimendum tale periculum. Tertio, quia ſic vendendo multiplicantur aliquando emptores, & ſic creſcit pretium mercium.

Dubium etiam eſt, An poſſit quis emere minoris anticipata ſolutione, quando aliquæ res eo modo emi ſolent, ut lanæ, triticum, vinum, caſeus, ſericum, frondes, mori, &c.?

Reſpondeo cum Dian. part. 1. tract. 3. reſol. 22. contra Valent. affirmative; ita ſcilicet ut non ſolum poſſint ſic emi infimo pretio juſto, ſed etiam aliquando minoris infimo, propter rationes adductas, Primo quidem propter lucrum aliquod forte ceſſans, aut damnum emergens; Secundo, propter periculum non recipiendi tempore ſuo merces, aut non ſinceras; Tertio quia ſic emendo multiplicantur venditores, & ſic minuitur pretium vulgare mercis; Quarto, quia ſic emendo facile rogaris emere, ita tamen ut in gratiam venditoris emas, & ſic ultronearum mercium pretium etiam ex hoc capite minuitur; Quinto, quia aliter merces ſi omnes emerentur numerata pecunia tempore traditionis, vilius venderentur propter earum multitudinem, & propter neceſſitates vendentium, ratione quarum emptores rogarentur, præſertim ad evitandos ſumptus in iis conſervandis. Ubi advertit Bonac. hic num. 20., hinc non ſequi, quod univerſim per ſe ſimpliciter poſſit res aliqua emi minoris credito, quam valeat pecunia anticipata; quia hoc eſt virtuale mutuum, ex quo certe non poteſt percipi lucrum.

Notandum tamen cum Salon. apud Trul. dub. 9., venditionem iſtarum mercium anticipatam aliquando eſſe perfectam, itaut anticipato detur pro iis pretium; ſicut quando emitur vinum in vinea, lana in ovibus, & oleum in oliva, triticum in herba, folia mori in arbore; Et in tali caſu emi poteſt juſto pretio, etiamſi infimo, res, vel jus in illam, itaut lucrum, vel damnum rei cedat emptori, non venditori, & ideo dicitur venditio perfecta: Aliquando venditio anticipata eſt imperfecta, quia ſcilicet emens dat pecuniam anticipato non taxando pretium rei, & vendens ſolum promittit rem, ejuſque dominium pro tempore futuro; Et in tali caſu lucrum, vel damnum rei cedit venditori, & pretium taxandum erit tempore traditionis, quanti tunc res æſtimabitur, itaut non ſumatur pretium rigoroſum, aut infimum, ſed medium, ut ſervetur æqualitas.

Hinc

Hinc fit, licitum eſſe etiam hunc Contractum emptorium, Do tibi mille aureos, vel ſolvendos tempore meſſis in tritico pretio, quod nunc determinetur prudentis arbitrio, vel ſolvendos tempore meſſis in tritico pretio tunc frequentius currenti, vel quod ſit inter rigoroſum, & infimum.

Non poteſt tamen fieri Contractus emptorius dando pecuniam pro tritico conſignando tempore meſſis, itaut eo vilius ematur, quo majus tempus intercedit inter conſignationem pecuniæ, & tritici; quia ſic propter dilationem, ſeu propter mutuum, haberetur lucrum.

Notandum ſecundo, quod quando emptor emit anticipato ex tuo fundo, verbi gratia, decem modios tritici, vel ex tuo oliveto decem coros olei, ſi venditio ſit perfecta, & fundus non reddat decem, non poteris obligari ad ea ſupplenda; nam ſicut ſi reddat duodecim, omnia duodecim ſunt emptoris, ita ſi reddat octo, non teneris ſupplere: Si vero venditio ſit imperfecta, Garz., & Salon. putant, quod Contractus ſit uſurarius, ſi venditor obligetur ſupplere, ſi ea non habeat, ſeu ſi obligetur dare decem modios tritici, quando ſolum octo proveniunt ex ſuo fundo. Ratio eſt, quia qui rem, quam vendit, non habet, non tenetur reſtituere, niſi pecuniam, quam accepit; cum non habeatur in tali Contractu, niſi emptio. Unde ſi hic obligetur ad quærendos decem modios, quos non habet, obligaretur ad aliquid pretio æſtimabile ultra ſortem principalem, quod eſt uſura. Si tamen conditionate obligetur ad dandos decem modios, ſi habeat ex ſuo fundo, ſecus vero ad reddendam eandem pecuniam, Contractus non eſſet uſurarius.

VIII. Quæritur quinto, Utrum chirographa, ſeu apodixæ, hoc eſt credita immatura, emi poſſint minoris, quam contineant? Verbi gratia, ſi Petro debeat Cajus centum ſolvenda poſt annum, poteriſne tu illa emere nunc nonaginta quinque?

Reſpondeo cum Trull. dub. 10. & Dian. reſol. 49., quod ſi ea debita non ſint ſolvenda ſine expenſis, & moleſtiis, procul dubio poſſint minoris emi, prout æſtimantur tales moleſtiæ, expenſæ, vel incertitudo debiti; & ſic non ſolum debita in futurum ſolvenda, ſed etiam quæ de præſenti ſolvenda eſſent, poſſunt emi minoris. Si vero ea debita in futurum ſolvenda ſunt facilis ſolutionis, & omnino certa, & liquida, putant communiter, quod ſit uſura palliata emere illa minoris: Quamvis Sanch. in Conſil. part. 1. lib. 1. cap. 7. diſput. 17. cum Azor., Salon., Cajet., Sà, Trull., & Tambur. lib. 8. tract. 3. cap. 7. §. 8. putet probabilem eſſe oppoſitam ſententiam, quod id liceat; quia pretium juſtum rei penſitandum eſt ſecundum communem æſtimationem; atqui juxta communem æſtimationem magis æſtimatur pecunia præſens, quam jus ad pecuniam habendam poſt annum; ergo poteſt tale jus emi minoris pecunia numerata. Et ratio a priori videtur eſſe, quia centum aurei, qui nunc habentur, ex nunc poſſunt eſſe utiles; jus vero ad centum habendos poſt annum non eſt utile per totum hunc annum. Ad rationem in contrarium reſpondent, talem contractum non eſſe mutuum palliatum, ſed eſſe venditionem veram, ut proinde ſi jus illud ad centum quantumvis liquidum forte pereat, emptori pereat, non venditori; Nec eſt novum, quod ematur jus ad rem, ſicut emitur, verbi gratia, jus tranſeundi per viam; Et ideo Dian. cum aliis docet, quod etiam ab ipſo debitore poſſint ea minoris emi.

Sed prima ſententia tenenda eſt; quia talis emptio videtur eſſe potius mu-

mutuum virtuale , ſuppoſito , quod non ceſſet lucrum in emente , & periculum amittendi ſortem ſit remotum; & ideo jure merito proſcripta eſt ab Innoc. XI. theſis 41. dicens : *Cum pretioſior ſit numerata pecunia , quam numeranda , & nullus ſit , qui non minoris faciat pecuniam præſentem , quam futuram , poteſt creditor aliquid ultra ſortem a mutuatario exigere , & eo titulo ab uſura excuſari*. Qua de re plurima diximus in Trutina theſium damnatarum exponendo hanc theſim, & quadrageſimam ſecundam ab Alexand. VII. proſcriptam, quæ habet: *Licitum eſt mutuanti aliquid ſupra ſortem exigere , ſi ſe obliget ad non repetendam ſortem uſque ad certum tempus*.

Rogabis. An ſi ſciam debitorem non eſſe ſolvendo, poſſim chirographum, vel debitum illud vendere pretio currenti iis, qui id neſciunt? Reſpondetur negative, quia teneor manifeſtare vitia occulta rei, quæ venditur, ut ſi venderem agrum ſterilem; quicquid in contrarium dixerint nonnulli apud Leſs. lib. 2. c. 21.dub.10.

IX. Quæritur ſexto, Utrum vendi poſſit res aliqua, puta domus, vel vinea carius, eo quod ſit utilis emptori?

Reſpondeo cum Bonac. num. 27. negative, quia venditor non poteſt vendere rem carius propter aliquid, quod ſuum non eſt; hæc autem utilitas non eſt ſua; ergo. Poteſt tamen aliquid carius vendi propter affectum ſpecialem, quem habet venditor ad rem illam, qua ſe privat in gratiam emptoris (ut notat idem Bonac. num. 15.) unde ſi pretium ſit a Principe taxatum, adhuc poterit pluris vendi, quia pretium conſtitutum a Principe eſt ſuper re ſecundum ſe, non habita ratione affectus ſpecialis venditoris ad ipſam, vel damni ſubſequentis, &c.; Debet tamen venditor ex Laym. cap. 17. num. 10., & Leſs. emptorem monere, quod ultra pretium juſtum aliquid recipiat ratione oblectationis, & commodi ſpecialis, quo ſe privat; aliter emptorem deciperet.

X. Quæritur ſeptimo, An qui gemmam emit a ruſtico ignaro valoris illius gemmæ, poſſit illam emere quanti minimi, proteſtando quod illam emeret, verbi gratia, uno aureo, ita ut ſi valeat mille aureis, retineat eam titulo donationis?

Reſpondeo cum Bonac. num. 6. negative, quia ignorantia venditoris non minuit pretium rei, & res non poteſt vendi minoris quam valet, invito venditore: Quare etiamſi ruſticus dicat ſe donare, invalida eſt donatio, quia involuntarie donat, cum neſciat gemmæ valorem; ad validam enim donationem requiritur perfectum voluntarium: Secus tamen dicendum, ſi valorem gemmæ venditor ſimul, & emptor ignoret; tunc enim ineunt contractum ſortis, exponendo ſe æqualiter periculo lucri, & damni; Contractus autem ſortis licitus eſt, quando uterque æquali periculo ſe exponunt.

Notant tamen Bonac., Leſs., Molin. apud Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 79. contra Turrian., quod ſi in faſce herbarum, vel lignorum, quæ venduntur, inveniatur herba magnæ virtutis ignotæ venditori, poſſit emptor conſcius talis virtutis emere faſcem illum pretio currenti. Idem docent, ſi quis ſciret in alterius fundo latere theſaurum, vel venam metalli vel fontem, &c., poſſe quippe ipſum emere pretio ordinario. Ratio eſt, quia communiter faſcis ille, & hic ager non æſtimatur pluris; neque enim habetur ratio de theſauro communiter ignoto. Hinc etiam inferunt, quod ſi in aliqua regione res aliqua pretioſa parvi æſtimetur, idque ignorent incolæ, poſſit res illa parvo emi; ut fecerunt Hiſpani ementes aurum apud In-

Digitized by Google

Indos: Et ſi lapidario eſſet ignota virtus alicujus lapidis pretioſi, qui illius valorem ſciret, poſſet emere pretio communi; Etenim in pretio taxando habenda ſemper ratio eſt æſtimationis communis; Contra vero ſi quis ex ignorantia venderet adamantem pro vitro, non poteſt ſic emi; quia communiter adamas non æſtimatur ut vitrum, quamvis vendens putet illum eſſe vitrum.

XI. Quæritur octavo: An ſi quis in pretio deceptus fuit, poſſit reſcindere contractum, vel repetere id, in quo læſus eſt?

Reſpondeo cum communi apud Laym. cap. 17. §. 1. omnem emptionem, & venditionem, in qua juſti pretii latitudo exceditur, eſſe iniquam, & per reſtitutionem deducendam eſſe ad æqualitatem, niſi liberalis datio, vel remiſſio ejus, qui deceptus eſt, ſaltem præſumpta, habeatur: Quando enim modica inæqualitas accidit in contractu, præſumendum, quod contrahentes velint invicem remittere; ſecus vero ſi inæqualitas ſit notabilis. Verum in foro externo ad vitandam litium multitudinem tunc ſolum poteſt venditor reſcindere venditionem, quando læſus eſt ultra dimidium, ex *leg.* 2. Cod. *de reſcindenda venditione*, ut ſi merx, quæ infimo pretio valet decem aureis, vendita ſit minus quinque: Et quamvis talis facultas in jure detur ſolum venditori, nihilominus communiter docent pari ratione concedendum etiam emptori, ut poſſit in foro externo reſcindere emptionem, ſi læſus ſit ultra dimidium; ut ſi merx, quæ ſummo pretio valet decem aureis, empta ſit plus quindecim: Quamvis enim Cujacius, Abbas, Pinellus, & alii apud Laym. loc. cit., & Dian. part. 7. tract. 10. reſol. 22. putent, tunc ſolum poſſe reſcindi contractum ab emptore, quando plus duplo ſolvit, videlicet ſi merx, quæ valet decem, ematur plus viginti, ſicut in venditione læſio debet eſſe infra dimidium; At communius cum Molin., & aliis docent reſcindi poſſe, etiamſi plus quindecim ematur merx, quæ valet decem, ſicut in venditore decepto conſimilis læſio dat jus ad reſciſſionem contractus. Idemque dicendum in aliis contractibus, puta permutatione, locatione, emphytheuſi, &c.

Dubitarunt aliqui, An in foro etiam interno idem ſervandum, ut tunc ſolum detur obligatio reſtitutionis, quando læſio eſt ultra dimidium? Affirmavit Bald., & alii apud Sal., eo quod exceſſus pretii retineatur auctoritate judicis; Gerſon etiam docuit leſionem citra dimidium in contractibus eſſe contra jus naturæ, non tamen obligare ad reſtitutionem, quia talis contractus eſt validus. Sed communiter docent has ſententias eſſe improbabiles, tenerique lædentem ad reſtitutionem, id exigente juſtitia; Unde Apoſt. 1. ad Theſſal. 4. dicit: *Ne quis ſupergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem ſuum, quoniam vindex eſt Dominus de his omnibus.*

XII. Quæritur nono: An poſſit res emi, vel vendi cum pacto redimendi, aut retrovendendi?

Reſpondeo, certum eſſe id licere, itaut retrovendatur vel eodem pretio, ſi ſic pactum ineatur, vel pretio, quod æſtimabitur tempore retrovenditionis, ſi nullum præceſſit pactum; ut putat Tambur. cap. 7. §. 8. num. 21. Ratio eſt, quia talis contractus de ſe nullam continet injuſtitiam, ſervatis ſervandis; Sicuti igitur, ut dicemus quæſtione ſequenti art. 4. quæſito 6., licitus eſt Cenſus redimibilis cum pacto ſaltem implicito retrovendendi, ita licita eſt emptio rei cum pacto retrovenditionis.

Notandum tamen, quod ſi pactum

ſit

ſit in favorem emptoris tantum, eo quod is ſolum poſſit repetere pretium quandocumque libuerit, res, quæ, verbi gratia, valet ſexaginta, vendi debet pluris, quam valeat, videlicet, ut nonnulli putant, tertia parte pluris, nempe octoginta; Si vero ſit in favorem venditoris tantum, eo quod ad arbitrium poſſit rem ſuam ſibi reaſſumere, reſtituto pretio, res debet vendi minoris quam valeat, videlicet quarta parte minoris, hoc eſt quadraginta quinque circiter; Si demum ſit in favorem utriuſque, itaut quilibet poſſit ad libitum repetere ſuum pretium, & ſuam rem, res vendi debet etiam pluris, quam valeat, minoris tamen, quam ſi fiat pactum in favorem ſolius emptoris, ut notat Trull. dub. 14; quia ſemper majus beneficium eſt emptoris, quod poſſit rem, quæ ſemper eſt in promptu, reſtituere ad arbitrium, quam venditoris, quod poſſit reſtituere pecuniam, quam non facile habere poteſt, & ideo vendi poſſet res decima parte pluris, quam valeat, puta ſexaginta ſex.

Plures tamen conditiones in hoc contractu requiruntur. Prima, ut habeatur vera intentio emendi, & vendendi, (aliter eſſet uſura palliata) & ideo pretium debet eſſe juſtum; Proinde ſi Emptor rem illam alteri vendat, non poteſt primus venditor rem illam ſibi vindicare, quia poſito quod vendiderit, non habet amplius jus in rem, ſed in perſonam: Secunda, ut fructus rei pertineant ad emptorem, cujus res eſt, & cui perit, ſi forte pereat; Proinde poteſt talis res locari eidem venditori, & tunc fructus pertinerent ad venditorem. Tertia, ut contractus emptionis, & locationis non ſit immoderatus, ne ſit uſura palliata; Proinde non eſt habenda ratio pecuniæ, videlicet ut quinque, verbi gratia, pro centum exigantur, ſed habenda eſt ratio fructuum, qui percipi poſſunt a re empta, & locata, demptis expenſis, & moleſtiis. Quarta, ut non vendatur res pretio rigoroſo cum pacto, quod eadem retrovendatur eidem perſonæ pretio infimo; hic enim contractus, qui dicitur Mohatra, vulgo Stocco, eſt uſurarius, ut dicemus quæſito ſequenti. Verum, ut notat Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 58., & 33. ex Trull. ſi venditor volens mutuare pecuniam velit vendere rem credito pretio rigoroſo, prævidens, quod ille ſit retrovenditurus alteri rem pretio infimo pecunia numerata, non peccat contra juſtitiam, ſi ad id illum non obliget, ne implicite quidem.

Ex quibus ſequitur, quid dicendum de contractu, qui vulgo dicitur *Godere a godere*, quando ſcilicet tu das Titio domum valentem centum, & Titius dat tibi centum, itaut ad arbitrium utriuſque poſſit quilibet rem ſuam reaſſumere? Procul dubio contractus hic dictus a Juriſtis Antichriſis eſt uſurarius, quatenus tradenti pecuniam nullum lucrum ceſſat, & interim percipit fructus ex ea domo, qua fruitur, ut notat Azor. apud Bonac. punct. 7., & apud Dian. reſol. 82.: Nihilominus ſi per hujuſmodi contractum habeatur vera emptio cum pacto retrovenditionis pretio juſto, non haberetur mutuum virtuale, atque adeo nec uſura. Et ratio a priori eſt, quia per contractum venditionis transfertur dominium rei in emptorem, qui ſubit ejus rei periculum, ſi forte pereat; unde nil mirum, quod res ea poſſit eidem domino fructificare; Secus vero ſi non habeatur venditio, ut dicemus etiam quæſt. ſeq. art. 4. quæſit. 6. Debet tamen in hoc, ut diximus, res vendi decima parte pluris, quam valet, verbi gratia, domus valens centum debet vendi centum, & decem, cum majus ſit beneficium em-

Digitized by Google

emptoris, quod poſſit rem reſtituere ad arbitrium alterius, quam venditoris, quod poſſit ad arbitrium alterius reſtituere pecuniam, quæ non ſemper in promptu eſt.

XIII. Quæritur decimo, Utrum venditiones reciprocæ ejuſdem rei licitæ ſint, quas Hiſpani vocant Mohatras; Verbi gratia, ſi Titius indigeat centum aureis, & petat mutuos a mercatore, poteſtne mercator vendere illi credito, verbi gratia, pannum pretio rigoroſo, puta centum & decem, ut illud vendat alteri pecunia numerata pretio infimo juſto, videlicet centum, & ſic habeat centum aureos, quibus indiget; quod ſi careat novo emptore, exhibeat ſe mercator ad iterum emendum idem pannum centum aureis, cum ipſe vendiderit centum & decem?

Reſpondeo cum communi, quod ſi mercator vendens pannum credito centum & decem ineat pactum cum Titio, ut ſibi revendat illud pecunia numerata centum aureis, certe talis contractus ſit illicitus, & manifeſte uſurarius; unde proſcripta eſt ab Innoc. XI. propoſ. 40. dicens: *Contractus mohatra licitus eſt etiam reſpectu ejuſdem perſonæ, & cum contractu revenditionis prævie inito cum intentione lucri*; quam fuſe expendimus in Trutina theſium damnatarum; Si tamen non habeatur pactum retrovenditionis, ſed detur a mercatore facultas Titio, ut revendat pannum pecunia numerata cui maluerit, in tali caſu putant multi apud Leſs. cap. 2. dub. 16., quod intercedat uſura palliata, quia ea intentione venditur pretio ſummo, ut retrovendatur ſibi pretio infimo pecunia numerata, cum non facile reperiatur alter emptor: Leſs. tamen cum Navar. apud Dian. part. 1. miſcel. reſol. 58. docet poſſe in tali caſu palliatam uſuram non intercedere, ſi talis contractus retrovenditionis ne implicite quidem ineatur, quando ſcilicet facile poterit emptor habere ab alio pecuniam numeratam, qua indiget; Sic enim mercator juſto pretio vendidit, quamvis vendiderit pretio rigoroſo, & juſto etiam pretio redimit, ſi ſibi offeratur redimendum pretio infimo.

Notat tamen Leſs., quod quamvis ſine injuſtitia, & uſura palliata poſſit ſic vendi pannum, & redimi a mercatore, tamen talis contractus ſæpe non vacat culpa. Primo enim peccare poteſt mercator contra charitatem cogendo miſerum ad emendum pannum, quo non indiget cum tanto impendio, cum poſſit illi ſuccurrere dando mutuum; Secundo, propter malum exemplum, & ſcandalum, quod datur, cum talis contractus habeat ſpeciem uſuræ, & contractus mohatræ ab Innoc. XI. damnati.

ARTICULUS IV.

An monopolia, & negotiatio ſint illicita?

I. Monopolium eſt unius venditio, & quadrupliciter contingere poteſt.

II. Si venditores conſpirent in pretium juſtum rigoroſum, ſolum peccant contra charitatem; ſicut ſi emptores conſpirent in pretium infimum. Qui tamen malis artibus ad id inducunt mercatores, peccant etiam contra juſtitiam.

III. Probabilius contra juſtitiam peccant, qui omnes merces alicujus generis emunt, ut carius illas vendant. Num peccent, qui hæc emunt poſtquam cives ſibi neceſſaria pararunt?

IV. Injuſtum eſt monopolium, quando quis impedit malis artibus merces, ne in Civitatem advehantur, ut carius vendat res proprias; Sicut

quando quis rumores diſſeminat, quod naves mercibus onuſta ſint ſubmerſa, ut pretium mercium augeatur; Aut ſi vendens ſub haſta apponit fictos licitatores, qui plus offerant, ut alii in pretio aſcendant.

V. Monopolium, quod habetur, quando ex Principis privilegio aliquis ſolus certas merces vendit pretio juſto, licitum eſt, ſi detur cauſa talis conceſſionis, & pretium non taxetur ab iis venditoribus; aliter eſt injuſtum.

VI. Negotiatio non eſt intriſece mala, ſed mali ſpeciem præſefert, cum ſæpe variis culpis annectatur.

VII. Clericis in Sacris, ac Religioſis ſub mortali prohibetur negotiatio. Num etiam Beneficiariis? Prohibetur pariter iiſdem conducere aliena prædia, ut fructus vendant, necnon emere jumenta, ut ea locent.

VIII. Non eſt prohibita iiſdem negotiatio œconomica, ſed Lucrativa, & Politica. Num tamen poſſint per alios negotiari?

IX. Qui habet alibi ſuam pecuniam, & ne patiatur jacturam cambii, emit ibi res aliquas, quas hic vendat, tunc non dicitur negotiari, quando id facit ad ſervandum ſe indemnem, non ad lucrandum.

I. MOnopolium idem ſonat, ac venditio unius, ſicut Monopola ſonat unicus venditor. Contingit autem monopolium multipliciter; Primo, ſi venditores conſpirent inter ſe de pretio, itaut non minoris vendant; Secundo, ſi unus, vel pauci omnes merces emant, ut deinde vendant quanti plurimi, eo quod notabilem inopiam, & caritatem inducant; Tertio, ſi impediant, ne aliæ merces advehantur, ut ipſi pluris vendant merces ſuas cum damno Reipublicæ. Quarto, ſi Princeps alicui concedat privilegium, ut ſolus vendat certum genus mercium.

II. Quæritur primo; An monopolium primo modo ſumptum liceat, videlicet ſi mercatores conſpirent inter ſe de pretio?

Reſpondeo, ſi conſpirent in pretium injuſtum, ſeu ſupra rigoroſum, procul dubio peccant contra juſtitiam, & tenentur ad reſtitutionem; Si vero conſpirent in pretium juſtum, ſed rigoroſum, non peccant contra juſtitiam, ut docent communiter contra Rebell., ſed peccant contra charitatem; quia Reſpublica ob tale monopolium ſentit grave incommodum: (Et eadem eſt ratio, ſi emptores conſpirent in pretium infimum, ut accidere ſolet in licitationibus,) Si tamen minis, vel fraude mercatores impedirent, ne alii minoris vendant, quam pretio rigoroſo, certe contra juſtitiam peccarent, quia injuria fieret emptoribus.

III. Quæritur ſecundo: An liceat monopolium ſecundo modo ſumptum, quando ſcilicet unus, vel pauci omnes merces alicujus generis, verbi gratia, vinum, frumentum, coemunt, ut carius vendant?

Reſpondeo, Molin. diſp. 345. putare probabile, quod ſic peccetur ſolum contra charitatem, & contra juſtitiam ſolum legalem, atque adeo ſine onere reſtitutionis: Quam ſententiam Leſs. cap. 21. num. 151. putat probabilem, quia res emitur juſto pretio, ut ſupponitur, & deinde ſine injuſtitia res illa ſupprimitur: Siquidem nemo tenetur ex juſtitia vendere. Sed communiter docent peccari contra juſtitiam particularem, ſeu Commutativam, & ſic cum obligatione reſtituendi; quia per fraudem inducitur inopia rerum illarum, & caritas, ac augetur pretium rei: Notat tamen Bonac. apud Dian. loc. cit. reſol. 24, & Trull. dub. 18. contra Rebel., Sal. pro-

probabile eſſe, quod qui non exercuit monopolium, nec fuit cauſa, quod pretium rei juſtum creſceret, poſſit rem ſuam vendere eo pretio, quo ab aliis venditur; quia tunc tale pretium eſt pretium commune, atque adeo juſtum, etiamſi auctum ſit per fraudem aliorum. Notat ſecundo, quod ſecluſo monopolio poſſit regulariter quilibet ſuas merces ſupprimere uſque ad tempus opportunum, quo eas majori pretio vendat. Notat tertio Trull. ex Salon. non eſſe damnandos mercatores, qui merces emunt poſtquam Reipublicæ cives ſibi neceſſaria pararunt. Notat quarto Dian. loc. cit. reſol. 27. ex Filliuc. excuſari ab onore reſtitutionis transferentes triticum extra Territorium, etiamſi ob id pretium notabiliter augeatur. Notat demum Reginald. lib. 25. num. 328. monopolia licere, quando ideo tantum fiunt, ut merces juſto mediocri pretio vendantur; ſic enim nec caritas inducitur, nec Reſpublica, aut privati læduntur, ſed ea induſtria mercatores utuntur, ne cogantur pretii vilitatem incognitam ſubire. Unde juxta hunc Auctorem non dicendi ſunt peccare, quando nulli irrogatur injuria. Docet etiam Navar. apud Dian. loc. cit. reſol. 76. monopolium non eſſe iniquum, ſi fiat, ne alii pretio injuſto res vendant, aut etiam pretio rigoroſo.

IV. Quæritur tertio: An liceat monopolium tertio modo ſumptum, quando ſcilicet impeditur, ne merces aliunde in Civitatem advehantur, ut propriæ carius vendantur?

Reſpondeo cum communi apud Dian. loc. citat. peccari contra juſtitiam, ſi id fiat fraude, & minis; peccari vero ſolum contra charitatem, ſi ſolis precibus id obtineatur, quando ob id caritas, & inopia inducitur. Ad hujus generis monopolia revocatur, Primo, quando multi conveniunt, ut opus ab uno inceptum alter non perficiat; Secundo, quando aliqui rumores diſſeminant, vel literas confingunt, quibus exprimitur, naves onuſtas mercibus fuiſſe ſubmerſas, ut ſic pretium mercium augeatur; Tertio, quando vendens ſub haſta apponit fictum licitatorem, qui plus offerat, ut alii emptores in pretio aſcendant; Quarto, ſi artifices conveniant, ut non doceant artem, niſi ſoluto certo pretio.

V. Quæritur quarto: An liceat monopolium quarto modo ſumptum, quando ſcilicet Princeps concedit privilegium, ut unus tantum vendat certas quaſdam merces?

Reſpondeo licere, ſi adſit juſta cauſa talis conceſſionis, modo venditor non excedat pretium juſtum, vel taxatum a Principe, vel taxandum judicio prudentium. Habetur autem cauſa juſta conceſſionis, ſi id fiat in bonum publicum; quando ſcilicet vel Princeps eget pecunia pro bono publico, vel expedit, ut unus vendat, quia non ſunt multi, qui poſſint tales merces aſportare. Sic juſte conceditur bibliopolis, ut alii non poſſint vendere talem librum, vel quia ſine tali privilegio nemo eum imprimeret, & venderet propter proximum periculum perdendi potius, quam lucrandi; vel quia ſic reliqui ad laborem animantur. Juſte etiam a dominis locorum conceditur, ut unus, vel duo ſint tabernarii in ſuis locis propter eandem rationem, ut notat Trull. Quod ſi ſine juſta cauſa illud concedatur, injuria fit reliquis volentibus vendere: Unde ad reſtitutionem damni tenentur, Primo illi, qui tale privilegium impetrarunt, & lucrum reportarunt; Deinde in iſtorum defectum tenentur, qui privilegium conceſſerunt. Præterea concedens privilegium injque ageret, ſi relinqueret pretium taxandum a venditoribus, daretur enim occaſio vendendi pretio injuſto

juſto cum damno Reipublicæ: Quod tamen intelligendum de mercibus uſui humano neceſſariis, ut ſunt panis, vinum, linum, pannus, &c., non de iis, quæ pertinent ad luxum, & delicias, quas nemo cogitur emere, ut ſunt picturæ, tapetes ſericorum, panni pretioſi, aleæ, &c.

VI. Quæritur quinto; Quid ſit, & an ſit intrinſece mala negotiatio?

Reſpondeo, Negotiationem idem eſſe, ac otii negationem, cum Negotiatores curis, & ſolicitudinibus abundent: Definitur, quod ſit *Emptio rei cum animo eam integram, & immutatam vendendi propter lucrum*; ſi enim res mutetur, non eſt negotiatio, ſed induſtria, & artificium. Docet autem D. Th. 2. 2. quæſt. 77. art. 4. non eſſe intrinſece malam, ſed indifferentem, cum poſſit bene, vel male fieri; quamvis habeat ſpeciem mali, tum quia animus lucrandi præſeferre videtur avaritiam, & quia ſæpe exercetur interpoſitis fraudibus, dolis, mendaciis, monopoliis, juramentis, furtis; licet ea vitia negotiatoris ſint, non negotiationis.

VII. Quæritur ſexto; Quibuſnam prohibeatur negotiatio?

Reſpondeo prohiberi Clericis conſtitutis in Sacris, & omnibus Religioſis ſub pœna excommunicationis, & ſuſpenſionis, non quidem latæ ſententiæ, ſed ferendæ; Unde communiſſime Doctores docent contra Cajetan., Rodriq., & Michaelem de Palatio apud Dian. loc. cit. reſol. 72., iſtos peccare mortaliter, ſi negotientur, etiamſi negotiatio non ſit turpis, & abſit ſcandalum: Quamvis Leſſ., Filliuc., & alii apud eundem Dian. excuſent eos a mortali, ſi ſemel, aut iterum negotiationem exerceant; quia negotiatio dicit frequentiam aliquam. Ratio cur prohibeatur eſt, quia ex Apoſt. 2. ad Timoth. 2. *Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſecularibus*; Et 1. ad Timoth. 6. dicitur: *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſumus*. Utrum autem prohibeatur etiam Beneficiariis, qui non ſint in Sacris conſtituti? Dubitant Doctores; Communiter affirmant, ſed aliqui apud Dian. reſol. 73. negant.

Notandum tamen primo, Clericis prohiberi tantum negotiationem lucrativam, qua res inmutata venditur majori pretio, non artificioſam, qua res arte mutatur, & venditur; quia hæc artificium potius eſt, quam negotiatio: Nec prohibetur Clericis uſus artis honeſtæ, cum legamus Actor. 18. Paulum artem ſcenofactoriam exercuiſſe: Quare licitum eſt Clericis ſecluſo ſcandalo emere jumenta, ut nutrita carius vendant, emere oves, ex quibus vendant agnos, & lacticinia; Poſſunt etiam vendere rem immutatam carius, quam emerunt, niſi ad id emerint. Non poſſunt tamen conducere aliena prædia, vel ſimiles res fructiferas, ut fructus vendant: quamvis enim hoc non ſit negotiari, ut advertit aperte Trull. diſp. 19. num. 8., eſt tamen illis expreſſe prohibitum *Cauſa 21. quæſt. 3. cap. 1., & 3.*, ut notat Lug. diſp. 265. num. 19., & Sal. dub. 2.; Leſſ. tamen, & Molin. diſp. 347. docent poſſe id efficere ad ſuam, ſuorumque ſuſtentationem, immo in caſu neceſſitatis poſſunt etiam negotiari, ut notat Sal.: Quamvis autem poſſint propria prædia, ac jumenta locare, non poſſunt tamen emere jumenta ſolum, ut ea locent; quia hoc eſſet genus negotiationis, ut docent etiam Leſſ., & Molin.

VIII. Notandum ſecundo, triplicem dari negotiationem, aliam Lucrativam, de qua hactenus locuti ſumus, aliam Oeconomicam, emendo neceſſaria ad ſuam, ſuorumque ſuſtentationem, & vendendo ſuperflua, & hæc licita eſt Eccleſiaſticis; ſatis enim eſt, quod non ematur aliquid ea intentione, ut ca-

carius vendatur immutatum; Tertiam demum Politicam, emendo neceſſaria exercitui, & civibus; & hæc non decet Clericos, qui debent eſſe a negotiis ſecularibus alieni.

Notandum tertio, quod quamvis Clericis prohibitum directe ſit tantum negotiari per ſeipſos, tamen indecens eſt negotiari per alium, qui totam induſtriam præſtet; ut ſi pecuniam in ſocietate mercatorum depoſitam habeant; Quare ſi non excuſet neceſſitas, putant Leſſ., Molin., Trull. eſſe ſaltem veniale per alios negotiari, ſecluſo ſcandalo; quamvis Dian. loc. cit. reſol. 72. cum Turrian. putet, ne veniale quidem eſſe ex vi prohibitionis per alios negotiari. Verum ſi Clerici, aut Religioſi negotiarentur per ſuos famulos, & factores, eſſet mortale, quia hoc non eſt negotiari per alios, ſed per ſeipſos, ut notat Trull.

IX. Quæritur demum apud Lug. de Juſt. diſp. 27. ſect. 3., & apud Dian. part. 7. tract. 1. reſol. 21. An habeatur negotiatio prohibita, ſi Titius pecuniam, quam ex proprio patrimonio, vel beneficio habet in alia Provincia, non poteſt habere Neapoli, ubi degit, ſine magna jactura cambii, & ideo ne afferatur Neapolim pecunia minus utilis, facit ea pecunia emi in ſua Provincia merces aliquas, verbi gratia ſericum, quod Neapoli vendat eodem pretio, & fortaſſe minori?

Reſpondent laudati Doctores diſtinguendo; ſi enim moneta in utroque loco ſit ejuſdem valoris, unde ſericum utrobique vendatur, verbi gratia decem carolenis circiter, non continetur in caſu adducto negotiatio prohibita, quando magnum detrimentum in cambio ſis paſſurus, etiamſi ſericum illud vendas Neapoli carius, dummodo intentio emendi non ſit ad lucrandum, ſed ad ſervandum te indemnem: Contra vero ſi pecunia plus valeat Neapoli, quam in tua Provincia, idque facias, non ut ſerves te indemnem, ſed ut lucreris.

ARTIC. V.

An debeat Venditor aperire vitia rei venditæ?

I. Defectus rei vendendæ vel ſunt in ſubſtantia, vel in quantitate, vel in qualitate. Alii autem ſunt Emptori noxii, alii vero ſolum reddunt rem inutilem: Iſtorumque ignorantia poteſt eſſe Emptori invincibilis, & poteſt eſſe vincibilis.

II. Contra juſtitiam peccat, qui rei vendendæ defectus in ſubſtantia, & quantitate non manifeſtat. Quid ſi quis vino præſtanti aquam intermiſceat?

III. Rei vendendæ defectus occulti in qualitate a Venditore ex juſtitia debent manifeſtari, quando Emptor interrogat de certo defectu, & quando res petitur ad certum uſum, ad quem res illa eſt inutilis: Sicut etiam ſi res ſit Emptori nociva.

IV. Emptor pariter tenetur manifeſtare ex juſtitia valorem rei Venditori illum ignoranti; Sed non tenetur, quando talis valor communiter ignoratur.

V. Validus eſt Contractus venditionis; quando Venditor ignorat vitium notabile rei venditæ; ſed comperta veritate tenetur Emptori damnum reſarcire.

I. NOtandum primo, vitia, vel defectus rei alia eſſe in ſubſtantia, alia in quantitate, alia in qualitate. Dicuntur eſſe in ſubſtantia, ſi res aliqua pro alia diverſa ſpecie, vel numero tradatur, ut aurichalcum pro auro, equus A. pro equo B.; Sunt vero in quantitate, ſi res in pondere, aut menſura deficiat, ut ſi dentur decem

Digitized by Google

cem libræ, vel ulnæ pro duodecim. Sunt demum in qualitate, ſi verbi gratia animal infirmum vendatur pro ſano, ager ſterilis pro fœcundo, vinum aqua mixtum pro puro, veſtis vetus pro nova.

Rurſus defectus rei alii ſunt noxii emptori, ut ſi ematur domus ruinoſa pro integra, Equus furioſus pro domito, pharmacum noxium, &c.; Alii reddunt rem inutilem tantum, ſed non ſunt noxii, ut ſi ematur vas argenteum habens aliquam timulam pro integro, pharmacum inutile pro utili, equus ſenex pro juveni.

Notandum ſecundo, ignorantiam talium defectuum in venditore poſſe eſſe vel invincibilem, eo quod non teneatur tales defectus cognoſcere; vel vincibilem, ſeu culpabilem, ut ſi ignoret defectum rei, quem communiter alii ejuſdem artis cognoſcunt; Sic venditor carnium tenetur agnoſcere, an carnes ſint bovinæ, vel arietinæ. His poſitis,

II. Quæritur primo: An teneatur venditor manifeſtare defectum rei in ſubſtantia, vel in quantitate?

Reſpondeo cum communi affirmative, itaut peccet mortaliter, & ad reſtitutionem teneatur, qui occultat; Etenim hujuſmodi fraus, & dolus in re gravi eſt peccatum grave contra juſtitiam; unde tenetur compenſare damnum, qui unam rem pro alia vendit, vel qui vendit rem deficientem in pondere, vel menſura. Et quidem ad reſtitutionem tenetur, Primo, qui frumentum, vel filum ſericum ponit in loco humido, ut intumeſcat, & creſcat: Secundo, agricolæ, qui tritico glebulas, aut alia ſemina intermiſcent; quamvis non peccet, qui vendit triticum cum glebulis terreis, quas communiter habet poſtquam in area expurgatum eſt; immo ſi perfecte illud purgarit, non peccat, ſi iterum admiſceat tot terræ glebulas, quot communiter habet triticum, quod venditur: Tertio, qui vino aquam intermiſcet; Quod ſi vino præſtantiſſimo admiſceat tenue, itaut fiat ſimile illi, quod ab aliis eodem pretio venditur, probabiliter ex Leſſ., & Bonac. apud Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 51. non peccat; ſicut nec ſi intermiſceat eodem modo aquam, quando emptor tale vinum non eſt ſervaturus, ſed ſtatim comſumpturus (nam vinum aquæ mixtum ſervari nequit) quamvis, ſi id frequenter fiat, inferatur injuria venditoribus puri vini, ex Turrian. apud eundem Dian. reſol. 80., eo quod menſura puri vini ſic minuatur, & ideo in praxi talis ſententia conſulenda non eſt, ſed omnino rejicienda (quamvis Dianæ videatur probabilis) ne detur occaſio avaritiæ, & injuſtitiæ; Præſertim quia ſic venditur vinum pretio ſummo, quod renuunt univerſim emptores ſolvere, & fit injuria aliis venditoribus ſincere procedentibus, eo quod emptores facile illos deſerant decepti ab eo, qui videtur minoris vendere vinum dilutum.

III. Quæritur ſecundo: An teneatur venditor manifeſtare defectus rei in qualitate, & emptor valorem rei ignoratum a venditore?

Reſpondeo, & dico primo, ſi emptor interroget, an res habeat certum defectum, vel ſi res petatur ad certum uſum, tenetur venditor ex juſtitia manifeſtare vitia occulta; aliter venditio eſt nulla, & ante judicis ſententiam reſcindenda; & in foro externo datur actio, quæ dicitur Redhibitoria ad recuperandum pretium, & reſtituendam mercem, quia dolus dedit cauſam contractui. Ita Leſſ. apud Trull. dub. 11. Quod ſi emptor tantum interroget in genere, an res habeat aliquem defectum, tunc ſi res ſit utilis ad finem, & defectus alii occultentur, venditio eſt valida; ſi vero ſit inutilis ad finem, venditio eſt nulla, & re-

reſcindenda: Sicut etiam ſi res ſit nociva emptori; ut ſi vendatur equus ferox pro domito, aromata evanida pro recentibus, ſervus furax, & fugitivus. Ratio eſt, quia etiam in hoc caſu dolus daret cauſam contractui, & emptor ſic interrogans cenſetur rationabiliter invitus; ut notant communiter apud Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 39.

Dico ſecundo: Si emptor non interrogat de vitio rei, ſed ſuo judicio fidens rem aliquam ex multis deligit, non tenetur venditor manifeſtare ejus defectus, ſi ſit utilis ad finem, & non nociva emptori; Debet tamen tantum pretium accipere, quantum valet res illa cum vitiis ſuis; ut ſi vendatur vas argenteum cum aliqua rimula. Si tamen vitium, quod tacetur eſt notabile, quo ſcilicet cognito emptor non emiſſet, quia ſcilicet reddit rem illam inutilem, aut nocivam, Contractus eſt nullus, daturque in foro externo actio redhibitoria, ſcilicet ad rehabendum pretium, & tenetur venditor reſarcire omnia damna. Ratio eſt, quia dolus daret cauſam Contractui; quoties autem dolus dat cauſam Contractui, Contractus eſt nullus, ex *leg.* 1. *Cod. de Ædilitiis actionibus*.

IV. Dico tertio: Sicut tenetur venditor manifeſtare emptori vitia, ita emptor tenetur manifeſtare rei valorem venditori ignoranti, verbi gratia, ſi vendat gemmam pro vitro, aurum pro aurichalco; Si tamen etiam emptor valorem rei ignorat, tenetur comperta veritate illius valorem venditori compenſare, ut communiter docent cum Leſſ. cap. 11. num. 84. apud Dian. reſol. 79.; Quamvis gemmæ in eo loco, ubi parvi æſtimantur, poſſint parvi emi, quia emuntur ibi pretio communi, ſicut etiam ager habens theſaurum latentem, & faſcis herbarum, in quo adſunt herbæ magnæ virtutis notæ ſolum emptori, emi poſſunt pretio, quo communiter æſtimantur; ut diximus.

V. Dico quarto: Si venditor ignorans vitium rei notabile rem illam vendidit, Contractus eſt validus, cum non intercedat dolus, ſed cognito vitio debet deſcendere de pretio rei, itaut tantum accipiat, quantum res cum eo vitio valet; Quamvis non teneatur reſarcire damna ſecuta emptori, ſi ſine culpa lata vitium illud ignorarit, ut notat Bonac. hic.

ARTICULUS VI.

Ad quem ſpectant fructus rei venditæ?

I. Fructus pendentes rei venditæ ſpectant ad emptorem, niſi aliter conveniatur.

II. Pertinent tamen ad venditorem, quamvis res tradita ſit emptori, ſi pretium nondum ſit ſolutum, aut non ſit data fides de pretio ſolvendo.

III. Quomodo poſſit ſine labe uſuræ emptor, conceſſa venditori dilatione ſolutionis pretii, percipere intereſſe ratione fructuum rei venditæ?

IV. Ex re vendita, & aliena poſſunt percipi fructus ſolum ratione lucri ceſſantis.

V. Si Contractus venditionis diſſolvatur poſt annum, ſive quia fuit conditionatus, & conditio non eſt purificata, ſive quia celebratus fuit per dolum dantem cauſam Contractui, fructus talis rei eo anno provenientes ſpectant ad venditorem.

VI. Spectant vero ad emptorem, ſi Contractus poſt annum reſcindatur, quia intercesſit læſio ultra dimidium juſti pretii.

VII. Quid ſi venditio reſcindatur ratione pacti de re retrovendenda?

VIII. Quid ſi venditio cum pacto addictionis in diem, vel cum pacto le-

gis

gis commiſſoria verbis directis celebrata deinde diſſolvatur? Et quid importent hæc pacta addictionis in diem, & legis commiſſoriæ?

IX. Si venditio reſcindatur jure Retractus, ſeu jure congrui intra annum poſt venditionem, fructus medii temporis ad emptorem ſpectant. Explicatur, quid ſit hoc jus Congrui, ſeu Retractus.

I. CErtum eſt primo ex Bonac., Leſſ. lib. 5. num. 1. dub. 13., & aliis, fructus pendentes tempore venditionis ſpectare ad emptorem quoad valorem, quem habent tempore venditionis, niſi aliter conveniant contrahentes; Et ratio eſt, quia cenſentur eſſe pars rei emptæ: Et eodem modo ſi equus vendendus oſtendatur emptori cum ornamentis ſuis, quando decernitur pretium equi, intelligitur cum ſuis ornamentis, niſi aliter conveniatur.

II. Certum eſt ſecundo, quod quando res vendita tradita eſt emptori, ſed pretium nec eſt ſolutum, nec eſt habitum pro ſoluto, data fide de pretio, tunc fructus rei venditæ pertinent etiam ad venditorem, eo quod res domino fructificat; in tali autem caſu dominus rei eſt venditor, non emptor, quamvis tradita ſit emptori; ergo, &c.: Contra vero ſi pretium eſt ſolutum, aut habita eſt fides de pretio, conceſſa dilatione ad ſolvendum, fructus pertinent ad emptorem, eo quod in tali caſu dominus rei ſit emptor, ut ſupra diximus; nec tenetur emptor ad intereſſe pro pretio non ſoluto, niſi aliter conventum ſit.

III. Quæritur tamen primo, An poſſint iſti contrahentes ſine labe uſuræ convenire, ut quouſque pretium rei venditæ ſolvatur, teneatur emptor ad intereſſe ratione fructuum?

Reſpondeo cum Bonac. punct. 7., Molin. contra Leſſ., & Vaſq. affirmative. Ratio eſt, quia in tali caſu non teneretur emptor ad intereſſe ratione dilationis ſibi conceſſæ ad ſolvendum, quæ eſt tacita mutuatio, ſed teneretur ratione lucri ceſſantis venditori; venditor enim patitur ex anticipata hac venditione damnum hoc, quod non acquirat fructus rei venditæ; ergo bene poteſt ſpectato valore talium fructuum percipere intereſſe, quoaduſque ſibi pretium ſolvatur: Certum tamen eſt, quod ſi tale lucrum non ceſſaret, uſura committeretur percipiendo intereſſe ob dilationem ſolutionis.

IV. Neque dicas, quod venditor in hoc caſu perciperet fructus ex re aliena; Nam quando res facta eſt aliena per venditionem cum proprio incommodo, poſſunt percipi fructus ex tali re; Sic quando mutuans transfert mutuatario dominium pecuniæ, quæ ſibi lucrum pareret, poteſt ex tali pecunia aliena percipere valorem fructuum, quos ipſe lucraretur, niſi mutuaſſet. Tutius tamen eſt, quod venditor in his caſibus ineat venditionis contractum ſub conditione, quod pretium ſolvatur, reſervato interim ſibi dominio rei, quam locat emptori, quouſque pretium ſolvat.

V. Quæritur ſecundo: Quando Contractus venditionis poſt annum, verbi gratia, diſſolvitur, ad quem ſpectant fructus, quos illo anno parit res vendita?

Reſpondeo, & dico primo; Si Contractus, verbi gratia, poſt annum diſſolvitur, eo quod celebratus fuerit ſub conditione aliqua, quæ non eſt impleta, fructus illius anni pertinent ad venditorem, eo quod venditor ante conditionis eventum non tranſtulerit dominium: Et eadem eſt ratio, ſi venditio poſt annum diſſolvatur, eo quod fuerit celebrata per dolum dantem cauſam contractui; talis enim venditio eſt invalida, & ſic res venditori, qui eſt dominus, fructificat.

VI.

Digitized by Google

VI. Dico ſecundo; Si Contractus poſt annum diſſolvitur, eo quod pœniteat contrahentes prioris Contractus, fructus illius anni pertinent ad emptorem, ut patet; quia ille eſt dominus. Et idem dicitur, ſi Contractus reſcindatur, eo quod venditor deceptus ſit ultra dimidium juſti pretii; emptio enim eſt valida, quamvis reſcindenda. Verum tamen eſt, ut notat Leſſ. num. 122., emptorem teneri defectum pretii ſupplere, quantum intererat venditoris ipſum non fuiſſe deceptum.

VII. Dico tertio; Quando fit venditio cum pacto retrovendendi eodem pretio, tunc fructus medii temporis pertinent ad emptorem, qui eſt dominus, ſecundum valorem, quem habent uſque ad diem retrovenditionis; Si vero venditio diſſolvatur variato pretio, quia cenſetur fieri ſecunda venditio, quando celebratur hic novus Contractus, ideo fructus, juxta valorem, quem tunc habent, ſpectant ad ſecundum emptorem, qui redimit illam rem, eo quod fructus pendentes tempore Contractus cenſentur eſſe pars rei emptæ, ut ſupra diximus, niſi aliter conveniatur.

Hinc ſequitur ex Molin., & Leſſ. apud Bonac., quod quando reſcinditur venditio, quæ prius celebrata fuit cum pacto retrovendendi eodem pretio, non ſit ſolvendum novum vectigal, quia talis retrovenditio non cenſetur ſecunda venditio, ſed reſciſſio primæ venditionis: Contra vero ſi diſſolvatur venditio, quæ non fuerat celebrata cum pacto retrovendendi eodem pretio, aut ſi cum celebrata fuit cum pacto retrovendendi, verbi gratia, poſt quinque annos, deinde prorogetur tale tempus; nam reſciſſio iſta cum non fiat vi primi, ſed ſecundi pacti, cenſetur ſecunda venditio.

VIII. Dico quarto: Quando venditio cum pacto Addictionis in diem, vel legis commiſſoriæ verbis directis celebrata diſſolvitur, tunc fructus medii temporis pertinent ad venditorem; Ita ex leg. *Item*, *De in diem addictione*, & ex leg. *Si fundus*, ff. *de lege commiſſoria*. Ratio eſt, quia talis venditio habetur pro nulla, eo quod diſſolutio venditionis retrotrahatur ad tempus, quo celebrata fuit: Unde probabilius eſt ex Leſſ., & Molin. contra Gomez, & Tiraquel. pro tali venditione non eſſe ſolvendam gabellam. Dicitur autem venditio cum pacto addictionis in diem, quæ fit hoc pacto: Vendo tibi domum, verbi gratia, ea lege, ut ſi intra annum reperero emptorem majus pretium pro ea ſolventem, domus ſit inempta: Dicitur venditio cum pacto legis commiſſoriæ, quæ fit hoc alio pacto; Vendo tibi domum hac lege, ut intra annum pretium mihi ſolvas, aliter ſit inempta, & Contractus ſit nullus. Dicitur hic Contractus fieri verbis directis, ſi verba oſtendant Contractum eſſe irritum, ut ſi expreſſe dicatur, quod aliter res ſit inempta, & Contractus nullus. Dicitur vero celebrari verbis obliquis, ſi verba oſtendant Contractum eſſe irritandum; ut ſi dicatur; Aliter res ad me redeat, & Contractus diſſolvatur, ſeu ex tunc ſit diſſolutus. Dixi proinde, venditiones iſtas eſſe nullas, & fructus medii temporis pertinere ad venditorem, ſi fiant verbis directis; nam ſi fiant verbis obliquis, fructus medii temporis pertinent ad emptorem; quia venditiones iſtæ ſunt validæ, & ſolum diſſolvendæ.

Ex quo ſequitur, quod ſi fiant venditiones iſtæ verbis obliquis, & interim res pereat, tunc pereat in damnum emptoris, cum res domino pereat; facta autem hac venditione valida, & facta traditione rei, jam translatum eſt ejus dominium in emptorem: Si vero venditiones iſtæ fiant verbis directis, res periret venditori.

Digitized by Google

IX. Dico demum: Si reſcindatur Contractus venditionis intra annum jure Retractus, ſeu jure Congrui, fructus talis medii temporis ſpectant ad emptorem, eo quod validus fuerit Contractus. Sciendum autem, jus Retractus, ſeu jus Congrui competere conſanguineo, vel vicino redimendi, ac ad ſe retrahendi rem immobilem a te alteri venditam, reſtituto illi ſuo pretio; quod jus etiam in veteri teſtamento fuit lege declaratum Levit. 25., Congrui autem jus competit conſanguineo proximiori, ſi concurrat cum remotioribus, & duret per annum, & diem, quo elapſo ceſſat tale jus. Quod ſi intra hoc tempus ab emptore fuerint factæ expenſæ in re illa immobili empta, qui vult uti jure hoc congrui, debet præter pretium compenſare illi expenſas neceſſarias, ac utiles, non tamen voluptuarias; poteſt tamen, ut diximus, fructus interim perceptos emptor, utpote dominus, ſibi retinere.

ARTICULUS VII.

Utrum res vendita pereat, vel deterior fiat in damnum emptoris, an venditoris ante, vel poſt traditionem?

I. Res, quæ venditur, poteſt eſſe aut determinata, aut indeterminata; & poteſt vendi ad corpus, aut ad menſuram.

II. Res vendita, ſi ſit determinata, & pereat poſt venditionem, & traditionem, perit emptori, qui eſt dominus. Ex jure autem poſitivo etiam perit, & fit deterior, aut fit melior emptori ante ejus traditionem.

III. Res vendita, quæ ſit indeterminata, ſi ante traditionem pereat, perit venditori; pretium vero creſcit, aut decreſcit emptori.

IV. Hinc ſi vendatur dolium vini ad corpus, & ante traditionem pereat, perit emptori, & eidem fit deterior, aut melior. At ſi vendatur ad menſuram, perit venditori; fit tamen deterior, aut melior emptori.

V. Si fundus determinatus vendatur, & ante traditionem alluvione abſumatur, perit emptori, eidemque creſcit, ſi per alluvionem creſcat.

VI. Quid ſi vinum, verbi gratia, vendatur ad menſuram, & emptor differat illud menſurare?

I. Notandum, quod res, quæ venditur, vel eſt determinata in individuo, ut hic equus; vel indeterminata, ut centum oves mei gregis, centum modii tritici, &c., Rurſus vel poteſt vendi res ad corpus, ut ſi unico pretio vendatur totum corpus, verbi gratia totum dolium vini quinquaginta aureis; Vel poteſt vendi ad menſuram, ut venditur fundus decem jugerum quinquaginta aureis pro ſingulis jugeribus. His poſitis

II. Quæritur primo: Cuinam res vendita pereat, ſi ſit determinata, ut equus?

Reſpondeo, & dico primo, ſi res vendita pereat poſt traditionem, perit emptori. Ratio eſt, quia res regulariter domino perit; atqui poſt traditionem rei emptor evaſit dominus; ergo illi perit.

Dico ſecundo: Si res vendita pereat, vel deterior fiat poſt venditionis Contractum perfectum, & abſolutum, ſed ante traditionem, etiam res perit, & fit deterior emptori, (dummodo tamen non adſit culpa, vel mora venditoris in re tradenda, nec expreſſum ſit in Contractu, quod periculum ad venditorem pertineat) Ita communiter apud Bonac. punct. 8., Leſſ. cap. 11. dub. 12.. Ratio autem non eſt, ut putat Sylveſt., quia emptor ante traditionem fit dominus, ſed quia ita

ita Jura diſponunt, ex *leg.* 1., *Cod. de periculo, & commodo rei venditæ*, & alia, quæ fuſe congerit Molin. diſp. 366., Leſſ. cap. 22. dub. 12. Quare ſicut in damnum emptoris res fit in tali caſu deterior, ita fit melior in bonum ejuſdem emptoris.

III. Quæritur ſecundo: Cuinam pereat ante traditionem, aut deterior fiat res vendita, ſi ſit indeterminata, ut centum modii tritici?

Reſpondeo perire venditori; pretium vero accreſcere, aut decreſcere emptori. Ratio eſt, quia contractus non cenſetur abſolutus, ſed conditionatus, ſi ſcilicet menſus fueris tot modios tritici, ſi tradideris tot oves. Quamvis autem in tali caſu res pereat venditori, utpote illius domino, tamen fit deterior, vel melior emptori; Unde ſi res in pretio creſcat, aut decreſcat, lucrum, aut damnum pertinet ad emptorem, quippe qui non eſt rei dominus; ſed jus habet ad illam rem conditione purificata. Ita Molin. loc. cit., Bonac. punct. penult., Salon., Leſſ. cap. 21. dub. 12., & alii.

IV. Hinc ſequitur primo, quod ſi dolium vini vendatur ad corpus, & effundatur ante traditionem, effundatur in damnum emptoris, quia venditio eſt rei determinatæ. Si vero vendatur ad menſuram idem dolium, videlicet tribus carolenis ad ſingulas menſuras, & ante traditionem effundatur, pereat venditori, quia talis Contractus non eſt abſolutus, ſed veluti conditionatus, ſi ſcilicet menſus mihi fueris ejus menſuras. Si vero pretium iſtarum menſurarum interim creſcat, vel decreſcat, id ſpectat ad emptorem; ſicut etiam ſi deterior, vel melior fiat.

V. Sequitur ſecundo, quod ſi vendatur fundus determinatus, & ante traditionem alluvione abſumatur, pereat emptori; Si vero per alluvionem aliquid illi accreſcat, etiam accreſcat emptori; par enim eſt, ut ad quem ſpectat incommodum, ſpectet etiam commodum.

Sequitur tertio, quod ſi ex certo numero ovium una vage ſit vendita, & interim multæ oves pereant, adhuc una debeatur ex ſuperſtitibus emptori; Si vero omnes pereant, una ex illis perit in damnum emptoris.

VI. Sequitur quarto, quod ſi de communi conſenſu conſtitutus ſit terminus ad menſurandum, verbi gratia, vinum venditum tot aureis in ſingulas menſuras, periculum rei venditæ ad illum pertinet, qui eſt in mora. Si vero nullum tempus eſt conſtitutum, venditor poteſt coram teſtibus monere emptorem, ut intra certum tempus accedat ad menſurationem, quo elapſo periculum pertinebit ad emptorem, ex leg. *Si quis vinea*, ff. *De periculo, & commodo rei emptæ*.

QUÆSTIO III.

De Mutuo, & Uſura.

Plurima fuſe diximus de Uſuris in quarto ex Opuſculis Theologico moralibus typis jam dato. At quia tractatus hic de Contractibus mutilus eſſet, niſi in eo de hoc præcipuo Mutui contractu ageretur, idcirco poſt explicatam rationem Mutui, paucis hic perſtringemus, quæ ſpectant ad Uſuram, & ad purgandos alios Contractus a labe Uſuræ. Diſcutiemus itaque primo, Quid, & Quotuplex ſit Mutuum; Et quibus in caſibus deobligetur Mutuatarius a reſtituenda re mutuo accepta? Secundo, Quid ſit Uſura, & Quotuplex? Tertio, An quælibet obligatio impoſita Mutuatario ſit Uſura? Quarto, Qua via poſſit ſine labe Uſuræ aliquid ultra ſortem exigi? Quinto, Expedientur ea quæ pertinent ad Uſurarium.

ARTICULUS I.

Quid, & quotuplex ſit Mutuum? Et quinam a reſtituenda re mutuata deobligentur?

I. Quid ſit Mutuum, & in quo differat a commodato, & aliis Contractibus?

II. Si pecunia commodetur ad oſtentationem, poteſt commodans aliquid percipere a Commodatario propter talem uſum: At ſi pecunia detur mutua, nihil poteſt accipi propter ejus uſum.

III. Mutuum poteſt eſſe tacitum, ſeu implicitum, ac virtuale; ut ſi vendatur res pluris, quam valeat propter dilationem ſolutionis.

IV. Ex juris privilegio, ſaltem pro foro externo, non tenetur filiusfamilias reſtituere pecuniam mutuo acceptam etiam poſt mortem Patris, ſi non habeat bona Caſtrenſia, vel quaſi Caſtrenſia.

V. Pariter deobligantur Eccleſia, & loca pia, ac Oppida, niſi conſtet pecuniam converſam eſſe in eorum utilitatem. Quid de Pupillis & Minoribus?

I. Quæritur primo, Quomodo Mutuum definiatur?

Reſpondeo, Mutuum prout diſtinctum a Commodato, Locato, Pignore, Hypotheca, Depoſito, & aliis Contractibus, eſt *Traditio rei, ſeu pecuniæ, ut ſtatim fiat accipientis, qui poſtea reſtituat tantumdem ejuſdem rationis, & qualitatis*. Convenit proinde cum Commodato, &c. quia in utroque Contractu habetur traditio rei, ſed differt ab illo, quia per mutuum, & non per Commodatum dominium rei transfertur in mutuatarium; Hinc enim talis Contractus appellatur Mutuum, quia per illud, quod eſt meum, fit tuum. Ex quo ſequitur, quod incrementum, aut decrementum valoris rei mutuo datæ cedere debeat Mutuatario, utpote domino rei, & ſi res mutuo data pereat, eidem Mutuatario perire debet, quia res domino perit: Contra vero ſi res commodata caſu pereat, non perit Commodatario, ſed Commodanti, qui eſt dominus.

Præterea reſtitui debet a Mutuatario non eadem res in individuo, ut in commodato, (eſto poſſit ea reddi,) nec res alterius ſpeciei, quia eſ-

ſet

Digitized by Google

ſet Permutatio; ſed ejuſdem ſpeciei, & bonitatis. Ex quo etiam fit, quod mutuum ſit de iis rebus, quæ functionem recipiunt, ſeu quarum una ſubſtitui poteſt loco alterius, ut vinum pro vino, pecunia pro pecunia, &c. ad differentiam Commodati, & locationis, qui ſunt de iis rebus, quæ functionem non recipiunt.

II. Quare ſi pecuniam quis accipiat ad oſtentationem, & pompam, non ad illam expendendam, atque adeo cum obligatione reddendi eandem, non intelligitur celebratus Contractus Mutui, ſed Commodati, ut proinde ſi caſu pereat, ipſi Commodanti pereat; unde aliquid poſſet ab eo accipi propter uſum talis pecuniæ, qui eſt pretio æſtimabilis; Non ſecus ac quando commodantur vaſa argentea; Quod in mutuo fieri non poteſt, ut infra dicemus, quia ſi ex mutuo aliquid acciperetur a mutuante, hic lucrum reportaret, & diteſceret ex miſeriis mutuatarii, qui cogitur ex ſua miſeria mutuum accipere; Qui vero vult pecuniam ad oſtentationem commodatam, non cogitur ad id a ſua miſeria, unde non eſt mirum, quod commodans poſſit ex commodatione pecuniæ lucrum reportare: Præterquamquod uſus rei commodatæ eſt pretio æſtimabilis, & ſpectat ad dominum, unde commodans pecuniam ad oſtentationem aliquid percipit ex uſu rei ſuæ: At uſus rei mutuatæ non ſpectat ad mutuantem, eo quod per mutuum tranſtulit ejus rei dominium in Mutuatarium, unde ſi quid acciperet propter talem uſum, acciperet aliquid ex uſu rei non ſuæ, quod eſt iniquum.

III. Quæritur ſecundo: Quotuplex ſit Mutuum?

Reſpondeo, aliud eſſe expreſſum, ſeu formale, ut quando datur pecunia mutuo; aliud eſſe tacitum, ſeu implicitum, & virtuale, ut quando venditur domus majori pretio propter dilationem ſolutionis; tunc enim cenſetur virtualiter mutuari pecunia uſque ad tempus præfixum ſolutionis.

IV. Quæritur tertio: An omnes obligentur ad reſtituendam rem mutuo acceptam?

Reſpondeo, jure naturæ omnes obligari, ſed in quibuſdam caſibus privilegio juris poſitivi filiiſamilias, Eccleſiæ, Civitates, & Minores poſſunt non reſtituere mutuum, & obligationem elidere exceptione. Nam primo filiusfamilias, qui ſub patria poteſtate eſt, nec habet bona Caſtrenſia, vel quaſi Caſtrenſia, nec publice creditur eſſe juris ſui, ſi abſque Patris conſenſu accepit pecuniam mutuam, non tenetur illam reſtituere, etiam poſt mortem Patris, ex *leg.* 1., *Cod. ad Macedonianum*, ſaltem pro foro externo; Immo Molin. diſp. 30., & Leſſ. cap. 20. num. 6. apud Trull. contra Rebell., Reginald., & alios communius putant, quod neque in foro conſcientiæ teneatur, ſi velit uti privilegio talis legis idcirco latæ, ne filii hac occaſione ad pecuniam perſolvendam machinarentur mortem Patris. Notandum tamen, quod lex loquatur de ſola pecunia mutuo accepta, non de aliis rebus, puta vino, oleo, &c.: Si tamen filius juravit ſe ſoluturum, tenetur vi juramenti; quamvis poſſit a Prælato petere relaxationem, aliter lex facile redderetur inutilis, ut notat Trull.

V. Secundo, Eccleſiæ, & loca pia, ſicut etiam Oppidum non tenentur reſtituere pecuniam mutuam, niſi creditor probet converſam eſſe in eorum utilitatem: Et idem dicas de Pupillo, & Minore, ſi eorum nomine Tutor, vel Curator mutuum accepit, ut communiter notant Doctores. Verum ſi Prælatus cum conſenſu Capituli mutuum accepit nomine Eccleſiæ, & poſſit ſolvere ſine alienatione rerum immobilium, debet ſolvere, ut notat Trull. ex Leſſ. cap. 20. num. 11.

A R-

Digitized by Google

ARTICULUS II.

Quid, & Quotuplex ſit Uſura, & quo Jure prohibita?

I. Uſura eſt lucrum immediate proveniens ex Mutuo: Unde non poteſt Mutuatario imponi, quod ponat, quæ alias debet ex alia virtute a juſtitia; Nec poteſt aliquid ab eo exigi tanquam debitum ex gratitudine, prævio pacto ſaltem implicito.

II. Uſura alia eſt mentalis, alia realis, alia manifeſta, alia palliata.

III. Non eſt Uſura mentalis mutuare cum ſpe, & intentione lucri, dummodo non interveniat pactum; Sicut nec eſt ſimonia Officium recitare intendendo diſtributiones.

IV. Nec eſt Uſura ſperare ex Mutuo amicitiam; At probabilius hæc non poteſt in pactum deduci.

V. Non licet excitare Mutuatarium ad remunerationem tanquam debitam pro mutuo; licitum tamen eſt excitare illum ad aliquid omnino liberaliter donandum. Sed in praxi periculoſum.

VI. Quid ſi dubites, an Mutuatarius aliquid omnino tibi liberaliter donet?

VII. Jure Civili, Canonico, & Naturali prohibetur Uſura.

I. Uſura definitur, quod ſit *lucrum ex mutuo immediate proveniens*. Dicitur primo *Lucrum*, hoc eſt acquiſitio rei ſupra ſortem indebitæ; ut ſi mutuans centum recipiat centum & unum: Quare non erit uſura, ſi mutuem tibi, ut deſinas nocere, ut reddas depoſitum, vel debitum, &c., quia ſic nullum lucrum reporto, ſeu non acquiro ultra ſortem, niſi id, quod alias erat mihi debitum ex juſtitia: Contra vero erit uſura, ſi mutuem, ut præſtes ea, ad quæ teneris ex Charitate, aut ex Religione, aut ex Obedientia, aut ex Fidelitate, ut communiter docent apud Bonac. punct. 3. num. 15. contra Medin., Petrum Navar., & Valent. Ratio eſt, quia ſic imponitur gravamen, ratione cujus tenetur Mutuatarius ad damna ſubſecuta, ad quæ non tenetur, ſi omittat, quæ debet ex charitate, aut ex alia virtute diſtincta a juſtitia. Dicitur ſecundo, *Proveniens ex mutuo*, nam ſi proveniat lucrum ratione lucri ceſſantis, vel damni emergentis, vel aliunde, non erit uſura. Dicitur tertio *Immediate*, nam ſi lucrum mihi proveniat non immediate ex mutuo, ſed ex amicitia, vel gratitudine, non erit uſura; ita tamen ut antecedenter ne implicite quidem id ſit deductum in pactum, nec exigatur tanquam debitum; proſcripta enim eſt ab Innoc. XI. propoſ. 42. dicens: *Uſura non eſt, dum ultra ſortem aliquid exigitur tanquam ex benevolentia, & gratitudine debitum, ſed ſolum ſi exigatur tanquam debitum ex juſtitia*; Et ſenſus eſt, quod ſi aliquid ultra ſortem exigatur tanquam debitum ex benevolentia, & gratitudine, & ex his titulis in pactum deducatur, procul dubio ſit uſura: Sicut pariter eſt ſimonia accipere pro re ſacra aliquod temporale titulo gratitudinis, ſi id in pactum deducatur, ut oſtendimus in Trutina theſium damnatarum exponendo theſim 45. ab Innnoc. XI, proſcriptam.

II. Quæritur primo; Quotuplex ſit Uſura?

Reſpondeo, dividi primo in Realem, ſeu Externam, & Mentalem, ſeu internam; Illa habetur, quando intervenit pactum ſaltem implicitum reddendi aliquid ſupra ſortem; Mentalis vero habetur, quando mutuans intendit lucrum tanquam debitum ex mutuo, quamvis nullum pactum imponat. Unde fit, uſuram, tribus modis accipi apud Doctores, Primo pro lucro di-

dicto ſupra ſortem. Secundo pro Contractu, quo aliquid promittitur ſupra ſortem vi mutui. Tertio pro ipſa voluntate lucrandi propter mutuum.

Dividitur ſecundo Uſura in Manifeſtam, & Palliatam, ſeu implicitam; Illa habetur, quando manifeſte intenditur lucrum; Hæc habetur, quando intentio lucri palliatur, & coloratur colore alterius Contractus; ut ſi venderem credito centum aureis rem, quæ numerata pecunia valet octoginta; idem enim hoc eſſet ac mutuare octoginta, ut reddantur poſt annum centum.

III. Rogabis, an ſemper ſit uſura mentalis mutuare cum ſpe, & intentione, quod aliquid ſupra ſortem reddatur; cum dicatur Lucæ 6. 31. *Mutuum date nihil inde ſperantes*.

Reſpondeo cum Molin., Leſſ., & aliis apud Bonac. punct. 2., tunc committi uſuram, quando ſperatur, vel intenditur lucrum immediate ex mutuo, tanquam debitum ex juſtitia, ſeu ſi ſperetur lucrum non ex liberalitate Mutuatarii, ſed tanquam pretium ex mutuo: Contra vero ſi ſperetur lucrum ex mutuo non immediate, ſed mediante amicitia, vel gratitudine, vel liberalitate, & non tanquam pretium mutui, non committitur uſura, ſive hujuſmodi lucrum minus principaliter ſperetur, ſive principaliter, ſive ſit cauſa impulſiva, ſive finalis mutui. Ratio eſt, quia non committitur uſura, niſi aliquid accipiatur ultra ſortem ex mutuo ab eo, qui dat invite, & involuntarie mixte; quæ autem abſque prævio pacto etiam implicito dantur ex amicitia, gratitudine, vel liberalitate, libere, & omnino voluntarie dantur. Præterea ſicut committit ſimoniam Canonicus, quando Divinum officium recitat, ut percipiat diſtributiones tanquam pretium Divini Officii, non vero ſi Officium recitet, ut percipiat diſtributiones tanquam quid annexum Divino Officio ad ſui ſuſtentationem, licet illas principaliter intendat; ita committit uſuram, qui ex mutuo immediate intendit lucrum tanquam pretium mutui, non vero qui intendit mediante amicitia, quamvis cauſa finalis mutui ſit lucrum. Non negaverim tamen, quod inordinate operaretur, tam qui recitando Divinum Officium principaliter intenderet lucrari diſtributiones, quam qui mutuando principaliter intenderet lucrum ex gratitudine; at ſicut ille non committeret Simoniam, ita neque hic Uſuram. Neuter autem peccaret, ſi principaliter ille recitaret Divinum Officium propter cultum Divinum, & minus principaliter, ut lucretur diſtributiones, & hic mutuando principaliter intenderet ſubvenire indigenti, & minus principaliter lucrum forte proveniens ex gratitudine mutuatarii.

Hinc ſequitur primo, quod non committatur uſura ab eo, qui mutuat indigenti, ſperans illum gratum, & liberalem fore; eſto non eſſet mutuaturus, niſi id ſperaſſet: Sicut non committit Simoniam, qui inſervit Epiſcopo ſperans ejus amicitiam, & ea occaſione Beneficium; quamvis non inſerviret, niſi id lucraretur, ut docet Navar., Reginald., Bonac. loc. cit. contra Salon., & Bagn. Committitur tamen uſura, ſi lucrum ſperetur tanquam debitum ex juſtitia, ſicut etiam ſi deinde mutuans exigat aliquid ultra ſortem tanquam debitum ex gratitudine, vel benevolentia, ut diximus ex definitione Innoc. XI. damnantis propoſ. 42., quæ habet: *Uſura non eſt, dum ultra ſortem aliquid exigitur tanquam ex benevolentia, & gratitudine debitum, ſed ſolum ſi exigatur tanquam ex juſtitia debitum.*

IV. Sequitur ſecundo, non committi uſuram ab eo, qui ex mutuo ſperat amicitiam; quia amicitia eſt aliquid honeſtum, nec eſt pretio æſtimabilis;

eſt

eſt enim extra pretium; ideoque ut notat Reginald. lib. 21. num. 189. ſuapte natura nec venditur, nec emitur, cum conſiſtat in affectu voluntatis, quę non cogitur relate ad hujuſmodi actus; ad uſuram autem ſpectat, ut aliquid ex mutuo immediate ſperetur, quod de ſe ſit pretio æſtimabile.

Utrum autem poſſit in mutuo deduci amicitia in pactum, itaut non imponatur alia obligatio? Concedunt Sot., Navar., Azor., Reginald. loc. cit. lib. 25. num. 189. Sed verius negant Salon., Valent., Bonac. loc. cit., quia ex mutuo nulla poteſt imponi obligatio ex juſtitia ponendi id, ad quod mutuatarius alias non tenetur; atqui ſi in pactum deduceretur amicitia, & ſigna amicitiæ, mutuatarius vi pacti ad hæc teneretur ex juſtitia; ergo non poteſt ſine labe uſuræ in pactum deduci.

V. Sequitur tertio, eum, qui excitat Mutuatarium ad aliquid ſibi tradendum in remunerationem mutui, eſſe acriter reprehendendum, cum uſura ſit exigere lucrum ex mutuo; Uſuram tamen non committit, qui allicit, & excitat Mutuatarium ad aliquid ſibi ex liberalitate tradendum, quando veroſimiliter credit illum ex liberalitate, & plene voluntarie tradere: Et idem docet Leſſ. cap. 24. dub. 27. de famulo, qui ſponte domino inſervit non petens ſtipendium, ut hac ratione alliciat dominum ad procurandum ſibi Beneficium, quamvis id in praxi periculoſum ſit; Idemque dicendum de eo, qui tradit munera, ut hac ratione trahat ad benevolentiam, & ſic ex benevolentia obtineat, quod petiturus eſt.

VI. Quod ſi dubites, Num Mutuatarius plene voluntarie, & ex liberalitate aliquid tibi tradat, an potius involuntarie mixte ex verecundia, & timore, ne alias deneges mutuum? Bonac. cum Leſſ. cap. 20. num. 45. putat, quod non poſſis quicquam accipere, quia teneris cavere etiam periculum uſuræ; quamvis præſumendum ſit, quod libenter tradat, ſi tradit animo hilari, & ſponte ſua, qui cæteroqui gratus, & liberalis eſt. Tambur. etiam V. *Mutuum* docet, quod ſi dubium ſit, an aliquis Contractus ſit uſurarius, non potes lucrum accipere, quia poſſeſſio ſtat pro mutuatario, qui eſt certus dominus ſuæ pecuniæ, cum interim mutuans dubium titulum habeat eam retinendi.

VII. Quæritur tertio; Quo jure prohibita ſit Uſura?

Reſpondeo, prohiberi non ſolum jure Canonico in Clement. de Uſuris, & jure Divino apud Lucam 6. *Mutuum dantes, & nihil inde ſperantes*, & Pſalm. 14. *Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram*, &c.; ſed etiam jure naturali, non ſecus ac furtum. Ratio eſt, quia contra rectam rationem eſt accipere plus, quam res valeat; atqui centum, quæ mutuantur, non pluris valent, quam centum; ergo ſi plus accipiatur, contra rationem accipiuntur. Neque enim vendi poteſt uſus pecuniæ. Nam in mutuo uſus rei non diſtinguitur ab ipſa rei ſubſtantia, quia uſus talis rei eſt translatio dominii in Mutuatarium, & veluti conſumptio ſubſtantiæ rei, (quod non habetur in commodato,) translato autem dominio, uſus ejuſdem rei pertinet ad Mutuatarium dominum, unde non poteſt vendi a mutuante.

Neque dicas, Deuteronom. 22., uſuras permitti. Nam ſicut permittuntur meretrices ad vitandum majus malum, ita aliquando jure Civili permittuntur uſuræ, non tamen proinde licent; niſi forte Deus ex ſuo dominio abſoluto vellet donare illas mutuanti: Sicut enim Iſraelitæ ſpoliantes Ægyptum ex ordinatione Domini non commiſerunt furtum, ita in caſu noſtro.

AR-

ARTICULUS III.

An quævis obligatio impoſita Mutuatario ſit Uſura?

I. Uſuraria eſt omnis obligatio ex juſtitia Mutuatario impoſita, ad quam aliunde non tenebatur; non vero ſi obligetur ad id, quod alias ex juſtitia erat debitum.

II. Quid ſi imponatur illi onus, ad quod ſolum ex charitate tenebatur?

III. Non ſine uſura imponitur mutuatario, quod præſtet munus a lingua, aut ab obſequio, aut a manu, aut quod tibi quamvis digno officium, vel Beneficium conferat.

IV. Quid ſi quis mutuare nolit, niſi alter remutuet? Aut niſi ad ſuam ſcholam, molendinum, aut apothecam veniat?

V. Probabiliter non eſt uſurarius, qui vendit merces pretio juſto rigoroſo pecunia credita, quas venderet pretio infimo pecunia numerata.

VI. Num debens centum poſt annum poſſit nunc dare quinquaginta cum pacto, quod alia quinquaginta poſt biennium ſolvantur?

VII. Quid ſi mutuetur triticum vetus cum pacto, quod poſt annum reſtituatur novum?

VIII. Æſtimatio valoris rei mutuatæ deſumenda eſt ex eo quod ea valebat in loco, ubi fuit mutuata.

I. QUæritur primo, Quænam obligatio impoſita Mutuatario ſit uſuraria; Quænam vero licita?

Reſpondeo cum communi, omne pactum, per quod imponitur mutuatario onus, & obligatio ex juſtitia, ad quam alias non tenebatur, labem uſuræ continere. Ratio eſt, quia talis obligatio eſt pretio æſtimabilis, (eo quod tollat alteri, nempe mutuatario, libertatem, & obliget illum ad damna ſecuta,) & ſupra ſortem acciperetur: Contra vero licitum eſt pactum, per quod imponitur obligatio ad id, ad quod alias ex juſtitia mutuatarius tenebatur, puta ad reddendum depoſitum, ad reddendum debitum antiquum, &c.

II. Molin. diſp. 309. putat non eſſe uſuram mutuare cum pacto, quod fiat id, quod ex charitate aliquis tenetur præſtare; verbi gratia quando Medicus ſub reatu culpæ mortalis tenetur juſto pretio mederi, &c. Et ratio eſt ex Tambur. cap. 8. §. 2., quia cum medicus hic abſolute teneatur, non cenſetur ſupperadditum novum onus obligando illum ex juſtitia. Sed communius id negant, quia ſi ex juſtitia teneretur, obligaretur ad reſarcienda damna ſecuta; unde novum onus ex mutuo conſurgeret.

III. Hinc ſequitur primo, uſuram committi ab eo, qui mutuat cum pacto, ut mutuatarius præſtet munus aliquod vel a lingua, vel ab obſequio, vel a manu; Dicitur autem Munus a lingua alloqui Regem, verbi gratia, canere, laudare, &c.; Dicitur Munus ab obſequio aperire alteri caput, comitari dominum, ſigna amicitiæ, & officia particularia exhibere; Munus demum a manu eſt colere agrum, domum conducere, vel locare, & his ſimilia.

Sequitur ſecundo, committi uſuram, ſi mutues cum pacto, quod mutuatarius conferat tibi, quamvis digno, aliquod Officium, vel Privilegium, vel Beneficium; Immo in hoc caſu uſura eſſet Simoniaca, cum ineatur pactum rei temporalis pro ſpirituali: Unde fit, quod ſi cum damno mutuantis aliquod officium temporale acceptum ſit, debeat tale damnum reſarciri, & Beneficium ſic acceptum dimittendum eſt, & fructus percepti vel in pios uſus erogandi, vel dandi ſunt Cameræ Apoſtolicæ; niſi cum illa fiat compoſitio: Quare non eſt au-

dicendus Petrus Navar. apud Bonac., qui putat non committi uſuram ab eo, qui non vult mutuare, niſi mutuatarius ſibi, vel alteri conferat in præſenti Beneficium aliquod, vel Officium.

IV. Sequitur tertio, uſuram committi ab eo, qui mutuat ſub conditione, ut mutuatarius ſtatim, vel in poſterum remutuet; Obligatio enim remutuandi, quæ imponitur, eſt pretio æſtimabilis. Verum quidem eſt, poſſe utrumque ſe obligare ad mutuandum pro certo tempore, quia ſic utriuſque contrahentis par eſt onus, & obligatio. At non videtur licitum imponere mutuatario obligationem remutuandi, ut docent Rebel., Azor., Bonac. punct. 9. contra Petrum Navar., Molin. diſp. 308., Leſs., Sal., qui putant licitum eſſe nolle mutuare, verbi gratia pecuniam, niſi mutuatarius in præſenti remutuet aliquod, quo mutuans indiget. Id tamen in praxi eſt periculoſum.

Illud certum eſt, non eſſe uſuram, ſi quis videns Titium non habere animum mutuandi in præſenti, aut in futurum, cum cæteroqui poſſit ſine incommodo, nolit illi quicquam commodare; nam in tali caſu non habetur mutuum cum obligatione remutuationis, ſed ſolum non vult ille remutuare, quia videt Titium ingratum eſſe, ut notat Trull. dub. 6., & Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 10.

Sequitur quarto, committi uſuram ab eo, qui mutuat cum pacto, ut ille ad ſuam ſcholam, vel molendinum, vel apothecam veniat; necnon ab eo, qui mutuat cum pacto non repetendi mutuum, donec mutuatarius frequentet molendinum, &c.: Quamvis poſſit abſolute nolle mutuare, immo poſſit etiam ſpeculative loquendo velle repetere mutuum, ſi videat mutuatarium ingratum nolentem frequentare ſuum molendinum, cum poſſit ſine ſuo incommodo. Quod ſi tale pactum interceſſit, tenetur mutuatario reſarcire damnum ex tali pacto ſecutum.

Sequitur quinto, committi uſuram ab eo, qui mutuat pecuniam, vel vinum verbi gratia, cum pacto, quod reſtituatur mutuum in re diverſæ rationis, puta in tritico tempore meſſis, quia imponit obligationem ex juſtitia pretio æſtimabilem, ad quam ille non tenebatur: Poteſt quidem iniri contractus emptionis ſolvendo pecuniam anticipato pro tritico dando tempore meſſis pretio tunc taxãdo juxta æſtimationem communem; ſed in tali caſu pecunia debet dari irrevocabiliter; ubi econtra pecunia, quæ mutuatur gratis nullo præfixo tempore, poteſt ad libitum revocari. Eodem modo poſſum anticipata ſolutione conducere operas coloni, & volenti meum agrum colere mutuare illi pecuniam, ut boves emat, & alia neceſſaria; ſed non poſſum illi non parato ad colendum agrum meum mutuare cum pacto, quod vendat mihi ſuas operas, emendo boves, & colendo agrum meum, quia ſic onus ex juſtitia indebitum ex mutuo conſurgeret. Similiter poſſum anticipata ſolutione emere operam Medici, vel Advocati per annum verbi gratia; at non poſſum mutuare illis cum pacto, quod vendant mihi operam ſuam, & juſto pretio medeatur, & cauſam defendat.

Sequitur demum, non committi uſuram ab eo, qui novam obligationem ex juſtitia non imponit mutuando; verbi gratia ab eo, qui mutuat cum pacto, quod mutuatarius det pignus, vel hypothecam pro ſecuritate mutui, Non tenetur enim mutuator mutuare cum periculo amittendæ ſortis: Nec committitur uſura ab eo, qui mutuat cum pacto, quod mutuatarius reſtituat ſibi depoſitum debitum, aut quodcumque ex juſtitia debet; Non vero ſi ineatur pactum, quod ponat mutuatarius,

rius, quod ex charitate, vel obedientia tenetur ponere. Nec eſt uſura mutuare ad redimendam vexationem injuſtam ſive propriam, ſive alienam: Verbi gratia, mutuare inimico, ut condonet injuſtam ſatisfactionem, quam exigit: Et probabiliter, ut notat Rebell. hic., ſi quis mutuet cum pacto, quod ſolvantur ſibi legata non pia in minus ſolemni teſtamento relicta, non committit uſuram, ſequendo eam opinionem, quod ea debeantur in conſcientia; ſecus vero ſi quis ſequatur opinionem oppoſitam probabiliorem. Præterea nec committitur uſura ab eo, qui mutuat ſperans, & intendens remiſſionem rancoris, aut amicitiam, & ea mediante liberalem condonationem pœnæ debitæ; quia immediate non acquiritur aliquid pretio æſtimabile.

V. Probabiliter non eſt uſurarius, qui juſto pretio, licet rigoroſo, vendit credito merces ſuas, ut plures attrahat ad emendum, ut docet Molin. diſp. 309. num. 51., & Sal. contra Sylveſt. apud Bonac., quia quamvis vendens credito virtualiter mutuet, tamen vere juſto pretio vendit res ſuas, ut diximus cum de Venditione art. 3. num. 7. ex Lug. de Emption. num. 104., & ex Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 21. Quamvis enim non poſſit mutuans exigere aliquod ſupra ſortem eo titulo, quod pecunia numerata, & præſens pluris æſtimetur, quam numeranda, juxta propoſ. 41. damnatam ab Innoc. XI., poteſt tamen vendi credito merx pretio juſto rigoroſo, etiamſi cum pecunia numerata venderetur infimo; quia utrumque pretium eſt juſtum, & libere celebratur contractus ab emente.

Adde, nec committi uſuram ab eo, qui obligat ſe ad mutuandum alteri, quandocumque ſibi libuerit, & pro tali obligatione exigit pretium moderatum; Sicuti nec eſt uſura aliquid moderatum exigere pro fidejuſſione, qua fidejuſſor obligat ſe ad debiti ſolutionem in defectum principalis, ex Salon. apud Trull. dub. 6.; quia periculum ſolvendi eſt pretio æſtimabile; Ex quo inferunt aliqui, quod ſi poteſt fidejuſſor aliquid exigere pro fidejuſſione, poſſit etiam, ſaltem ſpeculative loquendo, mutuans ſubire vices fidejuſſoris, & pro eo titulo exigere id, quod fidejuſſori diſtincto ſolvendum eſſet: In tali enim caſu mutuans lucrum reportaret non præciſe ex mutuo, ſed ex periculo amittendæ ſortis, ratione cujus poteſt fidejuſsor aliquid accipere; itaut quo minus eſt tale periculum, eo minus ſolvi pro eo debeat, ut videre eſt apud Bonac. punct. 5. Ubi notat, quod ſi nullum ſit periculum, nihil accipi poſſit, & quod non poſſit mutuans cogere mutuatarium ad ſuſcipiendum ſeipſum pro aſſecuratore.

VI. Quæritur ſecundo; Si Titius debens centum Cajo poſt annum, det illi quinqnaginta nunc cum pacto, quod alia quinquaginta ſolvantur poſt biennium, committiturne uſura?

Reſpondeo, Leſſ., Sal., Trull., Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 63., Tambur. lib. 7. tract. 3. cap. 7. §. 8. num. 8. putare, quod non committatur uſura, quia unum mutuum datur pro alio: Bonac. tamen putat uſuram committi, quia Titius dando quinquaginta anticipato revera mutuat hæc per annum, imponendo Cajo obligationem, quod remutuet alia quinquaginta; Diximus autem quod mutuare imponendo obligationem remutuandi ſit uſura; Quia tamen non committitur uſura, quando uterque contrahens obligatur ad mutuandum, ideo in hoc caſu probabiliter non habetur uſura; quia qui debet centum poſt annum obligat ſe, & vere dat quinquaginta per annum, dummodo ille veluti alia quinquaginta mutuet per alium annum;

unde contentus ſit ea accipere poſt biennium.

VII. Quæritur tertio: An ſit uſura mutuare verbi gratia triticum vetus, ut poſt annum reſtituatur novum?

Reſpondeo certum eſſe, quod ſolutio mutui facienda ſit juxta valorem, quem res habebat tempore Contractus, niſi aliter conventum ſit, quia ſecus non ſervatur æqualitas inter datum, & acceptum: Quare ſicut ſi mutuaveris decem tarenos, & deinde moneta creſcat in valore, itaut novem tareni æquivaleant decem illis acceptis, non debent reſtitui decem, ſed novem; ita ſi mutuaveris decem modios tritici valentes decem aureis, & deinde creſcat, vel decreſcat valor tritici, non debent reſtitui decem, ſed ſolum quantum æquivaleat in valore illis decem: Dixi, niſi aliter ſit conventum; poteſt enim accidere, quod qui mutuat decem modios tritici valentes centum, æque ſe exponat periculo perdendi, & lucrandi, ſi poſt annum reſtituendi ſint decem modii, quanticumque tunc valeant, & in tali caſu reſtitui debent decem modii, vel pecunia, qua decem modii tunc emi poſſint. His præmiſſis reſolvitur quæſitum; Nam ſi poſt annum triticum novum, quod reſtituitur, tanti valeat, quanti valebat tunc triticum vetus, & nunc vetus triticum valeat minoris, poteſt iniri pactum, quod reſtituatur novum. Si vero triticum vetus tanti valebat tunc, quanti nunc, non poteſt tale onus ex juſtitia imponi mutuatario, ut reddat triticum novum, ſi ejuſdem valoris, & bonitatis eſt triticum vetus, quod accepit, & quod reddit.

Dices: quamvis ſit ejuſdem valoris, tamen diuturnius conſervari poteſt triticum novum; mutuans autem niſi mutuaſſet, potuiſſet tunc vendere triticum vetus, & eodem pretio emere nunc triticum novum, & conſervare diuturnius; ergo æquum eſt, ut reſtituatur novum.

Reſpondeo procul dubio debere reſtitui novum, ſi mutuans habuiſſet talem animum, & manifeſtaſſet mutuatario; nam ratione damni emergentis procul dubio poſſet mutuatarius talem obligationem ſubire, ut dicetur art. ſequenti; Si vero talem animum non haberet, quando mutuavit, quare debet reſtitui triticum novum, quod cum diuturnius conſervari poſſit, eo ipſo melioris eſt qualitatis, etiamſi eodem pretio vendatur, quia communiter emitur, ut edatur, non ut conſervetur?

VIII. Dubium eſt: Utrum æſtimatio rei mutuatæ judicanda ſit tempore ſolutionis juxta valorem, quem res habet, in loco, ubi fit ſolutio, an potius juxta valorem, quem res habet in loco, ubi mutuum fuit acceptum?

Reſpondeo, faciendam univerſim eſſe ſolutionem juxta æſtimationem, quam habebat res in loco, ubi fuit mutuata, itaut ſi aliter conveniatur, debeat ſpes lucri cum periculo damni compenſari; aliter conventio eſſet uſuraria, niſi propria ſponte mutuatarius aliud offerat, quod ſit utile mutuanti, ſibi vero non damnoſum.

ARTICULUS IV.

Quotupliciter poteſt aliquid ultra ſortem exigi citra uſuram?

I. Poteſt mutuator aliquid ultra ſortem exigere ratione damni emergentis, aut periculi damni.

II. Num debeat moneri mutuatarius, ut teneatur damnum emergens compenſare?

III. Poteſt ab initio paciſci mutuans de compenſando lucro ceſſante, dum modo adſint quatuor conditiones.

IV. Spes lucri tanti æſtimanda, quantum quis eam venderet alteri, aut ipſe ab alio emeret.

V.

V. Ratione periculi non quidem remoti, ſed proximi amittendi ſortem poteſt aliquid a mutuatario exigi.

VI. Nihil poteſt accipi pro obligatione non repetendi mutuum uſque ad certum tempus.

VII. Contractus trium, videlicet Societatis, Aſſecurationis ſortis, & venditionis lucri, non continet uſuram, ſi vere pecunia ad negotiationem implicetur.

VIII. Non ſolum eſt immunis a labe uſura venditio rei fructifera, cum pacto retrovenditionis, & locatione ejuſdem ipſi Venditori, ſed etiam emptio cenſus ſive realis, ſive perſonalis, ſive mixti, quamvis utrinque redimibilis. Servandum tamen hac in re jus poſitivum.

IX. Uſurarius eſt Contractus Godere a Godere, *ſi non ſit emptio cum pacto retrovenditionis.*

X. Num poſſit, & ſub quibus conditionibus dari mutuum cum pacto, quod ſi Mutuatarius præfixo tempore mutuum non reſtituat, teneatur aliquid ſolvere in pœnam moræ culpabilis? Et an talis pœna debeatur in conſcientia ante ſententiam judicis?

XI. An ſit uſura apponere in Contractu mutui pœnam legis commiſſoria? Et quid ea ſit?

XII. Quandonam poſſint fructus pignoris dati mutuanti non computari in extinctionem ſortis?

XIII. Quomodo ab uſura excuſentur Montes pietatis accipiendo, verbi gratia ſex in ſingulos centenarios a mutuatariis? Et quomodo excuſentur, qui in iis ſuam pecuniam deponunt accipiendo quatuor pro centum?

XIV. Qui bona fide celebravit Contractum uſurarium, poteritne lucrum retinere ex eo, quod procul dubio Contractum licitum celebraſſet, ſi advertiſſet illum eſſe uſurarium?

XV. Num poſſit quis pecuniam ultra ſortem acceptam bona fide retinere, ſi deinde dubitet, an Contractum licitum celebraverit?

I. QUæritur primo: An poſſit mutuator paciſci in principio Contractus, quod aliquid ſupra ſortem ſolvendum ſit ratione damni emergentis (puta quia cogitur ſolvere pro proprio debito intereſſe, dum mutuat pecuniam ſuam,) vel etiam ratione periculi damni?

Reſpondeo cum communi affirmative; æquitas enim poſtulat, ut damnum non patiatur mutuans, eo quod mutuet. Tres tamen conditiones requiruntur, ut mutuatarius teneatur compenſare damnum emergens mutuanti; Prima, ut tempore Contractus deducatur in pactum damnum, quod revera accidet, vel quanti æſtimatur periculum talis damni; aliter non renetur mutuatarius illud compenſare; niſi forte fuerit in mora ſolvendi tempore præfixo; Ratio eſt, tum quia mutuatarius forte non accepiſſet mutuum cum tanto onere compenſandi damnum; tum etiam quia eo ipſo, quod mutuaror non init pactum de damno emergente, cenſetur illud condonare mutuatario; Er idcirco non debetur, ſi non ſit in mora reſtitituendi tempore præfixo. Secunda conditio eſt, ut non deducatur in pactum aliquid ſupra damnum emergens, vel ultra id, quod ęſtimatur periculum damni. Tertia, ut revera damnum ſequatur, & emergat præciſe ex cauſa mutui, itaut non potuerit mutuator illud commode vitare: Quare ſi vel ex ſua culpa, vel aliunde patitur rale damnum, non poteſt petere a mutuatario compenſationem.

II. Dubium eſt, An mutuatarius, qui rempore præfixo non reſtituit mutuum, teneatur ſolvere mutuanti damnum emergens, etiamſi nullum pactum de illo præceſſerit?

Re-

Reſpondeo cum Leſſ., Molin., & aliis communiter apud Bonac., quod qui ſine ſua culpa tempore præfixo non reſtituit mutuum, verbi gratia ex impotentia, non teneatur compenſare damnum emergens; quia neque ex re accepta, neque ex injuſta acceptione, neque ex vi Contractus ad id tenetur: Contra vero ſi ſit in mora culpabili, tenetur; quia quoties præfigitur terminus ſolutionis, cenſetur tacite iniri pactum de compenſando damno emergente ex defectu reſtitutionis, ex *leg.* 2. §. *Non utique*, Idque verum eſt, etiamſi mutuator elapſo termino non petat ſolutionem; nam dies definita interpellat pro creditore, ex *Cap. fin. de Locato, & Conducto*, ut communius docent contra Azor. apud Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 87., & Tambur. cap. 8. §. 3., qui putant eſſe monendum, ut ſic teneatur, ſeu ut debitor ponatur in mora; quia forte ſi de novo hoc onere moneatur, omnibus viis illud extinguere ſataget. Quod ſi nullus ſit conſtitutus terminus ſolutionis, non videtur mora eſſe graviter culpabilis, niſi quando creditor ob timorem, vel impotentiam, vel oblivionem non petit; unde videtur dilationem concedere, & ſic non tenetur ad compenſandum damnum emergens, ut communiter docent apud Bonac. diſp. 1. quæſt. 6.

Ex dictis ſequitur, quod qui pactum iniit de compenſando damno emergente, non teneatur aliquid ſupra ſortem reſtituere, ſi revera nullum damnum ſequatur mutuanti ex mutuo: Qui vero pactum iniit de ſolvendo, verbi gratia, aliquid ſupra ſortem pro periculo damni imminentis, tenetur illud ſolvere, ſi revera fuerit periculum, & tanti illud æſtimetur, etiamſi nullum damnum mutuanti ſequatur.

III. Quæritur ſecundo: An etiam ratione lucri ceſſantis liceat in mutuo aliquid ultra ſortem exigere, & ab initio paciſci, ut mutuatarius ſolvat lucrum ceſſans cauſa mutui?

Reſpondeo cum communi affirmative; quia mutuator non tenetur mutuare cum ſuo detrimento, ſeu cum jactura lucri ſui. Et hoc verum eſt, etiamſi mutuans offerat ſe ad mutuandum, ut multi docent contra Conrad. apud Sà. Ex quo ſit, ut mutuatarius eodem modo teneatur compenſare lucrum ceſſans, ac damnum emergens, quando ſcilicet eſt in mora culpabili ſolvendi præfixo tempore.

Requiruntur autem ad id quatuor conditiones. Prima, ut vere mutuatio ſit cauſa, cur ceſſet lucrum, quod habebatur in ſpe certa, vel probabili: Quare ſi quis mutuet mille, quod deſtinaverat negotiationi, non poteſt quicquam accipere ratione lucri ceſſantis, ſi habeat aliam pecuniam otioſam, quam poſſit commode ſubſtituere negotiationi, ut communiter docent contra Molin. diſp. 316.; quia non videtur pati ullum damnum ratione mutui. Secunda conditio eſt, ut non tantum exigatur, quantum eſt lucrum ceſſans, ſed quanti æſtimatur ſpes lucri ceſſantis, ſpectatis circumſtantiis, detractis expenſis: Immo detrahenda eſt æſtimatio laborum, & moleſtiarum, quas ſubjiſſet mutuans negotiando, ut communiter cenſent contra Bann., & Sal. apud Bonac.; qui verius putat detrahendum eſſe quantum mutuans libenter dediſſet pro redemptione laboris, & moleſtiarum in negotiando; itaut ſi nihil remiſiſſet pro redemptione laboris, ſed optaſſet laborem in negotiando ſuſtinere potius, quam quicquam dare ad illum redimendum, nihil pro æſtimatione laboris detrahi poſſit. Tertia conditio, ut lucrum non ſtatim exigatur: Quare qui ratione lucri ceſſantis exigit quinque pro centum, non poteſt ſolum dare mutuatario nonaginta quinque. Ratio eſt, quia pro nonaginta quinque datis acci-

ciperet in fine anni quinque, non vero pro centum, ut patet. Quarta conditio, ut moneatur mutuatarius de lucro ceſſante; & ut pretium lucri ceſſantis, vel ejus ſpei aut taxetur initio Contractus, aut relinquatur taxatio facienda deinde arbitrio prudentis viri, itaut ſicut incertum eſt lucrum, pariter incertum ſit pretium pro eo ſolvendum, quod deinde inſpecto lucro, quod ceſſavit, & detractis expenſis taxandum ſit.

IV. Notat hic Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 64. pro praxi Confeſſariorum, ſpem lucri tanti æſtimandam eſſe, quantum remanet de lucro ſperato, dempto eo, quod alteri daretur pro aſſecuratione: Verbi gratia, ſi quis mutuans centum ſperet demptis expenſis pro lucro quindecim, & libenter daret alteri ſex, ut aſſecuret novem, quæ ſuperſunt, nonniſi novem poteſt pro lucro ceſſante accipere; quod eſt dicere, tanti æſtimandam eſſem ſpem lucri, quanti venderetur a mutuante alteri, vel quanti ipſe emeret illam ab alio.

Notandum ſecundo, lucrum ceſſans ex ſolo Contractu licito compenſandum eſſe, non vero ex Contractu illicito, puta ex Cambiis fictis, & ſiccis, ex uſura, &c.

Notandum tertio, quod ſi mutuatarius tempore præfixo non poſſit mutuum reſtituere inculpabiliter, non tenetur ad damnum emergens, & lucrum ceſſans, niſi quando a principio conventum ſit de intereſſe proveniente ex mora, ut notat Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 43., & tract. 15. reſol. 49. contra Molin.

Ex dictis ſequitur, quod quando Judices præcipiunt debitoribus, ut ſolvant aliquam pecuniam pro intereſſe ratione lucri ceſſantis, vel damni emergentis, quando ſunt in mora, illi non teneantur in foro conſcientiæ illam ſolvere, ſi non ſint in mora culpabili, nec a principio conventum ſit de intereſſe: Immo nec tenentur, ſi ſint in mora culpabili, vel a principio conventum ſit de intereſſe, quando revera lucrum nullum ceſſavit, nec damnum emerſit; quia ſententia illa nititur falſæ præſumptioni, quod lucrum ceſſarit; quamvis tenerentur vitare ſcandalum. Si tamen ab initio conventum ſit de intereſſe non ratione damni, ſed ratione periculi damni, aut ſpei lucri, ſi revera tale periculum fuit, vel talis ſpes, tenentur in conſcientia tantum ſolvere, quanti periculum illud, & ſpes æſtimatur, etiamſi non ſint culpabiliter in mora. Demum ſi Judicis ſententia de ſolvenda pecunia ratione moræ lata ſit tantum in pœnam, non vero ratione lucri ceſſantis, Primo certum eſt, pœnam non deberi ante ſententiam, ut infra dicemus; Secundo probabiliter, ut notat Dian. loc. cit., neque tenetur in conſcientia ſolvere talem pœnam, qui ex impotentia inculpabili omiſit reſtituere tempore debito.

V. Quæritur tertio; An liceat aliquid ultra ſortem exigere ratione periculi ſortis amittendæ, vel difficultatum, & expenſarum in ea recuperanda?

Reſpondeo, Sot., Rebel., Tolet., & alios apud Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 37. negare, quia tale periculum non eſt quid ſeparatum a mutuo, atque adeo gratis ſubeundum eſt; Nec eſt eadem ratio de fidejuſſore, qui poteſt aliquid accipere pro fidejuſſione, eo quod hæc ſit pretio æſtimabilis ratione obligationis civilis ab eo ſuſceptæ. Sed Sal., Bonac., Filliuc., & Dian. probabiliter affirmant, quia hoc pertinet ad indemnitatem mutuatoris; qui tamen non debet id facere cum gravamine mutuatarii, quale eſſet, ſi volente mutuatario tradere pignus, aut adducere ſufficientem fidejuſſorem, id recuſet.

Ex hac ratione deducitur ex Salon. apud

Digitized by Google

apud Trull., quod poſſit quis vendere credito rem aliquam ſupra juſtum pretium illius nude ſumptæ, accipiendo ſupra juſtum pretium rei tantum, quanti æſtimatur periculum amittendi pretium. Et ratio a priori eſt, quia ſicut eſt pretio æſtimabile ſuſcipere obligationem fidejuſſoris, ratione periculi, cui hic ſe exponit, ita etiam in mutuante eſt pretio æſtimabile conjicere ſe in idem periculum; Præſertim ſi mutuat homini non ſatis noto, aut dubiæ fidei; unde ſicut mutuator poteſt exigere, ut detur ſibi vel pignus, vel fidejuſſor, ita ipſe accipere poteſt, quod fidejuſſori dandum eſſet, eo quod idem periculum ipſe ſubeat. Notandum tamen, quod non plus exigatur ratione periculi, quam ipſe mutuans alteri vellet dare pro talis periculi redemptione, ut juſtum pretium illius aſſignetur. Ad id, quod objicitur, reſpondetur, falſum eſſe, quod mutuo ſit de ſe annexum periculum grave amittendæ ſortis; ſolum eſt illi annexum periculum remotum, quale habetur, ſi detur mutuum viro magnæ fidei, & magnarum opum; unde pro tali periculo nihil exigi poteſt, cum nec tu quicquam alteri dares pro eo redimendo.

VI. Quæritur quarto: An liceat aliquid ultra ſortem exigere pro obligatione non repetendi ſortem uſque ad certum tempus?

Reſpondeo negative, ut conſtat ex propoſ. 42. damnata ab Alex. VII. quæ habet: *Licitum eſt Mutuanti aliquid ſupra ſortem exigere, ſi ſe obliget ad non repetendam ſortem uſque ad certum tempus.* Ratio eſt, quia talis obligatio non eſt pretio æſtimabilis, quando revera nullum damnum ſubis, nec ullum lucrum tibi ceſſat ex carentia pecuniæ uſque ad tale tempus; Quod ſi damnum aliquod ſubires, eo quod prives te opportunitate lucrandi, &c., tunc vel potes mutuare ſine obligatione non repetendi ad longum tempus; vel poteris obligare mutuatarium ad compenſandum damnum, quod es ſubiturus; vel ab initio paciſci, ut ultra ſortem detur tibi tantum, quanti æſtimatur periculum talis damni, ſpectatis omnibus circumſtantiis: Nam, ut diximus, ſi periculum ſit remotum, non eſt pretio compenſandum, ſi vero proximum poteſt pretio compenſari, & ſic præciſe propter illam obligationem nihil accipi poteſt. Neque dicas cum nonnullis apud Trull. diſp. 12., Bonac. punct. 6., Dian. reſol. 48. poſſe aliquid exigi pro fidejuſſione, necnon pro obligatione mutuandi mille ad libitum mutuatarii ſuſcepta per annum; ergo etiam pro obligatione non repetendi mille per annum. Nam primæ illæ obligationes ſunt pretio æſtimabiles ratione periculi, cui ſe exponit fidejuſſor, & qui ſe obligat mutuare; at in caſu noſtro ſupponimus, quod nulli periculo, niſi remoto ſe exponat mutuans, & conſequenter nihil pro eo accipere poteſt, ſed gratis debet tali periculo ſe exponere, ſi vult mutuare. Præterquamquod, ut communiter docent, obligatio non repetendi mutuum per aliquod tempus eſt eſſentialiter annexa mutuo, itaut ad illam teneatur, qui vult mutuare; ergo ſi ex mutuo nihil poteſt accipi, conſequenter nec poteſt aliquid accipi ex tali obligatione: Quod ſi non poteſt aliquid accipi ex obligatione non repetendi, verbi gratia per duos dies, neque poteſt accipi ex obligatione non repetendi per plures, & plures dies, niſi forte ratione lucri ceſſantis id exigeretur: Econtra obligatio mutuandi, quæ eſt pretio æſtimabilis, eſt onus, ad quod ſimpliciter nemo tenetur; ergo pro illa poteſt aliquid accipi.

VII. Quæritur quinto: An poſſit Titius dare mercatori centum, & ab eo accipere, verbi gratia ſeptem, vel

vel ſex, aut octo pro ratione negotiationis quotannis, quouſque illa centum reſtituantur; idque ratione Contractus trium, ſeu ex vi Contractus complectentis tres Contractus, videlicet Societatis, Aſſecurationis capitalis, & Venditionis lucri incerti majoris pro lucro certo minori? ſi ſcilicet Titius init cum mercatore Contractum Societatis, dando illi centum, & vendit, verbi gratia, lucrum (quod ſperatur pro ipſo fore viginti) pro duodecim certis, & ut aſſecuret capitale, remittit quatuor ex his duodecim, unde ſolum accipit octo quotannis.

Reſpondeo affirmative cum communiori contra Sot., Rodriq., & alios, dummodo vere talis negotiatio mercatoris apta ſit fructificare quadraginta, verbi gratia, mercatori ſcilicet viginti, & danti pecuniam ad negotiandum pariter viginti, itaut juſto pretio pro ſpe incerta illorum viginti poſſint accipi, verbi gratia, duodecim, & aſſecuratio capitalis ſpectato periculo poſſit ſolutione quatuor juſte emi; aliter erit uſura palliata. Ratio eſt, quia cum tres iſti contractus poſſint juſte, & licite celebrari cum tribus perſonis diverſis, non eſt ratio, cur non poſſint etiam cum eodem celebrari, dummodo mercator ad illos non cogatur.

Neque eſt verum, quod mercator aſſecurando capitale virtualiter accipiat mutuum. Nam ſi eſſet mutuum, eo ipſo mercator evaderet dominus illius Capitalis, & ſic poſſet emere prædium, verbi gratia; quod tamen eſt falſum, quia tantum debet uti pecunia ad negotiandum, ne ſit uſura palliata. Præterea ſi eſſet mutuum, eo ipſo quando mercator fieret impotens ſolvere ſuis creditoribus, non poſſet ſocius, qui tradidit ea centum, quamvis extarent, ea ſibi extrahere ante omnes creditores, quod pariter eſt falſum; quia cum ſocius ſit dominus, illi debentur, & ſi pereunt, illi pereunt, quamvis mercator teneatur ea reſarcire ex vi aſſecurationis; Molin. diſp. 326. docet, quod ſi parva pecunia uſuraria permiſceretur cum magna pecunia uſurarii, hic efficeretur dominus totius cumuli, ex *Inſtitut. De rerum diviſione*; mutuator tamen habet jus in re, ut ſibi ante omnes creditores detur ex illo cumulo pars ſua; & eo conſumpto remanet illi actio perſonalis in Uſurarium; Quod ſi duo de communi conſenſu miſceant propriam pecuniam, uterque eſt dominus illius acervi pro rata dividendi, & utrique pari ratione detrimentum convenit.

Oppones, quod Sixtus V. in Bulla incipiente *Deteſtabilis avaritia* damnet Societatem, in qua periculum capitalis non remanet apud illud apponentem. Sed ut docent Bonac., & Reginald. contra Azor., & Rebell., damnatur a Pontifice talis ſocietas, quando periculum ſortis ſtat penes accipientem per ſolum Contractum ſocietatis, non vero ſi periculum rejiciatur in accipientem per Contractum licitum aſſecurationis, cum non intendat Pontifex damnare Contractum hunc jure naturæ licitum, ut patet ex deciſione Rotæ apud Farinac. deciſ. 137., & 180. Hic autem notat Hurtad., non eſſe opus, quod hic Contractus trium explicite fiat, ſed ſatis eſt, quod fiat implicite; ut regulariter accidit, quando dantur mercatori centum, ut quotannis ſolvat ſex ſalvo capitali, intendendo id efficere eo modo, quo fieri poteſt; vel quia creditur id licite poſſe fieri. Debet tamen mutuans advertere, quod revera mercator in negotiatione ſic lucroſa tale capitale impendat, ne pallietur uſura: Ex quo fit, ut poſſit plus exigi, quo negotiatio majus lucrum affert; debeat vero exigi minus, ſi negotiatio ſit minus lucroſa.

VIII. Quæritur ſexto: An præter venditionem rei cum pacto retrovendendi, (de qua locuti ſumus quæſt. 2. art. 3. quæſit. 9.) addendo Contractum locationis cum ipſo venditore, immunis etiam ſit a labe uſuræ emptio cenſus (ſeu juris ad fructus) ſive realis, ſive perſonalis, ſive mixti utrinque redimibilis, hoc eſt cum pacto retrovenditionis, ſive in favorem ſolius emptoris, ſive in favorem ſolius venditoris, ſive in favorem utriuſque?

Reſpondeo, & dico primo, licitam eſſe, ut diximus loc. cit., venditionem rei cum pacto retrovenditionis, itaut ſi emptori tradatur res, quæ illi fructificet, & illi pereat, ſi perit, poſſit emptor eandem rem, puta domum, locare eidem venditori.

IX. Dico ſecundo, Illicitum eſſe Contractum dictum *Godere a Godere*; ut ibi diximus, niſi res vendatur, & emptori fructificet, & pereat. Ratio eſt, quia aliter mutuanti fructificaret, & periret mutuatario, quando eſt injuſtum.

Dico tertio cum Molin., Valent., Leſſ., & aliis apud Hurtad. diſput. 4. difficult. 5., emptionem cenſus redimibilis ex natura ſua eſſe licitam, dummodo ſtatuatur juſtum pretium, juxta ea, quæ diximus cum de venditione cum pacto retrovendendi loc. laud.; Ratio eſt, quia emens cenſum cum tali pacto non dat pecuniam pro pecunia reddenda, in quo conſiſtit mutuum, ſed dat pecuniam pro jure, ſeu dominio utili ad annuam penſionem fundato in re, ſeu in perſona fructifera penſionis, cum pacto, quod poſſit poſtea revendi eidem primo venditori; In quo caſu non habetur mutuum, ſed emptio, quæ licita eſt, ſi juſto pretio fiat.

Confirmatur, quia ſi in tali caſu haberetur mutuum, & uſura, ſequeretur, quod remaneret obligatio cenſus ad penſionem, etiamſi periret res, in qua cenſus fundatur; atqui obligatio cenſus ceſſat eo ipſo, quod res, aut perſona, in qua fundatur, fiat inutilis, & infructifera penſionis; ergo, &c. Non inficior tamen, quod etiam pereunte tali re, vel perſona, poſſit remanere alia obligatio ad eandem penſionem, orta ex annexione hypothecæ facta ad ſecuritatem ſolutionis, quæ pariter obligatio ſuperaddita jure naturali eſt licita ex Leſſ., & Filliuc. apud Hurtad. loc. cit. diff. 6. contra nonnullos, dummodo tale onus venditori appoſitum augmento pretii compenſetur; quia ſcilicet uti poteſt emi penſio fundata in perſona fructifera, adeo ut pereunte tali perſona, vel reddita inutili, ceſſet omnis obligatio in vendente, ita poteſt emi etiam penſio fundata in perſona fructifera, cum pacto, quod ſi talis perſona reddatur inutilis, penſio ſolvenda ſit ex alia re fructifera ejuſdem venditoris: Et ſic univerſim in emptione cenſus, præter hypothecam ſpecialem alicujus agri, verbi gratia, ſolet dari hypotheca generalis omnium bonorum ejuſdem venditoris; Sed huic oneri, quod additur, debet fieri compenſatio cum augmento pretii, ut explicabimus cum de cenſibus, advertendo ea, quæ requiruntur jure poſitivo, præſertim ex Bulla 80. Pii V., ut licite cenſus ematur.

Notat hic etiam Hurtad. ex Leſſ., Laym., Becan., quod qui pro centum poſtea reddendis ad arbitrium ſive creditoris, ſive debitoris, accipit quotannis aliquam ſummam, verbi gratia quatuor, (quamvis non a mercatore,) poſſit aliquando excuſari ab uſura, ſi eos centum det, & alter accipiat in cenſum perſonalem ex utraque parte redimibilem; Et ſic cenſendi ſunt efficere indocti, qui intendunt contrahere eo modo, quo licite fieri poteſt, quamvis utantur nomine mutui. Præterea ſicut poteſt fieri emptio cum pa-

cto

ſto retrovenditionis tam quandocunque, quam V. G. infra decennium; ita jure naturæ poteſt emi cenſus, qui ſit redimibilis, vel quandocunque, vel tantum infra annum, vel nonniſi poſt quinque annos, vel ſimpliciter irredimibilis, dummodo pro diverſitate oneris diverſum ſit pretium. Quoniam autem pretium juſtum cenſus difficile eſt ab indoctis decerni, ideo illud cenſere debent eſſe juſtum, ſecundum quod communiter in patria propria a timoratis celebratur.

X. Quæritur ſeptimo: An ſit uſura mutuare cum pacto, quod ſi mutuatarius ſtatuto tempore non reſtituat mutuum, ſolvat aliquid in pœnam ſuæ moræ?

Reſpondeo cum communi contra Aragon., & alios affirmative. Et ratio eſt, quia mutuatarius non reſtituens tempore debito peccat contra juſtitiam; unde dignus eſt aliqua pœna; ergo ſicut poteſt talis pœna a ſuperiore imponi, ita poteſt imponi ex conventione partium: Plures tamen conditiones ad id requiruntur: Prima, ut pœna non apponatur in fraudem uſuræ, ut accideret, ſi mutuans pœnam apponeret, veroſimiliter credens mutuatarium non fore potentem ad ſolvendum tempore præſtituto: Secunda, ut mutuatarius vere ſit in culpabili mora; ſi enim nulla culpa præceſſit, non tenetur luere pœnam: Quare ſi non ſolvat propter impotentiam, non tenetur ad pœnam; dummodo impotentia non fuerit cauſata ex alia culpa, videlicet quia commeſſationibus, & ludis rem conſumpſerit, prævidens ſe futurum impotentem ad ſolvendum: Tertia, ut pœna ſit moderata juxta menſuram culpæ; ſicut enim id requiritur in pœna judiciali, & legali, ita etiam in conventionali: Quarta, ut mora ſit notabilis, nam dilatio etiam viginti dierum ex Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 29. non dicitur notabilis.

Dubium eſt, An talis pœna debeatur in conſcientia ante ſententiam Judicis? Affirmant multi apud Dian. loc. cit.; quia hæc eſt differentia inter pœnam legalem, & conventionalem, quod illa non debeatur ante ſententiam judicis, hæc vero debeatur; quia univerſim quod debetur ex contractu, ante ſententiam judicis debetur. Sed Sanch. lib. 1. de Matrim. diſp. 37., Leſſ., Suar., Vaſq. apud Bonac. punct. 7. negant; quia hæc videtur eſſe intentio contrahentium, (niſi aliud exprimant,) quod poſſint condemnari ad pœnam, ſi fidem non ſervent; condemnatio autem ſupponit ſententiam judicis. Quod ſi exprimant Contrahentes ſe velle obligari ante ſententiam judicis, certe obligantur, cum pacta, & conventiones vim, & robur habeant a Contrahentium voluntate. Illud advertit Bonac. ex Navar., & Salon., quod non teneatur mutuatarius pœnam hanc ſolvere, niſi expreſſe, vel tacite petatur; quia ſi non petatur, cum facile poſſit peti, præſumere poteſt, quod mutuans velit illam condonare, & cedere juri ſuo.

XI. Quæritur octavo; An ſit uſura apponere pactum legis commiſſoriæ in pignoribus pro mutuo acceptis; ita ſcilicet, ut ſi mutuatarius non ſolvat debitum ſtatuto tempore, pignus pro eo datum fiat mutuantis, & ſic debitor incidat in commiſſum, ſeu amittat jus rei ſuæ propter culpam commiſſam?

Reſpondeo, per ſe loquendo eſſe uſuram; quia accipitur aliquid ultra ſortem: Quod ſi tale pactum apponatur in pœnam ſub conditionibus §. ſuperiore explicatis, non eſt illicitum. Immo ex Molin., Salon., Rebel. apud Bonac. punct. 8., nec committitur uſura, ſi apponatur pactum in mutuo, ut niſi reſtituatur intra tale tempus, pignus vendatur juſto pretio, aut maneat juſto pretio venditum. Ratio eſt, quia

quia hoc non ſit in gravamen mutuatarii, ſed ut mutuans ſeipſum reddat indemnem, ſicuti cum apponitur pœna. Equidem tamen puto, quod cum ſe habeat tale pactum, ſicut pactum de ſolvenda pœna, eaſdem conditiones requirere debeat; aliter conſultius eſſet emere, quod tradendum eſt in pignus cum pacto, quod ad arbitrium venditoris poſſit retrovendi intra illud tempus, quod eſſet terminus mutui; ſi enim vendatur, eo ipſo tranſit in dominium emptoris, & illi perit, ſi caſu pereat; ſecus vero ſi detur in pignus.

XII. Quæritur nono: An ſit uſura percipere fructus ex pignore dato mutuanti in ſecuritatem, & illos non computare ad extinguendam ſortem?

Reſpondeo affirmative; niſi fructus accipiantur ratione lucri ceſſantis, vel damni, vel periculi ſortis, vel pœnæ conventionalis, vel expenſarum, quæ forte fiunt in conſervando pignore. Ratio eſt, quia per pignorationem non transfertur dominium; res autem debet domino fructificare. Unde qui agrum ſterilem, quem dominus non colebat, accepit in pignus, & inde ſua diligentia fructus percipit, tenetur illos deductis expenſis in ſortem referre; Quod ſi pignus juſto pretio emerit cum pacto de retrovendendo, poterit fructus accipere, quin referat in ſortem; quia per emptionem pignus factum eſt emptoris, qui ſicut ſubit illius rei periculum, ſi forte pereat, ita ejus fructus percipit.

In duobus tamen caſibus accipiens pignus non tenetur fructus in ſortem computare: Primo, ſi dominus directus accipiat in pignus a ſuo debitore rem ſibi feudalem, ex *Cap.* 1. *De feudis*; quia ſcilicet cum tali onere venditur feudum; Et idem dicas ſi emphyteuta det pignori domino directo rem emphyteuticam. Secundo, ſi detur marito pignus fructiferum, donec ſolvatur dos, ex Cap. *Salubriter*, *De uſuris*; conceduntur enim tales fructus ad levanda onera matrimonii, & ad alendam uxorem.

XIII. Quæritur decimo; An excuſentur ab uſura Montes, qui recepto pignore, accipiunt, verbi gratia, ſex pro ſingulis centenariis ab iis, quibus pecuniam mutuant? Et an excuſentur ab uſura, qui ponunt pecuniam in iis Montibus, accipiendo quatuor pro ſingulis centenariis?

Reſpondeo, fuſe hac de re nos diſceptaſſe in quarto ex Opuſculis Theologico-Moralibus. Breviter hic dicimus, certum eſſe, Montes pietatis declarari a Leon. X. in Concil. Lateran. ſeſſ. 10., quod nullam ſpeciem mali præſeferant, ſi tantum abſque ullo lucro accipiant, quod requiritur ad ſolvendas Miniſtrorum impenſas, & ad rerum conſervationem: Quare dubium non eſt, quod poſſint aliquid a mutuatario accipere ad ſui indemnitatem, non vero ad ipſos Montes augendos. In dubium jure merito revocatur, An poſſint aliquid a Montibus pietatis accipere, qui pecuniam ſuam in iis reponunt, cum non omnibus ceſſet lucrum ullum, aut damnum emergat, nec ſupponatur haberi in his Montibus redditus ſufficientes, ut cenſus conſtituatur. Pelliz. in Man. reg. putat id licere ex eo præciſe, quia ſummus Pontifex, utpote ſupremus Princeps, poteſt in bonum Communitatis bona unius alteri dare; & ſic ut homines alliciantur ad deponendam pecuniam in his Montibus in bonum pauperum, liberaliter donat iis quatuor, verbi gratia, pro ſingulis centenariis; Hac itaque de cauſa a pauperibus exigunt Montes V. G. ſex pro ſingulis centenariis, ut ſcilicet quatuor dent deponentibus pecuniam, & alia deſerviant ad expenſas neceſſarias.

Ex quo ſequitur, quod liceat quidem privatæ perſonæ Montem inſtituere, ut ex ea pecunia aliis mutuetur, exi-

Digitized by Google

exigendo tantum, quæ ad expenſas neceſſarias requiruntur, non tamen exigendo id, quod requiritur, ut liberaliter donetur deponentibus in eo pecuniam, ut ad id alliciantur. Ratio eſt, quia ſolius Supremi Principis eſt poſſe in bonum Communitatis bona unius alteri erogare. Num autem poſſit ab his Montibus aliquid exigi ultra ſortem, & ultra expenſas neceſſarias, ut poſſit Mons augeri in ſubſidium pauperum? Expendimus fuſe in Opuſculo laudato, commendando praxim Montium frumentariorum, quos in ſingulis Oppidis ſumma cum laude erexit Eminentiſſimus Urſinus in ſua Archidiœceſi Beneventana.

XIV. Quæritur undecimo; An qui bona fide celebravit contractum injuſtum, & uſurarium, putans eſſe juſtum, poſſit retinere lucrum, quod acquiſiviſſet, ſi celebraſſet Contractum juſtum, verbi gratia, ſocietatis trium, vel Cenſus, vel Cambii, &c., quem procul dubio celebraſſet, ſi ſciviſſet, Contractum celebratum eſſe uſurarium?

Reſpondeo, certum eſſe, quod ſi mala fide illum celebravit, non poſſit ullum lucrum retinere; nam non ſatis eſt, quod celebraſſet Contractum juſtum lucroſum, ut poſſit actu lucrum percipere, ut communiſſime docent contra Verricel. tract. 4. quæſt. moral. 2. num. 3. apud Tambur. cap. 8. §. 3.: Si tamen bona fide illum celebravit, Azor., Salon., Sylveſt., & alii apud Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 47. propter eandem rationem putant, quod nec poſſit lucrum ullum retinere; Præſertim quia forte mutuatarius nollet in alium Contractum conſentire. Sed oppoſitum probabiliter ſentiunt Sà, Tanner., & alii apud Dian. part. 2. tract. 5. reſol. 92., quia qui bona fide celebrat Contractum uſurarium, putans illum eſſe juſtum, implicite vult juſtum titulum, & intendit lucrari eo modo, quo licite poteſt; videturque mutuatarius in id conſentire implicite ad non fraudandum mutuantem lucro, quod licite poſſet acquirere. Idque præſertim eſt verum, ſi Mutuator dicat expreſſe ſe velle lucrari, verbi gratia, ſex in ſingulos centenarios eo modo meliori, quo poteſt. Quam formulam ſolent Notarii addere Inſtrumentis, quia talis cenſetur eſſe mens contrahentis bona fide, quando res ipſis eſt obſcura, & vident paſſim a timoratis ſimilem Contractum celebrari.

XV. Rogabis, An obligetur ad reſtitutionem, qui mutuata alteri pecunia lucrum bona fide accepit, & deinde dubitat, an inierit Contractum licitum; vel dubitat, an habuerit intentionem abſolutam ſaltem implicitam ineundi Contractum licitum, in quo dubio adhuc perſeverat poſt diligentiam adhibitam?

Reſpondeo negative cum Medin., Valent., Bonac. punct. 11.; quia in dubio melior eſt conditio poſſidentis, præſertim in materia juſtitiæ.

ARTICULUS V.

Expediuntur, quæ ſpectant ad Uſurarium.

I. Non acquirit Uſurarius dominium rerum per uſuram acceptarum, ſi extent in individuo. Quod ſi res iſtas vendiderit, jure poſitivo fit dominus pretii, quamvis Emptor non fiat dominus rerum illarum.

II. Si res per uſuram accepta miſceantur cum aliis rebus uſurarii, hic fit dominus illarum: Mutuatarius tamen habet tunc actionem perſonalem adverſus uſurarium, & probabiliter habet jus in re relate ad illum cumulum.

III. Uſurarius reſtituere debet res per uſuram acceptas, earumque fructus naturales, ac mixtos, necnon lucrum

Digitized by Google

crum ceſſans, ac damnum emergens, eo prorſus pacto, quo fur. Quid ſi Officium, aut Beneficium uſurariæ accepit?

IV. Tenentur pariter ad reſtitutionem, qui ad uſuras cooperati ſunt ex parte mutuantis, non tamen ſi id fecerint in bonum mutuatarii.

V. Uſurarii manifeſti vel ob notorietatem facti, vel ob ſententiam judicis ſex gravibus pœnis in jure mulctantur.

VI. Num punitio hujus delicti ad judicem etiam ſæcularem ſpectet, an ad Eccleſiaſticum dumtaxat?

VII. Licitum eſt petere mutuum ab Uſurario ob indigentiam. Num etiam id liceat, ſi pecunia petatur mutua ad negotiandum?

VIII. Num peccet mortaliter, qui petit ab Uſurario mutuum, ut eo ad vana, & inutilia utatur?

IX. Si Uſurarius ſit habitualiter paratus ad dandum mutuum ſub uſuris, probabilius peccat mortaliter, qui illud petit ad uſus vanos, aut malos. Si vero ſit paratus actualiter, probabiliter ſolum peccat venialiter; quia illud petit ſine ulla cauſa honeſta.

I. Quæritur primo: An uſurarius acquirat dominium uſurarum? Reſpondeo, & dico primo cum communiori apud Molin. diſp. 326., Leſſ., Trull. diſp. 17.; Si res uſuraria extat in individuo, quin ſit permixta cum aliis rebus uſurarii, itaut diſcerni nequeat, tunc dominium non eſt translatum in uſurarium; atque adeo fructus rei pertinent ad mutuatarium, qui eſt dominus, & illi res perit, ſi fortuito pereat, eodem modo prorſus, ac res furtiva. Ratio eſt, quia non ſatis eſt mera traditio rei ad transferendum dominium, niſi etiam habeatur titulus juſtus, ſive ſit liberalis donatio, ſive venditio, &c., ex leg. *Nunquam*, §. *De acquirendo rerum dominio*; atqui in caſu noſtro non habetur titulus juſtus; ergo dominium non transfertur. Verum tamen eſt, quod ſi uſurarius vendat rem acquiſitam per uſuram, fit dominus pretii, quando emptor bona fide emit, etiamſi emptor non fiat dominus rei; idque verum eſt non quidem jure naturali, ſed jure Cæſareo, ex leg. *Si in emptione*, *ff. De contrahenda emptione*.

II. Dico ſecundo: Si res uſuraria ſine voluntate mutuatarii miſceatur cum aliis ſimilibus rebus uſurarii, itaut diſcerni nequeat, ut frumentum cum frumento, tunc rei illius transfertur dominium in uſurarium, itaut mutuatario tantum competat actio in perſonam, non in rem, ex leg. *Si alicui*, *ff. De ſolutionibus*. Notat tamen Trull. lib. 7. cap. 11. dub. 3. ex Leſſ. cap. 20. num. 157. valde probabile eſſe, & juri naturali conforme, quod mutuatarius habeat etiam jus in re relate ad talem cumulum, itaut ante alios illi debeat ex tali cumulo ſatisfieri; Immo poteſt ex illo ſibi occulte accipere, quod ſuum eſt. Dixi, ſi ſine voluntate mutuatarii miſceatur, nam quando duo de communi conſenſu miſcent rem aliquam, tunc uterque eſt æque dominus cumuli, ut notat Molin. diſp. 326.

III. Quæritur ſecundo; Quid debeat uſurarius reſtituere?

Reſpondeo, reſtituendam eſſe, Primo rem fœnebrem, ſeu acquiſitam per uſuram; Secundo, ejus fructus jam perceptos, etiamſi domino res illa non fructificaſſet, dummodo ſint fructus rei, non induſtriæ; ſi enim cum pecunia fœnebri uſurarius negotiatus eſſet, non tenetur lucrum reſtituere, ut communiter docent de fure, quia eſſet fructus meræ induſtriæ; fructus tamen naturales, & mixti reſtitui debent deductis expenſis; quod etiam concedunt, qui docent domi-

nium

Digitized by Google

nium rei fœnebris transferri in uſurarium, ut notat Trull. dub. 18.; Tertio, lucrum ceſſans, & damnum emergens; Quarto, ſi Contractus eſt uſurarius præciſe propter obligationem ſuperadditam, non ex eo quod damnum ullum ſequatur mutuatario, (verbi gratia, ſi mutuaſti cum obligatione, ut ille frequentet tuum molendinum dando ſolitum pretium,) tunc ad reſtitutionem ſatis eſt, ut talis obligatio tollatur, nec debet quicquam reſtitui pro obligatione impoſita; Quinto, qui mutuavit cum pacto, ut ſibi conferatur officium, quod gratis conferri ſolet, debet officium reſignare; quamvis non teneatur reſtituere fructus perceptos, ſi tali officio erat dignus, quia illi debentur ob juſtum ſtipendium laborum; ſi vero eſſet indignus, & cum damno vel Reipublicæ, vel particularium illud adminiſtravit, debet tale damnum compenſare, nec tenetur quicquam mutuanti dare, ſi nullum illi damnum ſecutum eſt: Demum, qui mutuavit cum pacto, ut ſibi Beneficium conferatur, debet tale Beneficium reſignare, & fructus perceptos in pios uſus erogare, niſi utatur Bulla Compoſitionis.

IV. Tenentur autem ad reſtitutionem non ſolum uſurarii, ſed etiam qui ad uſuram cooperantur ex parte mutuantis; non vero qui agunt partes mutuatarii. Sicut enim non peccat mutuatarius accipiendo mutuum ad uſuram, ita nec qui ejus partes agunt. Quare tenentur ad reſtitutionem Judices, qui compellunt ſolvere uſuras, vel nolunt audire mutuatarios volentes repetere uſuras. Similiter qui illas conſulunt, vel exigunt, aut aliter ſunt cauſa efficax illarum, ut ſunt teſtes, & Notarii concurrentes ad inſtrumentum uſurarium, & proxenetæ, qui quærunt mutuatarios egentes, ut ad uſurarios adducant, ſi ad inſtantiam mutuantis id agant proxenetæ; Secus vero ſi ad inſtantiam Mutuatarii, aut ſi ſe teneant ex parte mutuantis, & non ſint cauſa efficax uſuratum; ut ſunt, qui notant rationes dati, & expenſi.

V. Quæritur tertio: Quænam ſint uſurariorum pœnæ?

Reſpondeo, uſurarios, qui vel ſunt manifeſti proprio facto, dantes palam ad uſuram, itaut nulla tergiverſatione celari poſſint; vel ſint judicis ſententia de hoc crimine condemnati, Primo eſſe infames infamia juris, atque adeo irregulares, & Beneficii incapaces; Secundo, ad communionem altaris non eſſe admittendos; Tertio, nec ad Sacramentum Pœnitentiæ, donec ſatisfecerint, vel dederint cautionem ſive pignoratitiam, ſive fidejuſſoriam Creditoribus ipſis, ſi ſint præſentes, vel Epiſcopo, aut Vicario, aut Parocho, coram teſtibus, vel Notario habenti mandatum Epiſcopi, ex Cap. *Quamquam, de Uſuris lib.* 6.; Vel ſi id non poſſint, debent jurare, ſe non poſſe, ſed facturos quod poterunt; Quarto, nec ad ſepulturam Eccleſiaſticam admittendi ſunt, & illos ſepelientes ſunt excommunicati; Quinto, teſtamenta eorum ſunt irrita; Sexto, Eccleſiaſtici tenentur e ſuis Terris uſurarios alienigenas, (ideſt qui ibi nati non ſunt,) intra tres menſes expellere.

VI. Utrum autem punitio hujus delicti pertineat ad Judicem Eccleſiaſticum dumtaxat, an etiam ad ſæcularem? Aliqui putant contra Tuſcum, & Clarum, judicem ſæcularem poſſe inter ſæculares de uſura cognoſcere, ſive de jure, ſive de facto.

VII. Quæritur ultimo; An liceat petere mutuum ab uſurario parato?

Reſpondeo, probabiliter nunquam licere petere mutuum expreſſe ſub uſuris; quia ſic peteretur aliquid intrinſece malum, quod non licet. Ita Vaſq., & alii apud Dian. part. 5. tract. 7. reſol. 8. contra Sanch., Valent.,

Mo-

Molin.; qui putant poſſe ſic peti; quia ſenſus talis petitionis eſt conditionatus, & permiſſivus, videlicet, da mihi mutuum, & ſi aliter nolis dare, quam ſub uſuris, illas tibi promitto. Verum petere mutuum promittendo uſuras, cum ſit inducere proximum ad peccatum, non licet ſine cauſa ſufficienti, quia tenemur peccata proximi etiam impedire, quoties commode poſſumus: Quare ſi petamus mutuum ob indigentiam, non peccamus permittendo peccatum uſurarii; Si vero petamus non propter indigentiam, ſed propter utilitatem, videlicet ad negotiandum, ut lucremur, putant communiter contra Rebell., quod nec peccemus, quia habemus juſtam cauſam permittendi peccatum uſurarii.

VIII. Difficultas eſt, Utrum mortaliter peccet, qui petit mutuum ab uſurario ad vana, & inutilia, puta ad epulas ſuperfluas, ad ludos otioſos? Sanch. lib. 3. Sum. cap. 8. num. 23. apud Bonac. putat, quod peccet venialiter ob finem venialiter malum; quia peccatum uſurarii non eſt imputandum petenti mutuum, ſed malitiæ mutuantis: Sicuti ſi fœmina domo egrediatur ſciens ſe ab adoleſcente impudico concupiſcendam, probabiliter juxta plurium ſententiam apud Dianam p. 3. tract. 7. reſol. 31. venialiter tantum peccat. Verum Suar., Molin., Valent., Rebell., & Bonac. punct. 13. putant peccare mortaliter, etiamſi uſurarius ſit paratus, (quod tamen negat Sal. de Uſuris diſp. 48.) Ratio eſt, quia ſine cauſa non poſſumus cooperari in mortale peccatum proximi, ſed tenemur illud vitare ex charitate; qui autem petit mutuum non ob neceſſitatem, vel utilitatem, ſed ob vana, & inutilia, nullam videtur habere cauſam cooperandi peccato uſurarii; ergo mortaliter peccat.

IX. Demum Dian. part. 5. tract. 7. reſol. 8. apud Tambur. lib. 5. cap. 2. ex Petro Hurtad. docet probabile eſſe, ſine ſcrupulo peccati mortalis peti poſſe abſque ulla cauſa honeſta mutuum ab uſurario parato; Sicut etiam peti poſſe Sacramenta a parato miniſtrare illa ſub mortali; & ſuppeditari cibos parato frangere jejunium; quia uſurarius non cadit in peccatum occaſione alterius, ſed ex inſigni, & depravatiſſima malitia ſua. Ita etiam Armill., Sot., Tolet., Cajet., Sà apud Sal., qui ſic diſtinguit; Vel uſurarius eſt habitualiter, vel ſolum actualiter paratus dare ſub uſuris; ſi actualiter, putat, quod peccet venialiter propter ſcandala, quatenus petit mutuum ſine cauſa honeſta, etiamſi illud petat ob finem mortaliter malum, puta ad fornicandum. Ratio eſt, quia quando ille eſt paratus actualiter dare ſub uſuris, quamvis phyſice repetat actum peccaminoſum, moraliter tamen non repetit, ſed in eodem actu manet, ipſumque continuat, & ſolum opere externo conſummat; hoc autem videtur eſſe modicum damnum ſpirituale; & ideo qui eſt occaſio illius, petendo ſine cauſa honeſta mutuum, præbet occaſionem modici damni ſpiritualis, unde venialiter peccat: Si vero ille non eſſet actualiter, ſed habitualiter paratus dare ſub uſuris, probabiliorem putat ſententiam, quod peccet mortaliter, quam quod ſolum venialiter, ſi ſine ſine honeſto petat mutuum.

QUÆ-

QUÆSTIO IV.

De Cenſibus, ſeu Redditibus annuis.

NOmen Cenſus ſumitur a cenſendo, ſeu æſtimando, nam pro æſtimatione bonorum uniuſcujuſque ſolvi debebant Principi tributa; Unde factum eſt, ut Cenſus ſumatur pro ipſo tributo, ſeu penſione, quo pacto ſumitur Matth. 22., quando dicitur: *Licet Cenſum dare Cæſari, an non?* Sed in caſu noſtro ſumitur Cenſus pro jure ad annuos redditus ex re alterius percipiendos: Et de hoc quærendum Primo, Quid, & Quotuplex ſit? Secundo, Quænam conditiones requirantur jure naturæ, ne Cenſus ſit uſurarius? Tertio, Quænam conditiones requirantur jure poſitivo Canonico? Expediuntur demum, quæ ſuperſunt de Cenſibus diſcutienda.

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex ſit Cenſus?

I. *Definitur Cenſus, quod ſit jus exigendi annuam penſionem ex re fructifera alterius. Nomine autem rei venit hic etiam Perſona, quæ poſſit lucrari.*

II. *Ratione modi dividitur Cenſus in Reſervativum, & Conſignatitium. Per illum transfertur res, reſervato jure ad penſiones. Per iſtum retinetur res ſua, & conſignatur alteri jus ad penſiones.*

III. *Ratione rerum Conſignatitius ſubdividitur in Realem, Perſonalem, & Mixtum. Quamvis ſinguli ex his Cenſibus jure naturæ ſint liciti ſervatis debitis conditionibus; at ſpectata Bulla Piana ſolum licitus eſt Cenſus Conſignativus Realis fundatus in ſola re immobili.*

IV. *Dividitur etiam Cenſus in Fructuarium, & Pecuniarium: Ille importat jus ad fructus, hic ad pecuniam.*

V. *Ratione durationis dividitur etiam in Temporalem, Vitalitium, & Perpetuum. Rurſus in Redimibilem, & Irredimibilem; hic tamen a Pio V. prohibetur; Juxta conditiones Bullæ Pianæ celebrandus eſt Cenſus, ubi ea Bulla ſit recepta; ſecus juxta conſuetudinem receptam regionis.*

VI. *Cenſus perſonalis probabilius non eſt uſurarius, ſi debitæ conditiones ſerventur.*

I. QUæritur primo: Quid ſit Cenſus?

Reſpondeo, eſſe *Jus exigendi annuam penſionem ex re fructifera alterius*: Unde Cenſus non eſt ipſa annua penſio, nec res Cenſui ſubjecta, nec ipſe Contractus, quo tale jus acquiritur, ſed eſt ipſum jus, quod eſt in acquirente illud, qui dicitur Cenſualiſta, vel Cenſitor; cui juri correſpondet obligatio ſolvendi dictam penſionem in altero, qui dicitur Cenſuarius: Quamvis autem jus ad annuam penſionem poſſit haberi ex aliis Contractibus, puta ex donatione, locatione, commutatione, emptione, &c., dicitur tamen Cenſus, ſi tale jus ematur, & fundetur in re fructifera alterius; Nomine autem rei comprehenditur etiam Perſona, & nomine rei fructiferæ intelligitur quælibet res uti-

utilis, ut ager, pecunia, perſona potens lucrari, aut ſperans bona, aut potens vendi, & in ſervitutem trahi, &c.

II. Quæritur ſecundo: Quotupliciter Cenſus dividatur?

Reſpondeo dividi primo ratione modi in Reſervativum, & Conſignatitium. Reſervativus dicitur, quando quis transfert in alterum rem ſuam donando, vel vendendo illam, reſervato ſibi jure ad annuam penſionem ſuper eadem re. Conſignatitius vero dicitur, quando quis ſuper bonis ſuis, quæ ſibi retinet, conſignat, ſeu dat alteri jus ad annuam penſionem: Quare hoc jus conſignatum dicitur Cenſus conſignatitius, ſicut jus reſervatum dicitur Cenſus reſervativus.

III. Subdividitur Cenſus conſignatitius ratione rei, ſuper qua fundatur, in Realem, Perſonalem, & mixtum. Realis eſt, quando fundatur ſuper re condiſtincta a perſona, verbi gratia ſuper vinea, qua pereunte ipſe Cenſus perit. Perſonalis fundatur ſuper ſola perſona fructifera, ſeu quæ habet, vel ſperat bona, vel poteſt ex ſuo labore aliquid acquirere; itaut ad ejus mortem pereat cenſus, niſi huic contractui cenſualitio perſonali ſuperaddatur in ſecuritatem ſolutionis alia res tanquam hypotheca, ad hoc ut ex ea percipiatur annua penſio, quando non poteſt percipi a perſona, ſive quia redditur impotens, ſive quia moritur, prout conventum fuerit; Quamvis hæc hypotheca ſuperaddita, cum ſit nova obligatio, compenſanda ſit pretio ſuo. Demum dicitur Mixtus, qui fundatur immediate ſuper re ſimul, & perſona, itaut quamvis res pereat, non pereat Cenſus, ſed perſona debeat illum ſolvere vel ex aliis bonis ſuis, vel ex ipſa perſona ſua, quæ poteſt aliquid ſuo labore acquirere, prout etiam fuerit conventum. Triplex hic Cenſus conſignatitius jure naturæ licitus eſt, concurrentibus debitis conditionibus; quamvis ex Bulla Pii V. ſolum permittatur Cenſus realis, & quidem fundatus in ſola re immobili, ut dicam.

IV. Secundo dividitur cenſus in Fructuarium, & Pecuniarium: ille eſt jus ad fructus, puta ad vinum, oleum, &c., hic eſt jus ad pecuniam.

V. Tertio dividitur ratione durationis in Temporalem, puta ad decennium; Vitalitium, qui ſcilicet durat tempore vitæ unius, vel plurium; & Perpetuum; Et hic ſubdividitur in Redimibilem, qui fit cum pacto de reemendo, itaut poſſit cenſuarius, quando libuerit, reſtituere pretium acceptum a Cenſualiſta, & extinguere cenſum; & Irredimibilem, cui ſcilicet nullum pactum redemptionis adjicitur; & hic etiam a Pio V. prohibetur: Quare ubi recepta eſt Bulla iſta Piana, celebrandus eſt juxta conditiones Bullæ; vel ſi Bulla recepta eſt juxta aliquas tantum conditiones, juxta illas celebrandus eſt; ubi vero ea Bulla non eſt recepta, celebrandus eſt juxta conſuetudinem locorum, dummodo talis conſuetudo juri naturali, aut Divino non repugnet.

VI. Dubitatur, An cenſus perſonalis ſit uſurarius? Affirmant Navar., Lopez, Molin. diſp. 387., & alii apud Pal. punct. 11. Sed communiſſime negant, quia quamvis videatur eſſe mutuum palliatum, inquantum intenditur lucrum ultra ſortem, tamen revera habet rationem contractus venditionis, & emptionis juris ad annuas penſiones. Quod probatur Primo, quia ſicut olim Eccleſiæ debebantur decimæ prrſonales, ex labore ſcilicet, aut ex negotiatione perſonæ provenientes, ita poſſunt penſiones perſonales deberi ratione emptionis: Secundo, ſi poteſt emi jus ad penſiones annuas ſuper re frugifera, quidni etiam ſuper perſona frugifera, & induſtrioſa? Quod ſi ad ſecuritatem exiga-

gatur hypotheca, certo pretio majori tale jus emi deberet.

ARTICULUS II.

De Conditionibus jure naturali requiſitis, ut Cenſus ſit licitus, & non uſurarius.

I. Jure naturali requiritur ad contractum cenſus, quod pretium ſit juſtum ſpectatis ſpectandis; quod ſit ſuper re fructifera, & quod fundetur in re propria non habente jus impeditum.

II. Cenſus perpetuo irredimibilis jure natura non eſt illicitus, dummodo majori pretio ematur.

III. Poteſt cenſuarius obligari, ne vendat alteri rem cenſui ſubjectam, dummodo tale onus compenſetur.

IV. Tributum, quod ex fundo debetur Principi, ſolvendum eſt a Cenſuario; at expenſæ pro ſcriptura cenſus ſolvenda ſunt a cenſitore.

V. Poteſt pariter jure natura fieri cenſus, cum pacto, quod pereunte hypotheca ſpeciali, ſuccedat alius fundus, aut ipſa perſona cenſuarii, compenſato tamen hoc onere.

VI. Si tota domus, ſuper qua fundatus eſt cenſus, corruat, cenſus extinctus eſt, quamvis ea readificetur; ſecus vero ſi corruat per partes.

VII. Uſu receptum eſt, quod conſuarius aſſecuret Cenſitorem, non quidem pro caſibus fortuitis, ſed, ut ſi forte res Cenſui ſubjecta deprehendatur eſſe alterius, tunc altera ſuccedat; Sicut etiam ſi fuerit Conſuarius in mora ad ſolvendum, aut reddatur impotens.

VIII. Num poſſit in cenſu apponi pœna legis commiſſoria, ſicut apponitur in Emphyteuſi?

IX. Quomodo poſſit eſſe juſtus, & ex natura rei licitus cenſus redimibilis ex parte emptoris? Si Cenſus ſit utrinque redimibilis, majus eſt onus compenſandum in emptore, quam in venditore.

X. Cenſus vitalitius perſonalis quonam pacto ex natura rei ſit licitus? Num, & quanam via prohibeatur a Bulla Piana?

XI. Num ſit licitus ex natura rei tam Cenſus realis, quam perſonalis ex utraque parte redimibilis?

I. CErtum eſt apud Doctores, Primo requiri ad valorem Cenſus ex natura rei intentionem contrahentium, quod ſcilicet ematur, & vendatur tale jus. Secundo, requiri pretium juſtum, quod ſcilicet lege taxatum eſt, vel communi prudentium æſtimatione, ſpectato periculo, & incommoditate exigendi penſiones, vel quod pereat res, ſuper qua fundatur; ſpectato etiam incommodo, quod emens ſubire poteſt, ſi ſibi reſtituatur pretium. Quare ſicut quando res emitur cum pacto de reemendo ad arbitrium ſolius venditoris, poteſt res emi quarta parte minoris, quam valet, ut ſupra diximus ex Hurtad., & aliis, ita in Cenſu ratione talis tantum oneris in emente, quando ager valens centum fructificat quotannis quatuor, poteſt centum aureis emi jus ad quinque quotannis, ſeu potius octoginta aureis poteſt emi jus ad illa quatuor. Nec poteſt res cenſita ferre regulariter minores fructus, demptis expenſis, quam ſit penſio; poteſt tamen majores fructus reddere, ut oſtendit conſuetudo; poſſum enim emere decem tantum a fundo, qui reddit quindecim. Tertio requiritur jure naturæ, ut Cenſus in re fructifera fundetur. Quarto debet fundari in re propria non habente jus impeditum, cum nemo poſſit alteri tradere jus, quod non habet, vel habet impeditum; Unde Maritus non poteſt ſubjicere cenſui dotem uxoris abſque il-

illius conſenſu, quia non eſt illius dominus; Nec uxor id poteſt, quia dotis dominium habet impeditum, cum ejus adminiſtratio ſpectet ad maritum. Quinto, ut ſi res cenſita pereat, vel fiat ſterilis abſque culpa cenſuarii, ceſſet cenſus ad ratam; nam res domino petire debet. Demum, ut quodcumque novum onus venditori imponitur, debita mercede compenſetur.

II. Quæritur nunc primo: An cenſus perpetuo irredimibilis ſit jure naturæ illicitus?

Reſpondeo cum communi negative, dummodo majori pretio ematur, cum tollatur a cenſuario facultas redimendi ſuam obligationem: Quare ſicut res, quæ valet centum, cum pacto de retrovendendo in favorem venditoris poteſt emi quarta, vel tertia parte minoris, videlicet ſeptuaginta quinque, & ſine hoc pacto poteſt emi centum, quantum valet; ita cenſus, qui quando eſt redimibilis ad arbitrium cenſuarii, emitur verbi gratia ſeptuaginta quinque, ſi conſtituatur irredimibilis, debet emi centum, propter onus additum venditori, ut notat Bonac. num. 40.: Qui etiam advertit, quod quando cenſuarius vult redimere cenſum, debet id manifeſtare Cenſitori per duos menſes antequam redimat, qua manifeſtatione facta, poteſt cenſitor intra annum dumtaxat repetere pretium cenſus a cenſuario licet invito, cum ea ſit juris diſpoſitio.

III. Quæritur ſecundo: An poſſit cenſuario imponi onus, ne vendat rem cenſui ſubjectam?

Reſpondeo, poſſe id ex natura rei fieri, modo tale gravamen compenſetur ad æqualitatem; cenſuarius enim, cum ſit ſuæ rei dominus, non prohibetur ex vi cenſus, ne ſuam rem alienet, itaut transferat alteri dominium ſimul cum obligatione ſolvendi ex illa annuas penſiones; Unde ſi obligatur ex pacto ad non alienandum, debet tale onus compenſari; Non ſecus ac ſi obligaretur ad ſolvendum cenſitori laudemium, ſeu quinquageſimam, vel aliam partem rei, quoties voluerit illam alienare; Sicut obligatur ſolvere laudemium Emphyteuta domino proprietario in recognitionem dominii directi, quoties alteri vendit jus ſuum emphyteuticum, quod in re proprietarii habet, ut ſuo loco dicemus.

Notandum hic etiam, quod ſi cenſuarius vult aliis vendere rem, debet prius monere cenſualiſtam, an velit illam ſibi eodem pretio emere, eumque aliis præferre debet; Quod ſi cenſuarius de hoc non admonet cenſualiſtam, poteſt hic ex Azor. annuam penſionem ab Emptore exigere, vel rem emere ſibi; par enim eſt, quod poſſit illam exigere ab emptore, cum quo nullum iniit contractum.

Quod ſi rem cenſuarius vendidit diviſim pluribus, admonito cenſualiſta, dubium eſt apud Doctores, an hic exigere poſſit penſiones a ſingulis in ſolidum, an vero pro rata? Bonac. putat, quod pro rata, cum Rebel., & aliis; Navar. vero cum Molin., quod in ſolidum, quia æquitas non poſtulat, quod Cenſitor reportet incommodum exigendi cenſum a multis.

IV. Notandum etiam, quod onus ſolvendi tributum, quod ex fundo ſolvi conſuevit Principi, ſpectet ad Cenſuarium, qui eſt dominus fundi; onus vero ſolvendi expenſas pro ſcriptura cenſus, & ejus expeditione pertineat ad cenſitorem; quia ſcriptura fit in commodum emptoris ad oſtendenda, & comprobanda jura illius, & ideo apud ipſum remanet.

V. Quæritur tertio: An licitus ſit cenſus cum pacto, quod cenſuarius teneatur ad penſionem, etiam pereunte, vel reddita inutili re, ſuper qua fundatus eſt?

Re-

Reſpondeo cum Sal. diſp. 33. jure naturæ eſſe licitum hoc pacto, ut fiant quaſi duo contractus, alter cenſus, alter Aſſecurationis; itaut pereunte re, obligatio ad annuas penſiones remaneat in aliis bonis; immo etiam in ipſa perſona, unde cenſus realis evadat peſonalis: Ratio eſt, quia ſicut poteſt cenſus imponi cum pacto, quod pereunte una re ſuccedat alia res, ita poteſt etiam ſuccedere perſona: Requiritur tamen Primo, ut perſona ſit fructifera, itaut aliquid ſua induſtria lucrari poſſit: Secundo, ut talis obligatio juſto pretio compenſetur.

VI. Advertendum etiam, quod ſi res pereat culpa Cenſuarii, hic tenetur ad reſtitutionem, ut patet; Si vero ſine ſua culpa corruat, verbi gratia, domus, ſuper qua fundatus eſt cenſus; Vel corruit tota, & extinctus eſt cenſus, non facta aſſecuratione dicta; quamvis ex eadem materia reædificetur altera domus, quia non eſt amplius eadem: Vel corruit domus per partes, & per partes reædificatur, & quia perſeverat eadem moraliter, debetur penſio ex illa.

VII. Quæritur quarto; An poſſit cenſitor petere fidejuſſionem, ſeu aſſecurationem cenſus empti, itaut ſi res vendita ſit aliena, vel alteri cenſui ſit ſubjecta, res poſterius ſuppoſita cedat in locum prioris, & ſi venditor cenſus ſit hic & nunc impotens, vel in mora ad ſolvendum, poſſit emptor ad alia bona ſe convertere?

Reſpondeo affirmative, quia hoc ſpectat ad ſervandum emptorem indemnem, & uſu receptum eſt, ut notat Rebel. & Salon., quod hujuſmodi fidejuſſio fiat non aucto pretio, quamvis pactum fidejubendi ſit pretio æſtimabile. Ratio eſt, quia cenſitor habet jus conſulendi ſuæ indemnitati per fidejuſſores; Nec eſt eadem ratio obligare cenſuarium ad caſus fortuitos, ita ut re pereunte, vel facta infrugifera, teneatur ad penſiones; hæc enim eſt quædam obligatio, ad quam nullum jus habet cenſitor.

VIII. Quæritur quinto: Utrum poſſit cenſui addi pactum legis commiſſoriæ, ſeu quod ſi cenſuarius penſionem non ſolvat per biennium, vel triennium, incidat in commiſſum, ſeu rem cenſui ſubjectam amittat in pœnam negligentiæ?

Reſpondeo negative, nam, ut ſupra diximus, pœna debet eſſe proportionata culpæ; in hoc autem caſu etiamſi cenſuarius non ſolveret penſionem culpabiliter, adhuc pœna hæc eſſet exceſſiva; ergo non licet, ut advertunt Trullenc dub. 7., & Bonac. num. 38.: Eſto in emphyteuſi verum ſit, quod ſi per biennium non ſolvatur culpabiliter penſio, amittatur res emphyteutica Eccleſiaſtica; & laica amittatur, ſi per triennium non ſolvatur penſio, ut notat Hurtad. diſſ. 13. Et quidem probabilius ante ſententiam judicis; idque ratione conventionis talis contractus. Nihilominus ex natura rei, & ſecluſa lege poſitiva poteſt fieri pactum de ſolvenda aliqua pœna proportionata, ſi culpabiliter penſiones non ſolvantur; ſicut etiam de ſolvendo damno emergente: Immo tale onus amittendi rem cenſui ſubjectam, ſi non ſolvantur penſiones, poteſt etiam ex natura rei apponi, dummodo juſto pretio compenſetur, ex Hurt. diſſ. 7. Quare univerſim, ut contractus cenſus ſit licitus ex natura rei, nihil aliud requiritur, quam æqualitas inter cenſum, & pretium; & quod ſi in contractu cenſus ſuperaddatur novum onus emptori, illud compenſetur diminutione pretii, ſi vero imponatur venditori, compenſetur augmento pretii.

IX. Unde ſequitur, verum eſſe, quod docet Leſſ., Laym., Molin. contra Sot., Rebel. apud Hurtadum, videlicet licitum eſſe, & non uſurarium ex natura

rei

rei Cenſum redimibilem etiam ex parte emptoris; itaut poſſit emptor etiam nolente venditore cedere illi jus ad penſiones, & repetere pretium ſuum; dummodo pretio majori ematur ad compenſandum tale onus venditoris, quod eſt extra naturam Cenſus: Sicut etiam quando Cenſus ex parte ſolius venditoris eſt redimibilis, (ut debet eſſe ex Bulla Pii V.) compenſati ſolet tale onus emendo pretio minori: Quod ſi ex parte utriuſque eſt redimibilis, pretio medio emendum eſt; Advertendo tamen, quod in hoc caſu majus eſt onus venditoris, quod non ſemper habet paratum pretium ad illud reſtituendum, quam emptoris, quippe qui ſemper poteſt jus ad penſiones cedere; unde tale onus pretio majori compenſandum eſt. Si demum ſit ex utraque parte irredimibilis, onus videtur eſſe majus in emptore, quam in venditore; quia emptor patitur difficultates in exigendis penſionibus, præſertim ſi vendatur alicui Magnati res ſubjecta Cenſui, quam ipſe nolit emere; quæ difficultas non habetur ex parte venditoris, quippe qui ex pretio cenſus, quod ſibi reſtituatur, poterit aliquod prædium emere.

X. Quæritur ſexto: An Cenſus perſonalis vitalitius ſit validus jure naturæ?

Reſpondeo cum Bonac. num. 17., eſſe licitum concurrente juſto pretio, ita ſcilicet ut Cenſuatius vel ad vitam ſuam tantum, vel ad vitam alterius teneatur ſolvere penſiones, & non amplius: Ad eum modum, quo poteſt ſtabiliri in Cenſu, quod penſiones ſolvantur ad determinatum tempus, puta ad decennium, vendendo Cenſum, ſeu jus ad penſiones minoris, quam ſi eſſet perpetuus, ſeu augendo jus ad penſiones; nam ſi emitur centum, verbi gratia, jus ad decem quotannis in perpetuum, jus ad decem quotannis per decennium tantum, deberet, verbi gratia emi ſexaginta, itaut pro centum ematur jus ad ſexdecim quotannis. Quare eadem ratione poteſt ſtabiliri Cenſus vitalitius, taxando pretium, perinde ac ſi Cenſuarius in vita deberet perdurare dimidium temporis, quo poteſt moraliter ejus vita perdurare: Verbi gratia, ſi debeat ſtabiliri Cenſus ſuper perſona habente quadraginta annos, & hic probabiliter uſque ad ſexaginta annos poſſit vivere, debet dividi hoc tempus viginti annorum, & ita ſtabiliri Cenſus, perinde ac ſi deberet perſeverare onus ſolvendi penſiones per decennium tantum: Hoc pacto uterque exponitur æque lucro, & damno; atque adeo ſi quando Cenſus eſt perpetuus, poteſt pro centum emi jus ad decem, ad hanc proportionem inſtituendus erit Cenſus vitalitius; & ideo habens quadraginta annos, probabiliter victurus uſque ad ſexaginta, ſi velit conſtituere Cenſum perſonalem vitalitium, poteſt pro centum emere jus ad ſexdecim, quoad vixerit, juxta opinionem Molin. apud Bonac.

Nec placet opinio aliorum apud eundem, qui putant cum Covar., univerſim poſſe ſtabiliri Cenſum ad rationem unius pro ſex, & cum Garz. ad rationem unius pro ſeptem, & cum aliis ad rationem unius pro decem; quia debet examinari, num vita talis hominis ſit probabiliter multum, an parum perduratura, & major debet eſſe penſio, quo brevius eſt perduratura.

Notat hic Hurtad. diſſ. 8. ex Filliuc., etiam poſt Bullam Pii V. prohibentis Cenſum perſonalem, poſſe hujuſmodi Contractum vitalitium celebrari, itaut non habeat rationem Cenſus, ſed ſit Contractus innominatus, quo perſona pro pecunia ſibi data obligetur ad aliquam ſummam quotannis pro ſua vita, non tanquam ad penſionem ex perſona fructifera, ſed tamquam ad partem ſolutionis ſummæ acceptæ, at-

Digitized by Google

attento periculo ſolvendi pluſquam accepit, vel minus, ob incertitudinem vitæ perſonæ aſſignatæ; Ut ſi perſona, quæ poteſt vivere probabiliter viginti alios annos, det alii centum cum onere, quod ſolvat decem, vel duodecim (idque ratione lucri ceſſantis) quoad vixerit, immo poſſet etiam quatuordecim, verbi gratia, vel quindecim, ſi pariter etiam ineat Contractum trium cum mercatore.

XI. Quæritur ſeptimo: An licitus ſit Cenſus utraque ex parte redimibilis?

Reſpondeo, multos cum Sot., Navar. negare apud Dicaſtil.. & Trull., quia videtur habere rationem mutui; Alii tamen concedunt cum Leſſ., Valent., Molin. diſp. 377. apud Sal. dub. 25.; quia pereunte re cenſita perit jus ad penſiones, & ad repetendum debitum; quod non haberetur, ſi eſſet mutuum: Quare Cenſus realis utrinque redimibilis videtur eſſe ſimilis Contractui, qui dicitur *Godere a Godere*; quando ſcilicet, ut diximus quæſt. 3. art. 2. num. 12. fit emptio, verbi gratia, domus cum pacto retrovenditionis, & deinde eadem domus locatur eidem venditori: Si vero Cenſus hic utrinque redimibilis ſit perſonalis, eſt pariter licitus, ſed non conſulendus propter periculum uſuræ; non eſt tamen revera uſurarius, quia pereunte perſona non poteſt pretium ſuum Cenſitor ab hæredibus repetere, ſicut poſſet, ſi eſſet mutuum, ut oſtendimus quæſt. 3. de Uſura art. 4. num. 7.

ARTICULUS III.

De Conditionibus jure poſitivo requiſitis ad Contractum Cenſus.

I. Olim Martinus V., & Calixtus III. plura requirebant circa Contractum Cenſus, prout in Germania ſolebat inſtitui.

II. Nicolaus V. approbavit hunc Contractum, prout in Regno Neapolitano, & Sicilia celebratur, ſub quatuor præſertim conditionibus.

III. At Pius V. in celebri ſua Bulla decrevit uſurarium eſſe talem Contractum, ſi deeſſent decem conditiones. Et communius docent etiam in foro conſcientiæ eſſe invalidum, & uſurarium deficientibus his conditionibus, ubi Bulla eſt recepta.

IV. Debet primo conſtitui Cenſus ſuper re fructifera, & certis finibus deſignata, qua pereunte Cenſus exſtinguatur; quamvis alia bona ſoleant tanquam hypotheca generalis addi ſolum ad ſecuritatem ſolutionis.

V. Debet ſecundo pretium Cenſus ſolvi pecunia numerata coram Notario, & Teſtibus. Quid ſi in pretio detur læſio, num debeat diminui penſio, an debeat pretium augeri?

VI. Debent tertio penſiones in pactum deduci, quæ aut in fine anni, aut ſingulis ſemeſtribus ſolvantur; Et in loco ubi fuerit conventum, dummodo non addatur novum onus Cenſuario.

VII. Debet quarto deobligari Cenſuarius a caſibus fortuitis, nec obligari, ut reddita infructifera aut totaliter aut partialiter hypotheca ſpeciali, alia ſubſtituatur. Quid ſi talis hypotheca ſpecialis nonnullis dumtaxat annis fructum non ferat?

VIII. Debet quinto non poſſe impediri Cenſuarius, quominus alteri vendat rem Cenſui ſubjectam; Nec ſi vendat, debeat laudemium ſolvere.

IX. Debet ſexto Cenſuarius, ſi velit rem cenſitam vendere, monere Cenſitorem, & per menſem illum expectare, ut deliberet, ſi velit aliis præferri.

X. Debet ſeptimo excludi pactum, quo Cenſuarius non ſolvens præfixo tempore penſiones obligetur ad intereſſe. At expenſa neceſſaria ad exigen-

Digitized by Google

gendat penſiones a debitore culpabiliter moroſo exigi poterunt; Sicut etiam probabiliter lucrum ceſſans intrinſecum, quamvis non extrinſecum.

XI. Debet octave ex penſionibus non ſolutis non poſſe novus Cenſus fundari, aut idem augeri.

XII. Debet nono Cenſus eſſe redimibilis, dummodo antea per bimeſtre denuncietur Cenſitori, quod Cenſus redimendus ſit. Putant nonnulli, Cenſus irredimibiles non vetari, ſi majori pretio emantur, Cenſus redimibilis emi poterit tertia, vel quarta parte minoris, quam valeat. Non vetatur in Bulla pactum, quod Cenſus non poſſit per partes redimi.

XIII. Debet denique pretium ab initio ſtatutum Cenſui non poſſe a Cenſitore vendi minori pretio, niſi forte cenſus evaſerit illiquidus, aut non facile exigibilis.

XIV. Univerſim pretium Cenſus juſtum deſumendum eſt ex praxi timoratorum cujuſcumque regionis.

I. TRes extant Bullæ circa Contractum Cenſus. Prima eſt Martini V. pro Germania approbata a Calixto III., in qua decernit Pontifex, Primo, quod Cenſus conſtituatur ſuper certa re, quæ ſola maneat obligata ad penſiones; Secundo, quod ſolvatur pretium Cenſus pecunia numerata; Tertio, quod poſſit libere venditor redimere Cenſum etiam per partes; Quarto, quod re illa caſu pereunte pereat Cenſus; Quinto, quod penſiones ſolvendæ non ſuperent fructus rei Cenſui ſubjectæ. Notat tamen Hurtad. cum Leſſ., Molin., Sot, contra Lopez, & Mirand., quod dicti Pontifices in iſta Bulla nihil prohibeant, aut præcipiant, ſed ſolum approbent Cenſum ſic inſtitutum in Germania.

II. Secunda Bulla eſt Nicolai V.; quæ ex Hurtad. eodem modo approbat Cenſum inſtitui ſolitum in Regno Neapolitano, & Siciliæ cum iis quatuor conditionibus; Primo, quod Cenſus inſtituatur ſuper re certa ſpecialiter, & generaliter ſuper omnibus bonis; Secundo, quod apponatur pactum de retrovendendo eodem pretio. Tertio, quod non fiat ultra decem pro centum; Quarto, quod pro ſecuritate poſſint apponi pacta, & pœnæ.

III. Tertia Bulla eſt Pii V., quæ habetur apud Molin. diſp. 389., ſtatuentis plures conditiones in Cenſu, itaut ſine illis celebratus habendus ſit uſurarius in iis Provinciis, ubi ea Bulla eſt recepta. Aliqui tamen cum Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 44., Sal., Navar., Leſſ., Azor., Molin., Tambur. hic putant, ſolum in foro exteriori reputandos eſſe uſurarios, ſi non deſint ea, quæ jure naturali requiruntur, quia ex præſumptione fraudum eas conditiones Pontifex appoſuit; Unde ceſſantibus omnibus fraudibus, & dolis, ceſſat obligatio in conſcientia talis legis. Sed communius Hurtad. diff. 8., Trull. dub. 3., Fauſtus, Salon., Bonac. num. 43., & alii apud eundem Dian. loc. cit. putant, etiam in foro conſcientiæ talem Contractum ſine iis conditionibus celebratum eſſe invalidum, & fœneratitium; unde penſiones computandæ ſint in extinctionem ſortis principalis; Et ratio eſt, quia quamvis non ſit injuſtus, & uſurarius ex natura rei, eſt tamen talis ex jure poſitivo illum prohibente ob periculum uſuræ, & injuſtitiæ: Præterquamquod omnis Contractus celebratus ſine forma ſubſtantiali a jure requiſita invalidus eſt, & in foro conſcientiæ non obligat; ut communius Doctores docent: Conditiones a Pio V. requiſitæ ſunt hujuſmodi.

IV. Prima eſt, ut conſtituatur Cenſus

ſus ſuper re immobili fructifera ex natura ſua, & certis finibus deſignata. Unde excluduntur Cenſus perſonales, etiamſi cum hypotheca celebrentur, (quicquid in contrarium dicant Navar., & Lopez apud Hurtad., putantes loqui Pontificem tantum de Cenſu reali, quod ſcilicet debeat ſuper re immobili fundari, & præſcindere a Cenſu perſonali.) Notandum tamen, reputari rem immobilem non ſolum agrum, domum, &c., ſed etiam vectigalia, & officia perpetua, & Cenſus perpetuos irredimibiles; immo etiam redimibiles, ex Hurtad, Bonac., Rebel. contra Molin., & Azor. diſp. 189. Notandum etiam, quod quamvis res immobilis debeat eſſe nominatim deſignata, ut excludantur Cenſus inſtitui ſuper omnibus bonis, hoc tamen non tollit, quominus præter rem, aut res nominatim deſignatas, poſſint etiam addi omnia alia bona tanquam hypotheca ad ſecuritatem ſolutionis penſionis. Quamquam penſio non duret, niſi quouſque durat hypotheca ſpecialis, ſeu res, ſuper qua nominatim eſt impoſita.

V. Secunda conditio eſt, quod Cenſus ematur pecunia numerata, præſentibus Teſtibus, & Notario: Unde ſi pars tantum pretii ſolvatur numerata pecunia tempore Contractus, pars tantum penſionis correſpondens debetur.

Dubium eſt, Num qui læſus eſt in pretio juſto Cenſus, verbi gratia accipiendo quinquaginta pro Cenſu valente centum, teneatur ſolvere tantum partem penſionis, verbi gratia quinque, an vero integram penſionem, puta decem, ita tamen ut Cenſitor teneatur ſupplere, ſeu reſtituere defectum pretii, & omne lucrum ceſſans, & damnum emergens Cenſuario ex defectu juſti pretii?

Reſpondeo, Molin., & Sal. putare, quod teneatur tantum ad partem; Leſſ. vero, Bonac. num. 22., & alii putant, quod poſſit Cenſualiſta integram penſionem percipere, quia non læſit Cenſuarium in penſionibus, ſed in pretio Cenſus, atque adeo ſolum tenetur hoc ad æqualitatem reducere; ſicut qui emit agrum pretio diminuto, fit dominus totius agri, quamvis teneatur pretium ad æqualitatem reducere. Neque dicas; ita ſe habet totum ad totum, uti pars ad partem, ex leg. *Quæ de toto*, &c.; Nam hæc lex intelligenda eſt, quando pars tantum pretii, de quo fuerat conventum inter contrahentes, fuerit diminuta, non vero quando pretium conventum fuit diminutum.

VI. Tertia conditio, quod penſiones in pactum deducantur, & quod non obligetur Cenſuarius ad ſolvendas penſiones anticipato; non enim ad id tenetur ex natura Contractus: Quare debet penſiones ſolvere aut in fine anni, aut pro rata temporis, vel ut moris eſt, ex Sal. diſp. 42., ſingulis ſemeſtribus.

Rogabis, Ubinam ſolvenda ſit penſio?

Reſpondeo non poſſe obligari Cenſuarium, ut ſuis expenſis ſolvat penſionem in domo Cenſitoris; cum id etiam ſit onus extra naturam Contractus: Quare Cenſuarius tenetur penſionem ſolvere in loco, ubi fuerit conventum, modo conventio non fuerit oneroſa, ut fuſe Bonac. diſp. 1. quæſt. 5. de Reſtitutione.

VII. Quarta, ne obligetur Cenſuarius ad caſus fortuitos, hoc eſt ne obligetur ad penſionem, ſi res Cenſui ſubjecta præter ſuam culpam evadat infructifera: Quamvis enim poſſit Cenſitor petere aſſecurationem, vel fidejuſſionem, itaut ſi una res Cenſui ſubjecta reperiatur aliena, ſuccedat alia; non poteſt tamen petere, ut ſi una res evadat infructifera ſine culpa Cenſuarii, ſuccedat alia; nec poteſt petere,

tere, quod ſi evadit res infructifera, aut perit ſecundum partem, adhuc integra penſio ſolvatur.

Dubium tamen eſt, An iis annis, quibus res cenſita nullos fructus affert ex caſu fortuito, adhuc teneatur Cenſuarius ſolvere integram penſionem: Verbi gratia, ſi domus, in qua Cenſus eſt collocatus, propter peſtem, aut bellum non poſſit habitari aliquo anno?

Reſpondeo, Molin. diſp. 390. cum Leſſ. putare, quod iis annis non debeatur penſio: Ratio eſt, quia Cenſus realis eſt emptio juris ad recipiendam partem fructuum, quos res cenſita quotannis reddit; ergo pereuntibus aliquo anno fructibus vel totaliter, vel partialiter, perit eo anno penſio vel totaliter, vel partialiter. Sed communius cenſent cum Bonac. num. 27., Rebel., Navar., quod debeatur penſio, niſi res cenſita multis annis ſit infructifera; quia ea eſt communis praxis; & quia Cenſus non eſt jus ad ipſos numero fructus; alioquin ſemper penſio deberet eſſe ejuſdem rationis cum fructibus illius anni, nec poſſet Cenſuarius vendere fructus invito Cenſitore; ſed eſt jus ad penſionem ex fructibus, quos ſolet res cenſita producere. Quod ſi culpa Cenſuarii pereat res, aut reddatur infrugifera, adhuc tenetur hic penſionem ſolvere, ut putant Bartol., & Medin.; Vel, ut putat Navar., Rebel., Sal., Leſſ., tenetur Cenſuarius ſolvere pretium, & intereſse lucri ceſſantis, & damni emergentis, cum non debeat pati damnum Cenſitor ex culpa Cenſuarii.

VIII. Quinta conditio, ut non privetur Cenſuarius facultate vendendi, aut donandi rem cenſitam; nec ſi vendat, teneatur ſolvere Cenſitori laudemium; quod alicubi eſt quinquageſima, alibi trigeſima, & in aliis locis alia pars rei alienatæ.

IX. Debet tamen, (ut habetur in ſexta conditione,) Cenſuarius volens vendere rem cenſitam monere Cenſitorem, num velit ipſe illam emere eodem pretio, ut aliis præferatur, expectarique debet ejus deliberatio per menſem ex Bulla.

X. Septima, ut non fiat pactum, quo Cenſuarius exiſtens in mora, ſeu non ſolvens penſionem conſtituto tempore teneatur ad intereſſe lucri ceſſantis, vel ad Cambium, vel ad aliam pœnam, nec ad ſalaria, ſeu expenſas medio juramento creditoris liquidandas. Ratio eſt, quia vult Pontifex tollere occaſionem damni, & injuriæ, qua opprimuntur Cenſuarii non potentes ſolvere. Verum, ut notat Molin. diſp. 390., & Hurtad., non prohibet Pontifex exigere expenſas rationabiles, & moderatas factas ob moram debitoris culpabilem a creditore ad recuperandam penſionem; quia hoc debetur jure naturæ, ſed ſolum vetat exigere quicquam aliud virtute pacti ſuperadditi: Nec vetat exigere intereſſe lucri ceſſantis intrinſeci; ut ſi penſio ſolvenda eſſet in tritico, tempore, quo valebat duos aureos, & erat tunc vendendum a creditore, deinde ſolvatur tempore, quo valet unum aureum: Etenim hoc intereſſe lucri ceſſantis intrinſeci ex natura rei debetur; ſolum vetat exigere intereſſe lucri ceſſantis extrinſeci, ut ſi mercator penſionem illam negotiaturus eſſet.

XI. Octava conditio, quod ex penſionibus non ſolutis, aut non ſolvendis non augeatur Cenſus, nec novus creetur: Quamvis non prohibeat Pontifex, quod ex penſionibus jam ſolutis poſſit numerata pecunia novus Cenſus creari, aut idem augeri.

XII. Nona, quod nunquam poſſit Cenſitor repetere pretium, ſed ſemper liberum ſit Cenſuario Cenſum redimere, reſtituto pretio: Quamvis debeat id Cenſitori antea per bimeſtre denunciare, qua denunciatione facta poteſt

Digitized by Google

poteſt Cenſitor intra annum compellere Cenſuarium ad pretium ſolvendum, redimendumque Cenſum. Navar. tamen, Valent., Leſſ., & alii apud Bonac. contra Rebel., & Sal. putant non prohiberi Cenſus irredimibiles, dummodo majori pretio emantur; alioquin damnandi eſſent innumeri Prælati Eccleſiaſtici, qui percipiunt Cenſus perpetuos, in quibus conſtituti, & fundati ſunt tituli Beneficiorum; ut notat Bonac.: Qui addit, Cenſus redimibiles emi poſſe quanti res valet, detracta tertia, vel quarta parte ob gravamen redimendi in gravamen venditoris appoſitum; Verbi gratia, ſi res cenſita valeat centum quinquaginta, & reddat quotannis ſeptem, vel octo aureos, poteſt creari ſuper illa Cenſus redimibilis centum aureorum, vel centum & decem; Si tamen Cenſus eſſet irredimibilis, debet res cenſita emi, quanti valet, videlicet centum quinquaginta; aliquando tamen minoris, verbi gratia centum quadraginta; quia revera plus eſt habere plenum rei dominium, quam habere ſolum jus percipiendi certam penſionem, quam res illa reddit. Notatque pariter hic Bonac. ex Molin., Sal., Reginald., & aliis contra Navar., poſſe ex vi Bullæ in Cenſu apponi pactum, quod non redimetur per partes; alioquin emptor damnum pateretur recipiendo pretium per partes, immo majus damnum pateretur, quam Cenſuarius ob gravamen ſuum.

XIII. Decima, quod pretium ſemel Cenſui conſtitutum non poſſit minui, vel augeri ob varias temporum, aut contrahentium qualitates; Sed reddendum eſt emptori æquale pretium illi, quo ab initio fuit emptus. Non videtur tamen negandum, quod Cenſus, qui non eſt liquidus, nec poteſt abſque laboribus exigi, poſſit pretio minori emi, ex Leſſ., Molin., Bonac.; Solum enim prohibetur, quod Cenſus emptus, verbi gratia, centum aureis, deinde aliis vendatur alio pretio, idque ad vitandas oppreſſiones, quas Cenſuum emptores facere ſolent, emendo Cenſus vili ab indigentibus pecunia, & illos revendendo majori pretio.

XIV. Pretium autem Cenſus in Regno Caſtellæ ſtatutum a Philippo II. anno 1563. apud Sal. dub. 12. eſt pro uno quatuordecim, atque adeo nonaginta octo pro ſeptem ſingulis annis: In Regno utriuſque Siciliæ ſtatuit Nicolaus V., ne minoris ematur, quam decem pro uno, ſeu non pluris ſolvantur quam decem pro centum: Philippus tamen Secundus videns creviſſe ſic emptores, ſtatuit pro Sicilia quinque pro centum. Pro Germania etiam Carolus V., & Clemens VIII. pro ſtatu Eccleſiaſtico auxerunt pretium Cenſus. Videndum tamen quid in unaquaque Regione ſtatutum ſit, quidque ferat praxis, & judicium prudentium, & timoratorum.

In Italia, ut habet Sal. dub. 22. ut plurimum ſeptem emuntur pro centum, & nunc temporis minoris; In Gallia octo cum dimidio; Et undecim, & duodecim pro centum, ubi viget negotiatio; quia pecunia præſens ibi multum æſtimatur, & Cenſus minoris; unde hujus pretium vileſcit.

ARTIC. ULT.

Expediuntur, quæ ſuperſunt de Cenſibus.

I. Pii V. Bulla non obligat, ubi non eſt recepta. Num in Regno Neapolitano recepta ſit?

II. Præſcriptio militat etiam in Cenſibus adverſus jus, quod habet Cenſitor exigendi penſiones.

III. Immemorialis continuatio ſolvendi penſiones vim habet cauſæ, & tituli, ſtant debeant continuari.

M 2 *VI. In*

IV. In dubio num res ſit cenſuaria, an emphyteutica, cenſenda potius eſt eſſe cenſuaria.

V. Si dubitatur vero, num Cenſus ſit redimibilis, an irredimibilis, cenſendus redimibilis.

I. QUæritur primo: An Bulla Pii V. omnes obliget?

Reſpondeo illam non obligare, ubi non eſt recepta; Nam in Cap. *Si quando*, *De reſcriptis*, dicitur, Quando mandata, aut literæ Apoſtolicæ ad aliquorum Prælatorum, vel Principum manus pervenerint, integrum eſſe, ſi aliqua incommoda judicentur continere, Pontifici indicare, ut ſua revocatione, & moderatione providere dignetur; Si autem taceat, cenſetur revocare, quia petitioni annuere, & conſentire videtur. Sal. autem dub. 6. docet, in Regno Neapolis citra, & ultra Pharum non eſſe receptam: Nec eſt recepta Matriti; Rex enim dixit in comitiis habitis Matriti anno 1583. non eſſe receptam hanc Bullam, ſed inſtantias neceſſarias Pontifici factas eſſe: Sicut autem per deſuetudinem leges non amplius obligant, ita per non acceptationem; quamvis peccet qui ſine cauſa illas non acceptat; proſcripta ſiquidem eſt ab Alex. VII. theſis 28., quæ habet: *Populus non peccat, ſi abſque ulla cauſa non recipiat legem a Principe promulgatam*. Verum quidem eſt, quod Pontifex poſſit omnes obligare lege ſua, etiamſi ea non acceptetur; cum non a Communitate, ut Principes civiles, & Reges, ſed a Chriſto Domino habeat vim condendi leges; Suavitas tamen Eccleſiæ poſtulat, ut nolit Pontifex populum obligare, quando legem ex juſta cauſa non acceptat; Et hac de cauſa in Gallia non obligat Tridentinum quoad leges poſitivas ibi non acceptatas, quamvis non poſſit non obligare omnes quoad dogmata, quæ in eo continentur.

II. Quæritur ſecundo: An in Cenſibus præſcribi poſſit contra jus, quod habet Cenſitor exigendi penſiones; itaut ſi ſpatio, verbi gratia, quadraginta annorum non ſit ſoluta penſio bona fide, non amplius debeatur?

Reſpondeo cum Vega, & aliis apud Sal. dub. 45. affirmative. Ratio eſt, quia ex leg. *Omnes*, Cod. *de Præſcriptione triginta*, *vel quadraginta annorum* habetur, quod omne jus ſive publicum, ſive privatum præſcriptione extinguitur quadraginta annorum ſpatio, & intervallo; quod etiam in redditibus annuis procedit, ex leg. *Eos*, Cod. *de Uſuris*.

III. Eodem modo ſolutiones factæ a tempore immemoriali, quamvis nullam cauſam contineant, jure præſcriptionis inducunt obligationem, ut in poſterum fiant; quia illa immemorialis continuatio vim habet cauſæ, & tituli ex Covar.: Si vero ſint factæ per tempus non immemoriale, non valent ad inducendam obligationem titulo præſcriptionis ſaltem in foro animæ; quia forte datæ ſunt ex benevolentia, vel ex alia cauſa, quæ non parit præſcriptionem.

IV. Quæritur ultimo: Quid dicendum, quando dubitatur, ſitne res cenſuaria, an emphyteutica? Sitne Cenſus redimibilis, an irredimibilis?

Reſpondeo ad primum, cenſendam eſſe rem cenſuariam; quia Cenſus minus gravat, quam emphyteuſis; Nam res emphyteutica amittitur non ſoluta penſione per certos annos.

V. Ad ſecundum vero dico, cenſendum eſſe redimibilem, propter eandem rationem, quia odia reſtringi debent, & in ambiguis, quod minus eſt, eligitur.

QUÆ-

Digitized by Google

QUÆSTIO V.

De Emphyteuſi, Feudo, & Libello.

QUærendum primo, Quid, & Quotuplex ſit Emphyteuſis, & Feudum, & in quo differant a Libello, & aliis Contractibus? Secundo, Quænam ſint conditiones horum Contractuum? Tertio, Quinam poſſint dare, & accipere, & ſuccedere in Feudum, & Emphyteuſim? Quarto, Quando, & quomodo amittatur Feudum? Nam Emphyteuſim temporalem amitti per lapſum temporis præfixi certum eſt; Sicut etiam omnis Emphyteuſis amittitur per hoc, quod non ſolvatur penſio, ut dicemus.

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex ſit Emphyteuſis, Feudum, & Libellus?

I. Emphyteuſis idem eſt, ac Plantatio; eſtque Contractus, quo res immobilis conceditur alicui quoad dominium utile pro penſione reali ſolvenda.

II. Feudum dicitur a Fidelitate exhibenda; Eſt quippe Contractus, quo Infeudator dat Feudatario rei alicujus immobilis dominium utile, cum onere præſtandi obſequium perſonale in recognitionem dominii directi.

III. Libellus, ſeu Contractus Libellaticus eſt Contractus ſubfeudalis, aut ſubemphyteuticus, quo quis rem in feudum, aut emphyteuſim acceptam alteri tradit pro penſione ſibi ſolvenda; Et quidem cum conſenſu domini directi, ſi detur ultra decennium.

IV. Feudum, & Emphyteuſis in multis differunt inter ſe.

V. In multis pariter differunt a Locatione; Necnon a Venditione, & Uſufructu.

VI. Emphyteuſis dividitur in Perpetuam, & Temporalem, Eccleſiaſticam, & Communem, Novam, & Veterem, Hæreditariam familiarem; Non Hæreditariam, & Hæreditariam mixte.

VII. Dividitur etiam Feudum in Regale, & non Regale, in Nobile, & Ignobile, Francum, & non Francum. Aliud pariter eſt Eccleſiaſticum, aliud Novum, aliud Maſculinum, aliud Hæreditarium, aliud Indiviſibile.

I. QUæritur primo: Quid ſonet hoc nomen Emphyteuſis? Et quid importet?

Reſpondeo Emphyteuſim Græce idem eſſe, ac latine Plantationem, quia olim in emphyteuſim dabantur ſolum terræ incultæ, ut plantationibus, & cultura fertiles evaderent. Nunc tamen quælibet res immobilis datur in emphyteuſim; itaut qui dat in emphyteuſim, retineat rei illius dominium directum, & proprietatem, unde dicitur Dominus directus, ſeu proprietarius; Et ille, cui datur res in emphyteuſim, acquirat ejus dominium utile, unde Emphyteuta dicitur dominus utilis; Hic autem tenetur quotannis domino directo penſionem ſolvere in recognitionem dominii directi: Quare Emphyteuſis definitur, quod ſit *Contractus, quo res aliqua immobilis*

lis

lis ad longum tempus conceditur alicui quoad dominium utile pro penſione reali ſolvenda , *ex leg.* 1. *Cod. de Jure Emphyteutico*.

II. Quæritur ſecundo; Quid ſonet, & quid importet Feudum?

Reſpondeo, Feudum denominari a fide, ſeu fidelitate exhibenda; Eſt enim Contractus, quo quis tradit Feudatario, ſeu Vaſſallo rem aliquam immobilem quoad dominium utile, retento dominio directo, itaut in recognitionem dominii directi teneatur illi præſtare obſequium, ſeu ſervitutem perſonalem: Quare qui dat in feudum, dicitur Infeudator, & dominus fundi; qui accipit, dicitur Feudatarius, & Vaſſallus.

III. Quæritur tertio: Quid ſit, & quid ferat Contractus Libelli?

Reſpondeo nomine Libelli venire Contractum ſubfeudalem, ſeu ſubemphyteuticum, quo ſcilicet quis rem acceptam in feudum, vel emphyteuſim alteri tradit pro penſione ſibi quoque ſolvenda: Poteſt enim res feudalis, vel emphyteutica alteri tradi in emphyteuſim, vel locari, vel vendi ſervatis debitis conditionibus, de quibus mox.

IV. Ex dictis ſequitur primo, differre Emphyteuſim a feudo, quia in emphyteuſi conceditur dominium utile pro penſione reali; in feudo vero pro ſervitio aliquo perſonali, ſaltem contento in forma fidelitatis ſervandę oblatæ ſub juramento. Poteſt aliquando feudo addi aliqua penſio realis, & in tali caſu, quamvis ſit mixtum ex feudo, & emphyteuſi, habet tamen rationem feudi, quamvis non nobilis, nec ſtricti.

Notandum etiam, quod Emphyteuſis conſtitui debeat in ſola re immobili, non vero in re, quæ cum immobilibus computatur, ut in annuis redditibus; Feudum tamen etiam in his conſtitui poteſt: Præterea dominus directus feudi, ſeu rei feudalis habet jurisdictionem in feudatarios quoad controverſias feudales inter ipſos; non tamen dominus directus emphyteuſis, ſeu rei emphyteuticæ. Item fœmina non poteſt ſuccedere in feudum, niſi in inſtitutione id exprimatur; ſecus in Emphyteuſi: Feudatarius non cogitur præſtare obſequium non exigente domino, Emphyteuta vero tenetur ad penſionem, quia dies exigit, ſeu clamat pro domino: Feudatarius poteſt abſque conſenſu domini ſe feudo abdicare; non tamen Emphyteuta: Feudatarius non poteſt rem feudalem appignorare, donare, aut aliter transferre, bene tamen poteſt Emphyteuta.

V. Sequitur ſecundo, differre Emphyteuſim, ſicut etiam Feudum, a Locatione; quia per locationem non transfertur dominium utile in conductorem, ut quando locatur equus; Et quamvis transferatur dominium utile pro certa penſione ſolvenda, quando locatio eſt ad longum tempus, ut notat Bonac., at locatio poteſt etiam conſtitui in re mobili. Præterea poteſt locatio fieri ad breve tempus, ubi Emphyteuſis non poteſt fieri minus decennio, ex *leg* 1., ff. *de Superficiebus*: Locatio demum fit pro penſione proportionata fructui rei, cum ſit quædam venditio fructuum rei locatæ: Emphyteuſis vero fit pro penſione minore, quam ſit valor fructuum rei, eo quod fiat in recognitionem dominii directi.

Sequitur tertio, differre hos Contractus a venditione, quia per venditionem transfertur non ſolum dominium utile, ſed etiam directum; Differunt etiam ab uſufructu, quia uſusfructus poteſt etiam in rebus mobilibus conſtitui; & quia uſusfructus finitur morte uſufructuarii; non tamen feudum, aut Emphyteuſis, niſi res ſit conceſſa ſolum in vitam Emphyteutæ,

aut

aut Feudatarii; Demum quia Emphyteuta, & Feudatarius poſſunt vendere, & donare jus ſuum, (quamvis Feudatarius non abſque licentia domini directi;) Uſufructuarius autem nequit jus ſuum alteri transferre.

VI. Quæritur ſecundo: Quotuplex ſit Emphyteuſis?

Reſpondeo, dividi primo in Perpetuam, qua ſcilicet datur res emphyteutica ſine ullo termino, & Temporalem, qua datur ad tempus; quod tamen non poteſt eſſe brevius decennio; Aliquando tamen datur ad unam, vel plures vitas, vel ad plures generationes. Secundo dividitur in Eccleſiaſticam, cujus ſcilicet dominium directum ſpectat ad locum pium; Et communem, ſeu profanam, cujus dominium habet laicus, vel clericus. Tertio, in Novam, quæ ſcilicet nondum tranſcendit primum Emphyteutam; & Veterem, quæ ſcilicet jam tranſcendit primum. Quarto, dicitur Hæreditaria; quæ ſcilicet datur Titio verbi gratia, & ejus hæredibus, quamvis extraneis; dicitur Familiaris, quæ datur Titio, verbi gratia, & aliis, qui ſunt de familia, juxta pactum poſitum in inveſtitura; Dicitur non Hæreditaria, quæ datur vel Titio ſoli, vel aliis etiam, quos ipſe nominare voluerit; Dicitur Hæreditaria mixte, quæ ſcilicet datur Titio, & aliquibus tantum, non omnibus hæredibus.

VII. Quæritur tertio: Quotuplex ſit Feudum?

Reſpondeo, dividi primo, ut notat Hurtad. diſſ. 16. in Regale; quod ſcilicet conceditur a ſupremo Principe cum juriſdictione, & titulo honorifico, puta Ducis, Marchionis, Comitis, &c.; & Non regale, quo præter juriſdictionem titulus honorificus non conceditur. Secundo, in Nobile, quod ſcilicet accipientem facit, vel oſtendit nobilem, ut contingit, quando conceditur ab Imperatore, vel Rege; & Ignobile, quod non eſt hujuſmodi, eo quod datur a privatis hominibus. Tertio, Francum eſt, quod ſcilicet eſt liberum ab omnibus obſequiis, & ſervitiis, exceptis iis, quæ continentur in forma fidelitatis, per quam Feudatarius jurat domino ſe futurum fidelem contra quemlibet, vel nullo excepto, & tunc dicitur Legitimum; vel excepto ſupremo Principe, & tunc dicitur Non legitimum; Non Francum vero eſt, quod non eſt liberum ab obſequiis, & ſervitiis; Nunquam autem cenſetur eſſe francum, niſi id exprimatur in inſtitutione ipſius. Quarto, eſt Eccleſiaſticum, quod ſcilicet ab Eccleſia, vel Clerico, ut Clerico conceditur; eſt vero Sæculare, quod conceditur a Principe civili. Quinto dicitur Novum, quod non traſcendit primum Feudatarium, ſeu non obtinetur ſucceſſione, ſed prima inſtitutione; dicitur Paternum, quod ſcilicet cœpit obtineri a parentibus uſque ad quartum gradum incluſive; Dicitur Antiquum, quod cœpit obtineri a majoribus ſupra quartum gradum, videlicet non ſolum a patre, vel matre, Avo, Abavo, Atavo, ſed etiam a Tritavo. Sexto dividitur in Maſculinum, quod ſcilicet tantum maſculis conceditur; & Fœmininum, quod etiam fœminis. Septimo, in Hæreditarium, quod ſcilicet ad hæredes, quamvis extraneos, poteſt tranſmitti, & Non hæreditarium, quod ſcilicet ad Agnatos tranſmitti debet, etiamſi non ſint hæredes. Octavo, in Indiviſibile, quod nequit dividi, ut Ducatus, Marchionatus, &c.; & Diviſibile, quod ſcilicet dividi poteſt, ut ſunt, quæ dignitatem non continent.

A R.

ARTICULUS II.

De Conditionibus Feudi, & Emphyteuſis.

I. Ut Feudi Contractus celebretur, ſex conditiones requiruntur; præſertim quod fiat in re immobili, & cum debitis ſolemnitatibus. Nec poteſt Feudum oppignorari, ſicut oppignorari poteſt res emphyteutica.

II. Emphyteuſis etiam varias conditiones requirit; præſertim (ſicut in Feudo,) quod Emphyteuta transferatur dominium utile, & concedatur poſſeſſio naturalis, & phyſica rei illius immobilis; non tamen poſſeſſio civilis.

III. Quid requiritur, ut poſſit Emphyteuta jus ſuum utile alteri donare, aut rem emphyteuticam legare, permutare, hypothecare, aut oppignorare? Et quando laudemium ſolvendum ſit?

IV. Emphyteuta incidit in commiſſum, quando penſionem non ſolvit per duos annos, ſi res Emphyteutica ſit Eccleſiaſtica; aut per tres, ſi ſit laica. Et quando hæc redit ad proprietarium citra culpam Emphyteutæ, huic melioramenta utilia, & gravia compenſanda ſunt.

V. Penſio non eſt ſolvenda, ſi citra culpam Emphyteuta res pereat. Quid ſi deterior fiat?

VI. Qui incidit in caducitatem, poterit moram purgare celeritate ſolutionis intra decem dies.

VII. Si res emphyteutica tranſeat in manus mortuas, ſolvi debet domino directo quindennium.

I. QUæritur primo: Quænam conditiones requirantur ad Contractum Feudi?

Reſpondeo requiri, Primo, ut in re immobili, puta in agro, vel in re putata immobili, ut in redditibus perpetuis, conſtituatur. Secundo, quod talis rei transferatur in Feudatarium ſolum dominium utile, & concedatur proinde poſſeſſio naturalis, retento apud Infeudatorem dominio directo, & poſſeſſione civili; cum non poſſideat illud Feudatarius nomine proprio, ſed nomine domini directi. Tertio, quod Feudatarius inveſtiatur, ſeu mittatur in poſſeſſionem ab Infeudatore, & illi juret fidelitatem. Quarto, quod feudum concedatur ſolum propter obſequium perſonale, ſi ſcilicet à domino directo exigatur; aliter incidat in caducitatem, ſeu feudum amittat: Quamvis aliquando ſoleat concedi etiam ob penſionem realem, tunc autem non eſt purum feudum. Quinto, quod Feudatarius non poſſit ſine conſenſu domini feudum alienare; & ſi alienet, alienatio ſit irrita, & feudum amittat: Immo nec poteſt illud oppignorare, ſicut poteſt oppignorari res emphyteutica; Et diſparitas eſt, quia aliquando ad ſolvendam penſionem emphyteuſis opus eſt rem emphyteuticam oppignorare; at ad ſolvendum obſequium perſonale Feudatarius oppignoratione non indiget. Sexto, ut Inveſtitura, ſeu miſſio in poſſeſſionem fiat cum debita ſolemnitate coram teſtibus, & in conſpectu rei in feudum datæ.

II. Quæritur ſecundo; Quænam conditiones ad Emphyteuſim requirantur?

Reſpondeo requiri jure communi, Primo, quod inſtituatur in rebus immobilibus fructiferis, & ſolo adhærentibus, ut in agris, domibus, &c.. Secundo, quod transferatur in Emphyteutam dominium utile, atque adeo concedatur poſſeſſio naturalis, & phyſica, non vero civilis; nam dominus directus poſſidet illam civiliter, ſeu nomine proprio: Unde fit, quod Emphyteuta ſolum poſſit præſcribere quoad dominium utile, non quoad dire-

Digitized by Google

directum; cum ad præſcriptionem requiratur poſſeſſio civilis, quam Emphyteuta non habet relate ad dominium directum.

III. Tertio, quod nequeat Emphyteuta jus ſuum utile alteri vendere non admonito prius proprietario, ut ſi velit, poſſit illud intra duos menſes emere; alias illud amittit. Poteſt tamen Emphyteuta jus utile ſuum alteri donare, verum rogando proprietarium, ut inveſtiat, ſeu in poſſeſſionem rei mittat donatarium; quod tenetur intra duos menſes proprietarius efficere, ſi perſona ſit talis, ut poſſit facile ab illo obtinere penſionem. Præterea poteſt Emphyteuta ſimili modo rem emphyteuticam legare, permutare, locare etiam ad decennium, hypothecare; & ſi non ſit res Eccleſiaſtica, etiam oppignorare, rogato etiam proprietario, ut intra duos menſes in poſſeſſionem mittat, ubi eſt neceſſaria poſſeſſio, alias rem amittit. Ubi notandum, quod ſi Contractu res alienetur, ſcilicet venditione, donatione, legatione, permutatione, & locatione ad minus ad decennium, tunc ſolvendum ſit laudemium pro pretio a novo Emphyteuta ob laborem mittendi alium in poſſeſſionem: Quod tamen non eſt ſolvendum, ſi res detur filiæ in dotem, aut ſi hæres neceſſarius illam accipiat titulo hæreditatis: Laudemium autem ſolvendum eſt ex Trull. dub. 8. in conſcientia, etiamſi non petatur, domino directo ab eo, cui res venditur, vel donatur, vel oppignoratur, quod in Regno Valentino eſt decima pars pretii, ſi vendatur; vigeſima vero ſi oppignoretur.

IV. Quarto requiritur, ut Emphyteuta obligetur ſolvere proprietario quotannis, aut alio præfixo tempore certam penſionem, ſeu canonem, aut in pecunia, aut in fructibus, prout convenitur: Hæc autem regulariter debet eſſe minor, quam valeant fructus rei; quia non ſolvitur ad lucrum, ſed in recognitionem dominii directi: Quod ſi penſio non ſolvatur per duos annos, quando res emphyteutica eſt Eccleſiaſtica, vel per tres, quando eſt laica, Emphyteuta incidit in caducitatem, ſeu in commiſſum, hoc eſt rem illam amittit cum melioramentis, etiamſi ſit ſuperior pii loci: Quamvis pio loco concedatur deinde reſtitutio in integrum, ſicut Minori. Quando vero res emphyteutica redit ad proprietarium ſine culpa Emphyteutæ, vel quia finitur emphyteuſis, vel aliter, tunc melioramenta utilia gravia, quæ magnis expenſis emphyteutæ accreverunt rei, ſolvenda ſunt Emphyteutæ ſecundum valorem, quem tunc habent; non vero non utilia, aut non gravia, aut quæ caſu accreverunt, &c.

V. Notandum tamen primo, quod ſi abſque culpa Emphyteutæ res pereat, liber hic ſit ab obligatione penſionis, (niſi forte ſe obligavit ad caſus fortuitos,) quia res domino perit: Si tamen pars rei ſuperſit, non poteſt cedere emphyteuſi, ut notat Bonac. num. 16., ſed debet adhuc integram penſionem ſolvere, dummodo non ſit magna; tunc enim ex æquitate videtur diminuenda: Quod ſi res fiat notabiliter deterior ex culpa etiam levi Emphyteutæ, poteſt hic illa privari, ut notat Hurtad. diſſ. 13.; Quamvis nonnulli id negent de re emphyteutica laica.

VI. Notandum etiam, quod qui culpabiliter omiſit ſolvere penſionem per biennium in Eccleſiaſtica emphyteuſi, aut per triennium in laica, tunc rem amittit, quando proprietarius declarat ſe velle Emphyteutam in eam amiſſionem incidiſſe; & probabiliter ad id tenetur ante ſententiam judicis; Poteſt tamen Emphyteuta purgare moram celeritate ſolutionis intra decem dies.

VII. Notandum demum ex Trull. dub. 8. quod quando res emphyteutica tranſit ad manus mortuas, verbi gratia, in Eccleſiam, Univerſitatem, Collegium, quæ nunquam pereunt, tunc ne dominus directus privetur laudemio, quod haberet, ſi res emphyteutica ſit in manu privati, qui facile moritur, debet illi ſolvi quindennium; hoc eſt decimoquinto anno ſolvi debet domino directo tanta pecunia, quanta correſpondeat quantitati ultimi laudemii, ut docet Riccius punct. 43.

ARTICULUS III.

Quinam poſſint in feudum, vel emphyteuſim dare, aut accipere, & ſuccedere? Et quando feudum amittatur?

I. In feudum, ac emphyteuſim dare poſſunt, qui liberam habent bonorum adminiſtrationem; Unde nequeunt Pupillus, Minor, Furioſus, Prodigus habens Curatorem.

II. Epiſcopo id prohibetur, niſi relate ad bona, quæ ſolita ſunt dari in emphyteuſim, aut in feudum: Quænam autem dicantur ſic ſoluta dari?

III. In feudum accipere, ac ſuccedere poſſunt, qui inſtituuntur, ſi nullo jure excludantur.

IV. Fœmina non ſuccedit, niſi feudum ſit fœmineum, itaut expreſſe admittatur.

V. Sine culpa Feudatarii poteſt quinque modis feudum amitti.

VI. Poteſt etiam feudum amitti ob culpam Feudatarii; præſertim ob gravem ingratitudinem erga dominum directum, aut ſi alium proditorie occidat. Num feudum tranſeat ad Fiſcum ob crimen hæreſis, aut læſæ majeſtatis?

VII. Amiſſo feudo quænam melioramenta debentur domino directo, quænam vero debentur ipſi Feudatario?

I. Quæritur primo: Quinam poſſint res ſuas immobiles in feudum, & in emphyteuſim tradere?

Reſpondeo, in feudum, & in emphyteuſim dare poſſe omnes, & ſolos, qui ſuorum, vel alienorum bonorum liberam habent adminiſtrationem; quandoquidem per hos Contractus habetur quædam ſpecies alienationis; cum dominium utile aut in perpetuum, aut per longum tempus transferatur: Unde fit, quod Pupillus, Minor, Prodigus habens Curatorem, ac Furioſus cum non habeant liberam ſuorum bonorum adminiſtrationem, non poſſint in feudum, aut in emphyteuſim dare.

II. Nec poſſunt Epiſcopi, & alii Prælati inferiores, quamvis habeant liberam adminiſtrationem bonorum ſuorum Eccleſiaſticorum; quia id iis prohibetur in *Extravag. Ambitioſæ, de Rebus Eccleſiæ non alienandis*. Excipiuntur tamen bona, quæ ſolita ſunt dari in emphyteuſim, aut in feudum; quia ea dari ſimiliter poſſunt in evidentem Eccleſiarum utilitatem. Dicuntur autem ſolita dari, quæ bis ſaltem data ſunt, vel ſi elapſi ſint quadraginta anni, quamvis ſemel ſint data.

III. Quæritur ſecundo; Quinam poſſint in feudum accipere, & ſuccedere?

Reſpondeo, poſſe in feudum accipere eos omnes, qui ex una parte inſtituuntur in Contractu feudi ſucceſſores, & ex alia parte nullo jure excluduntur a ſucceſſione.

IV. Unde fœmina, quia ad ſervitium perſonale eſt minus apta, non ſolet ſuccedere, niſi quando feudum eſt fœmineum, ſeu quando expreſſe admittitur.

V. Quæritur tertio: Quibus de cauſis feudum amittatur?

Reſpondeo poſſe feudum amitti tam

tam per culpam, quam ſine culpa Feudatarii: Sine culpa amittitur quinque modis: Primo, lapſu termini præſcripti in inſtitutione: Secundo, morte Feudatarii: Tertio, renunciatione feudi. Quarto, profeſſione in Religione incapaci: Quinto, præſcriptione triginta annorum, quibus alter feudum poſſederit bona fide tanquam Feudatarius.

VI. Ob culpam vero amittitur, Primo ob gravem ingratitudinem in dominum directum, ratione cujus ſit dignus privatione feudi; videlicet ſi Feudatarius fugit deſerendo dominum in bello periclitantem, quando eum poterat juvare ſine amiſſione ſuæ vitæ; Vel ſi ſciens parari domino inſidias, eum non faciat certiorem; Aut ſi ipſe hoſtiliter dominum inſecutus eſt; Vel ſi filius, aut vaſſallus Feudatarii offendit dominum, & Feudatarius admonitus a domino non adducit illum ad petendam veniam; Vel ſi turpiter luſit cum uxore, filia. aut nepte domini; Vel ſi Feudatarius vocatus ad Curiam contemnit venire; Vel ſi domino exigente obſequium debitum neget ſe eſſe Feudatarium illius; Vel ſi abutatur jure feudi alienando illud ſine conſenſu; (traditione tamen ſecuta) Vel ſi dominum detulit apud judicem etiam ex juſſu, excepto crimine hæreſis; Vel demum ſi hæres Feudatarii non petit inveſtituram intra annum poſt adeptionem feudi, aut ſi ipſe feudatarius poſt obitum domini directi non petit intra annum renovationem inveſtituræ; Secundo, amittitur feudum ob culpam Feudatarii contra alium a domino directo; videlicet ſi occidat fratrem ſuum, aut ſi occidat aliquem proditorie: Feudum autem nunquam tranſire ad Fiſcum docent non pauci apud Azor., & Hurtad.; Aliqui tamen putant tranſire ob hæreſim, vel crimen læſæ Majeſtatis, ſi feudum ſit novum; tranſit vero ad dominum directum, ſi ob ingratitudinis culpam amittatur.

VII. Quæritur quarto: Ad quem pertineant melioramenta, quando feudum tranſit ad dominum directum?

Reſpondeo, melioramenta, quæ ex induſtria Feudatarii accreverunt, & ſunt a feudo inſeparabilia, ut ædificium, juriſdictio, aut alia ſervitus, ea deberi Feudatario ſecundum æſtimationem, quam habent tunc, quando feudum amittitur: Alia melioramenta, quæ caſu, aut naturaliter accreverunt, debentur domino: Vide de his Azor. lib. 10. cap. 20., Julium Clarum, & alios Juriſperitos.

N 2 QUÆ-

QUÆSTIO VI.

De Cambiis.

EXaminabimus primo, Quid, & Quotuplex ſit Cambium? Secundo, Quid ſerat Cambium minutum? Tertio, Quid Cambium locale? Quarto diſcutiemus conditiones a Pio V. requiſitas ad Cambium locale. Demum, Quodnam ſit Cambium ſiccum, & Uſurarium?

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex ſit Cambium?

I. Cambium eſt Permutatio lucroſa pecunia pro pecunia diverſa, ſive quoad materiam, ſive quoad pondus, ſive quoad locum.

II. Campſor tradens pecuniam Campſario, non transfert illius dominium, niſi ſequatur traditio alterius pecunia facta a Campſario.

III. Dividitur Cambium in verum, & fictum, ſeu ſiccum; in Minutum, & Locale, quod etiam triplex eſt.

IV. Quodnam dicatur Cambium Cuſtodia?

V. Ut taxetur pretium juſtum Cambiorum, attendenda praſertim eſt translatio, & aſſecuratio pecunia, ac proinde diſtantia locorum, & periculum viarum, necnon copia, aut inopia Campſorum, & Campſariorum.

I. IDem ſonat Cambium, ac Permutatio rei pro re; Cambire enim, & commutare ſunt ſynonyma; Verum Cambium ſtricte ſumptum deſinitur, quod ſit *Permutatio lucroſa pecunia pro pecunia diverſa*; ſive ſit diverſa quoad materiam, ſive quoad pondus, ſive quoad locum, &c.; Aliqui cum Cajet. reducunt Contractum Cambii ad emptionem, & venditionem; nam pecunia præſenti emitur pecunia abſens, (eo quod abſens poſſit habere rationem mercis) tum ratione materiæ, quia melior eſt; vel deterior; tum ratione commoditatis conſervandi, vel tranſportandi, vel numerandi; tum ratione diſtantiæ localis: Alii reducunt Cambium ad Contractum locationis, & conductionis operum: Alii ad Contractum permutationis, itaut ſit ſpecies permutationis pecuniam pro pecunia permutare, eſto id fiat ex intentione lucri.

II. Petes, an Campſor dans pecuniam Campſario transferat illi dominium per traditionem?

Reſpondeo non transferre dominium abſolute, ſicut transfertur in mutuo, ſed transferre ſub conditione, quod Campſarius tradat aliam pecuniam; nam uſque ad ſecundam hanc traditionem non habetur perfecta permutatio. Ubi notandum, officium Campſoris vetitum eſſe Clericis, quibus prohibetur negotiatio.

III. Porro dividitur Cambium. Primo in Verum, ſeu Reale, & Fictum, ſeu Siccum. Verum eſt, quando ſine ulla ſimulatione habetur permutatio, & ſolutio pecuniæ. Fictum eſt, quando finguntur mitti literæ campſoriæ, ut alibi fiat ſolutio, quamvis revera aut non mittantur literæ, aut non fiat alibi ſolutio, ſed in eodem loco; Unde pro dilatione alicujus hebdomadæ ad reſtituendam pecuniam accipitur lucrum;

crum; quod eſt proprie mutuum, & uſura: Dicitur tale Cambium ſiccum, quia caret titulo ad lucrum, & ſic caret humore ad fructificandum.

Dividitur ſecundo in Minutum, & Locale, ſeu per literas; Minutum eſt permutatio pecuniæ diverſæ ſpeciei, vel rationis, ut aureæ cum argentea, hujus cum ærea, numiſmatum majorum cum minoribus, arroſorum cum integris, antiquorum cum novis, patriorum cum externis, vetitorum cum legitimis, &c. Locale Cambium, ſeu per literas eſt, quando permutatur pecunia præſens cum abſente, quod per literas fieri ſolet.

Hoc autem Locale Cambium tripliciter fieri contingit, Primo, ſi Campſor prior accipit pecunias a Campſario, ut ei illas reſtituat in loco diſtante; Secundo, ſi econtra Campſarius prior accipit pecunias a Campſore, ut illas ei reſtituat in loco diſtanti. Tertio, ſi Campſor tradit hic, verbi gratia Neapoli, pecuniam Campſario, quam poſtea recipiat hic etiam poſt recambium.

IV. Datur demum cambium cuſtodiæ, quod eſt improprie Cambium, & conſiſtit in hoc, quod Campſor, ſeu nummularius, vel trapezita, ſeu bancarius, vel depoſitarius cuſtodiat pecunias apud ſe depoſitas; habetque rationem dati, & accepti, & paratus eſt ſemper reſtituere; Pro hac tamen cuſtodia exigit aliquod lucrum, ſeu ſtipendium: Quia tamen regulariter non reſtituitur eadem ratio monetæ, ideo talis cuſtodia habet rationem Cambii, ut videre eſt apud Sal. dub. 20.

V. Univerſim circa omnia hæc Cambia notandum eſt ex Hurt. diſſ. 8., illud cenſeri lucrum juſtum, quod vel lege taxatur, vel judicio peritorum in officio; Qui, ut prudenter taxent, attendere debent ad peculiares titulos, & cauſas, ob quas in quolibet Cambio licitum eſt lucrum; Verbi gratia in Cambio locali ſpectanda eſt tranſlatio, & aſſecuratio pecuniæ, atque adeo advertendum ad diſtantiam localem, & ad viam, per quam fit translatio, cum hæc ad aſſecurationem pecuniæ pertineant: Et univerſim in quolibet Cambio attendenda eſt copia, vel inopia Campſorum, & Campſariorum, quia minus debet eſſe lucrum, quando eſt copia Campſorum; non ſecus ac quando eſt copia vendentium, minoris res valet.

ARTIC. II.

An Cambium Minutum ferat palliatam uſuram?

I. Cambium minutum fert pecuniarum permutationem cum lucro.

II. Non eſt uſurarium, ſi ex juſtis titulis lucrum conſonum reportetur;

III. Juſti tituli ſunt, Permutatio pecuniarum ex officio; Obligatio cambiendi; necnon commoditas, quæ datur Campſario cambiendo pecunias minutiores cum grandioribus.

IV. Num famulus cambiendo pecunias domini, ipſo inſcio, poſſit ſibi lucrum retinere?

V. Eſt pariter juſtus titulus lucrum ceſſans, aut damnum emergens, ſicuti etiam ſi dentur pecuniæ puriores, aut rariores.

VI. Nequit pecuniam adulterinam pro vera expendere, qui illam pro vera accepit.

I. CAmbium minutum regulariter eſt illud, in quo dantur pecuniæ grandiores pro minoribus, vel econtra, exigendo aliquid pro tali permutatione.

II. Utrum autem lucrum hoc ſit uſurarium? Reſpondeo cum communi negative, dummodo judicio prudentium taxatum ſit. Ratio eſt, quia pluribus ti-

Digitized by Google

titulis hujuſmodi lucrum juſte, & licite accipi poteſt.

III. Primus titulus eſt, quia ex officio Campſor cambit; occupatio enim, & opera in congerendo pecunias, in numerando, cuſtodiendo, expectando, & in exhibendo ſe paratum ad eas permutandas in gratiam, & ad petitionem Campſariorum, digna eſt aliqua compenſatione, & lucro.

Secundus titulus eſt obligatio ad cambiendum; quando ſcilicet Campſor a Principe, vel a Republica ad id obligatur in gratiam Campſariorum, non tamen quando ille ſponte cambit: Sicut enim obligatio ad mutuandum eſt pretio æſtimabilis, quia fert de ſe onus, ita obligatio ad cambiendum.

Tertius eſt, quando dantur pecuniæ grandiores pro minutioribus, dando verbi gratia aurum, vel argentum pro moneta ærea; quia pecunia grandior Campſario eſt commodior ad transferendum, cuſtodiendum, numerandum, &c.. Neque dicas, quod Princeps in taxatione pretii pecuniæ grandioris, puta aureæ, attenderit ad omnem utilitatem, & commoditatem, quam de ſe fert; alias non juſte taxaret, cum utilitas pecuniæ ad ejus valorem conducat. Nam contra eſt, quia quamvis Princeps attenderit ad hæc omnia, taxando pretium pecuniæ, prout pecunia eſt menſura ad emptionem, & venditionem rerum, & ad ſolutionem debitorum; at non quatenus eſt res quædam, quæ poſſit emi, vendi, cambiri, locari; conſtat enim pluris æſtimari idem pretium, puta aureum in moneta grandiori, quam in minutiori, ob dictas commoditates.

IV. Hinc ſequitur primo, lucrum ex hoc titulo non poſſe accipi, ſi econtra dentur monetæ minutiores pro grandioribus. Sequitur ſecundo, quod ſi famulus acceperit a domino ſuo mille aureos in auro ſolvendos Creditori ipſius domini, & illos cum lucro commutet cum argenteis, vel æreis, quos ſolvit creditori, poſſit ſibi tale lucrum retinere, quando dominus non curat, qua ſpecie ſolutio fiat. Ratio eſt, quia tale lucrum eſt fructus induſtriæ, & non valoris pecuniæ in ordine ad ſolutionem: Sicuti ſi fur, aut uſurarius alienam pecuniam negotiatur, non tenetur lucrum reſtituere; quamvis debeat domino compenſare damnum emergens, aut lucrum ceſſans: Quod ſi dominus vellet ſolutionem illam mille aureorum fieri creditori in moneta aurea, peccat venialiter famulus (ut notat Hurtad.) contra juſtitiam in dominum non exequendo voluntatem illius, ſi reſtituat in argentea; peccat etiam contra juſtitiam in creditorem venialiter, vel mortaliter juxta quantitatem lucri illi ceſſantis, & tenetur illud compenſare, ſi ſcilicet creditor fuiſſet ex tali pecunia lucrum reportaturus; non tamen ſi erat communi pretio expenſurus, quia ſic nullum damnum intulit, ut notat idem Hurtad., & Leſſ. apud Trull. dub. 2.

V. Quartus titulus communis multis aliis Contractibus eſt lucrum ceſſans, aut damnum emergens Campſori, ut habeat pecunias paratas ad cambiendum; poteſt enim pro hac cauſa tantum accipere, quanti æſtimatur ſpes illa lucri, aut expoſitio periculo damni in gratiam Campſariorum. Sunt etiam aliquando alii tituli, videlicet tum ratione puritatis materiæ, ſi ſcilicet dentur centum aurei puriſſimi antiquiores, vel exteri pro aliis aureis, quibus aliquid metalli eſt admixtum; tum ratione antiquitatis, vel raritatis, eo quod pluris æſtimentur; tum ratione expendibilitatis, quando ſcilicet commutantur nummi, qui expendi poſſunt cum iis, qui non poſſunt; Et univerſim pro ratione plurium, vel pauciorum titulorum, quatenus concurrant, poteſt majus, vel minus lucrum a Campſo-

pſoribus accipi.

VI. Quæritur hic, an qui ſcienter, aut ex inadvertentia pecuniam adulterinam accepit, poſſit illam cum veris miſcere, & ſic pro vera illam expendere?

Reſpondeo certum omnino eſſe, quod non poſſit; Ratio eſt, quia talis pecunia eſt vitioſa; res autem notabiliter vitioſa nequit alteri tradi vitio non detecto, ut diximus cum de Venditione. Neque ex eo quod quis fuerit deceptus, poteſt alios decipere: Sicut neque ex eo quod famulus meus furatus eſt a me, ideo poſſum ego ab aliis furari. Ita communiter cum Azor. part. 3. lib. 7. cap. 6., Bonac. hic num. 4.

ARTIC. III.

An Cambium Locale contineat uſuram?

I. Cambium locale triplex eſt, ſi ſcilicet pecunia hic accipiatur a Campſore alibi reſtituenda; aut ſi hic accipiatur a Campſario ſolvenda alibi; aut ſi hic accipiatur a Campſore reſtituenda in hoc eodem loco.

II. Primi generis Cambium locale licitum eſt propter monetæ translationem ſaltem virtualem, etiamſi Campſor indigeat hic pecunia alibi ſolvenda; Necnon propter aſſecurationem pecuniæ, ac propter officium cambiendi.

III. Pariter ſi pecunia alibi reſtituenda ſit pretioſior, aut rarior.

IV. Proviſiones Cambiorum, ſeu quod datur Campſori pro labore, & periculo, ſolet eſſe tertia pars ſcuti pro ſingulis centenariis.

V. Secundi generis Cambium eſt pariter licitum, cum ſex tituli concurrere poſſint ad lucrum reportandum.

VI. Cambium, & Recambium, ſeu cum Recurſa, multipliciter haberi poteſt. Probabilius eſt Cambium ſiccum eſſe uſurarium; & ſolum ſpeculative eſt probabiliter licitum, ſi in eo concurrant conditiones a Pio V. requiſita.

VII. Num Campſor dans bona fide pecuniam reſtituendam Romæ, poſſit lucrum retinere, ſi deprehendat, quod Campſarius careat Romæ pecunia, qua reſtituatur?

I. Triplicis generis eſt, ut diximus, Cambium locale: Primo ſcilicet, quando Campſor accipit hic, verbi gratia Neapoli, pecunias reſtituendas Campſario in loco diſtanti: Secundo, quando Campſarius accipit hic pecunias Campſori reſtituendas in loco diſtanti: Tertio, quando Campſor accipit hic pecunias Campſario reſtituendas in hoc eodem loco.

II. Quæritur nunc primo: An ſit licitum Cambium locale primi generis, quando ſcilicet Campſor accipit, verbi gratia hic Neapoli, pecuniam a Campſario cum obligatione reſtituendi illam Romæ Procuratori Campſarii, & interim accipit a Campſario aliquod lucrum?

Reſpondeo cum communi affirmative; Ratio eſt, quia poſſunt varii tituli concurrere ad reddendum licitum, & juſtum tale lucrum: Primo ſcilicet ratione virtualis translationis monetæ in locum diſtantem; nam Campſor veluti transfert Romam pecuniam, levando ſic eo onere Campſarium; Unde fit, quod quo major eſt diſtantia horum locorum, eo majus ſtipendium accipi poſſit, etiamſi pecunia utrobique ejuſdem valoris ſit. Idcirco autem ex hoc titulo accipi aliquid poteſt, quia ſicut translatio pecuniæ formalis digna eſt aliqua compenſatione, ſi fiat in gratiam Campſarii, ita translatio iſta virtualis; non enim eſt minus utile Campſario, quod transferatur pecunia for-

formaliter, quàm quod æquivalenter per hoc, quod Campſor habeat Romæ correſpondentem, qui ſuo nomine pecuniam illam ſolvat; Et quod habeatur talis correſpondens, eſt fortuna, vel induſtria, vel utraque ſimul Campſoris: Sicuti ſi quis locaturus eſt operam alicujus mittendi, verbi gratia Romam, ut reducat equum ad hanc Civitatem, ſi caſu aliquis eo iturus eſt, & ad id faciendum ſe obligat, poteſt ſibi pretium congruum accipere; quia id ſuæ fortunæ debet tribuere.

Non negandum tamen, quod cum translatio hæc virtualis non ſit involuta tot periculis, & difficultatibus, ſicut translatio realis, non poterit Campſor tantum exigere, quantum ſi transferret realiter, ut notat Trull., & Bonac.; Sicut enim decreſcit pretium rei ex multitudine venditorum, ita decreſcit pretium pro translatione pecuniæ, quando virtualiter tantum transfertur; quia multi ad id ſe offerunt, cum ſine magna difficultate fiat talis translatio.

Adde, tale lucrum poſſe accipi a Campſore, etiamſi indigeat hic pecunia illa, quam accipit, ut Romæ illam reſtituat, (dummodo a Campſario ad id præveniatur,) propter eaſdem rationes: Sicut ſi Petrus debeat tranſmittere Romam ſuum equum, adhuc poteſt illum locare volenti Romam ire, & lucrum reportare. Ratio eſt ex Bonac., quia ſicut merx ultronea vileſcit, ita qui prius rogat in caſu noſtro, viliorem reddit partem ſuam; unde alter poteſt lucrum reportare; quamvis debuiſſet aliquid ſolvere, ſi prius rogaſſet.

Advertit tamen Villalob. apud Trull. dub. 3. eſſe rationi conſonum, quod ſi uterque eodem modo indigeat tali cambio, neuter lucrum reportet.

Secundus titulus, quo Campſor in hoc caſu poteſt lucrari, eſt Aſſecuratio, quia Campſor non ſolum ſubit onus transferendi pecuniam, ſed etiam ſubit periculum rei, itaut ſibi pereat, ſi forte perit. Neque obſtat, quod revera transferendo ſolum virtualiter, & per literas pecuniam, nullum periculum ſubeat; Nam id fortunæ ſuæ tribuendum eſt: Unde fit, quod quo longius eſt iter, & quo majora ſunt pericula, eo majus lucrum poſſit accipi.

Tertius titulus eſſe poteſt ratione officii, hoc eſt, ſi ex officio aliquis cambiret, obligatus ad id a Republica, vel a Principe.

III. Quartus, ſi pecunia eſſet majoris pretii in loco, in quo reſtituenda eſt: Poteſt autem pecunia habere majorem æſtimationem, non ſolum intrinſecam, ſi ſcilicet ſit majoris ponderis, ſed etiam extrinſecam, verbi gratia ratione inopiæ, vel ratione multorum petentium pecuniam ad Cambium.

IV. Ubi nota cum Filliuc. apud Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 6., proviſiones cambiorum, ſeu id, quod debetur Campſori pro labore, & periculo, ex inveterata, & immemorabili conſuetudine inter mercatores, eſſe tertiam partem ſcuti pro ſingulis centenariis.

V. Quæritur ſecundo: An ſit licitum cambium locale ſecundi generis, quando ſcilicet Campſor dat hic pecunias Campſario, ut ſibi ab eodem reſtituantur Romæ, & interim aliquod lucrum accipit?

Reſpondeo affirmative cum communi contra nonnullos apud Sal. dub. 7.; Primus enim titulus juſti lucri eſt eadem virtualis translatio pecuniæ; nam Campſor in gratiam Campſarii veluti transfert huc pecuniam, quam ille habet Romæ; perinde enim eſt Campſorem hic pecuniam pro abſente numerare, ac illam huc transferre. Secundus titulus ratione virtualis aſſecurationis, ut diximus in primo quæſito. Tertius etiam ratione officii, ſi

ſci-

ſcilicet ex obligatione Campſor tale munus exerceat. Quartus, ſi pecunia eſſet majoris pretii hic, ubi ſolvitur, quam Romæ, ubi reſtituenda eſt. Quintus, quia communiter magis æſtimatur pecunia præſens, quam abſens, cum illa facilior ſit, & commodior ad contrahendum: Ex quo ſequitur, quod quando econtra Campſor accipit pecuniam præſentem pro abſente, debeat decreſcere aliquantulum ex hoc capite lucrum, quod juſte ob alios titulos exigitur. Sextus eſſet ratione lucri ceſſantis, vel damni interim emergentis. Septimus ratione incommodorum, quibus ſe exponit Campſor, ut pecuniam ſuam Romæ recuperet; unde poterit pignus, vel fidejuſſorem exigere pro crediti ſecuritate.

Ex dictis ſequitur, quod etiam qui non eſt mercator poſſit aliquod lucrum ex cambio accipere ex plurimis titulis, ut notat Salas dub. 46.

VI. Quæritur tertio: An licitum ſit tertii generis Cambium locale per literas cum recambio, vulgo *Con la Ricorſa?* Sciendum autem, quod ad hoc Cambium quatuor perſonæ concurrunt, duæ hic, videlicet Campſor, & Campſarius, & duæ, verbi gratia, Romæ, ſcilicet correſpondens, ſeu Factor Campſoris, & correſpondens Campſarii: Nam Campſor dat hic Campſario pecuniam reſtituendam Romæ factori Campſoris a factore Campſarii, & ſic habetur Cambium cum lucro; deinde factor Campſoris veluti fingit ſe recipere Romæ pecuniam debitam a factore Campſarii, & iterum dare illi ad Cambium, obligando ſe, quod illa Neapoli reſtituenda ſit a Campſario eidem primo Campſori, & ſic habetur recambium, pro quo accipitur ſecundum lucrum a Campſore; primum ſcilicet ſibi debitum propter primum Cambium, & ſecundum debitum ſuo factori exiſtenti Romæ propter recambium; Aliquando etiam in hoc cambio cum recambio, ſeu cum recurſa idem eſt correſpondens, ſeu factor Campſoris, & Correſpondens Campſarii, qui utrumque munus gerit in loco diſtanti, verbi gratia Romæ, & inquantum factor Campſarii acceptat literas, & ſolvit Romæ pecuniam acceptam a Campſario Neapoli; inquantum vero factor Campſoris, pecuniam Romæ ſolutam iterum dat ad cambium ſolvendam Neapoli a Campſario. Unde quando Campſarius non habet Romæ correſpondentem, ſolet Campſor offerre illi correſpondentem ſuum, ut utriuſque partes impleat.

Aliquando tamen nec Campſor, nec Campſarius habent Romæ Correſpondentes, ſed Campſor habet Romæ famulum, cui ſcribit, ut pecuniis ipſiuſmet Campſoris ſolvat ſibi ipſi pro Campſario pecuniam, quam recepit Neapoli, & poſtea remittit ſolutionem faciendam Neapoli ipſi Campſori a Campſario. Quod autem dicitur de pecunia accepta hic ſolvenda, verbi gratia Romæ, dicitur de pecunia accepta hic, ſolvenda in proximis nundinis, quæ erunt verbi gratia poſt tres, vel quatuor menſes. His explicatis

Reſpondeo, multos Doctores cum Comit., Molin., Sot. apud Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 1. putare, cambium hoc eſſe ſiccum, & uſurarium, & lucrum eſſe omnino reſtituendum; quia ſolutio, quæ ſit Romæ a correſpondente Campſarii correſpondenti Campſoris, eſt omnino ficta, & imaginaria, & literæ ſunt omnino inanes, & apparentes: Quæ opinio communior eſt probabilior, & ſuadenda. Verum Azor., Leſſ., Sà, Salon., & alii apud eundem Dian. probabiliter putant non eſſe uſurarium, dummodo in eo cambio adſint conditiones requiſitæ a Pio V., de quibus articulo ſequenti;

ti; quæ opinio videri poteſt ſpeculative dumtaxat probabilis, quatenus practice fere ſemper deſunt conditiones ad cambium requiſitæ. Ratio eſt, quia tam in cambio, quam in recambio poteſt haberi vera pecuniæ permutatio; nam campſarius recipit Neapoli pecuniam ſolvendam Romæ a ſuo factore factori campſoris; Quamvis autem factor campſarii non habeat Romæ pecuniam ullam realiter, habet tamen virtualiter, & credito, quatenus poteſt illam facile habere, ſi ab alio ibi recipiat ad Cambium; Quod ſi poteſt recipere ad cambium ab alio, quidni etiam poſſit illam ad cambium recipere ab eodem correſpondente campſoris, ſolvendam Neapoli a campſario eidem primo campſori? Sic autem habetur vera permutatio pecuniæ tam in cambio, quam in recambio. Certe ſi campſarius cogeretur a Campſore ad recambium, contractus eſſet illicitus, ſicut dicitur de contractu Mohatra; Quando autem ad id non cogitur, ſed offert commoditatem recambii, ut facilius poſſit ſolvere Romæ pecuniam debitam, videtur id favere potius Campſario, quam illum gravare, ut dicitur de eo, qui vendit caro pretio, & deinde ſe offert ad reemendum pretio infimo, videns, quod ille ideo emit caro pretio, ut vendat infimo, & ſic habeat pecuniam, qua indiget. Certum etiam eſt, quod ſi Campſores in his cambiis habeant perverſam intentionem lucrandi ex dilatione ſolutionis, talis intentio eſſet uſura mentalis; Secus vero ſi dent cum animo negotiandi, & cum lucro conſono permutandi illam pecuniam eo pacto, quo licite fit inter mercatores. Salon. apud Trull. dub. 5. putat hoc genus cambiendi eſſe licitum, quia publice exercetur ab omnibus mercatoribus Italiæ, ſcientibus, & permittentibus Epiſcopis. Docent quippe Doctores cum Riccio apud eundem Trull., quod contractus, qui publice, & communiter etiam a prudentibus, & timoratis exercetur, quamvis ſit ſuſpectus, non debeat judicari fœneratitius; Et ratio videtur eſſe, quia cum licite poſſit campſor dare ad cambium, quamvis videat campſarium non aliter ſoluturum pecuniam, quam petendo ab alio recambium, licite pariter poterit dare ad cambium, quando campſarius ab eodem campſore petit ſponte, ut per ſuum correſpondentem, vel famulum fiat ſolutio, vel recambium; In hoc enim caſu videtur haberi verum cambium non ſiccum, quia literæ, quæ mittuntur, ſunt cauſa veræ permutationis, in tantum ut ſi correſpondens, vel famulus campſoris interim fugeret, vel decoqueret, non teneretur campſarius ad intereſſe, ſeu lucrum cambii, ſed ſolum ad ſortem principalem, eo quod in tali caſu non interceſſiſſet vera permutatio.

Equidem tamen cenſeo, ſine ſcrupulo contractum hunc exerceri non poſſe a Campſore, qui videt Campſarium non habere pecuniam alibi, ſed ad cambium hoc cum recambio redigi ex neceſſitate, quam habet mutui. Ratio eſt, quia quamvis vere dentur tales literæ, non deſerviunt ad aliud, quam ad palliandam ingentem uſuram; quia revera campſor videt campſarium ſimul determinari ad cambium, & ad recambium, atque adeo videt utrumque lucrum cambii, & recambii percipiendum eſſe mere ex dilatione tanti temporis, quantum requiritur, ut literæ cant, ac redeant. Unde Bonac. num. 11. advertit, quod quamvis licite fieri poſſit talis contractus ſpeculative loquendo, valde tamen periculoſus ſit in praxi; præſertim in continuatione cambiorum, quibus ad multos menſes, & annos renovantur cambia, & re-

recambia, reducto ad principalem ſortem lucro primorum cambiorum.

VII. Quæritur quarto: An campſor, qui bona fide dedit campſario pecuniam ſolvendam Romæ, exiſtimans, quod ibi habeat ille pecuniam, ſi deprehendat deinde, quod Romæ non habeat pecuniam, poſſit lucrum cambii percipere?

Reſpondeo, Sal., & Ledeſm. apud Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 14. negare; quia cum campſarius ficte, & ſine animo ſe obligandi promiſerit, non tenetur in conſcientia implere, ſed tenetur ſolum de damno emergente, & lucro ceſſante. Molin. tamen cum Leſs., & Dian. affirmant; quia cum campſor bona fide contractum impleverit ex parte ſua, tenetur etiam alter ex parte ſua implere illum quantum poteſt; aliter ſemper contractus paterent fraudibus, & contrahentes poſſent cum magno ſuo incommodo eludi.

ARTICULUS IV.

De Conditionibus a Pio V. requiſitis ad Cambium Locale, ne ſit ſiccum, & uſurarium.

I. Bulla Pii V. damnat ut uſuraria Cambia, & Recambia, ſeu cum Recurſa, & quatuor conditiones requirit ad licite cambiendum.

II. Nequit Campſor ratione dilationis lucrum accipere.

III. Neque pactum fieri poteſt de ſolvendo certo intereſſe, ſi ſolutio differatur. Num ſit irritum tale pactum, an ſolum illicitum, ubi Bulla eſt recepta?

IV. Pecunia nequit ad Cambium dari, niſi pro nundinis proximis. Quanam dicantur nundinæ proximæ?

V. Nequit terminus ſolutionis protrahi cum majori lucro plus, quam exigit diſtantia locorum. Quid ſi mercatorum judicio tempus hoc ſolutionis protrahatur cum lucro ob juſtos titulos?

I. Quatuor ſunt conditiones a Pio V. requiſitæ in Bulla de cambiis edita anno 1571., in qua damnat etiam tanquam uſuraria, & ſicca cambia, in quibus ex intentione contrahentium fit ſolutio in eodem loco, eo quod alter alibi pecuniam non habeat.

II. Prima conditio eſt, ne Campſor ratione dilationis ultra terminum præſtitutum conceſſæ paciſcatur de aliquo lucro, cum id ſit uſurarium.

III. Secunda, ne ab initio, vel poſtea fiat pactum de certo intereſſe, etiam in eventu, quo non fieret ſolutio tempore debito; Quæ prohibitio fit ex præſumptione fraudis uſurariæ. Quare ſi conſtet fraudes in aliquo caſu non adeſſe, & pactum eſſe juſtum, putat Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 15. cum Granad. contra Rebel., & Sal. dub. 13., quod non peccet mortaliter, qui tale pactum faceret: Leſs. vero cap. 23. num. 88., & Reginald. contra Filliuc. putant, quod quamvis tale pactum eſſet illicitum, & graviter peccaminoſum, ubi ea Bulla eſt recepta, non ſit tamen irritum. Notat tamen Leſs. num. 93., Sal. dub. 26., Rebel., Bonac., Primo, paucis in locis, & forte nuſquam talem Bullam eſſe receptam ſaltem quoad omnes conditiones; Secundo, prohiberi tantum pactum de certo, & determinato intereſſe lucri ceſſantis, vel damni emergentis, non vero pactum de lucro incerto, quod ceſſabit campſori, ſi in loco conſtituto Campſarius non ſolvat tempore determinato; Nec prohiberi, ne moderata adjiciatur pœna, ſi tempore convento ſolutio facta non fuerit.

IV. Tertia conditio a Pio V. requiſita eſt, ne detur pecunia ad cam-

bium, niſi pro nundinis proximis, vel ſi nundinæ non agantur pro terminis proximis, detur juxta conſuetudinem locorum. Putant tamen Molin., Azor., & alii apud Bonac., & Sal. contra Valent. primo, quod non prohibeatur dare ad ſecundas, vel tertias nũdinas ad cambium eodem pretio, quo daretur ad primas, quia talis lex ſtatuta eſt in favorem campſariorum; Secundo, quod ſi proximæ nundinæ tam parum diſtarent, ut literæ cambii pervenire non poſſint, ad hoc ut in eis ſolutio fiat, proximæ intelligendæ ſint ſequentes.

V. Quarta, ne termini ad ſolvendum longiores ſtatuantur, quam poſtulat diſtantia locorum, ne ſcilicet detur occaſio committendi uſuras: Et ſenſus eſt, quod ſi diſtantia locorum exigit ſolum menſem, verbi gratia, ad faciendam ſolutionem, non protrahatur talis terminus ſolutionis ad duos menſes cum incremento lucri: Eſt autem in Bulla ſermo de terminis extra nundinas, cum non prohibeantur termini ſolutionum in nundinis: quamvis ſæpe triplo, vel ſextuplo ſint longiores, quam locorum intercapedo poſtulat; nam in iis locis non poſſunt commode alii termini conſtitui.

Videtur etiam improbari a Pio V. conſuetudo illa, qua campſores eo amplius lucrentur, quo longius eſt tempus ante nundinas; cum prohibeat etiam, ne campſor protrahat tempus ſolutionis ob pactum recipiendi lucrum. Sed probabile eſt ex Sal. dub. 18., Cajet., Ledeſm. & aliis contra Sot., Azor. apud Bonac. n.9. non improbari, quando communi mercatorum judicio id fit; quia ob multas cauſas licite variari poteſt pretium cambii ratione temporis longioris, vel brevioris. Primo ſcilicet, quia in longiori tempore majus eſt periculum amittendi ſortem, & major eſt campſoribus ſpes lucrandi per negotiationem oblata occaſione; Secundo, quia quo plures ſunt menſes ante nundinas, eo plures petunt pecuniam a campſoribus, ut diu poſſint pecunia frui; quando autem plures ſunt petentes, tunc creſcunt pretia cambiorum; Tertio, quia quando conceditur plus temporis, quam natura cambii poſtulat, tunc virtualiter in uno cambio conceduntur multa cambia, quæ campſarii deberent facere, ſi ſolum tempus neceſſarium ad translationem concederetur.

Confirmatur, quia in unoquoque foro illud cenſetur eſſe pretium juſtum rerum, quod periti illius negotiationis, perſpectis bona fide circumſtantiis, imponunt, & quo inter ſe contrahunt, nemine conquerente; atqui periti, & probi campſores, & mercatores ſic univerſim contrahunt, nemine conquerente, ut inſpecto tempore longiori ante ſolutionem, pretium cambii ob cauſas enumeratas augeant; ergo non eſt hoc damnandum; aliter ſoli laxiores., qui hanc opinionem ſequuntur, darent pecuniam ad hæc cambia, quorum ſolutio valde diſtat, & ſic pretia iſtorum cambiorum cum magno Reipublicæ detrimento valde augerentur.

ARTICULUS V.

De Cambio ſicco.

I. Si campſarius nec formaliter, nec virtualiter habeat in loco diſtante pecuniam reſtituendam, tam cambium eſt uſurarium, quam Recambium.

II. Si campſor bona fide contraxit, debet campſarius ſervare illum indemnem.

III. Campſor, ſi non teneatur ex officio cambire, poteſt nolle dare ad cambium in loco, ubi parum lucratur, ut det, ubi plus lucretur.

Alt-

Aliquando tamen peccat in hoc contra charitatem.

IV. Probabilius peccant etiam contra juſtitiam, qui circa cambia ineunt Monopolia.

V. Quænam dicantur eſſe Monopolia circa cambia?

I. EX dictis ſequitur, cambium ſiccum præcipue contingere in cambio locali, quando ſcilicet campſor dat pecunias campſario reſtituendas in loco, ubi hic pecuniam non habet nec formaliter, nec virtualiter in correſpondente; In hoc enim caſu campſor revera non transfert huc pecunias campſarii ex loco diſtante, cum alibi non habeat pecunias: Si tamen campſor cum campſario paciſcatur, quod ſi præfixo tempore non ſolverit pecunias in loco diſtante, accipiat illas ad recambium cum iterato lucro ex illo loco diſtante, & hic ubi accepit, ſolvat dupliciter, in hoc duplici cambio injuſtitia committitur, & tam cambium, quam recambium erunt ſicca, & ſine ullo humore, ſeu juſto titulo, quo poſſint lucrum illud parere; Unde quia lucrum pro ſola temporis dilatione acciperetur, eſſet uſurarium, & injuſtum; niſi forte acciperetur pro lucro alio ceſſante, aut damno emergente.

II. Notandum tamen ex Hurtad. diff. 6., quod ſi hujuſmodi cambium bona fide campſoris fiat, quia ſcilicet credit campſarium in loco diſtante habere pecuniam formaliter, vel virtualiter, tunc poterit lucrum accipere, cogendo campſarium, vel quod ſolvat in loco diſtante, vel ſi hoc non poſſit, quod ſolvat in eodem loco cum eodem lucro, quod ab aliis reportaſſet, ſi ad cambium dediſſet; cum enim campſor bona fide proceſſerit, tenetur campſarius ſervare illum indemnem.

III. Quæritur primo: An poſſit campſor petenti ad cambium in loco, ubi multum lucrari non poteſt, nolle dare, niſi in loco, ubi magis lucratur? Reſpondeo cum Salon., Veg., Sal. dub. 43., quod ſi Reſpublica, vel Princeps dederit obligationem cambiendi campſori, hic teneatur dare ad cambium in loco, ubi petitur, & dari ſolet; ſecluſa tamen ea obligatione, non peccat campſor contra juſtitiam in caſu adducto; peccare tamen poteſt facile contra charitatem, & liberalitatem, nimis intendens propriis commodis, & parum curans gravia incommoda aliena, ut propria commoda proſequatur.

IV. Quæritur ſecundo; Utrum peccet etiam contra juſtitiam commutativam, an vero ſolum contra charitatem, & contra juſtitiam legalem, qui circa cambia facit monopolia?

Reſpondeo, Molin. diſp. 345. in fine cum Leſſ. cap. 21. dub. 20. probabiliter putare, quod ſolum contra dilectionem proximi peccet; Quod etiam probabiliter docent de iis, qui emunt res tempore abundantiæ pretio juſto, ut deinde vendant carius, inducendo interim caritatem in Republica. Ratio eſt, quia res iſtæ, quæ emuntur, & pecuniæ, quæ præoccupantur in cambiis, nulli debentur ex juſtitia: alioquin peccarent contra juſtitiam, & tenerentur ad reſtitutionem etiam ii, qui vendunt res revenditoribus, & ſervatoribus earum, quod nemo dixerit. Et ratio ulterior eſt, quia damnum, quod Reipublicæ ſequitur, videtur ſequi per accidens: Puniendi tamen ſunt iſti a Republica, & in pœnam cogi poſſunt, ut tempore caritatis vendant vilius, quæ ita in Reipublicæ præjudicium emerant: Communius tamen docent cum Gabriel., Sylveſt., Angel. apud eundem Molin., quod peccent contra juſtitiam, & teneantur ad reſtitutionem damni per monopolium illati Reipublicæ, ut

ut diximus quæſt. 2. art. 4. cum de monopoliis: Et ratio eſt, quia videtur Reſpublica, & ejus ſubditi, ſi minus jure naturali, ſaltem jure gentium habere jus liberi fori, itaut per monopolia, ſimileſque fraudes pretia rerum non augeantur; Et leges civiles, quæ ubique eſſe ſolent prohibentes monopolia, videntur jus iſtud conferre ſumme neceſſarium, ut commercia cum indigenis, & externis ſtare poſſint.

V. Hoc autem pacto monopolia circa cambia fieri ſolent ex Sal. dub. 38., Nummularii initio nundinarum præoccupant totam fere pecuniam ſumendo eam ad cambium ſub minori mercede ad diverſa loca, ut ſic ea in poteſtatem propriam redacta, non ſolum commune pretium pecuniæ, ſed etiam cambiorum mercedem augeant: Aliquando etiam inter ſe conveniunt campſores de non cambiendo, niſi pretio juſto ſummo; nam ſi pretio injuſto cambirent, procul dubio contra juſtitiam peccarent, & ad reſtitutionem tenerentur.

Demum, ut notat Ledeſm. apud Sal. dub. 30., campſor aliquando videns penuriam pecuniæ eſſe in foro, ſolet pecuniam ſuam abſcondere, ſervaturus in aliud tempus, quo plus valebit, & quando deinde videt pretium cambii auctum, illam manifeſtat; In quo caſu peccatur quidem contra charitatem, & juſtitiam legalem, ſi id fiat cum notabili damno Reipublicæ, non tamen contra juſtitiam commutativam; Quod etiam dicitur, cum quis, verbi gratia, occultat ſuum frumentum, & ſervat uſque ad menſem Maii, ut carius vendat; quod certe eſt contra charitatem, ſi fiat in gravi neceſſitate Reipublicæ; Quamvis Tolet. putet lib. 5. cap. 93. hoc eſſe etiam contra juſtitiam commutativam.

Q U Æ S T I O VII.

De Locatione, & Conductione.

EXaminandum primo, Quid ſint? Secundo, Quid ferant? Tertio, Quomodo famuli, & alii conduci debeant? Ubi nonnulla alia huc ſpectantia reſolvuntur.

ARTICULUS I.

Quid ſint hi contractus, & quænam locari poſſint?

I. Per locationem Perſona, vel res ad uſum, vel fructum pretio conducitur; Per conductionem vero Perſona, vel res ad uſum, vel fructum pretio accipitur.

II. Quæ poſſunt vendi, univerſim locari poſſunt; niſi aliquando id jure vetetur. Res uſu conſumptibiles ſolum ad oſtentationem locari poſſunt, non ſecus ac pecunia. Res vero locata poteſt ſublocari, ſine tamen detrimento primi locatoris.

III. Domus meretrici, aut uſurario locari poteſt ab eo, qui non tenetur eorum peccata impedire; Non licet tamen ſternere, verbi gratia, lectum meretrici, niſi forte ad mortem evadendam. Immo nec ad evadendam mortem licitum eſt eſſe in-

internuncium meretrici ad peccandum. Num liceat ſaltem ad mortem evadendam deferre literas provocantes ad peccatum?

IV. Tenere domum ludo expoſitam, ſi ut plurimum ludentes blaſphement, aut furentur, nullatenus licet. Immo nec Principes poſſunt id permittere, quamvis poſſint permittere meretrices?

V. Non licet aurigis concubinam conducere ad Amaſium, ne lucrum amittant.

VI. Ne metu quidem mortis licitum eſt cooperari cum peccato proximi, ponendo actiones proxime ad illud concurrentes, puta admovendo ſcalas volenti aſcendere ad Virginem ſtuprandam.

VII. Cur aliquando poſſint in triremibus, & in Caſtris permitti ludi, qui ſæpe cum blaſphemiis, furtis, & dolis conjunguntur; non tamen in Civitatibus? Et quare in Civitatibus Hiſtriones permittantur?

VIII. Univerſim qui poſſunt vendere, poſſunt locare, & qui poſſunt emere, poſſunt conducere; niſi jure poſitivo id vetetur, ut in multis caſibus.

I. Locatio definitur *Contractus, quo perſona, vel res aliqua ad uſum, vel fructum pretio conducitur*: Dicitur, Quo perſona, quia poteſt ſe ipſum quis, vel ſervum alteri locare: Dicitur, Vel res, ſive mobilis, ſive immobilis: Dicitur, Ad uſum, vel fructum; quædam enim locantur ad uſum, ut ſaccus, equus, domus, &c.; quædam ad fructum, ut ager, paſcua, reditus, vectigalia: Dicitur demum, Pretio, ideſt re pecunia æſtimabili; nam ſi fiat pro obſequio perſonali, verbi gratia, erit contractus innominatus, Do, ut facias, &c.; Quare diſtinguitur Locatio a Venditione, & Mutuo, quia per hæc transfertur dominium; diſtinguitur a Commodato, & Precario, quia his conceditur res liberaliter abſque pretio; diſtinguitur a Depoſito, quia vi depoſiti non conceditur uſus rei, nec ejus fructus.

Econtra Conductio eſt *Contractus, quo perſona, vel res ad uſum, vel fructum pretio accipitur*; nam locatio, & conductio ſunt contractus reciproci, ut emptio, & venditio.

II. Quæritur nunc primo; Quænam poſſint locari, aut conduci?

Reſpondeo, ea omnia, quæ poſſunt vendi, & emi, poſſunt pariter locari, & conduci, niſi jure aliquo prohibeatur; nam ſervitutes reales, ut prædiales, poſſunt vendi, non tamen locari, ex leg. *Locare*, ff. *Locati*; ſicut econtra bona pupilli, Minoris, Eccleſiæ, & dotalia locari poſſunt, non vendi. Præterea res uſu conſumptibiles, ut panis, vinum, oleum, vendi poſſunt, non locari; niſi ad oſtentationem, & pompam, vel ad pignus, eo quod per uſum deſtruantur, nec fructum ullum ferant; Et idem dicas de pecunia. At res conducta non poteſt vendi, ſed ſolum poteſt alteri ſublocari, dummodo non patiatur inde damnum primus locator: Hinc fit, non poſſe conductorem ſublocare meretrici domum conductam, quia id cederet in opprobrium primi locatoris, ut notat Trull., & Reginald.

III. Rogabis hic, An liceat locare domum meretrici, aut uſurario, & univerſim rem aliquam ei, qui putatur ea abuſurus?

Reſpondeo, in malum finem certe locari non poſſe; ad finem vero indifferentem, verbi gratia domum ad habitandum locare meretrici, aut uſurario, tunc ſecluſo ſcandalo poſſumus, quando non tenemur impedire illa peccata, quæ ibi committuntur, ut notat Leſſ. cap. 24. dub. 7., Filliuc. tract. 36. cap. 1. quæſt. 7., Trull. lib. 6. cap. 1. dub. 11.: Quare cum peccata meretricis,

Digitized by Google

tricis, & uſurariorum non teneamur impedire, ſiquidem permittuntur a Republica ad majus malum vitandum, ideo licitum eſt iis domum locare, etiamſi prævideantur ibi peccata eſſe patranda. Clericis autem cap. 1. de Uſuris in 6. vetatur locare domum Uſurario publico alienigenæ.

Non licet tamen lectum, verbi gratia, ſternere meretrici, quia magis proxime ad peccatum ſe habet lectus, quam domus; & ideo ad cooperandum materialiter illius peccato ſternendo lectum, requiritur cauſa graviſſima, verbi gratia, ſi cæteroqui ſervo mortem minetur dominus: Immo nec graviſſima iſthæc cauſa ſatis eſt, ut poſſit licite famulus ferre literas provocantes ad peccatum, ut communiter docent cum Sanch. contra nonnullos apud Dian. part. 3. tract. 6. reſol. 46.: Eſſe vero internuncium invitando meretricem ad peccatum, ne ad mortem quidem declinandam licere, docent communiſſime, cum id ſit intrinſece malum.

IV. Præterea communiſſime pariter Doctores cum Dian. part. 7. tract. 9. reſol. 39. Tambur. lib. 8. tract. 2. cap. 9. docent contra Machadum, & Vincentium Juſtinianum, peccare mortaliter, qui tenet domum ludo expoſitam; Nec poſſe Principes ad id dare facultatem, nec permittere; quia talis actio ut plurimum conjungitur cum blaſphemiis, furtis, & dolis; peccata autem injuſtitiæ, & publica non poſſunt tolerari, ut poſſunt tolerari peccata occulta, verbi gratia, meretricis: Ratio eſt, quia hæc non lædunt jus alterius, ſunt occulta, & permittuntur ad majus malum vitandum; Eo modo, quo Judith ſine peccato ornando ſe, permiſit peccatum Holofernis, quod prævidebat, ad vitandum gravius malum ſervitutis publicæ; Sicut etiam permittuntur peccata Uſurariorum, ne cogantur egeni vendere minimo pretio res ſuas: Ludus ergo, qui proxime conjungitur cum blaſphemiis, & peccatis contra juſtitiam, non poteſt permitti præciſe, ne pretium locationis domus amittatur; ſicut nec poteſt vendi gladius, verbi gratia, ementi illum ad occidendum inimicum: Quamvis poſſint vendi ea, quæ non proxime, ſed remote cum peccato conjunguntur, verbi gratia ornamenta meretrici; quia malus uſus tribuitur malitiæ utentis, ut notat Leſſ., & Trull. lib. 6. cap. 1. dub. 12., quod pariter confirmabimus infra cum de Contractu Ludi quæſit. 2.

V. Dices primo; Poſſunt ex Dian. part. 3. tract. 6. reſol. 11., & Trull. loc. cit., qui ſedes locant, vulgo *Seggettari*, necnon aurigæ conducere concubinam ad amaſium, ne lucrum amittant; ergo pariter licitum eſt domum locare ludentibus.

Reſpondeo, antecedens non eſſe admittendum, & Dian. loc. cit. aſſerit eſſe id reprehenſione dignum; Quod ſi nonnemo id admiſit, inde eſt, quia, ut diximus, minor cauſa requiritur ad permittenda peccata luxuriæ, & occulta, quam injuſtitiæ, & blaſphemiæ publica, quæ communiter committuntur a luſoribus: Eadem ratione licitum eſt ex Leſſ. lib. 4. cap. 2. num. 24. carnes vendere volentibus frangere jejunium, quando ſi ego non venderem, facile ab aliis venderentur; nam in hoc caſu non vendendo non vitarem peccatum internum illius, & peccatum externum adhuc poneretur, eo quod ab aliis hic emeret carnes; Sic etiam ex Molin., Rebel., Valent. apud Dian. part. 3. tract. 6. reſol. 44. licet vendere vinum iis, quos prævideo revendituros cum fraude.

VI. Verum ſi actio mea proxime cum peccato conjungatur, ut eſt ſcalas admovere, vel humeris ſuſtentare, quem ſcio velle furari, aut velle aſcendere ad Virginem ſtuprandam, non licet

Digitized by Google

licet id facere, etiamſi alter id præſtaret, me recuſante: Quicquid ſit an aliquando excuſet cauſa urgentiſſima, verbi gratia, timor mortis: Qua de re fuſe diximus in Trutina theſium damnatarum exponendo theſim quinquageſimam primam ab Innoc. XI. confixam, ubi oſtendimus probabilius eſſe, quod actiones hujuſmodi proxime ad peccatum alterius cooperantes ſint intrinſece malæ, atque adeo ne metu quidem mortis licitum eſſe ſic cooperari cum peccato alterius: quamvis in illa profligata theſi ſolum damnetur, quod famulus actiones hujuſmodi citra mortale exercere poſſit, quando incutitur metus notabilis detrimenti, *puta ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aſpiciatur, ne domo expellatur*.

VII. Dices ſecundo: Multi apud Dian. part. 2. tract. 15. reſol. 15. putant permitti poſſe ludum, vulgo *Delli Bonavoglia*, exiſtentibus in triremibus, & ludum, vulgo *Nel corpo di Guardia*, militibus ad tollendum illorum otium: ergo etiam in caſu noſtro.

Reſpondeo, tranſmiſſo antecedente, nego conſequentiam: Diſparitas eſt, quia ludus in triremibus, & in Caſtris permittitur, ne qui in triremibus ſunt, & milites, dum otiantur, majora mala meditentur: at non licet in Civitate ad hunc finem ludum permittere; tum quia majora mala ſequuntur ex ludo in Civitate; tum etiam quia multi filiifamilias furantur, ut ludant, &c.; tum demum quia non tam facile ex civibus, quam ex militibus grave malum timetur: Permittuntur ſolum hiſtriones ad vitandum otium civium, quia ad permittenda peccata illa luxuriæ minor cauſa requiritur, quam ad permittenda peccata injuſtitiæ, & blaſphemiæ.

VIII. Quæritur ſecundo: Quinam poſſint locare, & conducere?

Reſpondeo, ut in ſuperiori quæſito, poſſe locare omnes, qui poſſunt vendere; & poſſe conducere omnes, qui poſſunt emere, & econtra, niſi jure poſitivo prohibeantur: Nam Tutor, & Curator poſſunt bona pupilli, & Minoris locare, non tamen vendere; Sicut maritus bona dotalia; & conductor bona locata poteſt ſublocare, non vendere: Sic fundi Eccleſiaſtici locari poſſunt ad triennium, non vendi; quamvis ſi alternis annis fructificent, poſſint ad ſexennium locari, & ſi tertio quoque anno fructificent, poſſint locari ad novennium, ut notat Hurt. hic difficult. 3.: Contra vero emere poſſunt prædia, non tamen conducere milites, ſicut nec Cutiales, (ideſt qui obligati ſunt Curiæ, ut adminiſtratores rerum Fiſcalium,) donec rationem adminiſtrationis reddiderint; Nec Tutores, & Curatores vectigalia conducere poſſunt, quouſque ſuæ adminiſtrationis rationem non reddiderint: Nec Clerici, aut Monachi conducere poſſunt lucri cauſa extra neceſſitatem prædia laicorum; quamvis poſſint ſuccedere alteri, qui ea conduxit, ex Cap. 1. *Ne Clerici*, *De vita*, *& honeſtate Clericorum*.

ARTICULUS II.

Quid ferant Locatio, & Conductio?

I. Locator expenſas neceſſarias ad uſum rei locatæ tenetur ſolvere, necnon onera, ac tributa eidem annexa.

II. Quatuor de cauſis Conductor expelli poteſt ante tempus præfixum; præſertim ſi tempore ſtatuto penſio non ſolvatur.

III. Nequit Conductor abſque juſta cauſa rem conductam ante præfixum tempus dimittere. Quænam autem dicatur juſta cauſa?

IV. Si Conductor citra ſuam culpam nequeat uti re conducta, num teneatur penſionem ſolvere, ubi impedimentum caſu obveniens ſe teneat ex par-

parte rei conductæ? Et quid, ſi obveniat ex parte Conductoris?

V. *Qui veſpere conducit operas pro die ſequenti, & mane certiorem facit locatorem, quod iis non indigeat, ad quid tenetur?*

VI. *Quando ex infortunio aliquo fructus conſueti non percipiuntur, num poſſit Conductor petere pro rata penſionis diminutionem?*

VII. *Num vice verſa teneatur penſionem augere, quando habetur caſu magna ubertas?*

I. QUæritur primo; Ad quid teneatur Locator?

Reſpondeo teneri locatorem, Primo manifeſtare Conductori vitium rei occultum; non ſecus ac tenetur venditor. Secundo, ſolvere Conductori expenſas neceſſarias, ut poſſit re locata uti ad eum uſum, ad quem illam conduxit; necnon expenſas utiles ad eundem uſum, dummodo melioratio rei nequeat ab illa ſeparari abſque detrimento. Tertio, ſolvere onera, & tributa annexa rei locatæ; onera tamen annexa fructibus rei, ſeu pro iis impoſita, & expenſæ factæ ad arandum, metendum, &c., ſolvendæ ſunt a conductore. Quarto, non repetere rem locatam ante præfixum tempus.

II. Poteſt tamen quatuor de cauſis conductor expelli ante tempus. Prima eſt, ſi res conducta indigeat reparatione, quæ fieri nequeat, niſi conductor expellatur. Secunda, ſi conductor abutatur re conducta, ſive ea ſcandaloſe utendo, ſive damnum illi inferendo. Tertia, ſi conductor non ſolvat penſionem tempore conſueto, aut ſtatuto; Frangenti enim fidem fides non eſt ſervanda: Quamvis ſi rem ultra biennium conduxit, non poſſit expelli, niſi per biennium differat ſolutionem, ut notat Hurtad., non ex jure naturali, ſed ex benignitate juris Canonici, ex Cap. *Propter ſterilitatem*, *de Locato*, *& Conducto*. Quarta; ſi domus locata ex fortuito caſu non prævifo neceſſaria ſit locatori ad habitandum, puta ſi domus, quam habitabat, corruat, vel comburatur, & nequeat aliam commode invenire. Ab hærede tamen ſuo ſucceſſore particulari, puta a donatario, ab emptore, & a legatario rei locatæ poteſt expelli jure poſitivo, ex leg. *Qui fundum*, *ff. Locati*, dummodo compenſetur conductori damnum, quod illi provenit ex expulſione.

III. Quæritur ſecundo; Ad quid teneatur Conductor?

Reſpondeo, conductorem primo non poſſe uti re conducta, niſi ad uſum, propter quem illam conduxit, invito ſcilicet locatore. Secundo, non poteſt ſine juſta cauſa ante tempus præfixum rem conductam dimittere: Quod ſi dimittat, tenetur integram penſionem ſolvere, & damnum locatori, ſi quod evenit, reſtituere. Eſt autem juſta cauſa dimittendi, ſi abſque ſua culpa non poſſit commode uti re conducta, puta ſi equus infirmetur, ſi pars domus conductæ corruat; vel ſi nequeat commode uti ob peſtem, ob bellum, ob gravem inimicitiam, ob quam expedit conductori alio migrare, ex lege *Labores*, *ff. Locati* apud Hurtad. diff. 5. Tertio tenetur expleto tempore rem conductam integram reſtituere, niſi abſque ſua culpa facta ſit deterior. Quarto tenetur ſolvere penſionem tempore præſtituto, itaut ſi pro quolibet menſe ſolvenda ſit penſio, debeat illam ſolvere in fine menſis, ſi pro quolibet anno, in fine anni, ſi pro tribus annis, in fine trienii, ut notat Filliuc. tract. 36. cap. 3., & Bonac.

IV. Quæritur tertio; An teneatur Conductor penſionem ſolvere, quando abſque ſua, & locatoris culpa non potuit uti re conducta?

Reſpondeo cum Leſſ., Molin., Filliuc.,

ſiuc., Rebel., & aliis apud Hurtad., quod ſi convenerit cum locatore, quod in quovis caſu penſionem ſolvat, ad illam teneatur, ex leg. *Si quis fundum*, *ff. Locati*; quia tale pactum eſt juſtum, dummodo penſio ob tale onus ſit minor. Quod ſi talis conventio non præceſſit, diſtinguendum eſt; nam vel impedimentum caſu obveniens ſe tenet ex parte rei conductæ, verbi gratia, quia equus, vel famulus infirmatur, aut domus ruinam minatur, aut ob peſtem, vel bellum, propter quod domus deſeritur, vel prædium non colitur; & in his caſibus penſionem non tenetur ſolvere, niſi pro rata temporis, quo ea re potuit uti, ex lege dicta *Si fundus*: Vel impedimentum ſe tenet ex parte conductoris, verbi gratia, quia aſſumitur in dignitatem, ob quam ei non ſufficit domus conducta, vel quia moritur, & in tali caſu tenetur penſionem ſolvere, ex leg. *Qui operas*, *ff. Locati*; id enim æquitas poſtulat.

V. Notat hic Dian. part. 2. tract. 6. reſol. 15., quod ſi quis, verbi gratia, veſpere conducat operas pro die ſequenti, & mane ſtatim faciat certiorem locatorem, quod non indigeat opera ejus, non tenetur ad mercedem pro illo die, dummodo certum ſit, quod pro eo die locator non eſſet alteri rem illam locaturus; quia locator nullam mercedem amittit mea cauſa.

VI. Quæritur quarto; An Conductor teneatur ad penſionem, quando ob ſterilitatem anni, vel ob aliam cauſam non percipiuntur fructus, vel nonniſi diminuti percipiuntur?

Præmitto non eſſe ſermonem de impedimento ex parte rei conductæ, de quo locuti ſumus quæſito ſuperiori, ſed de infortunio erga fructus, quod contingit V. G. ob grandinem, ob gelu, ob nimiam pluviam, vel ex defectu pluviæ, vel ſi furto, aut incendio, aut alio caſu perierunt. Nec eſt ſermo, quando præceſſit conventio; nam quilibet tenetur ſtare conventioni juſtæ. Notandum tamen ex Hurtado, quod ſi conductor obligavit ſe ad penſionem in quocumque caſu grandinis, pluviæ, &c., tenetur ad illam, dummodo caſus eveniens non ſit extraordinarius, & inſolitus, qui ſcilicet a quadraginta annis non accidit, ut notat Trull. dub. 6., & Dian. part. 2. tract. 6. reſol. 17. (quamvis ſi his etiam expreſſè renunciaverit, adhuc ad integram penſionem tenetur, dummodo penſio propter hoc onus diminuta ſit) quia hic non cenſetur comprehenſus ſub ea conventione.

Reſpondeo itaque, quod quando nulla præceſſit conventio, ſi nulli fructus percipiantur, conductor non teneatur ad penſionem, ex leg. *Ex conducto*, *ff. Locati*. Si vero ſterilitas, & calamitas ſit modica, tenetur integram penſionem ſolvere: Si tamen ſterilitas, & calamitas ſit magna, tenetur penſionem ſolvere non integram, ſed pro rata, ex leg. *Si merces*, *ff. Locati*; dummodo ſterilitas hujus anni non compenſetur ubertate magna anni præcedentis, aut ſubſequentis, ut habetur in cap. *Propter ſterilitatem*, *de Locato*, *& Conducto*. Dicitur autem ſterilitas magna, quando res conducta non dat dimidiam partem fructuum, quos dare conſuevit, ut docent aliqui apud Hurtad., vel vix duas tertias partes, ut Navar. apud Trull. dub. 6., aut quando detractis expenſis non ſuperſunt fructus ad ſolvendam medietatem penſionis.

VII. Putant etiam Leſſ., & Bonac. contra Rebel., & alios cum Hurtad. diſſ. 7., quod ſi ubertas aliquo anno ſit magna ex caſu, non ex induſtria conductoris, augenda ſit pariter penſio pro rata: Verum in hoc ſtandum conſuetudini loci; Nam jus poſitivum, quod obligat ad diminuendam penſio-

nem, quando eſt magna ſterilitas, non obligat ad penſionem augendam, quando eſt magna ubertas, & jus naturale fert, ut neque ob ubertatem augeatur, neque ob ſterilitatem penſio minuatur.

ARTICULUS III.

De Conductione famulorum, & aliorum Officialium.

I. Stipendium juſtum famulorum, & ſimilium operariorum eſt, quod dari iiſdem communiter conſuevit; itaut decreſcat, quando eſt illorum copia, aut quando cum famulatu conjunguntur alii honores, & lucra.

II. Qui liberaliter alicui voluit inſervire, nequit labores ſibi compenſare.

III. Si ultro quis ſe offerat ad inſerviendum domino, qui illo non indiget, ſatis eſt, quod habeat alimenta: At ſi illo indiget dominus, hic tenetur dare illi ſtipendium aliquanto minus conſueto juſto.

IV. Pueris honorariis, quando pretium non eſt taxatum, dari ſolet in retributionem victus, veſtitus, ac bona educatio, itaut deinde promoveantur.

V. Qui Epiſcopis inſerviunt, nequeunt citra ſimoniam velle obligare illos ad conferenda ſibi Beneficia: Compenſari tamen ſolent eorum obſequia victu, veſtitu, & nonnullis ſtipendiis, niſi cenſeantur ea remittere.

VI. Famuli, qui neceſſitate coacti paciſcuntur de pretio injuſto, quandonam poſſint occulta compenſatione uti?

VII. Num teneatur ad reſtitutionem Sacerdos, qui neceſſitate coactus promittit duo Sacra pro uno ſtipendio conſueto, & deinde unum tantum Sacrum offert?

VIII. Famulo per unam, aut alteram hebdomadam ægrotanti ex æquitate debetur ſalarium, necnon alimenta, & expenſæ moderata ad ejus curationem.

IX. Num Capellanus per breve tempus ægrotans teneatur per alium celebrare? Et quodnam dicatur breve tempus?

X. Secundum ſe qui pluribus locat operam ſuam in ſolidum, poteſt a ſingulis integrum ſtipendium accipere.

I. CErtum eſt, famulis, aliiſque Officialibus ſtipendium juſtum eſſe ſolvendum, modo fideliter laboraverint, ſaltem infra infimam laboris debiti latitudinem; aliter non ſolum tenentur reſtituere ſtipendium pro rata laboris omiſſi, ſed etiam lucrum ceſſans, & damnum inde emergens domino. Pretium autem famulorum illud dicitur eſſe juſtum, quod paſſim dari ſolet hujuſmodi operariis, itaut non ſit minus infimo, nec majus ſummo: Quare, ut notat Trull. dub. 5., ſtipendium juſtum dici debet, quando tantum eſt, quantum alii recipiunt, vel quando non deſunt multi alii, qui eodem pretio inſervirent, vel quando conventum fuit ſolum de tanto pretio.

Ubi notat Filliuc. tract. 36. cap. 6., quod aliquando multis laboribus poterit eſſe proportionatum parvum ſtipendium, ſi cum eo conjungantur alii honores, & emolumenta.

II. Notat etiam Filliuc. tract. 30. cap. 3. apud Trull. dub. 5., quod famulus præſtans obſequio expendens aliquid animo liberali, aut ex charitate, & pietate in negotio alterius gerendo, non poſſit deinde mutata voluntate aliquid exigere, aut occulte compenſare, cum non poſſimus repetere, quod jam donavimus; quamvis re integra poſſit mutare voluntatem, & vel-

& velle propter pretium id facere, & non animo liberali.

III. Certum videtur ſecundo ex Laym., & Trull., quod ſi conductor non egeat opera alterius, ſed ſolum ex miſericordia exoratus ipſum conducat, tunc ſatis ſit illi alimenta dare; Si vero dominus vere eget illius opera, aut magnam inde habet utilitatem, tenetur pro illa dare pretium juſtum ſaltem infimum; quia ille non intendit donare, ſed vendere, quamvis ratione ſpontaneæ oblationis poſſit aliquid decreſcere ab infimo pretio, cum merces ultroneæ vileſcant.

IV. Certum eſt tertio, quod pueris honorariis, qui vulgo *Paggi* dicuntur, quando nullum ſtipendium taxatum eſt nec expreſſe, nec tacite, cenſetur competens retributio eſſe victus, & veſtitus, ac bona educatio ſecundum ſtatum ſuum. Solent autem Magnates dictis pueris, & aliis famulis præter ſuſtentationem, in retributionem obſequiorum tribuere deinde illis majorem gradum obſequii, vel conſtituere aliquod ſtipendium, vel procurare illis aliquod officium a Principe.

V. Præſules etiam ſolent remunerari eos, qui in eorum obſequio ſunt, beneficiis Eccleſiaſticis, vel penſionibus ex gratitudine, non ex juſtitia; nam juſta eorum merces ſolet eſſe victus, veſtitus, & nonnullis aliquod etiam ſtipendium certis anni temporibus ad arbitrium domini: Notatque Leſſ. apud Trull., minui aliquando poſſe juſtum ſtipendium, quando famulus illud non exigit, ut hac ratione alliciat dominum ad procurandum aliquod officium, vel beneficium, vel benevolentiam; cenſetur enim tunc ſponte dare. Si tamen intenderet obligare hoc pacto Epiſcopum ad conferendum ſibi beneficium Eccleſiaſticum, committeret ſimoniam, & dominus teneretur defectum ſtipendii ſupplere.

VI. Quæritur nunc primo: An famuli, qui ob paupertatem coguntur paciſci de pretio injuſto, poſſint uti occulta compenſatione, quando non poſſunt aliter a dominis juſtum ſui famulatus ſtipendium habere?

Reſpondeo, nonnullis viſum eſſe id licitum, Primo quia, ut notat Tambur. de Sacrif. Miſſæ lib. 3. cap. 1. §. 3. num. 58., qui ob neceſſitatem cogitur emere triticum pretio injuſto, poteſt procul dubio ſe indemnem ſervare; quia injuſte venditor agit, debetque putare, quod ille vere non conſentiat tali pretio; ergo etiam famulus, qui cogitur propter neceſſitatem vendere ſuum famulatum pretio injuſto, poterit ſe indemnem ſervare; nam poſito, quod dominus voluit emere famulatum, ſe implicite ad pretium juſtum obligavit. Secundo, Suar. de Sacr. diſp. 86. ſect. 4. apud eundem Tambur. num. 51. putat, quod ſi Sacerdos paupertate coactus acceptavit pro tenui ſtipe miſſam celebrare, poſſit ab injuſto pacto reſilire, & ſe indemnem ſervare; ergo etiam in caſu noſtro. Tertio, ut docet Lug. de Juſt. diſp. 16. ſect. 4. num. 82. ſicut qui neceſſitate ductus petit mutuum promittendo uſuras, non tenetur ex juſtitia propter fraudulentam iſtam promiſſionem uſuras ſolvere, eo quod ex vi contractus mutui, quem libere vult inire mutuator, non habet jus ad uſuras: Et eodem modo, qui ex neceſſitate cogitur vendere triticum infra pretium juſtum, poteſt ſervare ſe indemnem; quia ex vi contractus emptionis implicite ſe obligat emptor ad pretium juſtum; ergo idem dicendum in contractu conductionis, ut ſi famulus ob paupertatem velit operam ſuam locare infra pretium juſtum, poſſit ſe ſervare indemnem.

Verum quamvis talis compenſatio licita ſit, quando per vim, aut dolum coguntur famuli injuſto pretio inſervire,

re,

re, ut communiter Doctores docent; non tamen quando ſponte contrahunt; Unde damnata eſt prop. 37. ab Innoc. XI. dicens: *Famuli, & famulæ domeſtica poſſunt occulte heris ſuis ſurripere ad compenſandam operam ſuam, quam majorem judicant ſalario, quod recipiunt*. Ratio eſt, quia, ut notat Villalob. apud Dian. part. 2. tract. 6. reſol. 16., & Tambur. loc. cit., dominus facile in tanta multitudine famulorum alios reperiſſet, qui propter idem pretium inſervirent; unde famulus, qui fingit ſe conſentire in pretio, quod judicat minus juſto, decipit dominum, & cum hac deceptione eſt cauſa injuſta damni, quod ille patitur per occultam iſtam compenſationem, quæ non fieret ab alio ſervo.

Bene tamen advertit hic Carden., & Puent. Hurtad. (ut fuſius dixi in Trutina Theologica hanc theſim exponendo,) quod licita ſit compenſatio ſub circumſtantiis ſuis, non ſolum quando dominus cogit ad inſerviendum, minuendo de pretio juſto, aut quando non ſolvit, quod tenetur ex pacto, ſed etiam quando judicio Confeſſarii, aut alterius non quomodocumque docti, ſed valde periti (cum in ea re non quilibet poſſit juſtitiam pretii dijudicare,) perſpicuum eſt, pretium eſſe injuſtum, ſolum enim Pontifex contendit non eſſe licitam compenſationem per hoc, quod ipſe famulus ferat judicium probabile de injuſtitia pretii.

Hinc patet ad rationes in contrarium adductas; Immo paritas mutui adducta a Delugo retorquetur; Nam ſicuti ſi tu promittendo uſuras ita decipis mutuantem, ut ſis cauſa injuſta damni (quod forte patitur per mutuationem) aut ceſſationis lucri, certe teneris tale damnum emergens, aut lucrum ceſſans compenſare: Eodemque modo qui neceſſitate, & paupertate coactus cogitur vendere infra juſtum pretium, non poteſt ſe ſervare indemnem, quando ex hac deceptione eſt cauſa cur dominus damnum aliquod patiatur, videlicet quia ſi non emeret a te pretio hoc, facile ab alio haberet, qui vel donaret, vel venderet eodem pretio rogando; in quo caſu pretium juſtum eſſet minus, cum merces ultroneæ vileſcant: Ergo idem dicendum in conductione. Si tamen dominus ab aliis eundem famulatum haberet minori pretio, etiam injuſto, eo quod vel illos cogeret, vel illi etiam neceſſitate cogerentur, recurrit doctrina ſuperius data a Puente Hurtado, & Carden., quod tunc ſit licita compenſatio, quando judicio aliorum valde doctorum perſpicuum eſt pretium eſſe injuſtum. Quod etiam dicendum quando quis neceſſitate ductus cogitur vendere pretio infra juſtum. Facile tamen accidit in tanta famulorum copia, ut a dominis reperiantur famuli, qui rogent, ut in ſervitutem admittantur; in quo caſu licet dominus teneatur illis pretium juſtum dare, ac quia famuli rogant, ideo pretium famulatus vileſcit.

Quando autem famulus rogat dominum, ut emat ſuum famulatum, (quo forte non indiget,) eo quod non poſſit facile alium dominum reperire, tunc ſi conſentiat in pretium, quod eſſet juſtum rogantibus, non poterit petere pretium, quod eſt juſtum relate ad non rogantes; Siquidem per deceptionem eſſet cauſa injuſta damni domini. Exemplificemus; Sit pretium infimum juſtum famulorum decem, ſi famulus conſentiat in ſeptem, non poterit alia tria compenſare. Ratio eſt, quia dominus facile in tanta famulorum copia habet alios, qui rogant pro ſeptem famulari; in quo caſu juſtum eſſet tale pretium relate ad hos rogantes, juxta ſententiam illam, quod merces ultroneæ vileſcunt ſaltem pro tertia parte, & juxta nonnullos etiam pro me-

medietate: ergo non poterit amplius quam ſeptem talis famulus exigere; quia quamvis pretium juſtum relate ad eos, qui non rogant, ſit decem, tamen dum famulus conſentit in ſeptem animo compenſandi alia tria, decipit dominum, & eſt cauſa injuſta illius damni, quod patitur: Et idem dicendum erit de emente, & vendente, & de offerente ſacrificium pro tenui ſtipe, ſi eodem modo fuerint cauſa injuſta damni per deceptionem.

VII. Cæterum communis ſententia Doctorum apud Dian. part. 2. tract. 14. reſol. 7. eſt, quod qui ob tenuem ſtipem promiſit totam miſſam applicare, non poſſit pro eadem quicquam ab alio accipere; præſertim poſt decretum Sacræ Congregationis Concilii apud Tambur. lib. 3. de Sacrif. Miſſæ cap. 1. num. 8., in quo hæc habentur; *Ubi pro pluribus miſſis plura ſtipendia quantumcunque incongrua, & exigua collata fuerunt, Sacra Congregatio ſub obteſtatione Divini Judicii mandat, ut abſolute tot miſſæ celebrentur, quot ad rationem attributa eleemoſyna præſcripta fuerint; aliter graviter peccant, & ad reſtitutionem tenentur*. Non me latet, quod hoc decretum nitatur interpretari Puente Hurtadus in expoſitione propoſ. 37. ab Innoc. XI. damnatæ; ubi docet id non intelligi, quando neceſſitate compulſus cogitur Sacerdos modo dicto pro tenui ſtipe miſſam celebrare; Et idem docet Peyrin. apud Dian. part. 5. tract. 13. reſol. 52.; Equidem tamen cum eodem Dian. huic opinioni non ſubſcribo; cum decretum loquatur abſolute, & juxta eam ſententiam plurima incommoda facile ſequuntur adverſus animas in igne Purgatorii conflagrantes.

VIII. Quæritur ſecundo: An famulo debeantur alimenta, & merces tempore ægritudinis?

Reſpondeo, communius docere cum Bonac., Rebel. contra Molin., & Laym. apud Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 86., quod non teneatur dominus ſolvere ſalarium famulo ægrotanti; niſi ſit conſuetudo alicubi in contrarium, & niſi ſit in extrema, vel gravi neceſſitate; in quo caſu tenetur tantum ex charitate. Ratio eſt, quia per famulum ſtat quominus operam ſuam præſtet; Et quamvis in hoc culpam non habeat, tamen vere deficit in iis, ad quæ tenetur, præſtandis: Ex æquitate tamen per modicum tempus, videlicet ſi per unam, aut alteram hebdomadam ægrotet, videtur ſalarium deberi; ut putat Trull. lib. 4. cap. 1. dub. 5., Sylveſt., Bonac., Quod diximus de ſalario, dicendum etiam de alimentis, & de expenſis etiam moderatis ad curationem neceſſariis, ut notat Hurtad. hic difficult. 8.; nullo enim titulo debentur ex juſtitia, ut docet Bonac. & Rebell. contra Vaſqu., Sylveſt., & Covarr.

IX. Cappellanus etiam ægrotans per aliquot dies non tenetur per alium celebrare; ut videre eſt apud Summam Dian. *V. Miſſæ ſtipendium*; ubi Riccius putat, id eſſe verum ſi tantum per octo, vel decem dies ægrotet, Mendoza per menſem, Peyrin. per bimeſtre, quia hoc videtur ſpatium breve relate ad annum.

X. Quæritur tertio: An qui pluribus in ſolidum locat operam ſuam, poſſit a ſingulis integrum ſtipendium accipere?

Reſpondeo cum communi affirmative; quando ſcilicet opera locata omnibus, & ſingulis eſt æque utilis, ac ſi eſſet pro uno dumtaxat præſtita. Ratio eſt, quia qui Romam, verbi gratia, proficiſcitur propter proprium negotium, poteſt etiam ire propter negotium Titii, exigendo ab illo pretium, perinde ac ſi tantum propter Titium iret, ut communiter Doctores docent; ergo etiam qui proficiſcitur Romam propter negotium Titii, a quo accipit pretium, poteſt etiam ire pro-

pter

pter negotium Caji, & itidem a Cajo aliud ſimile pretium exigere; quia valor profectus non minuitur per hoc, quod pluribus ſit proficuus: Sic qui profecturus Romam indiget equo, ſi inveniat equum reductivum, poteſt pro illo reducendo pretium exigere, ut omnes etiam Doctores docent; ergo etiam in caſu noſtro locans operam ſuam pluribus in ſolidum ſingulis æque utilem, ac ſi pro illo ſolo locaretur, poteſt a ſingulis integrum ſtipendium accipere.

Notandum tamen cum Hurtad. diff. 9., hoc non militare, quando ad vitandam injuſtitiam locatoris taxatum ſit ſtipendium operæ locatæ; tunc enim illi ſtipendio rationabiliter taxato ſtandum eſt, ſive opera ſit proficua uni, ſive pluribus.

XI. Utrum autem Sacerdoti, qui tenetur dicere Miſſam pro ſola præſentia, ut ajunt, liceat unum ſtipendium accipere pro præſentia, & alterum pro applicatione Miſſæ? Negant Gavant., & Barboſ. apud Tambur. de Sacrif. Miſſæ lib. 3. cap. 1. §. 3. num. 14., tum quia Sacra Congregatio ſub obteſtatione Divini Judicii præcipit, ut pro ſingulis Miſſis ſingula ſtipendia accipiantur; tum etiam quia, ut notat Dian. part. 5. tract. 14. reſol. 35. ex Rodriq. in tali caſu ſtipendium, quod acciperetur pro applicanda Miſſa, videretur accipi pro re ſpirituali; atque adeo ſimoniace. Sed, ut notavimus in Trutina Theologica exponendo theſim octavam ab Alex. VII. proſcriptam, probabile eſt id licere (ut docent Suar. diſp. 86. ſect. 5., Vaſq., & Lug. diſp. 21. de Euchar. num. 21., qui ſcripſit poſt laudatum decretum,) dummodo conſtet, quod offerens ſtipendium pro officiatura ſolum exigat præſentiam, ſive ob concurſum populi, ſive ut ſpeciali honore talis locus afficiatur. In hoc enim caſu unum ſtipendium accipitur pro labore extrinſeco Miſſæ, ut ſcilicet Miſſa in tali loco, & tempore celebretur, alterum pro Miſſæ applicatione, quando liberum eſt Sacerdoti Miſſam, cui maluerit, applicare. In dubio tamen an offerens ſtipendium velit utrumque, videlicet & præſentiam, & applicationem, nequit duplex ſtipendium accipi, ut docent communius contra Marchin. apud eundem Tambur. num. 19. Nec accipitur ſimoniace ſtipendium pro Miſſæ applicatione, quia accipitur ob ſacrificantis ſuſtentationem, ut explicavimus loco laudato.

QUÆSTIO VIII.

De Promiſſione, & Donatione.

Quærendum primo, Quid ferant iſti Contractus? Secundo, Quando obligent, & quomodo? Tertio, Quinam, & quantum donare poſſint? Quarto, Quandonam poſſit revocari Donatio?

ARTIC. I.

Quid importet Promiſſio, & Donatio?

I. Promiſſio eſt ſpontanea, vera, ac deliberata fidei obligatio de re bona, & poſſibili.

II. Promiſſio prodiga etiam jurata non obligat, ſi ejus executio ſit illicita; Quod ſi executio ſit licita, probabiliter obligat ſolum ad quantitatem, in qua nulla eſt prodigalitas.

III.

III. Donatio eſt datio liberalis, ſive fiat ex liberalitate, ſive ex gratitudine, quin res donata ex juſtitia debeatur. Jure poſitivo non transfertur dominium per donationem ante traditionem rei donatæ.

IV. Inter promiſſionem, & donationem verbalem fere nullum eſt diſcrimen.

V. Differunt tamen a Pollicitatione, quippe quæ ſtat ſine acceptatione; Necnon a Pacto, quod fert utriuſque contrahentis obligationem; Et a Stipulatione, quæ importat formulam quandam contrahendi.

I. QUæritur primo: Quid ſit Promiſſio?

Reſpondeo cum Leſſ., Promiſſionem eſſe *Spontaneam, veram, & deliberatam fidei obligationem factam alicui de re bona, & poſſibili*; Dicitur *Spontanea*, nam vi, & metu extorta non obligat. Utrum autem promiſſio metu levi extorta ſit valida jure naturæ? Diſſidium eſt apud Doctores; Affirmant enim Sanch. lib. 4. diſp. 14. cum Leſſ. cap. 17. Negant Azor., Molin., Vaſq., ut diximus in Opuſculo de Principiis Moralitatis quæſt. 4. art. 1.; videtur quippe tam promiſſio, quam donatio natura ſua poſtulare, ut liberaliter fiant: Dicitur *Vera*, nam promiſſio ficta non obligat, niſi aliquod inde damnum ſequatur, ut dicemus fuſe cum de Sponſalibus: Dicitur *Deliberata*, quia ſine plena deliberatione, quæ requiritur ad peccandum mortaliter, ne ſub veniali quidem obligat: Dicitur *Fidei Obligatio*, nam propoſitum purum aliquid faciendi non obligat, niſi fides detur, & obligetur, ſeu niſi promittens velit ſe obligare ex virtute fidei, ſeu fidelitatis: Dicitur *De re bona, & poſſibili*; nam de re mala non obligat; Unde qui promiſit ob pecuniam acceptam occidere inimicum, tenetur ſolum pecuniam reſtituere, antequam inimicum occidat; Nec obligat ſi ſit de re impoſſibili, ſiquidem ad impoſſibile nemo tenetur.

II. Præterea promiſſio prodiga, quando ejus executio eſt illicita, non obligat, etiamſi juramento firmata ſit; At ſi executio, & impletio promiſſionis prodigæ non ſit illicita, obligat, quamvis facta fuerit cum peccato ſaltem veniali: Sicut in communiori ſententia qui promiſit dare Cajo centum propter homicidium, quamvis peccet promittendo, tenetur tamen poſito homicidio implere promiſſum. Quare in caſu noſtro, ſi puella nobilis verbi gratia prodige promiſit matrimonium pauperi, & ignobili contra voluntatem parentum, quamvis peccarit promittendo prodige, tenetur tamen juxta ſententiam Leſſ., Sanch. lib. 3. diſp. 9., & Molin. diſp. 271. ſtare promiſſioni factæ, poſito quod ſine peccato illam implere poſſit; quia quamvis ante obligationem talis promiſſionis velle hujuſmodi matrimonium contrahere ſit peccatum ſaltem veniale prodigalitatis; at poſita obligatione promiſſionis eſt ſolutio debiti, & actus fidelitatis, vel juſtitiæ; Sicut enim prodiga donatio incipiens a reali traditione (hoc eſt quando res ipſa ſimul traditur) vere transfert jus in rem, ita prodiga promiſſio transfert jus ad rem, quo jure poſito teneris implere promiſſum.

Multi tamen cum Ledeſm., Salon. apud Dian. part. 4. tract. 4. reſol. 27. docent oppoſitum; quod ſcilicet promiſſio prodiga, etiam juramento firmata, non obliget, niſi ſolum ad quantitatem, in qua nulla eſt prodigalitas, non vero ad incrementum; quia cum largitio prodiga ſit ſaltem peccatum veniale, promiſſio licet jurata de tali traditione eſt nulla, eo quod ſit de re mala; Unde qui promiſit prodige centum meretrici, tenetur ſolum illi dare, quod alii ejuſdem conditionis eidem dare conſueverunt.

III. Quæritur ſecundo: Quid ſit Donatio?

Reſpondeo eſſe Dationem liberalem, ſeu quæ fit ex liberalitate, vel gratitudine, itaut nullatenus ex juſtitia res donata debeatur: Duplex autem datur donatio: Una, quæ conjungitur cum reali traditione rei, quæ donatur, & hæc transfert dominium rei in donatarium: Altera vero, quæ non conjungitur cum reali traditione rei, ſed ſolum cum traditione verbali, ſeu cum promiſſione traditionis; & hæc quamvis natura ſua ſufficiens eſſet ad dominium transferendum, jure tamen poſitivo non transfert, niſi ſequatur traditio. Quare ſi res donata prius Cajo deinde donetur, & tradatur, ſeu vendatur Titio, hic acquirit illius dominium, & Cajus habet ſolum actionem perſonalem in donantem; nam per ſolam donationem verbalem acquiritur ſolum jus ad rem, non in re, ut notat Leſſ. lib. 2. cap. 18. num. 12.

IV. Hinc infertur, Primo, promiſſionem differre a donatione; quia per promiſſionem, quæ reſpicit donationem futuram, non transfertur dominium, per donationem vero etiamſi verbalem, natura ſua dominium transfertur. Verum quia ſtante jure poſitivo per donationem verbalem de facto non transfertur dominium, ideo parum intereſt, ut notat Leſſ. loc. cit. num. 15., inter donationem verbalem, & promiſſionem; vel ad ſummum in hoc differunt, ut notat Vvadingus, quod donatio etiam ante traditionem pariat actionem civilem, ſecus vero promiſſio.

V. Infertur ſecundo, promiſſionem differre a Pollicitatione; quia pollicitatio eſt nuda promiſſio, ſeu datio fidei, nondum ſecuta acceptatione, unde omnis pollicitatio eſt promiſſio, non econtra.

Tertio infertur, differre a Pacto; quia hoc fert in utroque paciſcente obligationem; Contra vero promiſſio in ſolo promittente. Quarto differre a ſtipulatione; quia hæc importat formulam quandam contrahendi, quæ fit præcedente interrogatione creditoris, & reſponſione debitoris.

ARTICULUS II.

Quando obligent Promiſſio, ac Donatio; Et Quomodo?

I. Promiſſio, ac donatio mere interna, ſi fiant Deo, obligant, non tamen ſi fiant homini.

II. Obligat promiſſio interna de dando aliquid homini, ſi ea fiat ſoli Deo per modum voti.

III. Si promiſſio interna fiat homini cum juramento, & non per modum voti, non obligat, & ante acceptationem revocari poteſt.

IV. Nec datur obligatio patefaciendi promiſſario internam promiſſionem; Nec per illam transfertur dominium.

V. Univerſim promiſſio externa, etiam jurata, ante acceptationem non obligat, ſed poteſt revocari, niſi juramentum fiat per modum voti.

VI. Jure poſitivo promiſſio facta Civitati, aut Infanti parit obligationem ante acceptationem; & probabiliter etiam quæ fit ad pias cauſas.

VII. Promiſſio facta Civitati jure poſitivo ſolum revocari non poteſt ante acceptationem, nec datur obligatio illam implendi ante petitionem.

VIII. Pro foro externo, ut promiſſio ſit valida, debet exprimi cauſa, propter quam fit.

IX. Promiſſio, ac donatio, ſi fiant abſenti per Nuntium, aut per literas, quonam pacto valide acceptentur? Et quid ſi ante acceptationem revocentur?

X. Poſt mortem donantis valide poteſt acce-

acceptari donatio miſſa per Nuncium, aut per Epiſtolam; niſi detur mandatum Nuncio, ut nomine Principalis donet, & mandatum hoc non ſit ad pias cauſas.

XI. Probabilius ad duplicem ſolutionem tenetur Nuncius, ſi ſua culpa non fuerit tradita donatario res donata ante mortem donantis.

XII. Petrus donans Paulo agrum cum onere, quod det Titio mille poſt quinquennium, etiam elapſo quinquennio poteſt hoc onus revocare, ſi nondum ſit acceptatum a Titio.

XIII. Probabilius promiſſio acceptata in materia gravi obligat ſub gravi ex virtute juſtitiæ, aut fidelitatis valde affinis juſtitiæ, ſeu quæ ſit juſtitia minus rigoroſa.

XIV. In *multis diſcriminatur obligatio orta ex juſtitia ab obligatione orta ex fidelitate, quæ eſt juſtitia minus rigoroſa.*

XV. Eſt, qui velit obligationem promiſſionis pendere regulariter ab intentione promittentis; Et in dubio an promittens voluerit ſub gravi ſe obligare, judicandum ex communiter contingentibus.

XVI. In promiſſione ſolet ſubintelligi conditio illa, Niſi rerum ſtatus notabiliter mutetur.

XVII. Ut poſſit promiſſio acceptata obligare ſub gravi, requiritur materia notabilis, quæ eſt duplo, aut quadruplo major, quam in furto. Hinc qui omittit facere unum Sacrum debitum ex juſtitia, aut ex voto, peccat mortaliter; ſecus vero ſi illud debeat ex fidelitate.

XVIII. Promiſſio facta ob turpem cauſam revocanda eſt; at patrato ſcelere probabilius obligat.

XIX. Jure naturali ſunt irrita promiſſiones, quæ citra culpam impleri non poſſunt; jure tamen poſitivo plures aliæ promiſſiones irritantur. Quandonam iſtæ poſito juramento obligant?

I. QUæritur primo: An promiſſio, vel donatio mere interna obligent?

Reſpondeo, obligare, ſi fiant Deo inſpectori cordium, non vero ſi fiant homini; quia ut poſſit homo alteri homini obligari, requiritur manifeſtatio ſenſibilis per ſigna externa; Sicut etiam requiritur acceptatio, ut mox dicemus; Et quidem utrumque probabilius jure naturali, ſeu jure gentium requiritur, quam jure poſitivo, ut docet Leſs. cap. 18. dub. 5., & 6. Ratio eſt, quia id ubique gentium obſervatur: Quamvis ſi poſſent homines internas cogitationes cognoſcere (ſicut poſſunt Angeli, quando ad eos diriguntur) poſſet per actus mere internos illis fieri donatio, vel promiſſio.

II. Hinc ſequitur primo, promiſſionem internam tunc ſolum obligare, quando fit per modum voti, ſeu promiſſionis factæ ſoli Deo, quamvis ſit de re grata homini; ut ſi quis voveat, ſeu promittat Deo facere eleemoſynam Petro. Ratio eſt, quia talis promiſſio non fit Petro, ſed Deo.

III. Sequitur ſecundo, promiſſionem internam factam homini cum juramento, ſed non per modum voti non obligare, & ante acceptationem poſſe revocari. Ratio eſt, quia talis promiſſio non fieret Deo, ſed fieret homini; Juramentum autem, quod ſuperadditur, ſequitur naturam actus, & imbibit conditionem illius actus, ſupra quem cadit, ex *leg. final.* Cod. *De non numerata pecunia*; ergo cum promiſſio, ſeu pollicitatio facta homini ex natura ſua ferat hanc conditionem, videlicet niſi revocetur ante acceptationem, ut notat Trull. dub. 4., ſequitur juramentum cum eadem conditione ad id ſolum obligare, quod ſcilicet impleatur promiſſum, ſi non revocetur ante acceptationem. Ita Trull. dub. 3. ex Sanch.

Digitized by Google

lib. 1. diſp. 7., & Bonac. diſp. 3. quæſt. 11. punct. 2.

IV. Dian. part. 3. tract. 5. reſol. 116. docuit cum Sot., Ledeſm., & aliis, quod qui mente aliquid alteri promiſit, aut donavit, teneatur patefacere illi, quod pollicitus eſt. At Leſs. loc. cit. cap. 18. num. 34. dicit hoc videri durum, & incredibile, quod nuſquam gentium ſit uſitatum. Docuit pariter Dian. ibidem probabile eſſe, quod per ſolum actum internum poſſit per donationem, vel promiſſionem transferri dominium: Unde putavit, quod pauper quidam, cui conſtitit Petrum aliquid illi promiſiſſe per actum interiorem, poterat illud ſibi compenſare per occultam compenſationem, eo quod non poſſet in judicio ipſum exigere; Et ita etiam Mendoz., Palat. Santarel. apud eundem; Quod tamen communius negatur.

V. Quæritur ſecundo: An promiſſio, vel donatio manifeſtata obligent ante acceptationem?

Reſpondeo cum Leſſ. lib. 2. cap. 18. dub. 6., Bonac. loc. cit. punct. 4. Trull. dub. 4., & aliis communiter, regulariter nullam parere obligationem neque naturalem, neque civilem, ſeu neque in foro interno, neque in externo ante acceptationem; Ratio eſt, tum quia jure gentium, atque adeo jure naturæ omnis promiſſio videtur involvere hanc tacitam conditionem, ſi acceptetur; tum etiam quia in omnibus aliis contractibus onerofis ubique gentium licitum eſt ante acceptationem pœnitere, & revocare ſuam oblationem, ut patet in contractu ſponſalium, Matrimonii, &c. Nec opus eſt expectare, donec alter acceptet, vel rejiciat; ergo id etiam verum erit in contractu donationis, aut promiſſionis: Unde fit, quod etiamſi donatio fuerit jurata, poſſit ante acceptationem revocari (modo juramentum non ſit per modum voti) quia ſcilicet juramentum ſequitur naturam actus, ſuper quem cadit, & eandem conditionem imbibit. Et hinc etiam fit, quod mortuo donatario ante acceptationem donatio ſit invalida, nec poſſit ab hæredibus acceptari; quia non fuit ad illos directa, niſi aliud conſtaret de intentione donatoris.

VI. Dixi, quod regulariter ante acceptationem non obligent, nam ff. *De pollicitationibus* ſtatuitur, quod non poſſit revocari promiſſio facta Civitati ad inſtaurandas ruinas, vel ob honorem ab ea receptum, vel ad opus aliquod faciendum, ſi ſit inchoatum; Immo prædictam legis diſpoſitionem extendunt aliqui cum Molin. contra Laym. apud Dian. part. 3. tract. 5. reſol. 107. ad donationes factas Eccleſiæ, vel ad pias cauſas. Illud certum eſt, quod ſi fiat per modum voti talis promiſſio, dirigendo intentionem ad Deum, revocari non poſſit; In dubio autem an promiſſio facta ad cauſas pias fuerit facta per modum voti? Putat Trull. dubio 4. ex Sanchez, præſumendum eſſe, quod fuerit per modum voti, quia ita communiter contingit fieri. Præterea in leg. *Jubemus*, Cod. *De emancipatione liberorum* præcipitur, ut donatio facta infanti ante acceptationem ſit firma. Et donatio facta adulto præſenti in ipſius favorem, ſi taceat, cenſetur acceptata, ut communius docent cum Villalob. apud Trull. dub. 4. contra nonnullos.

VII. Dubium eſt, jurene naturali, an poſitivo promiſſio ante acceptationem non obliget? Putant aliqui, quod ſolum jure poſitivo, aliter promiſſio facta Civitati non obligaret. Sed communius docent, quod jure naturali, ut probant rationes adductæ pro concluſione. Ad id, quod objicitur, reſpondetur promiſſionem factam Civitati

tati non obligare ex natura ſua, neque ex jure civili ante acceptationem, ſed ſolum ex jure civili habetur, ut ante acceptationem non poſſit revocari, ſicut poſſet ex natura ſua. Unde fit, ut non teneatur promittens implere talem promiſſionem ante acceptationem; Immo non ſolum requiritur acceptatio facta a Civitate, ſed etiam petitio, ut tenearis ſolvere; Nec tenetur promittens promiſſionem ſuam inſinuare Civitati, cum nulla lex id præcipiat.

VIII. Notandum demum, quod, ut promiſſio ſit valida in foro externo, requiritur præter acceptationem, quod exprimatur cauſa, propter quam promittitur, aliter præſumitur errore, aut joco facta, ut notat Covarr. apud Trull. hic.

IX. Dubium eſt ſecundo, quomodo acceptari debeat promiſſio facta abſenti?

Reſpondeo cum Leſſ., & Trull., quod donatio per nuncium deferenda debet coram nuncio acceptari; nec ſufficit, ſi acceptetur coram aliis; quia mens contrahentis ea eſſe ſolet, quod contractus non ſit validus, niſi coram nuncio ad id deſtinato acceptetur. Si vero contractus fiat per literas, ſufficit, quod literæ ad promiſſarium, vel donatarium pervenerint, ſi promiſſio, vel donatio ſint gratuita; In onerosis vero contractibus requiritur ulterius, ut tibi viciſſim per literas, aut per nuncium acceptatio, vel requiſitio alterius innoteſcat. Quod ſi revocetur donatio, antequam acceptetur, diſtinguendum eſt, nam ſi revocatio innoteſcit nuncio, nuncius nihil poteſt operari; ſi non innoteſcit, ſubdiſtinguendum eſt, nam vel nuncius ſolum refert donationem, & pariter talis donatio erit nulla; vel nuncius habuit mandatum faciendi donationem, & ejus acta valent, tribuuntque donatario jus ad rem, & donatori injiciunt obligationem ad conſenſum, quia tenetur ratum habere, quod ex vi mandati bona fide ejus nomine geſtum eſt.

X. Dubium eſt tertio, An poſt mortem donatoris poſſit valide acceptari donatio miſſa per Epiſtolam, aut per nuncium?

Reſpondeo cum Sanch. lib. 1. de Matrim. diſp. 6., Trull. hic, & aliis, verius eſſe, quod poſſit valide acceptari; tum quia ex parte donatoris valida fuit, ex leg. *Nec ambigi*, Cod. *De donationibus*, & manet virtute impreſſa literis, vel nuncio, ut ad donatarium tranſeat; tum etiam quia gratia non expirat morte concedentis, ex Cap. *Si ſuper gratiam*, *De officio delegati in* 6. in caſu autem noſtro habetur gratia, & non habetur in rigore loquendo mandatum, quod morte mandantis expiret, (ut plurimi Doctores putant apud Sanch., & Leſs.) ſi tamen datum ſit mandatum Nuncio, vel Procuratori, ut nomine Principalis donet, ſi tunc donator ante acceptationem moriatur, donatio eſt nulla; niſi facta fuerit in favorem piæ cauſæ, quia id præſumendum eſt de mente mandantis, ut notat Covarr., & Leſs. num. 46.

XI. Hinc infertur, quod ſi culpa nuncii donatio, verbi gratia, equi non fuerit facta ante mortem donantis, tunc nuncius non ſolum debeat reſtituere equum hæredibus defuncti, cum ad illos ſpectet, ſed etiam pretium equi debeat dare donatario, ut notat Leſſ., quia ex lege juſtitiæ tenebatur adhibere diligentiam debitam, ut mandatum in commodum donatarii impleret. Probabile tamen eſt ex eodem Leſs., & Sà, quod mandatum donantis ſit gratia quædam, quæ non expiret morte mandantis, & juxta hanc ſententiam nuncius non tenebitur ad duplicem hanc reſtitutionem, ſed ſatisfaciet, ſi equum det donatario

jux-

Digitized by Google

juxta mandatum, quod habuit.

XII. Dubium eſt quarto, An ſi Petrus donet Paulo, verbi gratia, agrum cum onere, quod poſt quinquennium det centum Titio, poſſit Petrus revocare hoc onus, antequam a Titio acceptetur?

Reſpondeo cum Leſs. dub. 9., quod ſi acceptetur a Paulo donatio, eo ipſo acquirit Titius jus ad centum, quod tranſit ad hæredes; dummodo acceptetur etiam a Titio: Quouſque autem a Titio non acceptatur, ſemper a Petro revocari poteſt tale onus, non ſolum ante tempus, quo erat implendum, (verbi gratia, in caſu adducto ante quinquennium) quod communiter docent, ſed etiam, ut probabiliter docet Leſſ. contra Clarum, elapſo eo quinquennio, quia ſemper revocari poteſt donatio, antequam acceptetur.

XIII. Quæritur tertio: Utrum promiſſio externa acceptata inducat obligationem gravem, an levem?

Reſpondeo, Cajet., Fernand., Henr., Mœratium, & alios apud Dian. part. 1. tract. 17. reſol. 9., & part. 4. tract. 4. reſol. 122., & apud Leſs. num. 14., probabiliter docere, quod tantum obliget ex fidelitate ſub veniali, quando non ſequitur alteri notabile nocumentum propter promiſſionem præſtitam. Ratio eſt, quia frangere fidem in promiſſis, non opponitur juſtitiæ, ſed fidelitati, ſeu veracitati; nam veracitas non ſolum obligat conformare dicta menti, ſed etiam facta dictis, unde qui promiſſa non implet, perfidus, & mendax eſt; mendacium autem non eſt per ſe loquendo, niſi culpa venialis.

Alii cum Azor., Bonac., Sà probabilius, & communius docent obligare ſub mortali, quod pluribus oſtendit Leſſ., Primo, quia jure civili omnis promiſſio facta per formulam ſtipulationis tribuit actionem in foro externo, & promiſſor cogitur illam implere, ut omnes Doctores docent; ergo omnis promiſſio inducit gravem obligationem vel juſtitiæ, vel alterius virtutis valde affinis juſtitiæ; nam formula ſtipulationis non addit in conſcientia majorem obligationem, quam habeat promiſſio ſine tali formula; quæ idcirco requiritur ad tribuendam actionem in foro externo, ut conſtet, promiſſionem cum plena deliberatione eſſe factam. Præterquamquod quamvis jure Digeſtorum requiſita fuerit ſtipulatio, ut promiſſio obliget pro foro externo, non requiritur tamen jure Codicis, ex leg. *Si quis argentum*, Cod. *de Donationibus*: Et jure Canonico ex Cap. 1. *De pactis*, datur actio ex promiſſione acceptata, etiamſi formula ſtipulationis non intervenerit, ut communiter Doctores docent; Quamvis requiratur expreſſio cauſæ, ne præſumatur error; quæ tamen præſumptio ceſſat in foro conſcientiæ.

Secundo, quia ex promiſſione datur jus ad rem, quod tranſit ad hæredes Promiſſarii; Sicut obligatio promiſſoris tranſit ad ejus hæredes; huic autem juri reſpondet obligatio ex juſtitia, & ideo Promiſſarius dicit tem deberi, poteſt illam exigere, aut condonare, dicuntque homines communiter ſibi injuriam irrogari, ſi promiſſio violetur.

Tertio, quia homines non ſolent acquieſcere ſimplici aſſertioni, ſed ſolent exigere promiſſionem; ergo promiſſio non obligat ex ſola virtute veracitatis, ſed juſtitiæ, vel fidelitatis, quæ ſit juſtitiæ valde affinis.

XIV. In eo autem ex Leſſ. diſtinguitur obligatio orta a juſtitia rigoroſa ab obligatione orta ex fidelitate, quæ eſt juſtitia minus rigoroſa; quia promiſſio non dat jus in re, ſed ſolum jus ad rem, poteſtque multis de cauſis revocari, nec ita obligat, ut

via-

Digitized by Google

violans promiſſionem teneatur etiam ad compenſationem lucri ceſſantis; nemo enim ſua liberali promiſſione cenſetur velle ſe ad id obligare, niſi exprimat. Præterea juſtitia reſpicit debitum perfectum ſuo perfecto juri debitum. At fidelitas, quia eſt juſtitia imperfecta, reſpicit debitum imperfectum, ſeu debitum promiſſionis. Denique qui ficte promiſit liberaliter, quamvis peccaverit venialiter, non tenetur ullatenus implere promiſſum, ſi nullum ex promiſſione non præſtita damnum alteri ſequatur: Econtra qui promittit ficte alteri vere repromittenti in contractu oneroſo, non ſolum peccat mortaliter contra juſtitiam, ſi ſine cauſa id faciat; eo quod injuria gravis irrogaretur alteri inducendo illum cum tali dolo ad ſe obligandum; ſed etiam tenetur ex juſtitia ponere promiſſionem veram, & illam implere, quin ſatis ſit reſarcire damnum, quod inde ſequitur, ut oſtendemus agendo de Sponſalibus; & ratio eſt, quia id exigit obligatio juſtitiæ, ut æque utraque pars gravetur, & utraque verum conſenſum ponat: Quamvis ſi res eſt integra, & nullum damnum provenit Promiſſario, ſi promiſſum hoc non impleatur, ex Leſſ., & Sylveſt. non erit mortale, promiſſionem fictam non ſervare, (ut ſi quis animo decipiendi promiſerit puellæ nuptias) Immo poterit negare cum juramento coram Judice, ſe promiſiſſe. Hæc, & alia congerit Leſſ., quæ Mærat. tom. 2. tract. de Juſt. diſp. 19. ſect. 10. conatur diſſolvere.

XV. Tertia demum ſententia docet, quod obligatio promiſſionis dependeat ab intentione promittentis; cum enim promiſſio ſit quædam lex privata, non obligat ultra voluntatem promittentis: Unde poterit quis obligare ſe vi promiſſionis ad ſolam culpam venialem, ut docet Sanch. lib. 1. de Matrim. diſp. 9. num. 6., Henr., Rebel., Molin. diſp. 262., & alii apud Bonac. de Promiſſione punct. 2. num. 10.. Ad eum modum quo poteſt vovens obligare ſe ad culpam dumtaxat venialem, ut multi docent in materia gravi: Et qui non intendit ſe obligare per promiſſionem, præterquam conditionate (videlicet niſi detur incommodum aliquod, vel niſi aliud melius occurrerit) nullatenus obligabitur non poſita ea conditione. In dubio autem utrum aliquis abſolute, vel conditionate, ſub gravi, an ſub levi voluerit ſe obligare, judicandum eſt ex communiter in tali materia contingentibus, quia id præſumendum. Certe, ut notat Trull., promiſſiones eorum, qui ſolent leviter multa promittere, non ſunt intelligendæ, quod fiant animo ſerio ſe obligandi, aut alteri jus tribuendi.

XVI. Præterea ſemper in promiſſione ſubintelligitur illa conditionalis, Niſi ſtatus rerum notabiliter mutetur: Sicut enim, ut notat Bonac. ex D. Th. In generali conceſſione non veniunt ea, quæ non eſſet quis veroſimiliter conceſſurus, ſi in ſpeciali peterentur, juxta Regulam 81. Juris in 6.; ita neque in gratuita promiſſione, aut in voto veniunt illi eventus, qui judicio prudentis viri fuiſſent veroſimiliter excepti, ſi fuiſſent præcogitati.

Neque dicas, teneri ad perſeverandum in Religione, qui illam vovit, etiamſi non adverterit ad difficultates, quibus cognitis non voviſſet: ergo etiam in omni promiſſione id erit verum.

Nam negatur conſequentia. Diſparitas eſt, tum quia judicio prudentis etiam debuiſſet hic perſeverantiam in Religione vovere, adhuc cognitis difficultatibus; tum etiam quia ſtatus perpetuus ſemel electus non debet poſſe facile deſeri; & ideo qui ſuſcipit Ordines Sacros tenetur ad caſtitatem, etiamſi non ſuſcepturus eſſet Ordines Sacros, ſi ſciviſſet illis votum eſſe an-

ne-

nexum; tum demum quia qui ſtatum aliquem vult, implicite vult omnia, quæ illi ſunt annexa, & ſibi debet imputare, ſi non advertit ad onera talis ſtatus: Secus tamen dicendum de notabili mutatione, quæ eſt extrinſeca rei promiſſæ.

Notandum tamen, ut dicemus etiam cum de Sponſalibus, quod quamvis in poteſtate promittentis, vel voventis ſit velle tantum ſub veniali ſe obligare, quando obligatio pendet ab hominum voluntate; ut ſi quis voveat jejunare; at quando promiſſio ex conſtitutione Eccleſiæ, vel ex lege Reipublicæ, vel ex conſuetudine obligat ſub mortali, non eſt liberum promittenti velle ſe tantum ſub veniali obligare; Unde non poteſt quis profeſſionem religioſam emittere cum intentione obligandi ſe ſub veniali; Nam ex inſtitutione Eccleſiæ talia vota obligant ſub mortali; Nec poteſt aliquis contrahere matrimonium obligando ſe ad vinculum illud indiſſolubile tantum ſub levi; Nec poteſt promittere matrimonium, ſeu contrahere ſponſalia cum intentione obligandi ſe ſub levi; nam ex inſtitutione Eccleſiæ, & ex conſuetudine obligant hæc ſub gravi, ut ibidem oſtendemus.

Notandum præterea, quod ut promiſſio acceptata obliget ſub mortali, requiritur materia notabilis, & quidem in majori quantitate, quam in furto, quia non adeo ſtricte obligat, quam furtum. Leſſ. num. 56. requirit quantitatem duplo majorem; Sanch. lib. 1. de Matrim. diſp. 5. num. 24. cum Bonac. apud Trull., quantitatem quadruplo majorem. Additque Sanch., & Rodriq. contra Bonac., & Trull. apud Dian. part. 1. tract. 17. reſol. 9. quod qui liberaliter promiſit alteri unum Sacrum animo ſe obligandi, non peccaret graviter non ſervando promiſſum, quia in genere promiſſionis, & damnorum ſpiritualium eſt materia levis.

Neque dicas cum Bonac., quod ſi omittatur Sacrum ex voto promiſſum, eſt peccatum mortale; ergo etiam ſi omittatur Sacrum alteri promiſſum. Nam diſparitas eſt, quia quantitas, quæ dicitur notabilis relate ad furtum, eſt etiam notabilis relate ad votum; At relate ad promiſſionem quantitas, ut ſit notabilis, debet eſſe major: Quare ſicut peccat mortaliter, qui Sacrum voto promiſſum omittit, ita peccaret mortaliter, qui Sacrum ex juſtitia debitum propter ſtipendium acceptum omitteret, ſecus vero ſi liberaliter illud promiſiſſet, quamvis animo obligandi ſe ad illud graviter; cum non dependeat a noſtra voluntate poſſe nobis imponere gravem obligationem in materia levi, ut communiter docent contra Fagund. apud Dian. part. 5. tract. 5. reſol. 50., Trull. lib. 2. cap. 2. dub. 12. num. 13.; ubi oſtendit ex Bonac., & Sanch. lib. 4. cap. 12. num. 19. peccare mortaliter, qui violat votum dandi carolenum pro celebratione unius Sacri, quia maxime id conducit ad cultum Dei, & cenſetur materia gravis: Quare juxta ſententiam Sanch. loco laudato votum dandi eleemoſynam pro celebratione unius Sacri eſt votum de materia gravi: Contra vero promiſſio facta homini de celebrando uno Sacro eſt materia levis.

XVIII. Quæritur quarto: An promiſſio ob turpem cauſam obliget in conſcientia, verbi gratia, ſi promiſiſti Petro, ut occidat inimicum, vel fœminæ, ut conſentiat in turpitudinem?

Reſpondeo cum communi, quod ante operis patrationem promiſſarius non ſolum non tenetur implere promiſſionem, ſed etiam tenetur illam revocare; nemo enim ad peccatum obligari poteſt, ſed debet ab ipſo ſe retrahere: Patrato tamen opere malo, communius Doctores docent cum Leſſ. c. 18. num. 20. contra Navar., & Me-

din.,

din.; quod teneatur promiſſum implere, non ſolum ex virtute fidelitatis, ut Medin. putat, ſed etiam juſtitiæ; quia præceſſit contractus oneroſus innominatus, Do ut facias; ergo ſi ille fecit, promiſſor tenetur ex juſtitia præſtare id, quod promiſit: Quamvis enim peccatum non ſit pretio æſtimabile ex ſe, eſt tamen ratione periculi, damni, laboris, delectationis, &c. Sic non eſt ſimoniacus Sacerdos, qui paciſcitur, quod dentur ſibi centum, ut celebret in loco periculoſiſſimo, quia non accipit centum pro Sacrificio, quod non eſt pretio æſtimabile, ſed pro periculo, cui ſe exponit. Probabilem tamen putat Leſſ. loc. cit. opinionem oppoſitam, quam ex Covarr. confirmat, & ex communi Doctorum utriuſque Juris docentium, quod qui aliquid promiſit pro opere malo, quod legibus punitur, puta pro furto, homicidio, adulterio, &c., non teneatur promiſſum implere, etiam opere ſecuto; tum quia leges reddunt irritos hujuſmodi contractus, ut videre eſt apud Bonac. de Reſtit. quæſt. 3. punct. 3.; tum etiam ne promiſſarius inducatur ad ſcelus patrandum ſub ſpe, quod ſibi ſolvendum ſit pretium promiſſum.

XIX. Rogabis hic, Quænam promiſſiones ſunt univerſim irritæ?

Reſpondeo, jure naturali eſſe irritas promiſſiones, quarum impletio eſt illicita, cum nemo poſſit ad malum obligari; Jure vero poſitivo probabile eſt, ut diximus, eſſe irritas promiſſiones ob turpem cauſam, quæ legibus puniuntur, etiam opere ſecuto; Quamvis probabilius ſit oppoſitum, quia leges non tollunt obligationem naturalem, ſed adimunt tantum actionem in foro externo. Secundo, ſunt irritæ promiſſiones, quibus adimitur facultas diſponendi de rebus ſuis; ut ſi quis promittat alteri ſe non revocaturum teſtamentum, aut non facturum alium hæredem præter ipſum. Tertio, promiſſiones, quæ præbent occaſionem peccandi, ut ſi quis promittat alteri ſe condonaturum obligationem reſtituendi, ſi furetur, ſi injuriam irroget, &c.; aut ſi quis pactum ineat cum depoſitario, ne teneatur de dolo; aut ſi uxor vivente viro promittat matrimonium ei, cum quo adulteratur, poſt mortem ſui viri, aut ſi quis promittat alteri ſe collaturum beneficium, quod primo vacabit, ex Cap. *de Teſtando* apud Bonac. diſp. 3. quæſt. 11. punct. 5.

Notandum tamen, quod omnia hujuſmodi pacta, quorum executio non eſt illicita, ſi juramentum acceſſerit, ſervanda ſint in foro conſcientiæ ex obligatione juramenti, quamvis pactum videatur contra bonos mores; Et ideo promiſſio uſurarum juramento firmata impleri debet, ex Cap. *Doctores*, de *Jurejurando*: Poterit tamen peti relaxatio juramenti ab Epiſcopo, ſi in iis pactis aliqua injuria interceſſit, ut notant Leſſ., Bonac., Trull.; quia in his tantum caſibus juramentum de re licita non obligat; Primo, quando illud irritatur a Superiore, ut irritatur renunciatio jurata Novitii, quæ non ſit facta cum licentia Epiſcopi, aut Vicarii intra duos menſes ante profeſſionem; Secundo, quando nemo valide acceptavit promiſſionem juratam; Tertio, juramentum non confirmat contractum jure civili irritum, tam quando dolus interceſſit, quam quando metu extortum eſt, & quando graviſſima, & enormiſſima læſio in eo continetur, eo quod hæc dolo comparetur; unde non indiget relaxatione, ex Dian. part. 4. tract. 4. reſol. 28.. Verbi gratia, ſi vi, & dolo, vel per metum fiat alienatio fundi dotalis, renunciatio futuræ ſucceſſionis, contractus Minoris de re mobili ſine licentia Curatoris, donatio inter virum, & uxorem, aut inter patrem, & fi-

Digitized by Google

& filium non emancipatum: Quamvis probabilior ſit ſententia, quod in his caſibus requiratur relaxatio juramenti ab Epiſcopo,ex eodem Dian. loc.cit., & Trull. de Juramento confirmante contractus. Si tamen ſine dolo, & vi hujuſmodi contractus fiant cum juramento, probabile eſt, quod non conferant jus juſtitiæ, unde relaxato juramento reſcindi poſſunt. Quarto, juramentum non confirmat contractum irritum propter bonum commune, ſecus vero ſi ſit irritus propter bonum privatum; Verbi gratia, juramentum de extrahendis mercibus prohibitis, aut ſi Clericus juret ſe ſiſtere coram Judice laico: Sic etiam propter bonum commune probabiliter irritatur Contractus ſponſalium metu extortus; unde ſi juramentum accedat, non obligat, ut docet Dian. part. 3. tract. 4. reſol. 278. ex Sanch. lib. 4. diſp. 21.: Contra vero, qui jurat ſolvere pecuniam ludo prohibito perditam, tenetur ſolvere, quia talis contractus non prohibetur primario propter bonum publicum, ut notat Pal. lib. 3. tract. 14. diſp. 2. punct. 4. num. 12., ubi docet, idcirco juramentum de ſolvendis uſuris obligare, quia fit ad vitandum majus malum.

ARTICULUS III.

Quinam donare poſſint, & quantum?

I. *Donare poteſt, qui pollet uſu rationis, habetque dominium, ac liberam ſuorum bonorum adminiſtrationem, niſi id ſibi vetetur. Cui tamen prohibetur donatio, non prohibetur donatio remuneratoria.*

II. *Quid de Prodigo, de Impubere, de Filiofamilias, de Minore? Quid de Uxore abſque conſenſu mariti, de Beneficiariis, de Superioribus Regularium, ac de Subditis Regularibus?*

III. *Licentia Religioſis data expendendi probabiliter non ita limitatur, ut ſi expendant ad uſus turpes, peccent contra votum, & qui illam accipit, ad reſtitutionem teneatur.*

IV. *Donatio inter filios, & Parentes quandonam eſt irrevocabilis?*

V. *Inter conjuges eſt univerſim revocabilis, ſed in multis caſibus eſt irrevocabilis. Et quid, ſi ſuperaddatur juramentum?*

VI. *Donatio omnium bonorum præſentium, & futurorum eſt invalida; niſi fiat ad pias cauſas, aut fiat cauſa mortis, vel titulo oneroſo. Quid ſi ſuperaddatur juramentum?*

VII. *Sine inſinuatione non eſt valida donatio, quæ excedat valorem quingentorum ſolidorum, ſeu ad ſeptingenta, & quinquaginta ſcuta Hiſpaniæ; niſi tamen ſit remuneratoria, aut fiat ad pias cauſas, vel cauſa mortis, aut ſi juramento firmetur.*

I. Certum eſt, eos ſolos poſſe donare, qui habent & uſum rationis, & dominium, ac adminiſtrationem bonorum, niſi jure poſitivo impediantur, ut diximus cum de Emphyteuſi: Ubi notandum, quod ei, cui prohibetur donare, non prohibetur donatio remuneratoria, quæ dicitur antidoralis, hoc eſt quæ fit ob merita præcedentia, & ad remuneranda beneficia; hæc enim non eſt proprie donatio (ut eſt, quæ fit intuitu ſolius liberalitatis;) Sicuti nec eſt proprie donatio, quando quis ſolvit, quod promiſerat: Contra vero, ſi Creditor debitum liberaliter remittat.

Sequitur hinc primo, quod amens, furioſus, & qui non eſt mentis compos, donare non poſſint; non enim pro tali tempore habent liberam adminiſtrationem bonorum, cum non utantur libertate.

II. Secundo, nec prodigus, qui a Magi-

Magiſtratu ſub Curatore poſitus eſt, cum careat adminiſtratione, unde donatarius tenetur reſtituere, quod accepit.

Tertio, nec impubes, (hoc eſt mas ante decimum quartum, & fœmina ante duodecimum annum,) quamvis poſſit ad pias cauſas donare.

Quarto, nec filiusfamilias, etiam pubes ſine conſenſu, ſaltem tacito, Patris; niſi habeat bona caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia: Quamvis ſi de his bonis donaverit profuſe, itaut ſentiat notabile damnum, poſſit reſtitutionem in integrum petere.

Quinto, nec Minores viginti quinque annis abſque conſenſu Curatoris; Cenſetur autem talis conſenſus adeſſe reſpectu donationum, quæ fieri ſolent ab aliis viris ejuſdem nobilitatis, & Patrimonii.

Sexto, nec uxor abſque mariti conſenſu, niſi de bonis paraphernalibus: Quamvis poſſit dare eleemoſynam, & munera, juxta morem aliarum mulierum ejuſdem loci, & conditionis, etiamſi maritus omnes eleemoſynas illi prohibeat, ut notat Dian. part. 5. tract. 8. reſol. 34.; Ubi cum Molin., Ledeſm., Ban., Malder., Veg. contra Turrian. docet, poſſe inſcio marito dare vigeſimam partem annui proventus, eo quod hoc pertineat ad decentiam ſtatus, & maritus irrationabiliter ſit invitus.

Septimo, nec Eccleſiaſtici poſſunt ſine mortali donare, aut teſtari ad uſus profanos de iis, quæ ex fructibus beneficiorum decenti ſuſtentationi ſuperſunt: Quamvis qui ea accepit, ad reſtitutionem non teneatur, ut fuſe Barboſ. lib. 3. de Jure univerſo cap. 17.; quia Clerici ſunt vere domini fructuum ſuorum beneficiorum, etſi teneantur ſuperflua diſponere in opera pia.

Octavo, nec Superiores Regularium donare poterunt ad uſus profanos, verbi gratia, ad locupletandos conſanguineos; & qui aliquid ab iis accepit, ad reſtitutionem tenetur; quia non ſunt domini, ſicut ſunt Beneficiarii, ſed ſolum adminiſtratores, & œconomi; Unde donare tantum poſſunt ſervando leges fidelis œconomi, necnon Conſtitutiones, & conſuetudines ſuæ Religionis; Et juxta intentionem Eccleſiæ, & ſuæ Religionis poterunt de rebus Monaſterii diſponere; Ratio ulterior eſt, quia dominium bonorum Monaſterii eſt penes Conventum, qui nec conſentit, nec poteſt conſentire in donationes factas ad uſus profanos, cum talis poteſtas ſit illi adempta per Sacros Canones: Unde illud dumtaxat poterunt donare, in quod Conventus ad id convocatus cenſetur rationabiliter conſenſurus. Hinc fit, poſſe Superiores Regularium, ſicut alios habentes adminiſtrationem bonorum, facere donationes remuneratorias, quæ merita, & obſequia non excedant; Poſſuntque etiam eleemoſynas facere juxta rationabilem voluntatem Conventus, quia ſic utiliter geritur res adminiſtrata.

Nono, nec ſubditi Regularium donare poſſunt ſine licentia Superioris ſaltem probabiliter præſumpta, nec poſſunt cum licentia ad profanas cauſas diſponere, ſeu ad illicita; quia Superiores ad hæc dare licentiam non poſſunt; Unde qui aliquid ab iis accepit, tenetur reſtituere, juxta Bullam Clem. VIII. de Largit. munerum: Et Innoc. XII. in Conſtitutione de Facultate majoris Pœnitentiarii habet, quod qui a Regularibus ultra valorem decem ſcutorum acceperit, contra Bullam Clem. VIII., exceptis rerum medicinalium, ſeu devotionis muneribus, ante factam reſtitutionem a Summo Pœnitentiario non abſolvatur; & infra prædictum valorem, nonniſi facta eleemoſyna in favorem Conventus, ſi caute fieri poteſt.

III. Notat tamen Dian. part. 3. tract. 2. reſol. 65., & part. 7. tract. 9. reſol. 15., & tract. 11. reſol. 22., ex Bann., Lopez, Rebel., Pellizar., Suar., Lugo contra Sanch., Leſs., probabiliter licentiam datam Religioſis expendendi non ita limitari, ut ſi expendant in uſus turpes, peccent contra votum, & qui aliquid recipit, teneatur ad reſtitutionem: Ad eum modum, quo non poteſt dominus pignoris dare tibi facultatem, ut pignore utaris ad uſus turpes; quando autem univerſim dat facultatem, ut eo utaris, non illam reſtringit, itaut pecces contra juſtitiam, ſi ad uſus turpes utaris. Unde fit, Bullam Innoc. XII. intelligendam eſſe, ſi quis det aliquid contra Bullam Clem. VIII. dilapidando bona Monaſterii, aut ubi eſt ambitionis ſuſpicio.

IV. Quæritur nunc primo: An donatio inter filios, & parentes ſit valida?

Reſpondeo, validam eſſe donationem factam a filiis de bonis caſtrenſibus, vel quaſi; vel ſi fiat de bonis filio a Principe datis, vel de iis, quorum pater non habet uſumfructum; ut contingit, quando aliquid filio donatur ſub ea conditione, ut pater non habeat uſumfructum. Præterea donatio facta a patre filiis non eſt valida jure communi, ſi non fiat rei traditio, facta tamen traditione eſt infirma, ſeu revocabilis; (quamvis confirmetur morte patris, aut per emancipationem filii:) Eſt tamen irrevocabilis, ſi fiat cauſa dotis, & nuptiarum, ex leg. *Pomponius Philadelphus*; vel ſi ſit remuneratoria pro obſequiis, vel ſi fiat filio emancipato, aut illegitimo, (ſicut etiam quæ fit a Matre, vel aliis aſcendentibus filio,) ut notat Hurtad. diſſ. 11., & fere in omnibus caſibus, in quibus valet donatio inter Conjuges; Sicut etiam quando juramento confirmatur; niſi tamen filius atroci injuria patrem afficiat.

V. Quæritur ſecundo: An valida ſit donatio inter Conjuges?

Reſpondeo, eſſe invalidam jure communi, itaut poſſit a donatore revocari, ne conjuges ex mutuo amore ſe ſpolient bonis ſuis; quamvis morte donatoris confirmetur, ſi facta ſit traditio donatario ſuperſtiti. Ita ex leg. *Cum hic ſtatus*, ff. *de Donationibus inter virum, & uxorem*. Eſt autem firma donatio Conjugum, ſi ſit remuneratoria pro obſequiis, ſi vir remittat uxori dotem debitam, ſi donet illi quid annuum, & donatio non excedat fructus dotis uxoris, ſi uxor augeat dotem, ſi donatio fiat, ut donatarius aſſequatur dignitatem, verbi gratia, doctoratum, nobilitatem, &c.: Demum ſi donationi inter conjuges addatur juramentum de illa non revocanda, docent communius, quod juramentum ſit ſervandum; Probabile tamen eſt ex Azor., & aliis apud Dian. part. 4. tract. 4. reſol. 28., & Trull. lib. 7. cap. 16. dub. 5., quod juramentum adjectum non obliget, nec indigeat relaxatione, ſi vi, & dolo ſit adjectum; Si vero ſine vi, aut dolo adjectum ſit, procul dubio ſervandum eſt. Sed probabile eſt ex Tambur. lib. 3. cap. 3. §. 6. Suar., Pal., & aliis, ut diximus cum de Juram., quod non confirmet contractum, ſeu non det donatario jus juſtitiæ; unde relaxato juramento a Prælato, poteſt donatio revocari; ut poterat, ſi juramentum non eſſet adjectum; Et ad relaxandum hoc juramentum datur ſufficiens cauſa, ne homines aſſueſcant contra leges diſponere ultra uſus non neceſſarios.

VI. Quæritur tertio: An poſſit quis donare valide omnia bona ſua?

Reſpondeo, donationem omnium bonorum præſentium, & futurorum jure communi eſſe invalidam, ex leg. *Stipulatio* apud Leſſ.; quia ſic redderetur homo impotens ad teſtandum, quod videtur eſſe contra bonos mo-

res

Digitized by Google

res in Republica bene conſtituta. Eſt tamen valida talis donatio, Primo, ſi fiat ad pias cauſas, cum non poſſit invalidari talis donatio per jus Civile; Secundo, ſi fiat cauſa mortis, ut ſæpe fit inter conjuges, qui paciſcuntur, ut ſuperſtes habeat omnia; Ratio eſt, quia hæc donatio non tollit poteſtatem teſtandi, cum poſſit revocari; Tertio, ſi fiat titulo oneroſo; verbi gratia, titulo matrimonii; quia hæc donatio, cum non fiat ex liberalitate, non eſt proprie donatio; Quarto, ſi juramento firmetur, ut ſentit Covarr., & Leſſ. contra pleroſque Juriſperitos; Ratio eſt, quia talis donatio non eſt contra bonos mores, perinde quaſi ſit quid illicitum, ſed eſt contra bonos mores ſolum, quia expedit Reipublicæ paſſim eſſe libertatem teſtandi; Quare ſine peccato poteſt quis donare omnia bona ſua, & conſequenter, ſi juramentum non revocandi donationem accedat, erit ſervandum.

VII. Quæritur quarto: An ad valorem donationis univerſim requiratur inſinuatio, ſeu manifeſtatio facta a donatore Judici, quod velit talem rem donare tali perſonæ?

Reſpondeo, jure naturali non requiri; ſed requiritur ex leg. *Sancimus* jure communi, quando donatio excedit valorem quingentorum ſolidorum,(quorum quilibet valeat quatuordecim regales argenti, & novem mareviditos; unde quingenti ſolidi ſunt ex Leſſ. ad ſeptingenta, vel ſeptingenta, & quinquaginta ſcuta Hiſpaniæ,) quando autem dictum valorem non excedit donatio, etiam ſine inſinuatione eſt valida; Et eadem eſt ratio, ſi quis remittat aliquod debitum liberaliter.

Ubi notandum Primo, quod ſi donatio fiat ſine inſinuatione ultra dictam ſummam, ſolum eſt invalida quoad exceſſum, non vero relate ad talem ſummam. Secundo, quod donatarius poſſit retinere exceſſum ſic donatum, quouſque a donatore, vel hæredibus repetatur. Tertio, quod donatio abſque inſinuatione eſt valida, etiamſi excedat quingentos ſolidos, ſi juramento firmetur, ut notat Leſſ. num. 160. ex Claro; Sicut etiam ſi ſit remuneratoria, aut ſi fiat ad redemptionem captivorum, ad reparationem ædium incenſarum, & ad quamcumque piam cauſam, ut communiter contra Gomez apud Leſſ. docent; quia hujuſmodi donationes non ſubſunt juribus civilibus requirentibus inſinuationem: Sicut etiam ſi filius renunciet hæreditatem, vel legatum, quod ſperat ratione ſubſtitutionis; aut ſi Dux dividat ſpolia inter milites; Ac demum ſi donatio fiat cauſa mortis, ut tenet Clarus, ex leg. *ult.*, Cod. *de Donationibus cauſa mortis*, contra Molin., & Gomez apud Trull. num. 3.

ARTIC. IV.

Quando poſſit Donatio revocari?

I. Donatio cauſa mortis eſt revocabilis; Secus vero Donatio inter vivos.

II. Poteſt tamen Donatio inter vivos revocari, etiamſi ſit acceptata, & res ſit tradita, ſi ſit inofficioſa, dummodo non ſit facta ad pias cauſas.

III. Revocari pariter poteſt, ſi deinde donatori proles naſcatur, niſi huic privilegio expreſſe renunciet; Necnon ob ingratitudinem donatarii, niſi ſit facta ob cauſam.

IV. Donatio cauſa mortis revocari poteſt, tam ſi donatorem pœniteat factæ donationis, quam ſi ea facta ſit intuitu mortis imminentis. Necnon ſi donatarius præmoriatur.

V. Si dubitetur num donatio facta fuerit cauſa mortis, an inter vivos, præſumendum, quod ſit inter vivos, niſi facta ſit mentio mortis, quam-

vis

vis facta fuerit tempore infirmitatis. Quid dicendum de donationibus factis in teſtamento, aut codicillis, ſi non fiat mentio mortis?

I. Notandum, donationem aliam eſſe inter vivos, aliam cauſa mortis: Dicitur inter vivos, quando quis ſic donat, ut ſe vivo velit rem abſolute, & ſimpliciter eſſe alterius: Dicitur cauſa mortis, cum quis ſic donat, ut non velit rem abſolute, & irrevocabiliter eſſe alterius, niſi poſt ſuam mortem.

II. Quæritur nunc primo: Quibus de cauſis revocari poſſit donatio inter vivos?

Reſpondeo, tribus de cauſis revocari poſſe, etiamſi ſit acceptata, & res tradita. Primo, ſi ſit inofficioſa, ideſt contra officium pietatis paternæ in filios, puta quando Pater tantum donat, ut filii priventur ſua portione legitima, ex *leg.* 1. Cod. *de Inofficioſa donatione*: Si tamen ea ſit facta Eccleſiæ, vel piæ cauſæ, non revocatur tota, ſed ſolum uſque ad legitimas filiorum; Immo poſſunt parentes minuere legitimas filiorum, tum per contractus oneroſos, tum etiam ob donationem remuneratoriam, & ad pias cauſas; quia talis donatio non eſt proprie donatio, cum non fiat ex liberalitate, ſed eſt donatio ob cauſam. Non revocatur tamen talis donatio, niſi poſt mortem patris, quando debetur filiis legitima.

III. Secundo revocatur ratione prolis de novo ſuſceptæ, ut ſi quis prole carens donavit magnam partem bonorum; Etenim ſi naſcatur proles, poteſt revocari donatio etiam jurata, quia præſumitur facta ſub conditione, niſi naſcantur filii, ex leg. *Si unquam*, Cod. *de Revocandis donationibus*; Niſi tamen donator expreſſe renunciet privilegio laudatæ legis, *Si unquam*, etiamſi ei naſcantur filii; Quod ſi donatio facta ſit Eccleſiæ, vel ad pias cauſas, aut alicui aſcendentium, videlicet patri, avo, &c., tunc non revocatur tota, ſed ſolum quoad legitimas filiorum poſtea ſuſceptorum; quamvis laudabiliter Eccleſia totum reſtituat propter ædificationem populi, ut fecit Aurelius Epiſcopus Chartaginenſis apud Leſſ. num. 109.

Tertio, ob ingratitudinem, ſi ſcilicet donatarius injurias atroces in donatorem effuderit, aut impias manus injecerit, aut damnum grave eidem intulerit, aut ſi inopia preſſum non aluerit, ut notat Sylveſt. apud Trull.; Non poteſt tamen ob hanc cauſam revocari, ſi facta ſit donatio propter obſequia, vel ad cauſam piam, vel cum juramento non revocandi etiam data ingratitudine; Sicut etiam ſi ſit facta Eccleſiæ, aut Monaſterio; quia tunc, ut notat Leſſ., cenſetur facta Deo, & ob cauſam.

IV. Quæritur ſecundo: Quibus de cauſis revocari poſſit donatio cauſa mortis facta?

Reſpondeo, tribus etiam de cauſis; Primo ſi donatorem pœniteat donationis factæ; & hoc modo teſtamenta, & legata revocari poſſunt pro arbitrio uſque ad mortem, Secundo, ſi quid donatum ſit intuitu periculi mortis inſtantis; ut ſi quis in gravi morbo, vel inſtante prælio donet, elapſo tali periculo cenſetur donatio revocata; Tertio, ſi donatarius præmoriatur; ut uſuvenit in teſtamentis, & legatis: Secus accidit de donatione inter vivos, quæ non extinguitur morte donatarii, ſi ſit acceptata, ſed tranſit ad hæredes. Quod ſi donator promittat, ſe donationem non revocaturum, eo ipſo talis donatio tranſit in donationem inter vivos, ſeu quæ dicitur irrevocabilis inter vivos.

V. Si tamen dubium ſit, an donatio fuerit inter vivos, vel cauſa mortis? Azor., Bonac. hic punct. ult., & Cla-

Clarus ex communi ſententia docent non eſſe judicandum factam cauſa mortis, niſi ſit facta mentio mortis, etiamſi fiat tempore infirmitatis. Idcirco Azor. docet, donationem in teſtamentis, & codicillis non cenſeri factam cauſa mortis, niſi ſit facta mentio mortis, quamvis Clarus oppoſitum ſentiat.

ARTIC. V.

De Promiſſione, & Donatione Conditionali.

I. Valida eſt donatio conditionata; & purificata conditione obligat, ſive conditio ſit de præſenti, ſive de præterito. Pariter ſi ſit de futuro neceſſario, quin ſuſpendatur obligatio uſque ad purificationem conditionis.

II. Si conditio ſit de futuro contingenti, ſuſpenditur obligatio uſque ad eventum conditionis, ſed donatio interim revocari non poteſt, niſi ſit donatio cauſa mortis.

III. Conditio impoſſibilis irritat donationem conditionatam; necnon quemcumque alium contractum, excepto contractu matrimoniali, & ultimis voluntatibus, in quibus habetur pro non adjecta.

IV. Idem dicendum de conditione turpi; quæ tamen reddit etiam irritum matrimonium, ſi ſit contra ejus ſubſtantiam, videlicet contra bonum prolis, fidei, & Sacramenti.

V. Conditio iſthæc, Si non nupſeris, appoſita ultimis voluntatibus, num habeatur pro non adjecta? Et quid de conditione, ſi Religionem non ingrediaris?

I. Non dubitatur, Promiſſionem, & Donationem ſub conditione de præſenti, aut de præterito eſſe validas, & obligare, ſi conditio ſit purificata. Pariter eſt valida, & obligat tam promiſſio quam donatio ſub conditione de futuro neceſſario, puta ſi cras ſol orietur, quia nunc verum eſt conditionem eſſe adimplendam, & ſic cenſetur promiſſio facta ſub conditione de præſenti, ut docent communiter apud Gomez cap. 12. de Legat., & Leſſ.

II. Quæritur nunc primo; An promiſſiones, & donationes ſub conditione de futuro contingenti ante eventum conditionis obligent, & an revocari poſſint?

Reſpondeo, promiſſiones, & donationes ſub conditione de futuro incerto, exempli gratia, ſi fies Sacerdos, non obligare ad illas implendas ante eventum conditionis, ſed obligationem interim eſſe ſuſpenſam; obligare tamen ad illas interim non revocandas. Ita communiter; Et ratio eſt, quia promiſſor, ſeu donator non intendit ſe obligare ad dandum non purificata conditione, atque adeo ante hujus eventum ad nihil tenetur: Debet tamen promiſſionem, ac donationem interim non revocare, quia cum promiſſio ſit acceptata, acquirit jus promiſſarius, ne revocetur ante conditionis eventum: Excipitur tamen donatio conditionalis facta mortis cauſa; ex jure enim poſitivo in leg. *Qui mortis cauſa*, ff. *De mortis cauſa donationibus*, ineſt in hac donatione conditio iſthæc tacita, niſi illam revocavero.

III. Quæritur ſecundo; Num donatio ſub conditione impoſſibili, verbi gratia, ſi lunam detraxeris; aut ſub conditione turpi, verbi gratia, ſi hoſtem occideris, pariat ullam obligationem.

Reſpondeo, & dico primo: Conditio reapſe impoſſibilis non ſuſpendit obligationem donationis conditionatæ, cum non poſſit expectari eventus conditionis. Sed univerſim irritat donationem, ſeu promiſſionem, immo omnem

Digitized by Google

mnem alium Contractum; circumſcripto tamen contractu Matrimonii, necnon ultimis voluntatibus, videlicet inſtitutione hæredis, fideicommiſſo, legato, & donatione cauſa mortis, in quibus conditio impoſſibilis, aut turpis illis adjuncta habetur pro non adjecta, ut conſtat ex variis juribus apud Gomezium de Legatis cap. 12. num. 67., & Leſſ. cap. 18. num. 123. Ratio, cur univerſim conditio impoſſibilis omnem contractum irritet, itaut nulla ex eo conſurgat obligatio, eſt, quia conditio iſthæc denotat non adeſſe conſenſum in contrahente, niſi forte aliquando joco ſuperaddatur.

Ratio autem, cur conditio impoſſibilis non irritet contractum matrimonialem, ſed in eo habeatur pro non adjecta, eſt, quia Gregor. IX. in *Cap. fin. de Conditionibus appoſitis*, ſtatuit in favorem Matrimonii, tam conditiones impoſſibiles, quam turpes, quæ non ſunt contra ſubſtantiam conjugii, non irritare contractum, ſed habendas eſſe pro non adjectis. Verum quidem eſt, id ſtatui ſolum pro foro externo, quod præſumit adeſſe in his caſibus conſenſum internum; at ſi revera conſenſus internus non adeſſet, matrimonium procul dubio non eſſet validum: Sicut neque eſt validum Matrimonium pro foro externo, ſi conditiones appoſitæ ſint contra ſubſtantiam matrimonii, videlicet aut contra bonum prolis, ut ſi dicatur, contraho tecum, ſi generationem prolis evites; aut contra bonum fidei, ſeu fidelitatis, ut ſi dicatur, contraho tecum, ſi corpore quæſtum facies; aut contra bonum Sacramenti, quod eſt indiſſolubile, dicendo, verbi gratia, Contraho tecum, quouſque reperiam ditiorem.

Ratio vero, cur conditio impoſſibilis ex jure pariter poſitivo apud Gomez loc. cit. non irritet ultimas voluntates, ſed habeatur pro non adjecta, eſt, quia mortuo teſtatore non habetur modus interpretandi ejus voluntatem, num ſcilicet joco, an ſerio talem conditionem appoſuerit; & ideo ad vitandas lites ſtatutum eſt, ut conditio impoſſibilis in his contractibus habeatur pro non adjecta: Nec ſolum pro foro externo, ut in contractu matrimonii, & Sponſalium, in quo citra internum conſenſum non poteſt dari obligatio in conſcientia; ſed etiam pro foro interno, quia poteſt in iis poteſtas humana ſupplere conſenſum internum, quatenus bona externa ſubduntur diſpoſitioni juris humani ſuppoſita juſta cauſa; quæ de facto habetur in caſu noſtro.

IV. Dico ſecundo: Conditio turpis (quæ dici ſolet conditio jure impoſſibilis, quatenus poni nequit jure inviolato,) ſi ſit de futuro, irritat donationem, & quemvis alium contractum; (quamvis, ut diximus ex Gregor. IX., in contractu matrimonii, & in ultimis voluntatibus habeatur pro non adjecta, ſi non ſit contra ſubſtantiam conjugii:) Quare donatio, ac promiſſio non obligat, ſi fiat ſub conditione turpi, verbi gratia, Dummodo hoſtem occidas, aut, Dummodo ab operibus honeſtis abſtineas. Ratio eſt, quia quando conditio iſta eſt de futuro, contractus obligaret; aut alliceret ad peccatum, quod eſt rationi diſſonum: Si tamen conditio turpis ſit de præterito, aut de præſenti, cum ad peccatum non alliciat, contractum non irritat; unde valide donatur, verbi gratia, dos fœminæ, quæ fuit, aut eſt meretrix, ſi reſipiſcat. Quod autem donatur alicui ſub conditione alicujus ſceleris, verbi gratia Conjugatæ, ſi conſentiat in adulterium, quamvis ante patratum facinus contractus ſit invalidus; patrato tamen ſcelere probabilius ſolvendum eſt, ut alias diximus.

V. Quæritur tertio: An donatio iſta con-

conditionata, Si non nupſeris, appoſita ultimæ voluntati, puta Legato, obliget, etiamſi donatarius nupſerit; unde conditio iſthæc habeatur pro non adjecta?

Reſpondeo, olim jure Digeſtorum apud Leſſ. numer. 123. conditionem iſtam habitam fuiſſe ut non adjectam, idque in favorem matrimonii. Deinde jure Codicis habetur pro non adjecta ſolum relate ad primas nuptias, non vero relate ad ſecundas; unde Legatum relictum viduæ ſub conditione, quod iterum non tranſeat ad nuptias, non debetur illi, ſi non maneat in ſua viduitate. Et ſimiliter legatum relictum alicui ſub conditione, quod Religionem ingrediatur, non purificata hac conditione illi non debetur. Contra vero legatum relictum alicui ſub conditione, quod nubat, illi debetur, quamvis Religionem ingrediatur; idque in favorem ſtatus Religioſi; Et probabilius id verum eſt, quamvis teſtator expreſſe dicat ſe donare alicui centum ſi nubat, non vero ſi Religionem ingrediatur; cum enim talis conditio pariter retrahat a Religione, habenda eſt pro non adjecta, ut fuſius dicemus quæſt. ult. art. 7. de Legatis.

QUÆSTIO IX.

De aliis præcipuis Contractibus.

Agemus breviter Primo, de Fidejuſſione, Aſſecuratione, Pignore, & Hypotheca. Secundo, de Depoſito, Commodato, & Precario. Tertio, de Contractu Societatis. Quarto, de Ludo, & Sponſione. Quinto, de Quaſi Contractibus. In poſtrema deinde quæſtione agemus de Teſtamentis, & Legatis, quæ uberem diſceptandi ſegetem ſubminiſtrant.

ARTIC. I.

De Fidejuſſione, Aſſecuratione, Pignore, & Hypotheca.

I. Per fidejuſſionem homo ſuſcipit alterius promittentis obligationem in ejus defectum.

II. Non tenetur fidejuſſor ſolvere in iis caſibus, in quibus Principalis non teneretur. Nec antequam petatur. Quid ſi plures in ſolidum fidejubeant? Obligatio fidejuſſionis tranſit ad hæredes.

III. Citra uſuram poteſt aliquid a principali debitore accipi pro fidejuſſione.

IV. Per Aſſecurationem ſuſcipit quis in ſe periculum rei alienæ. Et quidem ſi id fiat gratis, eſt promiſſio liberalis; ſi fiat pro pretio, reducitur ad venditionem. Quodnam ſit pretium juſtum Aſſecurationis?

V. Per contractum Pignoris datur Creditori res mobilis in ſecuritatem crediti. Per Hypothecam res immobilis remanet apud debitorem obligata creditori in ſecuritatem.

VI. Res, quæ vendi non poſſunt, nec poſſunt in pignus dari, ut res ſacræ, quæ tamen in quibuſdam caſibus & pignorari, & vendi poſſunt.

VII. Hypotheca dicitur eſſe Tacita, quando ex juris diſpoſitione involvitur in aliquo contractu, ut ratione dotis hypothecantur bona mariti, & in aliis caſibus.

VIII. Hypotheca generalis extenditur ad bona omnia etiam futura, nec impedit

pedit quominus hæc vendantur, dummodo pretium ſuccedat loco rei.

IX. Quandonam Creditor poteſt uti pignore?

X. Num, & quando poſſit tam in foro interno, quam in externo Creditor vendere pignus?

I. QUæritur primo: Quid ſit, & Quid ferat Fidejuſſio?

Reſpondeo, fidejubere idem eſſe, ac fidem ſuam alteri jubere, ſeu dare; Unde fidejuſſio eſt *Contractus, quo quis ſuſcipit in ſe obligationem alterius, promittendo ſub fide ſua illius adimpletionem, ſeque obligando in defectum principalis debitoris.*

II. Ex quo ſit Primo, fidejubentem non teneri ad aliquid, ad quod principalis non teneatur, cum ejus perſonam gerat; atque adeo ſi principalis non debet, vel quia ſententia Judicis fuit nulla, vel quia remiſſum eſt illi debitum, vel aliunde, nec debet quicquam fidejuſſor.

Sequitur ſecundo, non debere conveniri fidejuſſorem antequam petatur ſolutio a Principali debitore, ex *Auth. Præſente, Cod. de Fidejuſſoribus*; etenim hic ſolum tenetur in defectum Principalis: Poteſt quidem huic ſuo juri cedere, & obligare ſe ad ſolvendum ante excuſſionem Principalis, ſed in hoc caſu non efficeret contractum fidejuſſionis, quia non ſe obligaret acceſſorie, ſed æque primo cum Principali.

Sequitur tertio, quod ſi tres, verbi gratia, in ſolidum fidejubeant pro trecentis aureis, ſinguli teneantur ad totam ſummam in defectum principalis, qui tamen convenitur, poteſt excipere, ut quilibet pro ſua parte conveniatur; Quod ſi unus integre ſolvit, poterit cogere creditorem, ut ſibi cedat actionem, quam habet in alios duos, ſicque poterit a ſingulis centum exigere, & centum a principali debitore.

Sequitur quarto, obligationem fidejuſſionis tranſire ad hæredes, quia omnis obligatio ex juſtitia, & ex contractu ad hæredes tranſmittitur.

Cæterum omnes, qui poſſunt principaliter obligari, poſſunt pariter fidejubere, niſi jure id vetetur; ut in multis caſibus apud Leſſ. num. 12. vetatur Mulieribus, & Minoribus. Nec poſſunt fidejubere Eccleſiaſtici in præjudicium Eccleſiæ, ſed ſolum in damnum proprium.

III. Dubitatur, An poſſit ſine labe uſuræ fidejuſſor aliquid pro fidejuſſione accipere?

Reſpondeo cum communi contra Ananiam apud Hurtad. poſſe, quamvis enim ſolvere pro debitore ſit ei quaſi mutuare id, quod pro eo ſolvitur; at fidejubere non eſt ſolvere, nec mutuare, ſed obligare ſe ad ſolvendum, vel quaſi mutuandum; Hæc autem obligatio eſt pretio æſtimabilis, non ſecus ac obligatio mutuandi, & ideo aliquid pro ea accipi poteſt ſine labe uſuræ; Sicut creditor poteſt aliquid accipere a fidejuſſore, ut eum eximat a ſua obligatione. Utrum autem pariter citra uſuram ſaltem ſpeculative loquendo poſſit ipſe Mutuator exhibere ſe Mutuatario fidejuſſorem, accipiendo ultra ſortem, quod Mutuatarius alteri pro fidejuſſione eſſet ſoluturus; Diximus ſupra quæſt. 3. de Uſuris artic. 3. num. 16.

IV. Quæritur ſecundo: Quid ſit Aſſecuratio?

Reſpondeo Aſſecurationem eſſe *Contractum, quo quis ſuſcipit in ſe periculum rei alienæ, vel pro aliquo intereſſe, vel gratis.* Si ſit gratis, eſt promiſſio liberalis; ſi vero ſit pro pretio, reducitur ad venditionem; quia aſſecurans vendit ſuam obligationem compenſandi rem, ſi pereat: Proinde ne adſit injuſtitia, requiritur æqualitas inter pretium, & ſuſceptionem talis periculi, ſeu obligatio-

gationis; Quare periti conſulendi ſunt, ut attentis periculis pretium taxent. Communiter, ut notat Azor., in quibuſdam locis accipi ſolent quinque, vel ſex pro centum: At Mediolani in aliquibus contractibus pro aſſecuratione accipiuntur, ut notat Bonac., tantum duo, præſertim in contractu ſocietatis pro aſſecurando capitali; quia in hoc caſu aſſecurator non exponit ſe magno periculo, ſicut ſe exponit, qui navim aſſecurat, quæ a ventis jactatur cum magno diſcrimine.

V. Quæritur tertio; Quid, & Quotuplex ſit Pignus, & Hypotheca?

Reſpondeo, Pignus eſſe *Contractum, quo res mobilis traditur creditori in ſecuritatem crediti*: Hypothecam vero eſſe *Contractum, quo res immobilis remanens apud debitorem obligatur creditori in ſecuritatem crediti*.

VI. Hinc fit, res, quæ vendi poſſunt, a fortiori poſſe pignorari, aut hypothecari: Contra vero, quæ vendi non poſſunt, nec poſſunt in pignus dari; quia pignoratio eſt quædam collatio juris, ut res pignorata vendatur in defectum ſolutionis debiti. Ex quo conſtat res ſacras pignorari non poſſe, cum nec poſſint vendi, niſi in caſu neceſſitatis; ut quando aliter nequeunt debita ſolvi, aut captivi liberari, vel fame oppreſſis ſubveniri; in quibus caſibus etiam vendi poſſunt, ex Cap. *Sancimus*, *de Sacroſanctis Eccleſiis*, ut notat Leſſ. lib. 2. cap. 28. dub. 7., & Hurtad. hic.

VII. Præterea pignus, & hypotheca eſt duplex, Expreſſa ſcilicet, quæ ex partium conventione celebratur, & Tacita, quæ implicite involvitur in aliquo contractu ex Juris diſpoſitione; ut accidit in dote, pro qua ex Juris diſpoſitione hypothecantur omnia bona mariti; Sicut etiam bona defuncti ſunt hypothecata pro legatis, fructus fundi Conductoris pro penſione fundi, bona Tutoris pro adminiſtratione Pupilli, & ſic in aliis plurimis caſibus apud Leſſ. num. 35.

VIII. Rurſus hypotheca alia eſt Specialis, qua res certa obligatur, & obligata remanet apud quemcumque poſſeſſorem; Alia Generalis, quæ extenditur ad omnia bona præſentia, & futura: quæ proinde non impedit quominus bona hypothecata vendantur, quia pretium ſuccedit in locum rei venditæ.

IX. Quæritur quarto; An Creditor poſſit uti pignore?

Reſpondeo, ſolum de conſenſu ſaltem tacito Creditoris poſſe; qui conſenſus facile intervenit, ſi nullum inde damnum debitori ſequatur ex tali uſu pignoris: Unde poteſt creditor uti, verbi gratia, equo in pignus accepto, ne otio torpeat. Notant tamen Doctores, quod ne intercedat uſura, debeat creditor valorem talis uſus computare ad extinguendam ſortem; niſi forte præſumatur dominum gratis concedere uſum pignoris; quod præſumi poteſt in iis rebus, quarum uſus gratis conceditur, ut eſt uſus libri, &c.: Quare ſi quis agrum in pignus acceptum colat, debet fructus in ſortem computare, etiamſi dominus ex ſua negligentia non eſſet agrum illum culturus; Et ratio eſt, quia res omnis domino fructificat.

X. Quæritur quinto; An poſſit creditor vendere pignus?

Reſpondeo, quod non ſolvente debitore, poſſit in foro externo creditor vendere pignus, ſaltem poſt biennium, admonito prius debitore, ex leg. *Si convenerit*, ff. *de Pignore*; at in foro interno, debitore exiſtente in mora, poterit creditor poſt trinam admonitionem expectato inter unam, & alteram tempore conveniente, pignus vendere, ut multi docent apud Bonac., ideo enim datur pignus, ut poſſit creditor ſibi conſulere, & ſervare ſe indemnem: Quod ſi conven-

tio fuerit nunquam vendendi pignus, aut vendendi ſtatim, nulla præmiſſa admonitione poſt terminum conſtitutum, ſtandum erit conventioni. Ita Sà, Vaſq. & alii apud Croix lib. 3. p. 2. num. 1114. contra Azor., Regin. & alios putantes adhuc poſſe poſt trinam monitionem vendi, eo quod hęc ſit natura pignoris.

ARTICULUS II.

De Depoſito, Commodato, & Precario.

I. Per Contractum Depoſiti traditur aliquid cuſtodiendum, ut integrum reſtituatur.

II. In periculo incendii, aut naufragii, num ſins ſalvandæ prius res depoſita, aut commodata, ſeu locatæ, aut in pignus datæ, an vero propria, ſive æqualis, ſive inæqualis valoris ſint?

III. Quandonam poſſit Depoſitarius ex Epicheja uti re depoſita?

IV. Aliquando Depoſitum tranſit in Mutuum, ſive in Commodatum, aut Locatum. Quod ſi in mutuum tranſeat, non poterit ex ejus rei uſu Deponens aliquid lucrari citra uſuram.

V. Depoſitarius in multis caſibus non tenetur rem depoſitam reddere domino petenti; præſertim ſi ea ſit abuſurus contra juſtitiam; & probabiliter etiam contra alias virtutes.

VI. Per contractum Commodati res alicui conceditur gratis ad certum uſum, & pro determinato tempore: Tenetur Commodatarius ex leviſſima culpa juridica ad reſtitutionem, ſi pereat res commodata.

VII. Expenſa ordinaria pro re commodata facienda ſunt a Commodatario: extraordinaria vero a Commodante.

VIII. Num poſſit Commodans ante tempus præfixum rem commodatam repetere ad declinandum proprium damnum æquale illi, quod in tali caſu immineret Commodatario?

IX. Per contractum Precarii res alicui conceditur gratis; ita tamen, ut poſſit ea ad arbitrium repeti citra alterius grave damnum.

X. Non ceſſat Precarium morte concedentis illud; ceſſat vero morte accipientis, itaut non tranſeat ad hujus hæredes.

I. Quæritur primo; Quid ſit, & Quid ferat Depoſitum? Reſpondeo, Depoſitum eſſe *Contractum, quo aliquid traditur cuſtodiendum, ut integrum reſtituatur*; In quo differt a Commodato, Precario, & Pignore, per quos contractus non traditur res, ut cuſtodiatur; Differt etiam a Mutuo, per quod rransfertur dominium rei, ſecus vero per depoſitum; Unde fit, quod res depoſita pereat ipſi deponenti, quia res perit domino ſuo; Quamvis ſi pereat ex culpa lata, & gravi depoſitarii, hic teneatur ad reſtitutionem juxta dicta in de Reſtitutione; cum enim contractus hic fiat in favorem deponentis, non depoſitarii, requiritur culpa lata iſtius, ut ad reſtitutionem teneatur.

II. Difficultas tamen eſt, An depoſitarius, ſicut etiam Commodatarius teneantur præferre res depoſitas, aut commodatas rebus propriis, ſi in caſu incendii, aut naufragii non poſſint utraſque ſalvare?

Reſpondeo cum communi apud Leſſ. num. 27.; Si res depoſita eſt longe pretioſior, quam tua, teneris illam præferre, & ſalvare, relicta tua. Et ratio eſt, quia rei depoſitæ, commodatæ, locatæ, aut in pignus acceptæ ea debetur cuſtodia, quam quiſque prudens ſuis rebus adhiberet; atqui prudentes ſalvant in his caſibus prius res proprias pretioſiores, quam viliores;

res; ergo debent potius ſalvare rem depoſitam alienam pretioſiorem, quam propriam. Ubi notandum, quod ſi talis res ſit depoſita in commodum deponentis, poteris in his caſibus petere ab illo compenſationem pro rebus tuis deperditis; aliter compenſationem petere non potes. Quod ſi res depoſita ſit æqualis valoris, quam tua, poteris præferre tuam, ſi res depoſita ſit in commodum deponentis, aut in commodum utriuſque; ſecus vero ſi ea res in commodum tui ſit depoſita, quin poſſis in hoc caſu compenſationem exigere.

Ex quibus conſtat, quid ſit dicendum in caſibus ſimilibus, ſi cum rebus tuis concurrat res commodata, aut locata, aut pignori data; Similiter enim ratiocinandum eſt ex iiſdem principiis.

III. Quæritur ſecundo: An poſſit depoſitarius uti re depoſita?

Reſpondeo, communiter non poſſe ea uti abſque conſenſu domini, quia res non traditur ad uſum, ſed ad cuſtodiam; Unde utens re illa mala fide tenetur ad reſtitutionem valoris uſus, etiamſi ea re, puta veſte, aut equo, dominus non eſſet uſurus; quia ſcilicet res domino fructificat: Niſi forte rationabiliter præſumat, dominum nolle pretium talis uſus ſibi reſtitui, ſed velle condonare. Quod ſi bona fide depoſitarius tali re utatur, credens non diſpliciturum id domino, excuſatur a culpa; Si tamen deinde deprehendat id domino diſplicuiſſe, tenetur olum ad compenſationem illius, in quo factus eſt ditior, non vero ad totum valorem uſus rei, ut notat Hurtad., cum is ſit effectus bonæ fidei.

In eo tantum caſu poteſt licite depoſitarius abſolute uti re depoſita, quando ſcilicet dominus ſaltem tacite cedit uſum rei; In quo caſu ſi res depoſita recipit functionem, ſeu eſt uſu conſumptibilis, ut pecunia, vinum, &c., communiter cum Molin., Leſſ., Azor. apud Bonac. putant, quod contractus tranſeat in mutuum; Quod tamen negat Hurtad. putans non transferri rei dominium in depoſitarium, ſed concedi illi, ut ea re non tanquam propria, ſed tanquam deponentis utatur, illam conſumendo cum obligatione reſtituendi ſimilem.

Ex quo fit, quod ſi ante conſumptionem res pereat, aut ejus pretium creſcat, aut decreſcat, pereat, creſcat, aut decreſcat ipſi deponenti, non depoſitario; Quod non accideret, ſi contractus tranſiſſet in mutuum, & translatum eſſet dominium in depoſitarium.

IV Tunc dici verius poteſt, quod tranſeat contractus in mutuum, quando depoſitarius ex conſenſu domini actu utitur re depoſita, quæ ſit uſu conſumptibilis; Sicut tranſit in commodatum, quando datur depoſitario facultas utendi re depoſita, quæ functionem non recipit, puta equo; Vel tranſit in locatum, ſi pro ejus uſu pretium exigatur.

Hinc deducitur, non excuſari ab uſura eos, qui deponunt pecuniam apud aliquem cum pacto, quod is ſolvat quatuor, verbi gratia, in centum. Ratio eſt, quia lucrum vel percipitur ex depoſito præciſe, & potius depoſitarius debet propter cuſtodiam, cui ſe obligat, aliquid accipere, quam deponens: Vel percipitur ex uſu pecuniæ, & cum depoſitum rei functionem recipientis tranſeat in mutuum, quando ejus rei conceditur uſus, idcirco non poteſt ex tali uſu recipi lucrum citra uſuram; niſi forte ratione lucri ceſſantis, aut damni emergentis reciperetur.

Notat hic Molin. diſp. 524. apud Bonac., quod depoſitarius poſſit uti re depoſita, etiamſi non ſit illi data facultas expreſſa utendi, quoties res eſt uſu conſumptibilis, nec illi eſt inter-

terdictus uſus, & credit ſe habiturum rem ſimilem tempore ſolutionis; puta ſi pecunia deponatur ſine onere reſtituendi eandem, nec detur in ſacculo, aut in arca incluſa. Ratio eſt, quia dominus non cenſetur invitus; nam nullum damnum recipit ex tali uſu, ſed potius commodum, quia cum per uſum translatum ſit dominium in depoſitarium, res ſtat ipſius periculo; cum res domino pereat, & conſequenter ipſi depoſitario creſceret, aut decreſceret pecuniæ pretium.

V. Quæritur tertio: An ſemper depoſitarius teneatur reddere rem depoſitam domino exigenti?

Reſpondeo, in quatuor caſibus non teneri. Primo, ſi prudenter timeatur deponentem abuſurum injuſte re depoſita; ut ſi reddatur furioſo gladius, quo ſit alterum injuſte damnificaturus: Immo probabiliter ex Leſs., Molin. contra alios Doctores, nec tenetur, (ut diximus quæſt. 3. art. ult. de Reſtit.) ſi dominus ſit abuſurus re depoſita peccando contra alias virtutes a juſtitia; verbi gratia, ſi veſte depoſita abuſurus eſt ad alliciendam fœminam. Ratio eſt, quia quamvis dominus ex vi juſtitiæ habeat jus repetendi talem veſtem, non tamen hic, & nunc; cum juſtitia non opponatur charitati præcipienti, ut peccatum proximi vitemus, quando poſſumus ſine gravi incommodo. Secundo non tenetur, quando bona deponentis ſunt ob aliquod crimen per ſententiam fiſco applicata: Ante ſententiam vero poſito crimine poteſt aut deponenti, aut fiſco, prout maluerit, illam dare. Tertio, ſi res ſit furto ſublata, non poteſt reddi, niſi prudenter credatur, quod deponens ſit illam reſtituturus domino. Demum, quando non poteſt depoſitarius obtinere ſolutionem ſibi debitam, poteſt ſibi retinere rem depoſitam in compenſationem.

VI. Quæritur quarto: Quid ſit, & Quid ferat Commodatum?

Reſpondeo, Commodatum eſſe *contractum, quo res alicui gratis conceditur ad certum uſum*; Unde differt a Mutuo, per quod ſcilicet transfertur dominium: differt a Depoſito, per quod non conceditur uſus; differt a Locato, quod non ſit gratis, ſed pretio; differt a Precario, per quod conceditur uſus ad arbitrium; At per Commodatum conceditur res ad certum uſum, hoc eſt pro certo, & determinato tempore, itaut ante illud res repeti non poſſit citra injuſtitiam; unde tenetur ad reſtitutionem Commodans, ſi repetendo rem ante præfixum tempus ſit cauſa alicujus damni Commodatario: Niſi forte commodans, ſi non repetat rem illam, paſſurus ſit ſimile damnum, quatenus non cenſetur voluiſſe concedere rem commodatam pro tali caſu non præviſo, ut dicemus quæſt. ſeq. cum communi ſententia apud Leſs. contra Navar., & Reginal.; Sicut enim promiſſio non obligat, ſi poſt promiſſionem notabiliter res mutentur, ita nec commodatum, cum utrumque gratis fiat. Quod tamen limitat Bonac. ex Sylveſt., & Sà contra Molin., & Leſs., Niſi commodatarius aliunde non fuiſſet rem illam habiturus, ſi ille non commodaſſet, quia cum commodatarius poſſideat, videtur melior eſſe ipſius conditio.

Ex dictis ſequitur, tria ad commodatum requiri. Primo, mutuum conſenſum; quilibet enim contractus mutuo conſenſu perficitur. Secundo, ut res tradatur gratis ad certum uſum, & ad certum tempus. Tertio, ut dominium rei pertineat ad commodantem, cui pereat, ſi ſine culpa mortali commodatarii pereat. Notavimus tamen in de Reſtitutione, teneri commodatarium ad cuſtodiam rei commodatæ adhibere diligentiam maximam,

mam, quam ſcilicet adhibent diligentiſſimi; nam univerſim Doctores apud Leſs., Azor., Molin. diſp. 297. docent, ex leviſſima culpa juridica (dummodo ſit culpa Theologica gravis) teneri ad reſtitutionem commodatarium, eo quod talis contractus celebretur in favorem ſolius commodatarii.

VII. Dubium eſt, Ad quem pertineant expenſæ pro re commodata?

Reſpondeo, expenſas ordinarias faciendas a commodatario, quippe qui commodum reportat; quare hic debet alere equum, & ferreis laminis calceare: Expenſæ vero extraordinariæ faciendæ ſunt a commodante, in cujus utilitatem cedunt, ex leg. *In rebus*, ff. *Commodati*.

VIII. Quæritur quinto: An commodans poſſit ante tempus præfixum rem commodatam repetere cum damno commodatarii, ſi par damnum ipſi commodanti immineat?

Reſpondeo cum Molin. diſp. 294., Leſs., Sylveſt., & aliis poſſe; quia ſub iſta tacita conditione cenſetur contractus commodati celebrari, quod interim commodanti res non ſit neceſſaria; Sicut, ut ſupra diximus, in ſimili caſu poteſt locator rem locatam repetere: Univerſim enim promiſſio ceſſat obligare, ſi ſtatus rerum notabiliter mutetur, ut notat D. Th. quæſt. 110. art. 3. ad 5., ut ſi quis promiſerit alteri alimenta, & deinde ipſe incidat in egeſtatem; aut ſi promiſiſti puellæ, quam putabas virginem, nuptias, & deinde illam deprehendis corruptam; in his, & ſimilibus caſibus non cenſetur promiſſor tales eventus comprehendere.

Neque dicas, quod ſi donator indigeat deinde poſt donationem re donata, non poſſit illam repetere a donatario; ergo neque id poterit commodans, quamvis indigeat. Nam conceſſo antecedente, negatur conſequentia; Et diſparitas eſt, tum quia commodans retinet dominium rei commodatæ, & ideo retinet jus ad ſibi illam vindicandam tempore indigentiæ; ubi donator omnino abdicavit a ſe rem donatam; tum etiam quia donator non cenſetur donare rem ſub ea conditione, ut poſſit repeti; Secus vero commodans, & locans.

Adde ex Lug. hic num. 11. paritatem donationis retorqueri. Nam donator, qui prolem non habet, nec de ea cogitavit, ſi prolem ſuſcipiat, poteſt jure naturæ donationem revocare, quia cenſetur noluiſſe donare pro tali circumſtantia; ergo idem dicendum in caſu noſtro.

IX. Quæritur ſexto, Quid ſit, & Quid ferat Precarium?

Reſpondeo, Precarium eſſe contractum, quo aliquid gratis conceditur alteri cum poteſtate illud repetendi ad arbitrium; ut ſi concedatur alicui liber, vel quod tranſeat per agrum meum, quouſque mihi placuerit. Definitur autem in leg. 1. ff. *de Precario*, quod ſit *contractus, quo precibus petentis aliquid conceditur utendum, quandiu is, qui concedit, non revocaverit*. Quare differt a mutuo, & venditione, per quæ transfertur dominium; a Depoſito, quod ſit ad cuſtodiam rei, & in favorem deponentis; a Locatione, quæ non ſit gratis; & a Commodato, quod non poteſt revocari ante præfixum tempus: Precarium vero poteſt ad libitum repeti, niſi aliud charitas poſtulet; ut accidit, quando repeti non poteſt ſine graviſſimo detrimento habentis Precarium, ex leg. 1. ff. *de Precario*.

Rogabis, Quomodo Precarium finiatur?

Reſpondeo, ceſſare non ſolum per voluntatem concedentis, aut per venditionem rei precario datæ factam a domino, ſed etiam per mortem accipientis Precarium; Cum non tranſeat ad hæredes talis conceſſio, ſed

ſit

Digitized by Google

ſit perſonalis. Non ceſſat tamen per mortem tradentis, ex leg. *Cum Precarium*, ff. *de Precario*; quare perſeverat, quouſque ab hæredibus revocetur; dummodo tradens Precarium non concefferit ſub hac forma, videlicet uſque ad meum beneplacitum, vel donec voluero, vel donec vixero, &c.

ARTICULUS III.

De contractu Societatis.

I. Societas eſt conventio duorum, vel plurium contracta ad conferendum aliquid in uſum, vel quæſtum communem. Quando factoribus in ſtipendium datur quarta, vel quinta pars lucrorum, tunc habetur contractus conductionis potius, quam Societatis.

II. Multipliciter fieri poteſt contractus hic Societatis; Hæc autem ſi fundetur in negotiatione illicita, nullam parit obligationem ante negotiationem. Periculum ſortis ſtare debet penes apponentem, ſi non ſuperadditur Aſſecuratio.

III. Ut Societas fiat ad caput ſalvum, plura requiruntur.

IV. Colonus ex contractu Societatis non ſolum debet reportare pretium ſuæ operæ, ac ſi eſſet famulus, ſed etiam lucrum conſentaneum.

V. Si Titius appoſuit centum, & Cajus operam ſuam, & in fine negotiationis remanent biſcentum, aut etiam centum, quonam pacto dividenda inter ſocios?

VI. Quid ſi Titius apponat ſortem, quæ in principio negotiationis pereat, antequam Cajus ponat adæquate operam ſuam?

VII. Eſt injuſtus contractus, quod dentur centum oves Paſtori, ſtaut totidem reddat in fine anni, & lucrum dividatur, ſi non ſuperaddatur alius contractus Aſſecurationis.

VIII. Cum eadem aſſecuratione poteſt locari juſto pretio Pharmacopola Apotheca cum vaſis ſuis, & pharmacis, cum onere, quod in fine anni totidem vaſa, & pharmaca ejuſdem pretii reddantur: Depurantur iſti contractus a labe uſuræ ob pretium aſſecurationis.

IX. Sixtus V. declaravit, uſurarium eſſe contractum Societatis, ſi periculum ſortis non pertineat ad apponentem, quando tamen non ſuperadditur aſſecuratio.

X. Socius tenetur ad reſtitutionem damni ſecuti alteri ex culpa levi juridica, quæ ſit Theologice gravis; non tamen ex leviſſima.

I. Quæritur primo: Quid ſit Societas, & quotuplex?

Reſpondeo, eſſe *Conventionem duorum, vel plurium conferentium ſuam pecuniam, vel induſtriam, vel laborem, vel aliam rem pretio æſtimabilem ad commune lucrum*. Ita ex *leg.* 1. ff. *de Socio*; Unde fit, omnes ut participes fiant lucri debere aliquid in commune conferre, ſive conferant pecuniam, ſive induſtriam, &c.; Aliquando enim tanti æſtimatur (ſcilicet in ordine ad lucrum) induſtria, quanti pecunia, immo aliquando æſtimatur magis induſtria, quam pecunia.

Quando tamen a mercatoribus aſſignatur ſuis factoribus, ut diligentiores ſint, in ſtipendium quarta, vel quinta pars lucrorum, talis contractus eſt potius conductionis, ex Salon., & Reginald., quam Societatis; quia attenditur tunc valor operæ illius ſecundum ſe, non vero ſervata proportione inter capitale unius, & operam alterius; quod habetur in contractu Societatis, in quo pars lucri non aſſignatur expreſſe in ſtipendium, ſed ut pars lucri. Notandum tamen, quod ſi pars, quæ factoribus aſſignatur, ſit ita tenuis, ut dempto valore operarum,

rum expon antur damno potius, quam lucro, tunc contractus erit iniquus.

II. Multiplex eſt Societas; Alia eſt Negotiationis, quæ dicitur quæſtuoſa, & lucratoria, de qua præſertim hic agimus; Alia eſt Officiorum, & Vectigalium; Alia Animalium; Alia omnium bonorum, itaut officia, vectigalia, animalia, vel omnia bona ſint communia, aut ſaltem lucrum ex iis proveniens commune fiat, eo quod unus, verbi gratia, conferat animalia, vel alia bona, & alter conferat cuſtodiam, aut induſtriam; aliter non habetur proprie contractus Societatis.

Porro ad hunc contractum plura ſpectant; Primo quidem, ut fundetur in negotiatione licita; aliter ante negotiationem factam nulla habetur obligatio, quamvis poſt factam negotiationem illicitam dividendum ſit lucrum, quantum licite fieri poteſt; ut dicitur de acceptis ob turpem cauſam. Secundo, quod ſinguli aliquid conferant in commune. Tertio, ut ſervetur æqualitas inter ſocios, & ut lucrum, & expenſæ, ſeu damna ſint communia pro rata ejus, quod illi conferunt in ſocietatem; Quare ſi, verbi gratia, duplo pluris æſtimetur labor, & induſtria prudentis viri, quam pecunia ab alio appoſita, ille duplo plus debet lucrum reportare. Quarto, ut pecunia ſubjaceat periculo conferentis illam, res enim domino perit: Hinc uſurarius eſſet contractus, ſi tradens pecuniam vellet, ut periculum pecuniæ ſtet penes mercatorem, & lucrum dividatur; Niſi tamen juſte aliter tale onus compenſetur; Verbi gratia, ſi contractui Societatis addatur contractus aſſecurationis Capitalis; cum enim hic ſecundus contractus poſſit fieri cum tertia perſona, poterit etiam fieri cum eodem ſocio mercatore, ut docent Salon., Molin. contra Felicium, & alios apud Bonac. putantes mutuum virtuale, atque adeo uſuram palliatam in hoc Contractu contineri. Verum quidem eſt, Pium V. decreviſſe, quod periculum Capitalis remaneat apud apponentem illud. Sed Pius V. loquitur, quando habetur ſolus contractus Societatis, non vero quando huic ſuperadditur Aſſecuratio.

III. Notandum tamen, quod quando dantur animalia ad caput ſalvum, debeat primo inſpici, an tanti æſtimetur labor, & induſtria paſtoris, quanti animalia, ut fructus poſſint dividi juxta hanc proportionem. Secundo, ſi vendantur fructus incerti debiti domino animalium pro certis, debent taxari juxta ſpem plurium, & periculum pauciorum. Tertio, ſi addatur aliud onus, videlicet aſſecurationis capitalis, debet tantum detrahi, quanti æſtimatur periculum, quod capitale amittatur.

Adde, injuſtum eſſe ſecundum ſe contractum, quo boves, verbi gratia, æſtimantur in principio anni, & deinde in fine anni iterum æſtimantur, itaut æquale ſit lucrum, aut damnum utriuſque contrahentis. Et ratio eſt, quia non eſt æqua ſpes lucri, & timor damni; etenim fere ſemper valor deterioratur, & ſæpe pereunt boves; Unde ſi colono tale onus apponatur, debet compenſari.

IV. Nota etiam univerſim, quod colonus debeat utplurimum ex contractu ſocietatis reportare non ſolum pretium ſuæ operæ, & induſtriæ, perinde ac ſi eſſet famulus conductitius, ſed etiam aliquod lucrum ratione Societatis; & tale lucrum eo debet eſſe majus, quo majori periculo ille ſe exponit, & quo onus gravius ſubit.

V. Quæritur ſecundo; Si Titius, verbi gratia, appoſuit centum in ſocietatem, & Cajus induſtriam valentem pariter centum, quomodo facienda erit diviſio, ſi in fine Societatis habeantur biſcentum?

Reſpondeo, nonnullos putare reſti-

Digitized by Google

tuenda eſſe Titio centum, quæ poſuit, & alia centum dividenda. Sed verius dicendum cum Leſſ. cap. 25. num. 9. & aliis apud Bonac., quod ex ducentis aureis, qui in fine ſocietatis ſuperſunt extrahendi ſunt centum, quos poſuit Titius pro ſorte, & extrahendus ſit valor operæ, & induſtriæ, quam poſuit Cajus, perinde ac ſi fuiſſet famulus, & quod ſupereſt, utrique dividendum. Quare non debet ſpectari in tali caſu valor operæ, & induſtriæ Caji relate ad hanc negotiationem, quæ æſtimatur centum, ut contractus initus ſit juſtus, ſed æſtimari debet labor, & induſtria Caji, perinde ac eſſet famulus, ut quod ſupereſt, dividatur. Aliter ſi Titius haberet centum, quos poſuit pro ſorte, & Cajus alios centum, ſolum Cajus lucraretur, & non Titius; vel ſi Titio darentur centum pro ſua ſorte, & alii centum æqualiter dividerentur, lucrum non eſſet æquale; Nam Titius haberet pro lucro quinquaginta, & Cajus habens alios quinquaginta amitteret valorem ſuæ operæ, quam pro capitali appoſuit in hoc Contractu. Non eſt autem juſtitiæ conſonum, quod Cajus amittat ſuam operam, & Titius nihil amittat de ſuo Capitali, & ideo non arridet ſententia illorum, qui docent in hoc caſu reſtituendos eſſe centum aureos Titio, quos poſuit pro capitali, & reliquos centum eſſe dividendos æqualiter. Ita videtur ſentire Filliucius. At Lugo diſp. 30. n. 24. cum Leſſ. & aliis docet oppoſitum in eo dumtaxat caſu, in quo Societas fieret ad ſolum lucrum; ita ſcilicet, ut ſi pecunia tantum amittatur, ſoli apponenti illam amittatur; In hoc enim caſu æquum eſt, ut ſi ſola opera alterius amittatur, huic dumtaxat amittatur, & ſic integra ſors alteri debeatur.

Ex quibus ſequitur, quod ſi in fine ſocietatis remanerent centum, non eſſent iſti dandi Titio, qui eos appoſuit pro capitali; nam ſic Cajus amitteret omnino operam ſuam; & Titius nihil amitteret: Quare ex iis centum extrahendi ſunt tot aurei, quanti æſtimatur opera Caji, perinde ac eſſet famulus, verbi gratia quinquaginta, deinde intra utrumque contrahentem dividenda eſt jactura, ita ut ſeptuaginta quinque aurei dentur ei, qui poſuit centum pro capitali, & vigintiquinque ei, qui poſuit operam ſuam æſtimatam quinquaginta: Et hoc pacto Titius ex ſuo capitali amitteret viginti quinque, & totidem amitteret Cajus ex valore ſuæ operæ. In hoc ſenſu videntur intelligendi Leſſ., Navar., Lug., Covar., qui hac in re non ſatis dilucide loquuntur.

VI. Quod ſi ſors appoſita a Titio in principio negotiationis pereat, antequam Cajus apponat operam ſuam adæquate, tunc æſtimandus eſt valor operæ, quæ ſupererat apponenda a Cajo, & dimidium talis valoris dandum eſſet Titio, ad hoc ut æqualis ſit inter illos amiſſio Capitalis, ut notat idem Leſſ. ibidem.

VII. Quæritur tertio; An licitus ſit conrractus Societatis, quo quis tradit Paſtori animalia cuſtodienda cum pacto, quod in fine anni in eodem numero reddantur, & reliquum lucri ſit commune?

Reſpondeo, contractum hunc tanquam iniquum reputari a Sylveſt., & Reginald. apud Azor. lib. 9. cap. 7. quæſit. 12., quando ſcilicet Paſtoris induſtria pluris æſtimatur, quam numerus animalium illi conſtitutus; ſecus vero ſi non pluris æſtimetur, & ſimul periculum amittendi animalia ſtet apud dominum, ſicut apud Paſtorem eſt periculum amittendi operam ſuam; In quovis enim contractu, ut ſervetur æqualitas, ſors ſtare debet periculo apponentis, quia res domino perit: Quare non poteſt ſocius obligari ad

ri ad

ri ad reddenda in fine anni totidem animalia, niſi periculum ſortis in ſe ſuſceperit per alium contractum aſſecurationis pretium conſentaneum accipiendo.

VIII. Hac de cauſa licitus reputatus eſt Papiæ, & Mediolani anno 1682. a Valero, & aliis contra P. Megalam apud Dian. part. 1. tract. 8. reſol. ult. contractus cujuſdam Pharmacopolæ, qui totam ſuam apothecam cum vaſis, domo, medicinis, & aliis rebus alteri locavit cum æſtimatione rerum, eo pacto, quod finita locatione deberet prædictam apothecam Conductor cum totidem rebus æſtimatis, & inventariatis reſtituere, & præterea pretium locationis. Ratio eſt, quia quamvis in locatione videatur debere periculum rei locatæ pertinere ad locatorem, nihilominus poteſt etiam ſtare locatio, quando inter contrahentes ita conventum eſt, ut periculum rei locatæ ſtet apud locatarium ſeu Conductorem, ſi tale onus juſto pretio compenſetur, ut notat Villalob. apud Trull. diſp. 50. num. 3.; Sicuti ex leg. *Quod ſi ab initio, ff. de rebus cred.*, manet ratio depoſiti, quando dominus deponit pecuniam, non in ſacculo, ſed numeratam, itaut vigore talis numerationis tranſeat dominium pecuniæ in depoſitarium, qui proinde ſubit ejus periculum, quod compenſatur eo titulo, quod poſſit uti depoſitarius tali pecunia.

Quare in caſu noſtro licet periculum animalium, & apothecæ ſtare debeat penes dominum, poteſt tamen transferri in alium, dummodo compenſetur pecunia tale onus, quod eſt veluti contractum aſſecurationis inire. Idque videtur etiam ſentire Rebel. quæſt. *6.* num. *6.*, & quæſt. 8. num. 3. At Reginald. num. 404.; Sylveſt., & alii cum Bonac. hic punct. 5. num. 6. videntur docere, talem contractum eſſe uſurarium, quia dum transfertur periculum animalium in alterum, jam transfertur eorum dominium per venditionem, (cum res domino pereat, & non alteri) quo poſito non tenetur alter reddere niſi pretium rei venditæ, unde ſi pars fructuum reddatur, uſurarie redditur; Nihilominus Trull. reſpondet, & bene cum Leſſ. cap. 23. dub. 3. Navar., & aliis, in dicto caſu non haberi contractum venditionis, ſed haberi ſocietatem trium contractuum; Primo enim habetur contractus ſimplex ſocietatis, per quem alter ponit animalia, alter induſtriam, & laborem; Deinde habetur implicite contractus aſſecurationis capitalis; Tertio habetur venditio lucri incerti majoris pro minore certo. Fingamus enim, quod animalia poſſint reddere ſexaginta aureos, unde utrique eveniant triginta, poterit qui ponit animalia vendere iſta triginta incerta pro viginti certis, & rurſus ex his viginti dare alteri, verbi gratia, decem, ut ſibi aſſecurentur animalia; Quare poterit in fine anni accipere animalia, vel eorum pretium, ſi perierint, & rurſus decem, idque ſine uſura. Quantum autem poſſit in quolibet contractu accipi, ſtandum eſt judicio peritorum, & praxi timoratorum cujuſcumque Provinciæ; Et ut ſcandalum vitetur, conſultius eſt expreſſe ſeorſim hos contractus inire, ut notat Trull.

IX. Sciendum hic, Sixtum V. anno 1586. in Bulla, quæ incipit *Deteſtabilis avaritia* ad coercendas injuſtitias hujuſmodi contractus declaraſſe uſurarios, & illicitos. At cum paſſim ab omnibus fiant citra injuſtitiam, ideo dicendum cum Lug. hic, Sixtum V. ſolum declaraſſe uſurarios contractus, qui de jure communi ſunt illiciti, ut quando reſtituendum eſt a Socio capitale per caput ſalvum, quin talis obligatio aliunde compenſetur, ut cenſuit Sacra Rota Romana apud Cherubinum ab eodem Lug. laudatum.

Digitized by Google

X. Quæritur ultimo: Ex qua culpa teneatur Socius ad reſtitutionem damni ſecuti alteri ſocio?

Reſpondeo cum communi, teneri ex culpa etiam levi juridica, non tamen ex leviſſima, aut ex caſu fortuito. Ratio eſt, quia contractus eſt in bonum utriuſque contrahentis; unde ſocius tenetur cuſtodire res per talem contractum acceptas, tanquam proprias, & adhibere in illis cuſtodiendis diligentiam, quam homines conſueverunt communiter adhibere; quare peccat graviter, ſi talem diligentiam omittat, & ad reſtitutionem tenetur damni ſecuti.

ARTIC. IV.

De Ludo, & Sponſione.

I. Ludi contractus habetur per pactum, quo victori certaminis res ab utroque expoſita tribuatur. Per Sponſionem duo contendentes de veritate, aut eventu rei ſibi viciſſim aliquid ſpondent dandum victori.

II. Si quis certo ſciat rei veritatem, num poſſit ſpondere cum altero, qui dicit ſe cedere juri ſuo? Num poſſit quis ſpondere cum ſingulis ex quatuor oppoſitoribus, quod non ſint Cathedram aſſecuturi?

III. Qui vi, aut importunis precibus, vel conviciis pertrahitur ad ludendum, retinere poteſt, quod vincit, quamvis alter ſi vincat, ad reſtitutionem teneatur. Idemque dicendum de eo, qui injuriam alteri facit in numero punctorum, aut aliter; ac de eo, qui fingit imperitiam ludendi, ut alterum pertrahat ad ludendum.

IV. Probabile tamen eſt, quod ad reſtitutionem non teneatur, qui minis inducit alterum ad ludendum, ſi vincat; dummodo ſatisfaciat pro injuria illata.

V. Ludus late ſumptus, ſeu Jocus, ſi ſit moderatus ad melancholiam expellendam, pertinet ad virtutem Eutrapeliæ.

VI. Ludus honeſtus vitiari poteſt multipliciter; videlicet ratione finis mali, ratione Loci, Perſonæ, Modi, Legis vetantis, vel ratione Perſonæ, cum qua luditur. Quid de Clericis, aut Religioſis ludentibus?

VII. Peccant mortaliter, qui domum, menſas, aleas ſubminiſtrant ludentibus ludis vetitis, aut intermiſcendo blaſphemias, furta, perjuria.

VIII. Princeps licet poſſit permittere peccata meretricis, non poteſt tamen permittere peccata ludentium inique cum fraudibus, & blaſphemiis.

IX. Ad reſtitutionem damnorum tenentur, qui ad ludendum inique ludentes admittunt.

X. Qui ludens ludo prohibito aliquid lucratur, non tenetur illud reſtituere ante ſententiam Judicis. Qui vero victus perdidit, probabiliter non tenetur ſolvere, quando datur illi facultas repetendi: Si tamen illud ſolverit, non poteſt compenſare.

XI. Jure Cæſareo qui ludit ad creditum, probabiliter non tenetur in conſcientia ſolvere, niſi juraverit ſe ſoluturum: Quod ſi juraverit hujus juramenti diſpenſationem non eſſe petiturum, adhuc probabiliter poteſt illam petere.

XII. Si uterque ludens ludo prohibito, aut ad creditum, renunciavit harum legum privilegio, adhuc probabiliter poteſt non ſolvere quod perdidit, aut in judicio illud repetere.

XIII. Ludens ad creditum cum alio ludente pecunia numerata cum animo non ſolvendi, ſi perdat, probabiliter ad reſtitutionem non tenetur, ſi lucratur. Immo ludens ludo vetito pecunia numerata cum animo repetendi, ſi perdat, adhuc probabiliter lucrari poteſt.

XIV.

XIV. Lucrari non poteſt in ludo, aut ſponſione, qui certus moraliter eſt, quod perdere non poſſit. Nec qui ludit cum Religioſis, aut filiisfamilias, qui non poſſunt aliquid ludo exponere. Quandonam poſſint iſti quatuor, vel quinque in centum exponere ludo honeſto? Reſtitutio in his caſibus ſecundum ſe poteſt etiam fieri ipſi Religioſo perdenti.

XV. Qui per fraudes aliquid lucratur, tenetur reſtituere non ſolum quod lucratus eſt, ſed etiam quod certo moraliter alter eſſet lucraturus.

XVI. Qui in ludo utitur aſtutiis conſuetis, non tenetur quicquam reſtituere, ſi lucratur. Nec tenetur ludens admonere colluſorem, ſi videat illum errare in numero calculorum.

I. QUæritur primo: Quid ſit ludus? Quid ſponſio? Et an liceant? Reſpondeo, ludum late ſumptum eſſe quicquid ad oblectationem animi ſumitur, in factis, vel verbis conſiſtens; quamvis ſi conſiſtat in verbis, dici ſoleat Jocus, ſi in factis, Ludus. Verum Ludus ſtricte ſumptus pro contractu ſignificat *Pactum, ut victori certaminis res ab utroque expoſita tribuatur*. Sponſio vero eſt *Contractus, in quo duo de veritate, vel eventu rei contendentes ſibi viciſſim aliquid ſpondent, ut ejus ſit, qui veritatem fuerit aſſecutus*.

II. Porro Sponſio licita eſt, dummodo ſervetur ęqualitas, videlicet quod eventus ſit utrique incertus, abſitque dolus, aut fraus: Hinc tenetur ad reſtitutionem, qui aliquid per ſponſionem lucratur, ſciens rei eventum; niſi tamen id alteri ſerio manifeſtarit; tunc enim illi eſt imputandum, quod voluntarie voluerit amittere, ut notat Sanch., Medin., & alii apud Dian. part.4. tract.4. reſol. 186. contra Garz., & alios putantes hunc nonniſi deceptum ſpondere. Ob eandem rationem Ledeſm., & Villalob. putant eſſe injuſtam ſponſionem factam cum quatuor, verbi gratia, oppoſitoribus, quod ſcilicet ad cathedram non ſint perventuri; quia ſic ſpondens certo vinceret relate ad tres, & ſolum amitteret relate ad illum, qui cathedram aſſequeretur. Equidem tamen exiſtimo, hujuſmodi ſponſionem eſſe licitam cum Sanch. lib. 1. Conſil. cap. 8. dub. 16., & Dian. loc. cit. reſol. 181., quia volenti, & conſentienti nulla fit injuria; quilibet autem ex quatuor oppoſitoribus videt pro ſe ſtare probabilitatem ut unum, (quod ſcilicet ipſe ſit obtenturus cathedram,) & contra ſe ſtare probabilitatem ut tria, (quod ſcilicet ipſe illam non ſit obtenturus, cum tres alii concurrant,) & tamen adhuc vult ſpondere; ſibi itaque imputet, ſi amittat. Nonne ſi duo eſſent oppoſitores, poſſet quilibet ita ſpondere, ut lucretur decem, ſi obtineat cathedram, & amittat centum, ſi non obtineat? in quo caſu nulla eſſet injuſtitia, quia voluntarie ſic ſponderet: ita in caſu noſtro.

III. Ludus autem, inquantum contractus, licitus eſt, dummodo alter non inducat alterum ad ludendum per minas, fraudes, convicia, &c.; nam ſi ſic pertractus perdat, tenetur alter ad reſtitutionem, quia per injuriam fuit ei cauſa damni, ut communiter docent; Et probabiliter etiam ſi illum inducat per preces importunas, ut plures docent cum Sanch., Navar., & aliis contra Leſſ., Dian. apud Croix lib. 3. punct. 2. num. 2080.; Quamvis ſi ille vincat, poſſit lucrum retinere, quia ſic compellens per injuriam videtur cedere juri ſuo: Eodem modo, ſi tu injuriam facis in numero punctorum, vel calculorum, non poteris lucrari; econtra alter, qui injuriam patitur, lucrari poterit; Et qui peritus ludi fingit imperitiam, ut alterum alliciat, non poteſt quicquam lucrari, ſed tenetur ad reſtitutionem;

con-

Digitized by Google

contra vero ſi alter vincat, non tenetur ad reſtitutionem.

IV. Non eſt tamen improbabile, ut docet Sà, Molin., Leſſ., Trull. dub. 2., Dian. part. 1. tract. 17. reſol. 27. apud Croix loco laudato, quod qui minis, aut aliter alium cogit ad ludendum, ſi vincat, non teneatur ad reſtitutionem; quia etiam in pertractu ad ludendum par eſt conditio, ut poſſit tam perdere, quam lucrari; quamvis teneatur injurioſe attrahens ad ſatisfactionem injuriæ irrogatæ arbitrio prudentis.

V. Demum ludus etiam in latiori ſignificatione ſumptus eſt res licita, & poteſt eſſe virtus, ſi debito modo ſumatur, ex D. Th. 2. 2. quæſt. 168. art. 2.; quæ virtus dicitur Eutrapelia, ideſt ludus moderatus ponens medium inter exceſſum, & defectum: Quare homo melancholicus, ſi moderato ludo utatur ad expellendam melancholiam, exercet actum dictæ virtutis.

VI. Quæritur ſecundo: Quot modis poſſit ab extrinſeco vitiari ludus de ſe honeſtus?

Reſpondeo, poſſe ludum multipliciter vitiari, & eſſe inhoneſtum. Primo quidem ratione finis mali; ſi quis enim ludat præciſe, verbi gratia, propter lucrum, peccat venialiter, ut notat Trull.; ſecus vero ſi principaliter intendat moderatam recreationem, & lucrum ſecundario. Qui autem diebus, ac noctibus ludit exponendo ſe proximo periculo magnæ jacturæ rei familiaris, itaut non poſſit deinde debita ſolvere, vel famulum ſuſtentare, peccat mortaliter, ex Sanch. in Conſil. lib. 1. cap. 8. dub. 24. Secundo, ratione loci; quare erit mortale ludere in Eccleſia ludis illicitis, veniale vero ludere ludo licito; niſi id fiat ad recreandum infirmum ibi exiſtentem, aut ſi ibi ſint aliqui, qui ad Eccleſiam confugerunt, ibique ludunt recreationis cauſa. Tertio, ratione perſonæ, ut ſi Epiſcopus, vel Monachus cum ſcandalo luderent; ſecus vero ſi aliquoties tantum luderent recreationis cauſa. Quarto, ratione modi, ut ſi intercedat vis, dolus, fraus. Quinto, ratione legis prohibentis, ut prohibetur lege civili ludus taxillorum, & alearum; Quamvis ex Medin., & Sanch. loc. cit. dub. 25. talis lex contraria conſuetudine ſit abrogata; Præterquamquod probabile eſt, tales leges obligare ſolum ad pœnam temporalem: Peccant tamen mortaliter Clerici, ex Dian. part. 4. tract. 4. reſol. 183., ſi diebus, ac noctibus cum magno ſcandalo, & in magna quantitate aleis ludant, ſaltem ſi ſint in Sacris, vel Beneficiarii: Nonnulli Doctores cum Sylveſt., D. Antonino, Cajet., Henr. apud Sanch. dub. 28., & apud eundem Dian. nolunt hos damnare de mortali propter continuationem ludi etiam prohibiti, & in magna quantitate; quia conſuetudo non mutat ſpeciem peccati, itaut de veniali transferat in mortale. Sed jure merito impugnantur a Sanch. lib. 1. Conſil. cap. 8. dub. 28. docendo, conſuetudinem hanc eſſe peccatum mortale; eo quod ſola conſuetudo graviter prohibeatur, & gravibus pœnis ſubjiciatur. Sexto, ratione perſonæ, cum qua quis luderet, videlicet ſi cum prodigo, cum filiofamilias, cum puero, cum ſtulto, cum moniali, &c.: Quamvis non peccent Religioſi, ſi ludo honeſto moderate ludant recreationis cauſa, & in re minima; Et, ut docet Sanch. lib. 1. Conſil. cap. 8. dub. 24. contra Lopez, nec committunt Simoniam, ſi victi obligant ſe ad recitandum roſarium; quia non vendunt rem ſpiritualem, nec miſcetur res ſacra cum profanis; unde nulla eſt irreverentia. Navar. putat peccare mortaliter Religioſum, vel Clericum, qui ludum fortunæ mortaliter malum de induſtria ſpectant, quamvis ſolum delectentur de arte ludendi.

non

Digitized by Google

non de malo; Lopez tamen apud Dian. part. 1. tract. 1. Miſcellan. reſol. 183. excuſat hos a mortali; niſi ſint cauſa ludi, vel niſi omittant corrigere, quando tenentur.

VII. Demum mortaliter peccat, qui domum, menſas, candelas, aleas, &c. ſubminiſtrat luſoribus, qui mortaliter peccant ludendo; quia eorum peccato cooperatur; unde abſolvendi non ſunt, qui habent domi menſas luſorias, & excipiunt indifferenter omnes ad ludendum ludis prohibitis; vel eos, qui ludo exponant, quæ non poſſunt alienare; vel qui ludendo in juramenta, & blaſphemias prorumpunt.

VIII. Dubium eſt, An Princeps concedere poſſit licentiam, ut quis poſſit domum exponere hujuſmodi ludis? Reſpondeo ex fuſe dictis quæſt. 7. art. 1. negative cum communi apud Dian. loc. cit. reſ. 65., & Trull. lib. 7. cap. 27. dub. 1. num. 7. Ratio eſt, quia etſi ſit res indifferens ſubminiſtrare neceſſaria ad ludendum; at quando ludus utplurimum conjungitur cum pravo uſu blaſphemiarum, rixarum, furtorum, dilapidationis bonorum, &c., non licet ad hæc peccata concurrere. Docuit oppoſitum Vincentius Juſtinianus apud Lopez, & Trull., ea ductus ratione, quia ex D. Th. 2. 2. quæſt. 169. art. 4., & ex exemplis adductis a Sanch. lib. 1. Conſil. cap. 8. dub. 21. & a Bonac. tom. 2. diſp. 2. quæſt. 4. punct. 2. licitum eſt miniſtrare, & vendere res indifferentes etiam cum cognitione pravi uſus ſecuturi. Sed communiter rejiciuntur; quia tunc licitum eſt miniſtrare res indifferentes cum cognitione pravi uſus ſecuturi, quando non miniſtrantur aut in ipſo exercitio, aut exercitium paranti; idcirco enim licitum eſt locare domum, & vendere ornamenta meretrici; quia hæc non ſunt adjumento proxime, & immediate ad peccandum; ſicut ſi ſternatur lectus meretrici, aut ſi ſolum paretur menſa ſic ludentibus. Ubi Doctores notant, majorem cauſam requiri ad permittenda peccata ludentium, quam meretricis; quia illa ſunt publica, ſunt in damnum tertii, ſunt blaſphemiæ contra Deum, ſunt innumera, nec permitti ſolent ad vitandum majus malum, ſicut permittuntur peccata meretricis, & uſurariorum.

IX. Hinc inferunt Doctores apud Sanch. lib. 1. Conſil. cap. 8. dub. 21., quod admittentes ad ludendum eos, qui fraudes faciunt, teneantur reſtituere quicquid iſti tenebantur, ſi nolint reſtituere; Et ratio eſt, quia eſſent cauſa injuſtæ acceptionis; non ſecus ac qui dat alteri enſem petitum ad alium percutiendum.

X. Quæritur tertio: An qui aliquid ludo vetito lucratus eſt, (puta alearum, taxillorum, ſeu talorum, &c., qui jure Cæſareo prohibentur,) teneatur ad reſtitutionem?

Reſpondeo, & dico primo, probabilius eſſe ſic lucrantem non teneri ad reſtitutionem ante ſententiam Judicis; modo non impediat per vim, aut fraudem, ne a Judice ad reſtitutionem condemnetur, & contractus fuerit juſtus. Ratio eſt ex Sanch., & aliis apud Trull., quia leges hujuſmodi prohibentes hos ludos non reddunt irritum ludi contractum, nec efficiunt ludentes inhabiles ad dominium transferendum, ſed ſolum concedunt perdenti, quod poſſit apud Judicem intra octo dies juxta Pragmaticam Caroli V. anni 1528. editam Matriti repetere, quod perdidit; (quod etiam inter Clericos ſervandum ex Sanch. lib. 1. Conſil. cap. 8. dub. 1. cum aliis ex Authent. *Alearum uſus*, Cod. *de Religioſis, & ſumptibus funerum*,) & ad ſummum irritant obligationem ſolvendi, quod pecunia credita perditum eſt, ut multi apud Sanch. lib. 1. Conſil. cap. 8. dub. 4. docent; Unde donec Judex condemnet victorem ad reſtitutionem, non tenetur hic

re-

reſtituere: Immo ex Sanch. dub. 2. nec tenetur reſtituere, ſi vocatus a Judice, repetente parte, negat lucrum, & ſic non condemnatur; quia hæc repetitio, & reſtitutio non conceditur in favorem ludentium, (ut minori conceditur in integrum reſtitutio,) ſed in eorum pœnam, & odium; & reus, qui juridice vocatus negat veritatem, non tenetur reſtituere pœnam, qua damnandus erat, ut communiter docent cum Sanch. lib. 2. Sum. cap. 22. num. 22., & lib. 10. de Matrim. dub. 8. num. 14.; quia non peccat contra juſtitiam commutativam, ſed contra legalem; Quare neque reus in caſu noſtro tenetur ad reſtitutionem ante ſententiam Judicis. Ubi notandum cum Molin. diſp. 513., & Sal., leges iſtas, quatenus vetant luſum, eſſe conſuetudine abrogatas, itaut nemo peccet ludendo, ſed non eſſe abrogatas quoad jus repetendi in judicio pecuniam ſolutam in his ludis deperditam.

Dico ſecundo cum Sanch. lib. 6. de Matrim. dub. 38. num. 34. probabilius eſſe, quod non teneatur ſolvere, quod perdidit victus, quando datur ei facultas repetendi, quod perdidit apud Judicem. Ratio eſt, quia is, cui datur actio ad repetendum, poteſt retinere, ex Regula, *Qui ad agendum* 61., *de Regulis Juris*. Et ratio ulterior eſt, quia fruſtra ſolvitur; & eſſet circulus inutilis, quando aliquid ſtatim reſtituendum eſt.

Dico tertio: Qui aliquid amiſit ludo prohibito, & ſolvit, non poteſt privatim illud ſibi compenſare. Ratio eſt, quia victor non tenetur reſtituere ante Judicis ſententiam. Ita communiter cum Leſſ., Sanch. apud Trull.; Quicquid in contrarium nonnulli cenſeant, putantes probabilem eſſe ſententiam Matinæ, Lopez, Guttier., Sot. apud Sanch. in Conſ. lib. 1. cap. 8. dub. 4., quod ſcilicet teneatur victor reſtituere, eo quod in lib. 8. tit. 7. Novæ Recog. talis contractus ludi reddatur irritus; Et rurſus putantes probabilem eſſe ſententiam, quod ſtante prædicta probabilitate poſſit victor de poſſeſſione deturbari auctoritate privata: Quod tamen Sanch. loc. cit. putat falſiſſimum; quia cum etiam probabile ſit victorem non teneri reſtituere, in dubio melior debet eſſe conditio poſſidentis; unde non eſt licita talis compenſatio: In eo caſu permittit Sanch. compenſationem, quando ſcilicet victus ſolum præ pudore, vel alio reſpectu fingit ſolvere, quod perdidit, habens animum ſe compenſandi, cum ſuppetet facultas.

XI. Quæritur quarto: An qui ludit ad creditum ludo prohibito, teneatur in conſcientia ſolvere, ſi fidem dederit? Et quid ſi juraverit?

Reſpondeo jure naturæ teneri; quia omne promiſſum, quod licite adimpleri poteſt, ſervandum eſt. At jure communi Cæſareo non tenetur in conſcientia, ſi ſolum dederit fidem; ut communiter docent apud Trull., & Dian. part. 1. tract. 3. Miſcell. reſol. 8. contra Salon., Rebel., Valent.; cum enim leges iſtæ ſanciant, quod victus non cogatur ſolvere, dicendum, quod illum etiam in foro interno deobligent. At ſi juravit ſolvere, procul dubio tenetur; Quamvis poſſit Epiſcopus tale juramentum relaxare, etiam abſque partis citatione, ex Henr., & Trull. dub. 4. contra Molin. apud Leſſ. lib. 3. cap. 26. num. 27.; non ſecus ac qui juravit ſolvere uſuras; Quod ſi juravit ſe non petiturum diſpenſationem talis juramenti, adhuc probabiliter ex Trull., & Azor. apud Sanch. lib. 3. cap. 21. num. 15. contra Leſſ. loc. cit. poteſt petere, quia tale juramentum bonos mores evertit. Notandum tamen, quod ubi iſtæ leges non obligant, ut in Regno Valentino, ex Trull. in conſcientia ſolvenda eſt pecunia in ludo promiſſa; Ubi autem obligant, etiam inter Clericos ſervandæ ſunt, ut diximus ex Sanch.

XII.

Digitized by Google

XII. Rogabis, An ſi uterque ludens ad creditum, vel ludo prohibito, renunciaverit beneficio hujus legis, & ceſſerit juri ſuo repetendi, quod ſolvit, adhuc poſſit non ſolvere, aut repetere?

Reſpondeo cum Leſſ. lib. 2. cap. 26. num. 26., & Trull. contra Bonac., & Azor., quod poſſit, ſi ſine juramento renunciavit; quia ſimplex ceſſio non privat hominem jure, quod ei tribuit in favorem boni communis; Alioqui facillime omnis vis legis redderetur fruſtratoria, & inanis.

XIII. Rogabis ſecundo: An qui lucratur ab alio pecuniam præſentem, ipſe tamen perdebat pecuniam creditam, & habebat animum non ſolvendi propter leges id ſibi concedentes, teneatur ad reſtitutionem?

Reſpondent Victor., & Lopez teneneri; quia aliter non ſervaretur æqualitas; At Sanch. probabiliter putat, quod non teneatur; quia victor utitur privilegio legis, & alter ſibi imputet, quod velit ludere pecunia credita; Præterquamquod nulla eſt inæqualitas in tali contractu, quia etiam alter poteſt uti eodem legis beneficio, & non ſolvere. Additque Sanch. cum doctis Junioribus, quod qui ludit pecunia numerata ludo vetito cum propoſito repetendi in judicio, quod perdit, adhuc poſſit lucrari; quia utitur jure ſuo, & nulli facit injuriam.

XIV. Quæritur quinto: An aliquando poſſit per ludum, aut ſponſionem lucrari, qui non poteſt perdere?

Reſpondeo cum Trull. dub. 5., quod tale dubium in tribus caſibus procedere poſſit. Primo ſi alter eſt ita peritus, ut certum moraliter ſit ipſum lucraturum; & diximus in tali caſu tunc teneri hunc ad reſtitutionem, quando vel peritus ſimulat imperitiam, ut alterum alliciat, vel peritus ſcit ſe eſſe longe peritiorem, & alterum ipſius peritiam ignorare. Secundo, ſi ludens habet animum non ſolvendi, aut ſolutum repetendi, & de hoc diximus quæſito ſuperiore. Tertio, quando alter ludentium non poteſt alienare, ut ſunt Religioſi, filiifamilias, fures, &c.

Quod attinet ad Religioſos, non poſſunt hi quicquam exponere ludo ſine conſenſu Superioris; Quod ſi exponant, & Monaſterium notabiliter læ datur, poteſt hoc uti beneficio reſtitutionis in integrum. Similiter nec filiusfamilias, niſi pubertatem ingreſſus habeat bona caſtrenſia, vel quaſi, vel alia bona ſibi a parente conceſsa ad liberam adminiſtrationem: Bona vero adventitia non poteſt ludo exponere, niſi conſtet Patrem condonare filio uſumfructum, & cedere juri ſuo adminiſtrandi illa bona.

Notat tamen Trull., quod ſi filiusfamilias ſuſtentetur in aula, vel univerſitate, necnon Religioſus ſi verſetur in ſtudiis, vel in negotiis Monaſterii expenſis ſui Abbatis, poſſint ex deſtinata ſuſtentatioue ſumere quotannis quatuor, vel quinque in centum, ut ludo honeſto inſumant. Ratio eſt, quia ad alimenta pertinet honeſta recreatio ætati, & ſtatui conveniens, & æqualibus paſſim conceſſa. Notat etiam, quod qui lucratus eſt a filiofamilias, vel a Religioſo, ſatis eſt, ſi ipſis reſtituat; quamvis peccare poſſit contra charitatem, ſi hinc illi anſam arriperent iterum ludendi. Demum fur, uſurarius, depoſitarius, &c., ſi non habent aliquid proprium quod tradant vincenti, non faciunt lucrum ſuum, quando ipſi vincunt, ſed debent lucrum reſtituere ipſi perdenti; aliter non eſt æqualis utriuſque ludentis conditio.

XV. Quæritur ultimo; An utens fraudibus contra leges ludi teneatur reſtituere etiam quod alter lucraturus erat?

Reſpondeo, teneri ad reſtituendum tam quod lucratus eſt, quam quod alter

alter certo moraliter lucraturus erat; (non vero ſi dubium ſit, an lucraturus eſſet;) Ut ſi quis ſuffuretur, & ſignet chartas, vel ita diſponat, ut ſibi felix ſors contingat, vel ſi acceptet ludum, & ſponſionem, eo quod admonitus ſit ab aliquo inſpectore chartarum, quod acceptet; (ſecus tamen ſi ante admonitionem decreverat acceptare) Sicut etiam tenetur ad reſtitutionem, qui admonuit, in defectum ejus, cui facta eſt admonitio. Quod ſi ante admonitionem dubius erat, an acceptaret, videtur obligandus ex Bonac., Sanc., Et Trull. obligat illum ad partem dumtaxat reſtituendam pro rata dubii.

Qui tamen videt chartas alterius ob ſolam hujus negligentiam, licite lucratur, quia nullam fecit fraudem; Sicut etiam qui utitur aſtutiis communi conſuetudine receptis; ut qui auget ſponſionem ſciens certo ſe lucraturum, quamvis ſimulet timorem; Immo probabilius eſſe docet Sanch. dub. 14., quod ſi colluſor videat alterum errare in calculorum numero, poſſit adhuc lucrari; quia licet teneatur illum non defraudare; at non tenetur de ſua negligentia, vel errore illum admonere; hæc enim, ait, eſt lex ludi, &c.: A fortiori ſpectans ludum non tenetur admonere ludentes de errore in computando; Communiter enim luſores id ægre ferunt, & datur occaſio querelis. Qui autem doloſe ſurripit primam manum, tenetur reſtituere ſolum jus illud præeundi in ludo; Sicut qui comburit meſſes in herba, non tenetur reſtituere frumentum, ſed quanti tunc ea meſſis æſtimatur.

ARTICULUS V.

De Quaſi Contractibus.

I. Obligatio ex quaſi contractu habetur ratione mutui conſenſus non expreſſi, ſed taciti.

II. Quinque modis oriri poteſt obligatio iſthæc ex quaſi contractu, videlicet ex negotiis geſtis, ex tutela, ex rerum communione citra contractum ſocietatis, ex Hæreditate relate ad legata, & ex ſolutione indebiti facta per errorem.

III. Negotiorum geſtori debentur expenſa, & laborum compenſatio, quamvis negotiationis eventus non ſuccedat feliciter.

IV. Idem dicendum de inventore rei alienæ, & de fidejuſſore ſponte ſolvente pro principali; Non tamen de eo, qui ex mera liberalitate, aut pietate aliquid expendit pro alio, puta pro famulo ægroto.

V. Tutori debentur a pupillo expenſa; Sed ſalarium ille accipere non poteſt, niſi conſtituatur a Judice.

VI. Mandatario, Procuratori, Advocato ex quaſi contractu debentur expenſa, ſi gratis tale munus ſuſcipiant: Ex contractu vero conductionis debetur ſalarium, ſi de illo conveniant. Idemque dicendum de Syndico, ſeu defenſore, non a domino, ſed a Communitate conſtituto, aut ab Epiſcopo.

VII. Quando res communes pluribus ab uno adminiſtrantur citra contractum Societatis, datur actio a Juriſtis dicta Communi dividendo ex quaſi contractu.

VIII. Acceptans hæreditatem ex quaſi contractu tenetur ſolvere legata; Quod ſi legatarius propria auctoritate illa ſibi uſurpet, in pœnam legato privatur.

IX. Qui indebitum ex errore accepit ex quaſi

quaſi contractu, ad reſtitutionem tenetur. Si tamen acceperit bona fide, ſolum tenetur ex re accepta, & quatenus eſt factus ditior.

I. QUæritur primo: Quænam ſit obligatio iſthæc orta ex quaſi contractu?

Reſpondeo, aliquando aliquem obligari ad aliquid faciendum obligatione naturali ſimul, & civili, ut diximus quæſt. 1. art. 2., & non ex delicto, aut quaſi delicto, puta ex imperitia, aut imprudentia culpabili, neque ex contractu, ſeu mutuo conſenſu expreſſo, ſed obligari ex mutuo conſenſu tacito, & tunc obligatio dicitur oriri ex quaſi contractu.

II. Quæritur ſecundo: In quibus caſibus, & quomodo oriatur hæc obligatio ex quaſi contractu?

Reſpondeo, hanc obligationem quinque modis, ſeu ex quinque cauſis conſurgere, ut habetur *Tit. Inſtit., de Obligationibus ex quaſi contractu*. Primo quidem ex negotiis geſtis. Secundo, ex tutela. Tertio, ex rerum communione, ſi nulla ſocietatis conventio præceſſerit. Quarto, ex hæreditate relate ad legata præſtanda. Quinto, ex ſolutione indebiti per errorem facta.

III. Circa primum, habetur obligatio ex quaſi contractu ratione negotiorum geſtorum. Nam qui utiliter agit rem alterius abſque ejus mandato, is acquirit actionem contra illum, quamvis ignorantem, qua compellitur rem geſtam ratam habere, expenſas neceſſarias, & utiles præſtare, necnon damnum, & lucrum ceſſans, ac demum compenſare labores, ex leg. 2. *de Negotiis geſtis*, idque verum eſt, etiamſi negotii eventus non feliciter ſuccedat: Verbi gratia, ſi equum Titii de manu furis, tanquam illius negotium geſturus, exiguo pretio redimas, & dum equus ad dominum reducitur, fortuito caſu pereat, tenetur ille expenſas, & pretium reſtituere; Contra vero negotiorum geſtor tenetur exacta diligentia rem adminiſtrare, & perficere, adminiſtrationiſque rationem reddere.

IV. Hinc infertur primo, quod licet rei alienæ inventor non poſſit mercedem inventionis tanquam jure ſibi debitam exigere, quia ex juſtitia tenetur rem inventam domino reſtituere; poteſt tamen juſte exigere laboris compenſationem, & expenſas factas, ut notat Rebell. lib. 17. apud Laym. c. 30.

Infertur ſecundo, quod fidejuſſor ſolvens pro principali habeat contra illum actionem negotiorum geſtorum, ſeu ex quaſi contractu, ſi ſcilicet ſponte ſe obtulit ad fidejubendum, ex leg. *Sed videamus*, ff. *de Negotiis geſtis*; nam ſi fidejubere juſſus fuit, habet contra illum actionem ex mandato, ſeu ex contractu.

Infertur tertio, quod quæ aliquis ex mera liberalitate, aut pietate pro aliquo expendit, non poſſit poſtea mutato animo ea repetere ex actione negotiorum geſtorum, ex leg. *Si alimenta*, Cod. *de Negotiis geſtis*; Verbi gratia, ſi ad curandum famulum domi tuæ ægrotantem aliquid expendiſti liberaliter, non poteris deinde illud de conſtituta mercede detrahere; ſecus vero ſi expendiſti animo repetendi; quia dominus non tenetur pro famulo ægrotante facere expenſas, niſi tenues, juxta uſum, qui talem obligationem interpretatus eſt, ut notat Filliuc. tract. 20. part. 2. cap. 2. Immo ſecundum ſe nec tenetur ſalarium pro eo tempore infirmitatis illi dare; niſi aliud ferat loci conſuetudo; præſertim quando tempus infirmitatis non eſt diuturnum. Similiter mater, & avia præbentes alimenta filiis, vel nepotibus, quia cenſentur ex affectu materno, & pietate ea conferre (niſi contrarium proteſtentur, aut ex circumſtantiis col-

Digitized by Google

ligatur,) non poſſunt ea repetere; ſecus vero ſi magnas expenſas pro iis fecerant.

V. Circa ſecundum, habetur obligatio ex quaſi contractu ratione tutelæ; Nam ex legis diſpoſitione Tutor erga pupillum etiam ignorantem, aut invitum contrahit obligationem adminiſtrandi res illius cum exacta diligentia, & rationem reddendi adminiſtrationis; Et idem dicas de Curatore erga minorem: Contra tamen pupillus obligatur tutorem indemnem reddere circa ea, quæ pro ipſo expendit: Quamvis tutor pro ſua cura ſalarium accipere non poſſit, niſi ei a Judice conſtitutum ſit, ex leg. *A tutoribus*, ff. *de Adminiſtratione Tutorum*; Eſt enim hoc unum ex publicis muneribus, a quibus lex neminem immunem eſſe voluit, niſi ex juſta cauſa.

VI. Huc revocatur mandatum, quod ab aliquo gratis ſuſcipitur exequendum; Nam ſi interveniente pecunia ſuſcipiatur, potius ſpectat ad locationem, & conductionem, quam ad quaſi contractum: Quare inter mandantem, & mandatarium datur implicita conventio, quod fideliter hic rem exequatur; mandans vero ratum habere debeat, quod a mandatario fit, (dummodo non excedat fines mandati,) & ſervare illum indemnem; Officium etiam Procuratoris, & Advocati, & ſimilia ſpectant ad quaſi contractus, ſi quando gratis ſuſcipiantur; ſecus vero ſi interveniente ſalario. Idem dicas de Syndico, hoc eſt defenſore, ſeu Procuratore, qui non a domino, ſed ab Univerſitate, aut ab ejus adminiſtratore, verbi gratia, ab Epiſcopo, Capitulo, Pralato Monaſterii conſtituitur.

VII. Circa tertium, oritur obligatio ex quaſi contractu, ſi habeatur rerum communio abſque prævia conventione ſocietatis; Verbi gratia ſi res pluribus legata, aut donata inter illos dividenda ſit, aut ſi unus ſolus ex re communi fructus perceperit, vel neceſſarias, aut utiles expenſas pro re communi fecerit, tunc non minus, quam ſi ſocietas communi conſenſu contracta eſſet, conſurgit actio dicta a Juriſtis Communi dividendo, ex *leg.* 2. ff. *de Communi dividendo*.

VIII. Circa quartum, ex quaſi contractu obligatur hæres ad legata præſtanda; quamvis enim nec cum Teſtatore, nec cum legatariis expreſſum contractum habuerit, tamen eo ipſo quod acceptavit hæreditatem, obligationem ſuſcepit ſolvendi legata; & viceverſa obligatur legatarius rem ſibi legatam non uſurpare ſibi propria auctoritate, nec ab alio, ſed tantum ab hærede petere, aliter in pœnam privatur legato, ex leg. *Non eſt dubium*, Cod. *de Legatis*.

IX. Circa quintum; Ponitur inter quaſi contractus ſolutio indebiti per errorem facta; quia is, qui indebitum accepit, obligatur implicite ad reſtituendum, detecto errore. Notat tamen Laym., quod qui bona fide indebitum accepit, habet obligationem reſtituendi potius ex re accepta, quam ex quaſi contractu. Unde ſolum reſtituere tenetur, quatenus locupletior factus eſt, ſi bona fide accepit; Quod ſi bona fide rem illam abſumpſit, in nihilo factus ditior, aut ſi ſine dolo perdidit, ceſſat omnis obligatio.

QUÆ-

QUÆSTIO X.

De Teſtamentis, Legatis, & aliis ultimis voluntatibus.

EXaminandum primo, Quid, & Quotuplex ſit Teſtamentum; Et quænam ſint conditiones ad valorem Teſtamenti requiſitæ? Secundo, Quænam ſint Teſtamenta privilegiata? Tertio, Quinam teſtari poſſint, & Teſtamentum revocare? Quarto, Quinam poſſint inſtitui hæredes? Quinto agendum de Renunciatione hæreditatis. Sexto, de Codicillis. Septimo, de ſubſtitutione hæredis, & Fideicommiſſis. Octavo, de Legatis.

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex ſit Teſtamentum, Et quænam ejus Conditiones?

I. *Teſtamentum eſt* Voluntatis noſtræ juſta ſententia de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri velit cum directa hæredis inſtitutione.

II. *Quid interſit inter Teſtamentum, & Codicillum? Et quot teſtes ad utrumque requirantur?*

III. *Teſtamentum ſcriptum, ſeu clauſum quomodo differat a Nuncupativo?*

IV. *Quinam eſſe debeant ſeptem teſtes ad Teſtamentum requiſiti? Religioſus nequit eſſe teſtis ſine ſui Prælati licentia.*

V. *Validum eſt Teſtamentum, quamvis obnoxium nullitati in foro externo, quando quis interrogat Teſtatorem, Num velit Cajum inſtituere hæredem? & ille annuit.*

VI. *Eſt pariter validum, ſi Teſtator coram ſeptem teſtibus det alteri ſchedulam dicens, in ea ſuum Teſtamentum contineri.*

VII. *Pactum inter duos de reciproca hæreditatis ſucceſſione non valet tanquam mutua donatio irrevocabilis, ſed valet tanquam duo utriuſque Teſtamenta, quæ ante mortem revocari poſſint.*

I. TEſtamentum dicitur, eo quod mentis teſtatio ſit, ſeu diſpoſitio; nam ante mortem quilibet jure Gentium facultatem habet diſponendi de rebus ſuis.

Quæritur nunc primo: Quomodo Teſtamentum definiatur?

Reſpondeo, ex Ulpian. definiri, quod ſit *Voluntatis noſtræ juſta ſententia de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri velit*. Ita in *leg.* 1., *ff. de Teſtamentis*. Per primas particulas convenit cum aliis contractibus inter vivos, per ultimas diſconvenit; Nam Teſtamentum non habet robur ante mortem Teſtatoris, teſtante Apoſtolo ad Hebr. 9. *Ubi Teſtamentum eſt, mors intercedat Teſtatoris neceſſe eſt*. Quia tamen hæc definitio Teſtamenti videtur etiam convenire cum aliis ultimis voluntatibus, nempe cum Legatis, Codicillis, Fideicommiſſis, & aliis diſpoſitionibus, ideo aliqui cum Bartol. explicant verba illa definitionis, *Juſta ſententia*, quod ſcilicet debeat eſſe perfecta, atque adeo cum inſtitutione hæredis bonorum univerſalis; Alii cum Laym. explicant ly, juſtam, hoc eſt ſole-

ſolemnem, ſeu Juris ſolemnitatibus nixam; Alii apud Laym. addunt definitioni adductæ claritatis gratia hæc verba, *cum directa hæredis institutione*; hoc enim proprium eſt Teſtamenti directe hæredem inſtituere: Quamvis enim militi concedatur in leg. *Militis*, *ff. de Militum Teſtamentis*, quod poſſit in Codicillo hæredem inſtituere; Codicillus tamen directe ordinatur non ad hæredis inſtitutionem, ſed ad aliquid in Teſtamento explicandum, vel mutandum, addendum, vel detrahendum; ut ad legata inſtituenda, vel ad ſubſtitutionem fideicommiſſariam faciendam.

II. Unde ad Codicillum ſatis ſunt quinque teſtes etiam non rogati, inter quos poſſunt eſſe etiam mulieres; ad Teſtamentum vero requiruntur ſeptem teſtes rogati maſculi, & puberes.

III. Quæritur ſecundo; Quotuplex ſit Teſtamentum?

Reſpondeo eſſe duplex. Primum dicitur Scriptum, ſeu clauſum, alterum Nuncupativum, ſeu apertum. Teſtamentum ſcriptum eſt, quod Teſtator propria, vel alterius manu coram ſeptem teſtibus ad id rogatis, ſeu vocatis ſubſcribit; vel ſi neſciat ſcribere, alteri a ſeptem illis teſtibus diverſo tradit ſuo nomine ſubſcribendum coram iiſdem ſeptem teſtibus, qui etiam uno, eodemque continuato tempore debent illud ſubſcribere, & proprio, vel alieno ſigillo ſignare; Quamvis poſſint eodem ſigillo omnes uti, ut habetur in leg. *Hac conſultiſſime*, Cod. *de Teſtamentis*. Teſtamentum vero Nuncupativum, ſeu apertum habetur, quando coram ſeptem teſtibus ſcripto, vel voce articulata profertur: Hodie tamen talis nuncupatio a Notario publico in Scripturam redigi ſolet, ut, ſi teſtes decedant, a tali Inſtrumento fides veritatis fiat, nec inſinuatione ulla apud Judicem opus ſit.

IV. Porro hi ſeptem teſtes debent eſſe maſculi puberes, liberi, & ad id vocati; nec poſſunt eſſe ſurdi, muti, cæci, furioſi, prodigi, Jure infames, & in Teſtatoris poteſtate, nec Pater Teſtatoris, aut in Patris poteſtate, nec hæres, aut in hæredis poteſtate, nec fratres, &c., ſed debent eſſe extranei. Poteſt legatarius eſſe teſtis; Sicut etiam Tutor nominatus in Teſtamento pro liberis, ex leg. *Qui Teſtamento* apud Laym.; quia non cenſentur teſtari in cauſa propria, dum de Teſtamento principaliter teſtantur. Poteſt etiam Religioſus eſſe teſtis, ſed peccat, ſi id faciat ſine Prælati licentia. Quod ſi alicujus teſtis defectus publice ignorentur, non per hoc invalidatur Teſtamentum, quia error communis jus confert.

V. Dubium eſt primo; An valeat Teſtamentum, ſi Notarius, vel alius interroget Teſtatorem, num velit inſtituere hæredem Cajum, & ille verbo expreſſo annuat? Affirmant communiter; quamvis tale Teſtamentum ſæpe infringatur, allegando, quod Teſtator vel non erat mentis compos, vel ob importunitatem ſuggeſtionis contradicere non ſit auſus.

VI. Dubium eſt ſecundo; An valeat Teſtamentum, ſi Teſtator Confeſſario, vel alteri coram ſeptem teſtibus ſchedulam tradat, dicendo tantum, illud eſſe ſuum Teſtamentum, & ibi voluntatem ſuam contineri? Affirmant communiter apud Molin. diſp. 127.; dummodo deinde conſtet de identitate ſchedulæ.

VII. Dubium eſt tertio: An valeat pactum inter duos de futura hæreditatis ſucceſſione reciproca? Negant communiter ex leg. *Licet*, Cod. *de Pactis*, quia tolleretur tali pacto facultas teſtandi; valet tamen non tanquam Teſtamentum, ſed tanquam mutua donatio cauſa mortis facta, quam poſſit uterque ad libitum ante mortem

tem

Digitized by Google

tem revocare; ſic enim cenſentur eſſe duo Teſtamenta, unde uterque debet illa ſubſcribere, & proprio ſigillo ſignare, itaut integrum ſit utrique ante mortem Teſtamentum hoc mutare.

ARTICULUS II.

De Teſtamentis Privilegiatis.

I. Plura ſunt Teſtamēnta privilegiata, nempe ad pias Cauſas, Tempore peſtis, Militis, ſi fiat coram Principe, ſi ab aſcendentibus inter liberos, aut ſi ruri fiat, ubi nonniſi quinque teſtes reperiantur.

II. In Teſtamento ad pias cauſas non requiritur ſolemnitas juris civilis, ſed ſolius juris naturalis, Divini, & Gentium: Pro foro interno ſatis eſt, quod conſtet de mente Teſtatoris.

III. Parochus cum alio teſte ſufficiat ad teſtandum, etiam in favorem propria Eccleſia.

IV. Per Teſtamentum ad pias cauſas minus ſolemne revocatur aliud ſolemne; & probabiliter etiam ſubſequens ad cauſas non pias.

V. Teſtamentum ſine ſolemnitate juris ad cauſas profanas validum eſt quoad legata pia; Et Teſtamentum ſine juris ſolemnitate ad cauſas pias valet quoad legata profana.

VI. Ad cauſas pias teſtari poteſt etiam Filiusfamilias, Impubes, Damnatus ad mortem, Prodigus, Mutus, & Surdus, ac ſimiles. Qui committit bona ſua diſpoſitioni Titii, hic debet ad cauſas pias omnia diſtribuere. Voluntates Captatoria ſunt irrita.

VII. Tempore Peſtis ad Teſtamentum ſatis ſunt ſolemnitates jurg Gentium requiſita.

VIII. Quid de Teſtamento Militis, ſive in bellica expeditione, ſive in Caſtris?

IX. Non requiruntur ſolemnitates, quando Teſtamentum ſit coram Principe, aut a Patre, Matre, vel aliis aſcendentibus, ut hereditas inter liberos dividatur. Et ſufficiunt quinque teſtes, quando a ruſticanis in Villis degentibus plures haberi non poſſunt.

I. Quæritur primo; Quænam dicantur Teſtamenta privilegiata, in quibus non requiruntur omnes juris ſolemnitates ad eorum valorem?

Reſpondeo eſſe plura. Primo, Teſtamentum ad pias cauſas. Secundo, quod fit tempore peſtis. Tertio, Teſtamentum Militis, dum eſt in expeditione bellica. Quarto, Teſtamentum coram Principe factum. Quinto, Teſtamentum, quod a Patre, Matre, aut alio aſcendente fit inter liberos. Sexto, Teſtamentum eorum, qui ruri verſantur, ubi plures teſtes, quam quinque haberi non poſſunt.

II. Circa Teſtamentum ad pias cauſas, in quo ſcilicet hæres eſt pia cauſa, aut ſubſtitutionis via hæreditas devenit ad pias cauſas; Dico primo; In eo nulla omnino requiritur ſolemnitas juris civilis, aut conſuetudinis, ſed ſatis ſunt ſolemnitates requiſitæ a Jure naturali, Divino, & Gentium: Et ratio eſt, quia jura ſæcularia non poſſunt præjudicium ferre cauſis Eccleſiaſticis ſalutem animæ directe ſpectantibus, niſi a Summo Pontifice approbentur, & recipiantur, ex Cap. *Eccleſia, de Conſtitution.* Unde fit, Teſtamentum ad cauſas pias factum validum eſſe, etiamſi nullus in eo teſtis ſit adhibitus, dummodo ſufficienter conſtet de voluntate Teſtatoris: Certe ſæpe duo, vel tres teſtes requiruntur ad probationem; puta ad teſtandum, quod talis ſcriptura facta ſit a Teſtatore, &c., iſti tamen duo, vel tres teſtes requiruntur a Jure Canonico

voluntatem Teſtatoris expreſſam fuiſſe Principi voce, vel ſcripto abſque alia ſolemnitate, ex leg. *Omnium*, Cod. *de Teſtamentis*.

Quinto: Non requiritur ſolemnitas teſtium in Teſtamento, quod a Patre, Matre, aliove aſcendente conditum eſt, itaut liberis hæreditas dividatur, quamvis portionibus inæqualibus.

Demum in Teſtamento facto a Ruſticanis, quando ſunt in locis, ubi non poſſunt haberi plures teſtes, quam quinque, hic numerus teſtium ſufficit, ex leg. ultim., Cod. *de Teſtamentis*; Et in terris ſubjectis temporali dominio Pontificis ſatis eſt præſentia Parochi, & duorum, vel trium teſtium, ut notant Laym., & Molin. diſp. 133.

ARTICULUS III.

Quinam teſtari poſſint, & Teſtamentum revocare?

I. Omnes teſtari poſſunt, niſi iis jure naturali, aut poſitivo prohibeatur. Nemo autem ad teſtandum tenetur; Expedit tamen ad pias cauſas aliquid relinquere.

II. Naturali jure nequeunt teſtari infantes, amentes, furioſi, dum furore ſunt correpti.

III. Jure poſitivo vetatur Teſtamentum ſurdis, & Mutis a nativitate. Quid de Cæcis, Prodigis, Mancipiis, Uſurariis, Damnatis ad mortem, Impuberibus, Filiisfamiliaſt Quid de Clericis, ac de Beneficiariis? Quid de Regularibus?

IV. Num valide, an ſolum illicite abſque Superioris licentia teſtentur, aut donent, qui vota ſimplicia in Societate Jeſu emiſerunt ante profeſſionem?

V. Quonam pacto revocari poſſit Teſtamentum?

VI. Ut prius Teſtamentum reddat poſterius invalidum, quid requiratur? Et quomodo poſſit poſterius Teſtamentum invalidare prius, in quo habetur clauſula invalidativa poſterioris?

VII. Qui juravit ſe non revocaturum eſſe Teſtamentum, quandonam poſſit illud revocare? Hujuſmodi juramentum non eſt contra bonos mores, nec abſolute nullum.

I. Certum eſt, omnibus habentibus liberam facultatem diſponendi de bonis ſuis licitum eſſe teſtari, niſi aut naturali, aut poſitivo jure prohibeantur. Certum etiam eſt, neminem per ſe loquendo obligari ad teſtandum, quamvis aliquando fieri debeat Teſtamentum ad vitandas lites, & incommoda, quæ aliter obvenirent; Et Chriſtiani ad id adhortandi ſunt, ut pro ratione ſuarum facultatum aliquid ad pias cauſas pro anima ſua relinquant, ut recta ratio, & aliorum exempla ſuadent.

Quæritur tamen, Quinam prohibeantur teſtari?

II. Dico primo; Jure naturali prohibentur omnes, qui rationis uſu carent; ut ſunt infantes, amentes, furioſi; Quamvis ſi illud condiderint, dum furor intermiſit, & habebant lucida intervalla, ratum eſſe debebit, licet poſtea in furorem reciderint.

III. Dico ſecundo, Jure poſitivo prohibitum eſſe teſtari, Primo, Surdis, & Mutis a nativitate; Cæcis vero permittitur teſtari, ſed cum aliis conditionibus relatis a Dian. part. 5. tract. 6. reſol. 26.; Secundo, Prodigis, quibus bonorum adminiſtratio eſt interdicta; Tertio, Mancipiis; teſtari enim non poſſunt, niſi ad pias cauſas, vel domino conſentiente; Quarto, Uſurariis manifeſtis, niſi prius ſatisfecerint, aut cautionem dederint; Quinto, Damnatis ad mortem, ubi eorum bona confiſcanda ſunt; Sexto Impuberibus ob judicii immaturitatem. Se-

Digitized by Google

ptimo, Filiisfamilias, qui tantum de bonis Caſtrenſibus, vel quaſi caſtrenſibus teſtari poſſunt, de Adventitiis vero ſolum ad pias cauſas de conſenſu Patris: Clericus tamen teſtari poteſt de bonis adventitiis etiam ſine licentia Patris, & ſine ſolemnitatibus juris Civilis, ut notat Dian. part. 5. tract. 3. reſol. 124; ſed cum ſolemnitatibus juris Canonici, adhibendo ſcilicet duos tantum, vel tres teſtes, ex eodem Dian. lo. ci. reſol. 52.: Beneficiarius teſtari non poteſt de bonis Beneficii ad cauſas non pias; quamvis poſſit aliquid legare conſanguineis, famulis, aut aliter benemeritis per modum juſtæ remunerationis. Poſſunt tamen Epiſcopi, & Cardinales de licentia Pontificis (quæ ex juſta cauſa dari poteſt) ad uſus profanos teſtari de bonis Eccleſiaſticis. Demum Regulares, qui non ſunt Regulares Milites, ne de conſenſu quidem Superioris teſtari poſſunt; (ſicut nec filiusfamilias ſine conſenſu Patris,) poſſunt tamen de licentia Superioris aliquid donare cauſa mortis, ſicut poſſunt donatione inter vivos, ut docet Dian. part. 5. tract. 3. reſol. 128., quia magis eſt donare inter vivos, ſeu irrevocabiliter, quam donare cauſa mortis, ita ſcilicet ut donatio incipiat habere effectum ſuum poſt mortem donantis; ergo ſi Prælatus poteſt dare licentiam ad primum, poterit etiam ad ſecundum; Quamvis poſſit ex Laym. ad arbitrium talem licentiam revocare ante mortem donantis.

IV. Religioſi Societatis Jeſu poſt emiſſa vota ſimplicia ante profeſſionem, quamvis illicite, valide tamen teſtantur abſque licentia Superioris, ex Sanch. lib. 7. cap. 8. num. 25. contra Leſſ. cap. 4. n. 28. & Molin. diſp. 139.; quia cum retineant dominium rerum ſuarum, voto paupertatis non irritatur eorum donatio, ſed ſolum prohibetur uſus ſine licentia Superioris: Laym. etiam lib. 3. tract. 5. cap. 7. juxta ſententiam Leſſii, & Molinæ contra Sanch. docet, donationes omnes factas ab habentibus vota ſimplicia in Societate Jeſu ſine licentia Superioris eſſe irritas; non ſecus ac donationes pupilli ſine auctoritate Tutoris; quia Tridentium irritat omnes donationes non factas in duobus menſibus ante profeſſionem, & excipit Societatem Jeſu ſolum circa ea, quæ ſunt propria ſuarum conſtitutionum; Unde cum ſit contra Conſtitutiones renunciare ſine licentia Superioris, ideo irritæ videntur hujuſmodi renunciationes; Hinc Notarii licentias Superiorum in hujuſmodi renunciationibus ſolent inſerere.

V. Porro circa revocationem Teſtamenti certum eſt, quod Teſtamentum, & quælibet ultima voluntas poſſit ad arbitrium Teſtatoris revocari, & mutari, poteſtque revocari tam tollendo aliquid ſubſtantiale, verbi gratia ſigillum a Teſtamento facto, quam conficiendo novum Teſtamentum perfectum, & ſolemne; aliter per ſecundum Teſtamentum non revocatur primum, ex leg. *Hac conſultiſſima*, Cod. *de Teſtamentis*, niſi in aliquibus caſibus exceptis, ut notat Laym. cap. 4.; verbi gratia, ſi ſecundum minus ſolemne ſit ad pias cauſas, vel inter liberos factum.

VI. Ubi notandum, quod ſi in priori Teſtamento dicat Teſtator, quod ſi alterum Teſtamentum conditurus ſit, nolit ſecundum habere vim, in tali caſu ſecundum Teſtamentum non revocat prius, niſi addat clauſulam derogatoriam prioris: Immo non ſatis eſt, ut dicat in ſecundo Teſtamento, quod nolit valere alterum Teſtamentum prius factum, cum poſſit id dici ex oblivione prioris; ſed debet revocare clauſulam illam appoſitam in priori Teſtamento, & tunc valebit ſecundum Teſtamentum; nam ex leg.

Si,

Digitized by Google

Si quis, ff. *de Legatis* nemo poteſt eam ſibi legem dicere, ut a priori voluntate recedere non liceat.

VII. Dubium eſt, An qui juravit, ſe non revocaturum Teſtamentum, poſſit illud deinde revocare?

Reſpondeo cum communi contra Gomez apud Dian. part. 5. tract. 3. reſol. 122., quod peccet mortaliter peccato perjurii, ſi ſine juſta cauſa revocet; revocatio tamen erit valida in utroque foro: Quod ſi detur juſta cauſa revocandi, verbi gratia, quia diſpoſitum eſt contra leges juſtas, licite revocari poteſt; quia juramentum eſſet iniquum; Poteſt autem peti relaxatio talis juramenti, quamvis non diſpoſiti contra leges juſtas, juxta dicta quæſt. 1. art. 4. Non tamen admiſerim, quod docet Gomez apud Dian. loc. cit., tale juramentum eſſe abſolute nullum, utpote contra bonos mores, dando hæredibus occaſionem deſiderandi mortem Teſtatoris; (ſicut in leg. *Stipulo* ff. *de Verbor. obligat.* dicitur eſſe iniquum, & non obſervandum hoc pactum, Inſtituo te hæredem, & niſi præſtitero, ſpondeo tibi tantam pecuniam, quia tale pactum eſt contra libertatem naturalem teſtandi;) Et ratio eſt, quia non videtur eſſe contra bonos mores, nec peccatum ullum, in reverentiam Numinis invocati carere libertate teſtandi.

ARTICULUS IV.

Quinam poſſint Hæredes inſtitui?

I. Hæredes vel inſtituuntur a Teſtatore, vel veniunt ab inteſtato; Vel ſunt neceſſarii, vel non neceſſarii; Vel univerſales, & ex aſſe, vel particulares, quibus aliqua pars aſſis relinquatur. Quænam ſint Aſſis partes?

II. Hæredes neceſſarii quinam ſint? Et quænam ſit legitima portio deſcendentium? Quinam in portionem hæreditatis admittuntur in Capita; quinam in Stirpes? In feudalibus quinam, & quomodo ſuccedant?

III. Quomodo ſe gerere debeat Pater, ac Mater relate ad filios illegitimos? Quid relinquere poſſint Spuriis præter alimenta?

IV. Omnes homines, & Communitates inſtitui poſſunt hæredes, niſi ſpecialiter prohibeantur, ut Spurii, Hæretici, Infames, qui dicuntur inteſtabiles. Quid de Religioſis? Quid de Profeſſis Societatis Jeſu? Poteſt domus Profeſſa Societatis Jeſu inſtitui hæres; non tamen Conventus Fratrum Minorum.

V. Hæredes ab inteſtato quinam veniant? Quandonam ſuccedant conſanguinei in linea tranſverſali uſque ad decimum gradum? Et quandonam Fiſcus ſæcularis, quando Eccleſiaſticus ſuccedant?

VI. Uxor, quæ ſine dote nupſit, quandonam ſuccedat in quarta parte bonorum Mariti? Et quando maritus pauper in quarta parte bonorum uxoris?

VII. Quid reſtituere debeat conjux tranſiens ad ſecundas nuptias?

VIII. Hæres ſuus in hæreditate ſuccedit, antequam illam adeat, non vero hæres non ſuus.

IX. Qui hæreditatem acceptavit, num teneatur aliquando ſolvere creditoribus defuncti ſupra vires hæreditatis? Et quando illi competat quarta Trebellianica, aut Falcidia?

I. HÆredes, alii inſtituuntur a Teſtatore, alii veniunt ab inteſtato, ſeu de jure ſuccedunt in hæreditate, etiam nullo condito Teſtamento, aut Teſtamento non legitime condito. Rurſus hæredes ex Teſtamento, ſeu qui inſtituuntur in Teſtamento, alii ſunt neceſſarii, hoc eſt,

Digitized by Google

quos Teſtator cogitur inſtituere, niſi juſtam habeat cauſam exhæredandi, ut ſunt deſcendentes, & iis deficientibus, aſcendentes; Alii non neceſſarii, quos ſcilicet non cogitur inſtituere Teſtator, ut ſunt extranei. Demum alii ſunt hæredes univerſales, ſeu ex aſſe; alii particulares, quibus ſcilicet aliqua pars hæreditatis relinquitur, verbi gratia, triens, quadrans; &c.. Sciendum enim, hæreditatem dividi in jure in duodecim uncias, quæ Aſſis nomine continentur. Unde duodecima pars hæreditatis vocatur Uncia; ſexta pars vocatur Sextans, hoc eſt, duæ unciæ; quarta pars vocatur Quadrans, hoc eſt, tres unciæ; tertia pars vocatur Triens, hoc eſt, quatuor unciæ; Quincunx dicuntur quinque unciæ; Semis, vel Semiſſis, ſex unciæ; Septunx, ſeptem unciæ; Bes, octo unciæ; Dodrans, novem unciæ; Dextans, decem unciæ; Deunx, undecim unciæ; As demum dicitur integra libra, ſeu hæreditas. Hæres autem particularis in hoc differt a Legatario, quod Legatarius, cui aliqua res determinata relinquitur in Teſtamento, nullum onus ſubire debet; econtra hæres particularis ſubire debet partem onerum hæreditatis juxta partem hæreditatis, quam acquirit. His explicatis

II. Dico primo, hæredes neceſſarios eſſe ſolum Deſcendentes, & iis deficientibus, Aſcendentes, qui ſunt conſanguinei in linea recta. Porro legitima portio deſcendentium eſt triens hæreditatis, ſi non plures ſint, quam quatuor liberi maſculi, vel fœminæ; Semiſſis vero, ſi plures ſint, quam quatuor; Et in horum liberorum numero ponendus eſt, qui renunciavit hæreditati, non vero qui eſt incapax hæreditatis vel ob ingreſſum in Religionem, vel quia eſt exhæredatus, &c. Si tamen unus ex liberis defunctus nepotes reliquit, iſti omnes repræſentant perſonam Patris ſui, & in ejuſdem portionem ſuccedunt; Unde cum reliquis liberis Teſtatoris non in capita, ſed in ſtirpes in hæreditatem admittuntur. Hæc tamen legitima portio, quæ hæredibus neceſſariis debetur, eſt ſolum ex bonis, quæ ſunt de ſubſtantia Patris, non vero ex bonis feudalibus, quæ dicuntur ex pacto, & providentia ſecundum gratiam, & liberalitatem concedentis; Sic Regna, & Comitatus Magnatum debentur Primogenito, dummodo aliis ſuſtentatio ſufficiens relinquatur. Quod diximus de Deſcendentibus, dicas de Aſcendentibus; nam deficientibus deſcendentibus, triens hæreditatis debetur Patri, & Matri Teſtatoris; Quod ſi neuter ſuperſit, in locum patris ſuccedit avus, & avia paterna, & in locum matris avus, & avia materna. Quare ſi huiuſmodi legitima portio debita hæredibus neceſſariis non relinquatur in Teſtamento, non adjecta cauſa, verbi gratia, ingratitudinis, Teſtamentum erit nullum quoad hæredis inſtitutionem, quamvis valeat quod legata, & alia.

III. Hic autem notandum primo, quod deficientibus deſcendentibus ſimul, & aſcendentibus, non ſit neceſſe inſtituere ullatenus hæredem fratrem, vel ſororem Teſtatoris, ut communiter docent contra Riccium apud Dian. part. 1. tract. 8. reſol. 85., & part. 5. tract. 3. reſol. 114., quamvis poſſint iſti conqueri tanquam de inofficioſo Teſtamento, ſi fuerit relictus hæres aliquis infamis. Secundo, quod Pater non teneatur inſtituere hæredes filios naturales non legitimatos; quamvis ſi careat filiis legitimis, poſſit illos hæredes inſtituere, dummodo non fraudet parentes debita portione. Si vero Teſtator habeat filios legitimos, non poteſt relinquere filiis naturalibus, eorumque matri pluſquam unam unciam hæreditatis. Mater tamen juxta jus Cæſareum æque

tra-

tractare poteſt filios legitimos, ac naturales, cum æquali jure ſuccedant in hæreditate, ut notat Molin. diſp. 166. apud Laym.. Spuriis, hoc eſt natis ex coitu damnato, & punibili (ſeu ex Patre, & Matre, qui non poterant tempore conceptionis propter impedimentum dirimens in matrimonium conjungi,) nihil relinquere poteſt Pater præter alimenta juxta proprium ſtatum, quæ ſunt de jure naturæ; Unde in hoc jus Canonicum revocavit jus Civile, ut notat Dian. part. 5. tract. 3. reſol. 112. Poteſt etiam aliquid iis relinquere in remunerationem pro benemeritis, quia hæc eſt ſolutio, non donatio; at non veniunt pro benemeritis obſequia debita Patri, ut notat Dian. loc. cit. reſol. 131. Poteſt Avus inſtituere hæredem nepotem filium ſpurii, ſi non faciat id intuitu patris; poteſtque etiam mater probabiliter ex Leſs., dummodo non ſit illuſtris habens filios legitimos.

Si tamen Pater inſtituat hæredem extraneum cum onere, quod hæreditatem det ſpurio, peccat graviter acceptans hæreditatem cum tali promiſſione; eo quod prohibeatur id graviter in lege; Quia vero promiſſio iſthæc eſt nulla, ideo nihil deinde tenetur dare ſpurio, ut notat Becan. apud Dian. loc. cit. reſol. 121.

IV. Dico ſecundo, poſſe omnes homines, & Communitates inſtitui hæredes, niſi ſpecialiter prohibeantur. Prohibentur enim primo Spurius, ut diximus. Secundo, hoſtium Civitates, & Communitates Judæorum. Tertio, Hæreticus, & Apoſtata, necnon deportatus, ſeu damnatus ad metalla. Quarto, Collegium, quod non eſt erectum auctoritate publica, exceptis Confraternitatibus, quæ pietatis cauſa inſtitutæ ſunt etiam ſine auctoritate Superioris. Quinto, Occiſor Teſtatoris, & alii, qui in jure dicuntur inteſtabiles, ut occiſor Cardinalis. Demum circa Religioſos certum eſt omnes profeſſos Ordinum, quibus conceſſum eſt bona immobilia in communi poſſidere, poſſe inſtitui hæredes, & ab inteſtato ſucedere, ut notat Sanch. lib. 7. cap. 12.; Ex Tridentr. autem ſeſſ. 25. cap. 3. omnibus Ordinibus id conceditur, præterquam Cappuccinorum, & Minorum de Obſervantia. Quia tamen Societas Jeſu conceſſionem hanc Tridentini bona immobilia, & redditus poſſidendi non acceptavit, ideo Profeſſi Societatis Jeſu non poſſunt inſtitui hæredes, nec poſſunt ab inteſtato ſuccedere ipſi, nec loca ubi degunt: Immo quamvis Collegia, & domus probationis Societatis Jeſu poſſint bona immobilia, & redditus poſſidere, non poſſunt tamen ſuccedere in hæreditate ratione profeſſi, aut alterius habentis vota formata, ut habetur in *6.* part. Conſtit. cap. 2. Illud autem eſt diſcrimen inter Ordinem Cappuccinorum, aut Minorum de Obſervantia, & Societatem Jeſu, quod Collegia, & Domus Profeſſæ ſocietatis, quamvis non poſſint ratione Profeſſi acquirere hæreditatem aut ex Teſtamento, aut ab inteſtato; poſſunt tamen etiam Domus Profeſſæ inſtitui hæredes, & hæreditatem adire; ita tamen, ut ſi in hæreditate habeantur bona immobilia, Domus profeſſa poſſit illa vendere; Contra vero non ſolum Profeſſi Cappuccini, & de Obſervantia non poſſunt inſtitui hæredes, ſed neque eorum Conventus; & probabiliter ex Sanch. lib. 7. cap. 25. nec eorum Eccleſiæ; Immo probabiliter ex eodem Sanch. contra Rodriq., nec poteſt Fratribus Minoribus relinqui hæreditas cum pacto, quod vendatur, & in neceſſarios uſus pretium venditionis expendatur; quamvis poſſit inſtitui hæres alius cum onere, quod hæreditatem vendat, & pretium in Fratrum neceſſitates convertat.

V.

Digitized by Google

V. Dico tertio, Hæredes ab inteſtato ante omnes venire liberos legitimos tum mares, tum fœminas æqualibus portionibus; In iſtorum autem mortuorum locum ſuccedunt nepotes in ſtirpes, non in capita, ut ſupra diximus. Secundo, deficientibus deſcendentibus, veniunt, ut ſupra etiam diximus, Aſcendentes, videlicet pater, & mater Teſtatoris; in quorum mortuorum locum ſuccedunt avi, & aviæ illos repræſentantes. Quod ſi una cum patre, & matre, vel avis adſint etiam fratres, & ſorores Teſtatoris, etiam ipſi ſuccedunt æqualiter, ſeu in Capita. Tertio, deficientibus deſcendentibus, & aſcendentibus, ſuccedunt fratres, & ſorores ex utraque parte conjuncti æqualibus portionibus, & excludunt conjunctos, vel ex patre tantum, vel ex matre tantum. Mortuis fratribus, & ſororibus, ſuccedunt eorum liberi, & his deficientibus ſuccedunt fratres, aut ſorores ex una tantum parte conjuncti: Quibus etiam deficientibus, devolvitur ſucceſſio ad propinquiores Collaterales uſque ad decimum gradum in Capita, ut habetur apud Molin. diſp. 164., & Laym. Quarto, deficientibus omnibus hæredibus in linea tranſverſali uſque ad decimum gradum, ſuccedit conjux defuncti, & conjuge etiam deficiente ſuccedit Fiſcus ſæcularis in bonis Laici, & Eccleſiaſticus in bonis Clerici, ex leg. *Vacantia*, Cod. *de Bonis vacantibus*.

VI. Ubi notandum primo, quod ſi uxor marito nupſit ſine dote, debeat, ſi inops eſt, ſuccedere in quarta parte bonorum mariti, etiamſi hæreditas ad conſanguineos pertineat; ita tamen ut ſi Teſtator relinquat liberos, ad uxorem ſpectent ſolum uſusfructus quartæ partis bonorum mariti, dum ipſa vivit, & deinde ſi plures, quam tres liberi adſint, ipſa cum iiſdem in capita ſuccedat; Et eadem eſt ratio, ſi uxor dives præmoriatur relicto marito inope.

VII. Notandum ſecundo, quod uxor, quæ ſuſceptis ex priore matrimonio liberis tranſit ad ſecundas nuptias, debet ſervare, & relinquere liberis quicquid donatione, aut teſtamento habuit a priore marito: Et idem dicas de marito tranſeunte ad ſecundas nuptias. Quod ſi ad ſecundas nuptias non tranſeant, poſſunt bona a conjuge profecta (excepta donatione propter nuptias, & lucris ex dote) conſumere, & alienare; Quod ſi non alienarint, poſſunt deinde liberi illa ſibi vindicare.

VIII. Notandum tertio diſcrimen, quod intercedit inter hæredem ſuum, & hæredem non ſuum; Nam hæres ſuus (videlicet proximus deſcendens in poſſeſſione defuncti exiſtens tempore mortis, cui annumeratur poſthumus legitimatus, & profeſſus,) quia cenſetur una perſona cum defuncto, ſuccedit in hæreditate, & ejus dominium acquirit, antequam illam adeat: Econtra hæres non ſuus (quales dicuntur omnes alii hæredes) non acquirit dominium hæreditatis, antequam illam adeat, hoc eſt voluntarie acceptet, profitendo ſe eſſe hæredem; habetque anni ſpatium ad deliberandum, an velit illam acceptare. Peccat autem ex Sanch. lib. 6. dub. 4, & Molin. diſp. 345., ſi nolit illam acceptare, qui debitis eſt obſtrictus, quibus non poteſt aliter ſatisfacere, & non vult, ut creditoribus, ſed ut hæredibus ab inteſtato hæreditas obveniat; qui enim ex juſtitia ad aliquid obligatur, tenetur etiam adhibere media non multum difficilia ad illud ponendum, atque adeo qui tenetur ſolvere creditoribus, tenetur etiam acceptare hæreditatem neceſſariam ad ſolvendum.

IX. Notandum ultimo, quod qui hæreditatem acceptavit, ita teneatur onera hæreditatis ſubire, ut duo habeat privilegia; Primum eſt, quod ſi intra

tri-

triginta dies cœpit facere inventarium, & intra alios ſeptuaginta novem compleverit, non teneatur ſolvere creditoribus defuncti ſupra vires hæreditatis; quod etiam competit Eccleſiæ, & Fiſco, ſi inſtituantur hæredes, quamvis inventarium non confecerint: Immo Sanch., & Vaſq. contra Covarr., & Molin. apud Laym. dicunt, neminem in foro conſcientiæ ad id teneri. Secundum privilegium eſt, quod talis hæres, deductis expenſis funeris, & ſolutis debitis, &c., ſaltem quartam partem hæreditatis habere debeat; aliter detrahere poteſt illam de legatis, beneficio legis Falcidiæ a Falco Conſule latæ, ut habetur in Digeſtis, & Cod. *Ad legem Falcidiam*; quamvis in legatis piis ceſſet lex iſta Falcidia, ut notat Leſſ. cap. 19. num. 88.; Sicut ceſſat in iiſdem quarta Trebellianica, ſeu quarta pars, quæ debetur illi, qui inſtituitur hæres cum onere reſtituendi alteri hæreditatem, beneficio legis factæ a Trebelliano Senatus Conſulto: Confunduntur autem in jure quarta Falcidia, & Trebellianica, cum fere idem importent.

ARTIC. V.

De Renunciatione Hæreditatis.

I. Hæreditatis renunciatio non ſubſiſtit, niſi juramento firmetur.

II. Quid ſi filius poſt portionem ſuam acceptam hæreditati renunciet? Quid ſi juramento renunciet in præjudicium poſterorum? Quid ſi renunciet in favorem fratris, & interim parens decedat? Renunciatio hæreditatis non ſe extendit ad feudalia, nec ad alimenta.

III. Irrita eſt renunciatio hæreditatis, quæ ſperatur obventura, exceptis nonnullis caſibus.

IV. Quænam renunciatio hæreditatis facta ante ingreſſum in Religionem a Tridentino irritatur?

V. Hac in re nihil Tridentinum innovavit circa inſtitutum Societatis Jeſu.

VI. Irrita eſt renunciatio facta a Candidatis Societatis in cauſas profanas, aut in cauſas pias, ſed ſub conditione profeſſionis, ſi non fiat juxta Tridentinum.

VII. Qui a Societate dimittitur, num poſſit repetere, quod illi donavit?

I. Quæritur primo: An valeat renunciatio hæreditatis facta ab hærede neceſſario?

Reſpondeo, illam non ſubſiſtere, niſi ſit juramento firmata; jure enim Civili ſtatutum eſt propter bonum publicum, ut hæreditas pactis nec dari, nec auferri poſſit; ut docent communiter Doctores in leg. *Hæreditas*, Cod. *de Pactis conventis* apud Laym.

II. Notandum tamen primo, quod ſi filius (aut alius hæres neceſſarius,) vivente patre, integram ſuam portionem acceperit, & deinde renunciaverit reliquæ hæreditati, valide renunciaverit; quamvis ex Molin. diſp. 579., ſi deinde bona patris creſcant, non obſtante renunciatione nuda, adhuc poſſit in morte patris petere legitimam portionem talis augmenti. Secundo, quod ſi filius cum juramento renunciet hæreditatem, valida eſt renunciatio, quamvis id cedat in detrimentum eorum, qui filio ſucceſſuri eſſent; quia iſtis nullum jus illius hæreditatis, vel alterius competit, niſi dependenter a perſona patris. Tertio, ſi quis renunciavit in favorem fratris, eo mortuo ante mortem patris renunciatio corruit; cum ceſſet ejus cauſa. Demum renunciatio ſicut non extenditur ad feudalia, quia non debentur jure hæreditario, ſed ex conceſſione Principis, ſeu ex pacto, & providentia, ita nec extenditur ad alimenta, utpote jure naturæ debita; & communiter nec ad dotem neceſſariam, quippe quæ ſucce-

cedit loco alimentorum.

III. Quæritur ſecundo: An Titius ſperans aliquam hæreditatem ſibi vel ex Teſtamento, vel ab inteſtato obventuram, poſſit illam alteri promittere, aut obligare?

Reſpondeo negative; irritantur enim hujuſmodi pacta in *leg. ult.*, Cod. *de Pactis* propter inſidias, quæ parantur ejus vitæ, ſuper cujus bonis paciſcuntur, ut ait Gloſſa. Excipe tamen primo, niſi adſit conſenſus ejus, de cujus hæreditate agitur, & talis conſenſus uſque ad mortem perſeveret; poteſt enim ille ſemper conſenſum revocare, ut proinde dicatur voluntas hominis ambulatoria uſque ad ultimum vitæ ſpiritum. Secundo, niſi pactum fiat circa hæreditatem perſonæ incertæ, quia ſic non datur anſa inſidiis. Tertio, ſi donetur hæreditas perſonæ certæ alicujus Communitatis, idque propter eandem rationem.

IV. Quæritur tertio: Num renunciatio hæreditatis facta ab aliquo ante ingreſſum in Religionem ſit valida?

Reſpondeo, certum eſſe, quod Tridentin. ſeſſ. 25. cap. 16. irritet renunciationes etiam juratas eorum, qui Religionem ingrediuntur, niſi factæ ſint cum licentia Epiſcopi, vel Vicarii intra duos menſes proximos ante profeſſionem, nec vult illas effectum ſortiri, niſi ſecuta profeſſione. Certum etiam eſt, quod ſi hujuſmodi renunciationes fiant multo tempore ante ingreſſum, & non intuitu ingrediendi in Religionem, ſint validæ; Si tamen fiant paulo ante ingreſſum, & intuitu ingreſſus, probabile eſt ex Navar., Molin. diſp. 139.; Sà, Rodriq., Laym. cap. 7. contra Vaſq., Sanch. lib. 7. cap. 5. & alios apud Pelliz. tract. 2. cap. 9. num. 4. eſſe invalidas; tum quia Tridentinum loquitur abſolute de omnibus renunciationibus factis ante duos illos menſes; tum etiam quia aliter fruſtraretur finis Tridentini intendentis tueri libertatem Novitiorum ad egrediendum; tum demum quia id declararunt Cardinales apud Marſilium citatum a Laym.: Docent etiam Navar., Sanch., Laym. contra Molin. diſp. 149. eſſe pariter irritas donationes, & renunciationes factas poſt ingreſſum, ſed ante duos illos menſes ſub conditione expreſſa ſecuturæ profeſſionis; quia ſic etiam libertas ad egrediendum Novitiorum minueretur; nam ipſi ægre contriſtare vellent donatarios, dejiciendo illos a poſſeſſione incæpta bonorum; & donatarii omnes modos adhiberent, quibus novitius ad profitendum inducatur. Quod ſi tales donationes fierent non longe ante ingreſſum, probabile etiam eſt eſſe invalidas; Videntur enim factæ in fraudem Canonis Trident.

V. Notandum hic, Tridentinum ibidem addere, quod nolit hac in re innovare quicquam circa inſtitutum Societatis Jeſu, in quo præcipitur cap. 4. Exam. Gener., quod ingreſſurus juxta Conſilium Chriſti Domini, *Si vis perfectus eſſe, Vade, vende, quæ habes, da pauperibus, & ſequere me*, debeat ante ingreſſum vel bona ſua erogare in cauſam piam, puta pauperibus ſine ſpe illa recuperandi, vel promittere ſe prompte relicturum omnia poſt annum ab ingreſſu, quandocunque illi injunctum fuerit. Poteſt etiam fieri poſt edita vota ſimplicia renunciatio in conſanguineos, accedente tamen conſilio, & judicio unius, aut plurium prudentium, & licentia Superioris; aliter erit irrita, ut docet Leſſius cap. 4. num. 28., & Layman contra Sanch., ut diximus articulo 3. n. 5.; quia Tridentinum irritat omnes donationes, & renunciationes non factas intra duos illos menſes, aut juxta Societatis inſtitutum.

VI. Cenſeo tamen contra Leſſ. lib. 2. cap. 41. num. 41. irritas etiam eſſe renunciationes factas a Candidatis Societatis Jeſu ante ingreſſum, vel abſolute

tute in cauſas profanas, vel in cauſas pias, ſed ſub conditione profeſſionis ſecuturæ; quia tales renunciationes non ſunt juxta inſtitutum Societatis.

VII. Notandum etiam, quod qui aliquid relinquit Societati, ſi dimittatur, non poteſt illud repetere, ut declaravit P. Claudius anno 1584., quia cenſetur talis donatio facta juxta inſtitutum, & ſine ſpe recuperandi.

ARTIC. VI.

De Codicillis.

I. Codicillus, quaſi parvus Codex, eſt quoddam Teſtamentum imperfectum, ſupponens hæredem; In eo quinque teſtes ſufficiunt.

II. In teſtamento carente debitis requiſitis clauſula Codicillaris fert, ut vim habeat Codicilli, ſi non deſint requiſita ad Codicillum.

III. Vi clauſula Codicillaris legata ſubſiſtunt, quamvis non ſubſiſtat hæredis inſtitutio: Sunt alii etiam ejuſdem clauſula effectus.

IV. Poteſt Codicillus eſſe Nuncupativus coram quinque teſtibus. Legatum poteſt nutu relinqui a Teſtatore; Sed hæredis inſtitutio debet ore Teſtatoris proferri, ſaltem ad alterius interrogationem.

I. Quæritur primo: Quam vim habeat Codicillus?

Reſpondeo, Codicillum eſſe quaſi parvum Codicem, ſeu ſcripturam, qua ultima aliqua voluntas abſque directa hæredis inſtitutione continetur; Unde eſt quoddam Teſtamentum imperfectum; tum quia non requiritur ſolemnitas Teſtamenti; cum ad Codicillum ſatis ſint quinque teſtes, licet non rogati, & fœminæ; tum etiam quia Codicillus ſupponit hæredem vel in Teſtamento inſtitutum, vel ſuccedentem ab inteſtato, & ſolum deſervit vel ad legata, & fideicommiſſa relinquenda, vel ad Teſtamentum declarandum, aut immutandum. Ex quo ſequitur, quod poſſit Codicillus fieri etiam nullo facto Teſtamento, obligando verbi gratia ad aliqua legata hæredem ab inteſtato venientem.

II. Quæritur ſecundo: An ſi Teſtator intendens facere Teſtamentum non adhibeat ſolemnitates requiſitas ad Teſtamentum, ſed requiſitas ſolum ad Codicillum, talis ſcriptura cum non habeat vim Teſtamenti, habeat ſaltem vim Codicilli?

Reſpondeo diſtinguendo; ſi enim illi addatur clauſula codicillaris, dicendo, verbi gratia, Si hæc mea diſpoſitio non valeat ut Teſtamentum, valeat ut Codicillus, aut valeat quantum valere poteſt, certe vim Codicilli habet, cum habeat ſolemnitates ad illum requiſitas: Quod ſi talis clauſula non addatur, neque habebit vim Teſtamenti, neque vim Codicilli; niſi forte ex conjecturis præſumatur, quod diſponens voluerit, ſcripturam illam valere, ut Codicillum, ſi non poſſet valere ut Teſtamentum: Sicut præſumeretur in caſu, verbi gratia, quod quis aliquid relinqueret filio, aut alii valde dilecto; nam vehemens amor præſumptionem facit clauſulæ codicillaris, ut notatur in leg. *Teſtamento*, ff. *de Fideicommiſſis*.

III. Effectus autem clauſulæ codicillaris ſunt, quod quamvis irrita ſit inſtitutio hæredis in ea ſcriptura facta, ſubſiſtant tamen legata, & alia ibi poſita; unde ſolvenda ſunt ab hærede ab inteſtato. Secundo, ſi Teſtator carens hæredibus neceſſariis (hoc eſt deſcendentibus, vel aſcendentibus) inſtituat in tali Codicillo hæredem extraneum, ita hæreditas debet redire ad hæredes ab inteſtato, ut iſti teneantur hæreditatem dare illi extraneo, retenta ſibi tantum quarta Trebellianica, hoc eſt quarta parte hæreditatis, jux-

Digitized by Google

juxta legem Trebelliani; Quamvis id non militet, ſi hæres extraneus ſit pia cauſa, ut diximus etiam de Lege Falcidia, quæ ceſſat, ſi legata ſint ad pias cauſas: Quod ſi Teſtator habens hæredes neceſſarios inſtituat extraneum, hæredes neceſſarii, detracta portione legitima, debent reliquam hæreditatem huic extraneo reſtituere.

IV. Notandum demum, Codicillum (ut diximus de Teſtamento) poſſe fieri vel in ſcriptis, adhibitis quinque teſtibus, qui ſe ſubſcribant, vel per nuncupationem declarando voluntatem ſuam coram quinque teſtibus; Qui pariter nuncupativus vocatur, quamvis deinde in Scripturam redigatur. Præterea hæredem debet Teſtator ore proferre, ſaltem ad interrogationem alterius; aliter invalida eſt inſtitutio hæredis, ſi propter infirmitatem non poteſt Teſtator loqui, ex leg. *Jubemus*, Cod. *de Teſtamentis*: Econtra ſatis eſt ad validitatem legati, quod nutu relinquatur, ex leg. *Nutu*, *ff. de Legatis*.

ARTICULUS VII.
De Subſtitutione hæredis, & Fideicommiſſis.

I. Subſtitui quis poteſt in hæredem, vel directe per ſubſtitutionem ſive Vulgarem, ſive Pupillarem, ſive Exemplarem; Vel indirecte per Fideicommiſſariam, vel per Mixtam, ſive Reciprocam, ſive Compendioſam.

II. Pupillaris ſubſtitutio habetur, ſi fiat hæres pupillus ſub ea conditione, quod ſi ante pubertatem decedat, alius ſit hæres: Exemplaris eſt inſtar Pupillaris, ſi ſcilicet filio amenti, ſurdo, & muto, aut prodigo alius in hæredem ſubſtituatur.

III. Fideicommiſſaria ſubſtitutio habetur, quando gravatur hæres, ut hæreditatem vel totaliter, vel partialiter alteri reſtituat; quod etiam fieri poteſt per Codicillum.

IV. Poteſt vi hujus indirectæ ſubſtitutionis fideicommiſſaria detrahi quarta Trebellianica, non tamen a legatis; nec ſi ſubſtitutio ſit ad piam cauſam; Nec a legatis piis detrahitur Falcidia.

V. Quænam dicatur ſubſtitutio Mixta Reciproca; Quænam Compendioſa?

I. Multipliciter poteſt aliquis ſubſtitui in locum hæredis. Primo, directe per ſubſtitutionem vel Vulgarem, vel Pupillarem, vel Exemplarem. Secundo indirecte per ſubſtitutionem fideicommiſſariam. Demum per ſubſtitutionem mixtam, quæ ſit vel Reciproca, vel Compendioſa, quas omnes ſex ſubſtitutiones mox explicabimus.

II. Prima ſubſtitutio dicitur Vulgaris, quæ communiter, & vulgo accidit, inſtituendo, verbi gratia, hæredem Titium, & in locum Titii (ſi ſcilicet aut nolit, aut non poſſit eſſe hæres, eo quod, verbi gratia, ante Teſtatorem moriatur) ſubſtituendo Cajum.

Secunda Pupillaris; quando ſcilicet inſtituitur hæres aliquis pupillus, ſeu impubes ſub ea conditione, ut ſi ante pubertatem deceſſerit, alius ſit hæres: Cum enim pupillus non poſſit Teſtamentum facere, jura voluerunt, ut qui relinquit illum hæredem, faciat pro illo Teſtamentum in caſu, quo ante pubertatem moreretur. Ad hoc tamen requiritur, ut talis pupillus ſit in poteſtate Teſtatoris, & non recidat in alterius poteſtatem per mortem Teſtatoris. Unde fit, quod mater non poſſit facere ſubſtitutionem pupillarem relate ad filios, quia filii non ſunt in poteſtate matris; Sicut nec pater relate ad filios illegitimos ob eandem cauſam, ut notat Leſſ. dub. 7.; Nec avus relate ad nepotem, ſi pater vivat, quia nepos per mortem avi recidit in poteſtatem patris viventis.

Ter-

Digitized by Google

Tertia ſubſtitutio dicitur Exemplaris, eo quod ſit ad exemplum Pupillaris; acciditque, quando fit ſubſtitutio hæredis filio amenti, vel ſurdo, & muto, vel prodigo, cui bonorum adminiſtratio ſit interdicta; (nam tam ſurdus ſimul, & mutus, quam prodigus teſtari non poſſunt, niſi ad pias cauſas.) Quare ſi pater filio, verbi gratia, amenti ſubſtituat Cajum, & filius moriatur ante pubertatem, talis ſubſtitutio erit Pupillaris ſimul, & Exemplaris; Si vero moriatur poſt pubertatem, erit ſolum Exemplaris, & in eadem ſubſtitutione continetur etiam Vulgaris, quatenus ſi filius moriatur ante Teſtatorem, ſuccedit Cajus, ſicut in omni ſubſtitutione vulgari. Expirat tamen ſubſtitutio exemplaris, ſi filius amens in ſanam mentem redeat, nec cito in inſaniam relabatur, & talis ſubſtitutio poteſt etiam a matre fieri cum conditionibus, quæ habentur in leg. *Humanitatis*, Cod. *de Impuberibus*.

III. Quarta ſubſtitutio dicitur Fideicommiſſaria, & eſt indirecta; nam per illam gravatur hæres, ut hæreditatem vel totaliter, vel partialiter reſtituat alteri, qui idcirco fideicommiſſarius dicitur. Eſt autem hæc ſubſtitutio indirecta, quia miniſterio hæredis directi debet deferri hæreditas ſubſtituto; & ideo poteſt talis ſubſtitutio fieri per Codicillum, non vero reliquæ, quæ ſunt directæ; quamvis ſi reliquæ fiant in Codicillo, ex benigna interpretatione juris habebunt vim ſubſtitutionis fideicommiſſariæ.

Notandum tamen, quod ſi hæres ſit gravatus, poteſt quartam partem hæreditatis reſtituendæ fideicommiſſario, retinere ſibi, quæ vocatur quarta Trebellianica, idque tum ne vana ſit talis hæredis inſtitutio, tum ut alliciatur ad præſtanda onera hæreditatis; A legatis tamen hæc quarta pars non detrahitur, ſicut nec ſi ſubſtitutio ſit ad piam cauſam, ut nec a legatis piis detrahitur Falcidia, de qua diximus art. 3. Quando enim privilegium cum privilegio concurrit, ceſſat utrumque, & ſervatur jus commune. Poteſt etiam Teſtator expreſſe prohibere, ne detrahatur quarta iſta Trebellianica, aut Falcidia, ut notat Leſſ. loc. cit. Præterea ſi talis hæres ſit in primo gradu cum Teſtatore, poteſt detrahere ſuam legitimam, quæ fideicommiſſo gravari non poteſt, & de reliquo detrahere quartam Trebellianicam.

IV. Præter has quatuor Subſtitutiones dantur duæ aliæ mixtæ, quæ ſcilicet plures ex quatuor enumeratis ſubſtitutionibus complectuntur. Prima dicitur Reciproca, ſeu Breviloqua, qua inſtituti hæredes ſibi invicem ſubſtituuntur: Verbi gratia ſi Teſtator dicat, Inſtituo hæredes meos Titium, & Cajum, eoſque invicem ſubſtituo; In hac enim ſubſtitutione non ſolum habentur duæ ſubſtitutiones vulgares, ſed etiam altera erit Pupillaris, ſi alter tantum ſit impubes; utraque vero erit Pupillaris, ſi erit impubes uterque; Habetur etiam Exemplaris, ſi, verbi gratia, alter ſit amens; habetur Fideicommiſſaria, ſi fiat vel per Codicillum, vel ſi fiat in Teſtamento, imponendo hæredibus, ut qui prior moritur, reſtituat alteri hæreditatem. Secunda ſubſtitutio mixta dicitur Compendioſa; iſta autem complectitur plures ſubſtitutiones quoad tempora, vel ætates (ſicut Reciproca continet quoad perſonas,) ut ſi Teſtator dicat, Inſtituo hæredem filium meum, & quandocumque hic vita deceſſerit, ſubſtituo Titium; In tali caſu, ſi in morte Teſtatoris filius ſit etiam mortuus, ſuccedit Titius ex ſubſtitutione vulgari; ſi filius moritur deinde impubes, ſuccedit Titius ex Pupillari; Si amens, ex Exemplari; Si poſt pubertatem ſanus deceſſerit, ſuccedit Titius ex Fideicommiſſaria, detracta

pro filio mortuo legitima, & quarta Trebellianica.

ARTICULUS VIII.

De Legatis, & Fideicommiſſis particularibus.

I. Legatum dicitur donatio a defuncto relicta, & ab harede praſtanda. Differt a Fideicommiſſo particulari in forma verborum dumtaxat; hoc enim dirigitur ad haredem, illud ad legatarium.

II. Poteſt aliquid legari etiam iis, qui non poſſunt inſtitui haredes, puta Fratribus Minoribus, relinquendo illis annuos redditus ad decennium, aut ad vitam Monachi; Poſſuntque haredes gravari, ut quotannis aliquid iiſdem ſolvant.

III. Domus Profeſſa Societatis Jeſu capax eſt etiam hareditatis; dummodo ſtabilia intra decennium vendantur.

IV. Quonam pacto poſſit res aliena legari?

V. Qui aliquid legat ſuo creditori, cenſetur liberaliter donare, ſi ſit debitor ex contractu voluntario; Secus vero ſi ſit aliunde occultus debitor.

VI. Confeſſarius debet, quantum fieri poteſt, urgere, ut Teſtator ſtatim reſtituat, cum paſſim Teſtamenta infirmentur.

VII. Legatum relictum Bertæ ſub conditione nuptiarum debetur illi, etiamſi caſte vivat.

VIII. Pariter legatum relictum ſub conditione, quod quis a nuptiis abſtineat, dandum eidem, quamvis nubat. Non tamen ſi fiat ſub conditione, quod non iterum nubat.

IX. In favorem pia cauſa, & Status Religioſi, ac Sacerdotalis valet legatum relictum ſub hujuſmodi conditionibus.

X. Conjux, qui premiſit alteri ſe ſervaturum eſſe poſt ejus obitum viduitatem, quomodo ad id obligabitur, quando eo fine relinquitur illi legatum?

XI. Quandonam poſſit Epiſcopus legata ad pias cauſas relicta commutare?

XII. Non ſolum Judex Eccleſiaſticus, ſed etiam Sacularis Executores Teſtamenti compellere poteſt ad ſolutionem Legatorum.

XIII. Si legatum ſit incertum reſpectu perſona, cui danda ſit res legata, corruit; niſi ſit ad pias cauſas; in quo caſu arbitrio Epiſcopi vel res eſt dividenda, vel danda pauperibus. Sed quid ſi legatum ſit incertum reſpectu rei legata?

I. DEfinitur Legatum, quod ſit *Donatio quædam a defuncto relicta, & ab harede praſtanda*; Convenit etiam talis definitio fideicommiſſo particulari, verbi gratia ſi relinquatur in hæreditate domus danda Titio. Solum enim in forma verborum differunt Legatum, & Fideicommiſſum particulare; nam ſi ſermo dirigatur ad legatarium, dicendo, Lego centum Titio, dicitur Legatum, ſi ſermo dirigatur ad hæredem, rogando, vel imponendo illi, ut det centum Titio, dicitur Fideicommiſſum particulare; ad differentiam Fideicommiſſi univerſalis, quod habetur in ſubſtitutione hæredis. Præterea certum eſt, omnes, & ſolos, qui teſtari poſſunt, poſſe etiam legare; cum legatum non relinquatur, niſi in Teſtamento, aut Codicillo, & Codicillus non poſſit fieri, niſi ab eo, qui teſtari poteſt, ex leg. *Divi, ff. de Jure Codicillorum*

II. Quæritur nunc primo: Quinam ſit capax legati?

Reſpondeo univerſim poſſe aliquid legari omnibus iis, qui poſſunt inſtitui hæredes: Immo iis, qui non poſſunt inſtitui hæredes, poſſunt legari alimenta competentia, & dos, quæ ſucce-

Digitized by Google

ſuccedit loco alimentorum : Similiter Fratribus Minoribus de Obſervantia, & Cappuccinis, qui non poſſunt inſtitui hæredes, poteſt legari aliqua eleemoſyna in ea quantitate, quam Sanch. lib. 7. cap. 26. examinat apud Laym. cap. 10., Poſſunt enim eam quantitatem ſolum recipere, quæ præſenti neceſſitati ſublevandæ opus eſt : Quamvis non repugnet, quod ſupra neceſſitatem accipiant, quod iis legatur, ſi iis legetur annuus redditus ad decennium ; quia hoc non videtur longum tempus, ſed veluti unum legatum, cujus ſolutio ſit diviſa. Immo Sanch. contra Laym. putat, nec repugnare, ſi legatum annuum ſit relictum ad vitam Monachi, cum vita hominis ſit incerta. Poſſunt etiam ex Rodriq. contra Sanch. gravari hæredes ad eleemoſynas ſolvendas Fratribus quotannis, cum talis obligatio ſit ſine ullo jure Monaſterii.

III. Domus autem Profeſſa Societatis Jeſu poteſt & hæreditatem, & legata accipere, dummodo bona ſtabilia non neceſſaria ſuo uſui vendantur intra tempus non longum, videlicet intra decennium.

IV. Quæritur ſecundo : Quid poſſit legari?

Reſpondeo, non ſolum legari poſſe res proprias, ſed etiam alienas, ita ut hæres cogatur illas redimere, ſi poſſit, & dare legatario, vel ſi non poſſit, dare æſtimationem rei ; dummodo tamen Teſtator adverterit rem illam eſſe alienam, vel ſi ignoravit, cenſeatur velle, quod rei æſtimatio detur legatario ; puta vel quia eſt perſona conjuncta, vel benemerita, &c. Immo res hæredis ſemper hoc pacto tanquam propria legatur a Teſtatore, ut notat Abbas apud Laym., & Vaſq.

V. Dubium eſt, Num debitor aliquid legans ſuo creditori, nihil exprimens, cenſeatur illud legare in compenſationem debiti, an liberaliter?

Reſpondent communiter Doctores, quod ſi quid illi debeat ex contractu voluntario, cenſeatur legare liberaliter, itaut hæres teneatur extra ſolutionem debiti dare illi rem legatam : Secus vero ſi aliunde ſit debitor ; nam colore, & titulo legati honeſtius ſolet aliis debitis ſatisfieri.

VI. Notandum tamen, Confeſſarium non debere eſſe contentum, quod legato ſatisfiat a Teſtatore debitoribus ex furto, aut alia læſione injuſta ; Quia Teſtamenta, & Legata ſæpius infirmari ſolent ; & quia reſtitutio facienda eſt ſtatim ; Dummodo tamen ſine læſione famæ fieri poſſit, aut non putetur, quod commodius, & ſine dubio ſtatim id faciendum ſit ab hæredibus, quia ſcilicet ſunt viri probi, hæreditas eſt pinguis, & legatum eſt ad pias cauſas propter debita incerta ; Hæc enim legata cum non pendeant a ſolemnitatibus Teſtamenti, non facile evertuntur.

VII. Quæritur tertio : An validum ſit legatum relictum ſub conditione Matrimonii contrahendi, vel non contrahendi?

Reſpondeo, & dico primo, legatum, vel hæreditas relicta ſub conditione nuptiarum dari debet, etiamſi ille, vel illa non nubat, ſed Religionem ingrediatur, ex benigna interpretatione juris, quatenus ſi Teſtatori id in mentem veniſſet, adhuc idem relinquere debuiſſet. Hinc ſi relinquantur centum Bertæ, ſi Religionem ingrediatur, & biſcentum, ſi nubat, probabiliter ex Sà, Armill., & aliis contra Molin., Sanch., Guttier. apud Laym. cap. 10., danda illi ſunt biſcentum, etiamſi ingrediatur Religionem ; Quamvis enim Teſtator id faciat ex bono ſine, puta ex honeſta educatione prolis, & non ut retrahat a Religione, tamen quia id aliquo modo a Religione retrahit, non videtur ſubſiſtere.

VIII. Dico ſecundo, legatum, vel

hæreditas relicta ſub conditione, Si nuptiæ non contrahantur, dari pariter debet, quamvis nuptiæ contrahantur, ex leg. *Quoties ff. de Conditionibus*; Quod tamen verum eſt tantum de primis, non de ſecundis nuptiis; Quare ſi legentur alicui Virgini biſcentum, ſi matrimonio abſtinuerit, centum, ſi nupſerit, danda ſunt illi biſcentum, quamvis nupſerit; idque etiam in foro conſcientiæ, ex Molin. diſp. 207., Sanch. lib. 1. dub. 44. contra Vaſq., Medin., Guttier.; Et idem dicas, ſi legatum fiat ſub conditione, quod non fiant nuptiæ ſine conſenſu tertii, quia hoc obſtat libertati matrimonii.

IX. Notandum tamen, quod ſicut valide apponitur conditio non nubendi, quando legatur aliquid viduo, vel Viduæ, dicendo, verbi gratia, Relinquo illi centum ſub conditione, quod non iterum nubat; ita valide talis conditio etiam apponitur in favorem piæ cauſæ, & in favorem Status Religioſi, aut Sacerdotalis, verbi gratia, dicendo, Relinquo centum Virgini, ſi abſtinuerit a matrimonio, aliter ea centum dentur pauperibus; vel ſi dicatur, Relinquo centum Titio, ſi non duxerit uxorem, ſed Religionem ingrediatur, vel Sacros Ordines ſuſcipiat, ut notat Molin. diſp. 207.: Et ratio a priori eſt, quia diſpoſitiones legum civilium non poſſunt præjudicium ferre cauſis piis, quando non approbantur jure Canonico.

Dico tertio, Legatum, vel hæreditas relicta ſub conditione, ſi Religionem ingreſſus non fuerit, debetur, etiamſi Religionem ille ingrediatur; nam conditio, quæ bonis moribus repugnat, rejicitur tanquam inutilis in ultimis voluntatibus.

X. Rogabis, An uxor, quæ promiſit conjugi poſt ejus mortem ſe non tranſituram ad ſecundas nuptias, teneatur ſtare huic promiſſioni, præſertim ſi eo fine legatum aliquod illi relictum ſit?

Reſpondeo certum eſſe, quod ea non poſſit legatum acquirere, & ſimul nubere, ſi legatum relictum ſit ſub conditione, quod non nubat; quare alterutrum poterit eligere: Si vero ſponte promiſit non nubere, obligabitur vi promiſſionis, ſaltem ſub veniali, ſi juramentum non acceſſit. Quod ſi incontinentiæ periculum immineret, promiſſio illa non videtur obligare, cum non cenſeatur voluiſſe ſe obligare cum tanta difficultate; quare poterit petere relaxationem juramenti, ſi promiſſionem juravit. Legatum tamen ſub ea conditione relictum, quod non nubat, tunc retinere non poterit. Demum ſi uterque conjux voluit invicem ſe obligare ad ſervandam viduitatem, quamvis ad id ex juſtitia obligentur, poterunt tamen excuſari a mortali ob levitatem materiæ, quia exiguum damnum cenſetur illud, quod conjugi mortuo per id infertur, niſi forte liberis ſuperſtitibus grave damnum oriretur ex ſecundis nuptiis ſui parentis.

XI. Quæritur quarto: Quinam poſſit commutare legata?

Reſpondeo, legata pia, ſi non poſſunt applicari ad id, ad quod Teſtator diſpoſuit, (verbi gratia, ſi relinquatur pecunia ad ædificandum novum Monaſterium, ad quod illa pecunia non ſufficit,) debent applicari arbitrio Epiſcopi, & Executorum Teſtamenti ad aliam piam cauſam; ita tamen ut quantum fieri poteſt, voluntas Teſtatoris impleatur, ut docent Covarr., & Abb. apud Laym. ex cap. *Nos quidem, de Teſtamentis*: Legata tamen profana, ſi nequeunt applicari juxta mentem Teſtatoris, caduca fiunt. Si tamen voluntas Teſtatoris impleri poteſt, non eſt licitum commutare legatum in aliud opus præſtantius, niſi de licentia Sedis Apoſtolicæ ex juſta, & neceſſaria cauſa; ut habetur in jure Canonico apud Mo-

Molin. diſp. 240. Et in jure Civili apud Laym. prohibitum eſt, ne res Civitati legata ad unum uſum convertatur in alium ſine Principis auctoritate: Poteſt tamen Epiſcopus ex Sà, Covarr. apud Laym. lib. 3. cap. 11. num. 11. aliquando cum conſenſu hæredis, & Executorum Teſtamenti convertere legata in alios ſimiles uſus, non per modum diſpenſationis, ut poteſt Pontifex, ſed per modum Epichejæ interpretando voluntatem Teſtatoris, quod aliter diſpoſuiſſet, ſi prævidiſſet, quod de novo habetur; Verbi gratia, ſi reliquiſſet centum ad reſtaurationem Eccleſiæ, vel ad Vaſa Sacra, & alius interim reliquerit pecuniam ad eundem effectum, poterit per Epichejam ab Epiſcopo legatum commutari; Et idem docent, ſi convertatur ad uſum magis Chriſtianæ Reipublicæ, & Religioni neceſſarium, cui aliunde ſubveniri nequit ſine magna difficultate.

XII. Hic autem notandum ex Sylveſt., & Sà, Executores Teſtamenti peccare mortaliter, ſi longo tempore ſine juſto impedimento differant exequi, quæ defunctus præceperat; Et ad id compelli poſſunt tam a Judice laico, quam ab Eccleſiaſtico; cum officium hujus Juriſdictionis ſit mixti fori, deturque locus præventioni: Spectat autem potiſſimum ad Eccleſiaſticum Judicem, præſertim ſi quid relinquatur ad cauſas pias; quia ex cap. *Super, de Verbor. ſignific.* Judex Eccleſiaſticus ſubvenire debet perſonis miſerabilibus, & multo magis ſi ſint omni ope deſtitutæ, ſicut ſunt defuncti, qui cauſam ſuam agere non poſſunt adverſus hæredes. Pœnæ autem negligentibus Executoribus in Jure ſtatutæ recenſentur a Covarr., Abb, Sylveſt., Laym., & aliis.

XIII. Quæritur quinto: Relicta incerta quomodo executioni mandanda ſint?

Reſpondeo, ſi incertitudo ſit ex parte legatarii, verbi gratia, quia duo eodem nomine vocantur, & ignoretur, cui danda ſit res legata, tunc legatum corruit, ex leg. *Si quis pluribus*, ff. *de Rebus dubiis*; & quamvis Molin. diſp. 197. putet, in tali caſu in foro conſcientiæ rem eſſe dividendam, negat tamen id Laym., quia jus Civile tollit hanc obligationem ad tollendas, & vitandas occaſiones litium: Excipitur tamen, ſi legatarius ſit pia cauſa, cum jus Civile non poſſit præjudicium ferre piæ cauſæ; Unde tunc vel res eſt dividenda, vel danda Eccleſiæ pauperiori, aut Parochiali Civitatis, in qua Teſtator domicilium habebat, aut pauperibus arbitrio Epiſcopi loci. Si tamen incertitudo ſit ex parte rei legatæ, verbi gratia, ſi ignoretur Bos ne, an Equus, Veſtis A, an Veſtis B ſit legata; tunc ſi eæ res ſunt in Patrimonio Teſtatoris, danda eſt res una mediocris ad arbitrium legatarii; Quod ſi non ſit in Patrimonio Teſtatoris, danda eſt res ad arbitrium hæredis, etiamſi minimi pretii, dummodo ſervetur proprietas verborum, uſus conſuetus, & mens Teſtatoris, prout ex conjecturis colligi poteſt: Excipiunt tamen Abbas, & Covarr. contra Molin., & Sanch., ſi res ſit legata cauſæ piæ; tunc enim putant dandam eſſe rem in eo genere maximi, non minimi pretii; cum ea præſumatur pia mens Teſtatoris. Atque hic ſit hujus annui penſi (Sed oh ubi Æternitatis!)

F I N I S.

Ad M. D. G., & B. V. ſine labe Conceptæ.

Digitized by Google

SYNOPSES OMNES,

Quæ in ſingulis Articulis Tractatus hujuſce de Contractibus habentur, hic colliguntur.

QUÆSTIO I.

De Contractibus in genere.

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex ſit Contractus?

I. *Contractus preſſe ſumptus fert in utroque Contrahente obligationem; At late ſumptus, ut in præſenti, fert obligationem ſaltem in uno contrahentium.* II. *In hoc ſenſu definitur, quod ſit* Duorum, vel plurium conſenſus, atque conventio. III. *Quatuor modis Contractus perficiuntur, Conſenſu, Verbis, ſeu certa Verborum forma, Scriptura, & Rei traditione.* IV. *Contractus dividitur in Nominatum, & Innominatum, qui quadruplex eſt, do ut des, facio ut facias, do ut facias, facio ut des. Item in Nudum, qui jure civili non parit actionem in foro externo, & Veſtitum, qui illam parit, quod ſex modis evenire poteſt.* V. *Dividitur etiam in Gratuitum, ſeu lucrativum, & Oneroſum; Necnon in Contractum bonæ fidei, & Stricti juris: Et in illum, qui eſt in favorem recipientis, & qui in favorem tradentis, aut utriuſque.* VI. *Demum dividitur in Formalem, ſeu expreſſum, & Virtualem ſeu implicitum, qui etiam dicitur Quaſi Contractus, quatenus rationabiliter præſumitur adeſſe mutuus conſenſus, ut in Tutela, Mandato, Curatore.*

ARTICULUS II.

Quam obligationem pariat Contractus?

I. *Debitum aliud eſt Antidorale, ſeu Morale fundatum in ipſa rei honeſtate; aliud Legale, quod oritur ex virtute præcipiente aliquem actum; ita tamen, ut trahat onus reſtitutionis, ſi ex virtute juſtitiæ oriatur.* II. *Obligatio ex juſtitia vel eſt pro foro interno, & hæc non dat actionem pro externo, ſed exceptionem; Vel eſt tantum Civilis, ac nititur in falſa præſumptione, & dat actionem ſolum pro foro externo; Vel eſt Civilis ſimul, & Naturalis, & pro utroque foro ligat. Hæc autem oritur aut ex contractu, aut ex quaſi contractu, aut ex delicto, aut ex quaſi delicto.* III. *Promittens non obligatur ex juſtitia (niſi juret, aut inſtrumentum publicum faciat,) ſed ex fidelitate, quæ probabiliter non obligat ſub gravi.* IV. *Quivis contractus etiam nudus parit obligationem Naturalem, ſeu obligat in conſcientia. Contractus dumtaxat veſtitus parit etiam obligationem Civilem. Pactum autem nudum non dat actionem, ſed exceptionem, retentionem pignoris, alioſque parit effectus; Et jus Canonicum jubet pacta nuda impleri.* V. *Pactum nudum parit obligationem etiam Civilem, ſi juramento firmetur, ſic enim evadit veſtitum.* VI. *Pollicitatio, ſeu promiſſio non acceptata nullatenus obligat, niſi facta ſit Civitati, Reipublicæ ob cauſam, &c.* VII. *Quid*

ſi

ſi pollicitatio fiat Eccleſiæ, & ad pias cauſas? Si donans moriatur, antequam Nuncius moneat illum de donatione facta, ad donatarium ne, an ad heredes ſpectat res illa donata?

ARTICULUS III. 8

An ſit validus Contractus per errorem, dolum, aut metum celebratus, vel ſine ſolemnitatibus Juris?

I. *Error poteſt eſſe vel circa ſubſtantiam rei, vel circa qualitates. Dolus vel poteſt dare cauſam Contractui, vel poteſt incidere in Contractum. Metus poteſt eſſe vel a cauſa neceſſaria, vel a libera, vel incuti ad extorquendum Contractum, vel ad alium finem; Poteſt etiam eſſe juſtus, vel injuſtus, levis, vel gravis.* II. *Error circa ſubſtantiam invalidat Contractum, ſive talis error ſit Antecedens, ſeu inducens ad contrahendum, ſive ſit Concomitans, quatenus etiam errore deprehenſo adhuc Contractus fieret, quamvis ad hunc non inducat.* III. *Error circa accidentia univerſim Contractum non invalidat, (ut nec Contractum Matrimonialem,) dummodo dolus ab altero proveniens non det cauſam Contractui; tunc enim Contractus reſcindibilis eſſet reſcindendus ad arbitrium decepti. Quod ſi quis expreſſe dicat ſe nolle contrahere, ſi erret circa qualitates expoſitas, tunc etiam Contractus Matrimonialis eſſet irritus, necnon Profeſſio Religioſa.* IV. *Dolus circa ſubſtantiam multo magis, quam error hujuſmodi irritat Contractum. Dolus vero circa qualitates dans cauſam Contractui, ſi proveniat ab altero Contrahente, eſt irritandus ad arbitrium decepti; ſecus vero ſi proveniat a tertia perſona; qua tamen tenetur damnum reſarcire.* V. *Non datur obligatio adimplendi Contractum initum per dolum circa qualitates a tertia perſona provenientem, ſi ex altera parte nondum ſit adimpletus: Nec Sponſalium Contractus obligat, ſi notabilis mutatio aut ſuperveniat, aut de novo appareat.* VI. *Si Contractus per dolum ab altero Contrahente provenientem dantem cauſam Contractui eſſet juxta probabilem opinionem irritus, teneretur deceptor ſolum ad damnum compenſandum; ſecus ſi eſſet irritandus.* VII. *Contractus per dolum incidentem in Contractum celebratus non eſt irritus, ſed irritandus ad arbitrium decepti.* VIII. *Dolus, ac error circa cauſam finalem irritant promiſſionem, & donationem: Secus vero ſi ſint circa cauſam impulſivam. Hinc ad reſtitutionem tenetur pauper, qui paupertatem ſimulans, magnam obtinet eleemoſynam; Secus vero ſi parvam.* IX. *Votum ſimplex pariter irritum eſt, ſi emiſſum ſit per dolum verſantem circa cauſam finalem; non tamen votum ſolemne, ſicut nec Matrimonium.* X. *Univerſim eſt jure naturæ validus Contractus per metum gravem celebratus ad illum extorquendum, licet ſit reſcindibilis; Jure tamen ſaltem poſitivo Matrimonium ſic contractum eſt irritum; ſicut etiam Profeſſio Religioſa. Sic pariter Sponſalia, Renunciatio Beneficii, Donatio, Teſtamentum, Legatum, & ſimilia.* XI. *Si tamen metus ſit juſtus, aut ſi ſit injuſtus, ſed non incuſſus ad Contractum extorquendum, neque irritus eſt contractus, neque irritandus: Sicut neque ſi levis ſit metus injuſtus ad Contractum extorquendum incuſſus. Quid de metu reverentiali, ac de precibus importunis?* XII. *Probabile eſt, invalidum eſſe Matrimonium initum cum metu levi injuſte incuſſo ad illud extorquendum.* XIII. *Contractus, deficientibus ſolemnitatibus juris ſubſtantialibus, (ſine quibus ſcilicet Contractus annullatur,) non ſolum eſt irritus in foro externo, ſed etiam probabilius in foro conſcientiæ. Nec quia ceſſat aliquando finis legis inducentis formam Contractus, ideo tunc ceſſat ea lex obligare. Teſtamentum tamen,*

men, deficientibus ſolemnitatibus, ſolum pro foro externo eſt irritum. XIV. *Hinc probabilius eſt, reſtituenda eſſe, quæ per Contractum gratioſum accepta ſunt ſine ſolemnitatibus ſubſtantialibus; Et Contractus minorum eſſe irritos ſine auctoritate Curatoris; Contra vero legata in teſtamento minus ſolemni relicta ſolvenda eſſe.*

ARTICUL. IV. 15

Utrum juramentum confirmet contractus.

I. *Juramentum confirmare contractum eſt vi juramenti dare jus alteri, & actionem adverſus jurantem propter contractum cæteroqui irritum jure poſitivo.* II. *Juramentum additum contractui irrito jure naturali in multis differt a juramento addito contractui irrito jure poſitivo.* III. *Univerſim contractus jure poſitivo ſive Civili, ſive Canonico irriti juramento confirmantur.* IV. *Non confirmantur tamen juramento contractus jure poſitivo irriti, ſi metu injuſto aut ipſi contractus, aut juramentum ſuperadditum extorqueantur.* V. *Indiget relaxatione facta a Prælato hujuſmodi juramentum, ut non ſervetur.* VI. *Votum ſimplex metu extortum non indiget relaxatione, ut non ſervetur; ſecus vero juramentum. Illud quippe ex traditione Eccleſiæ eſt irritum, non vero iſtud.* VII. *Juramentum metu injuſto extortum ſuperadditum Contractui, qui a lege irritatur propter bonum commune non obligat, nec indiget relaxatione, ut non ſervetur. Tale eſt juramentum additum matrimonio, ac ſponſalibus metu injuſto extortis, necnon Profeſſioni Religioſæ; & probabiliter etiam Voto Religionis.* VIII. *Quinam poſſit relaxare iſthæc juramenta addita contractibus? Regulares privilegiarii quamvis poſſint vota etiam jurata commutare, non poſſunt tamen hæc juramenta relaxare.* IX. *Quænam cauſa requiratur, ut licite hæc juramenta relaxentur?*

ARTICUL. V. 18

Quinam poſſint contrahere?

I. *Contrahere non poſſunt, qui carent uſu rationis; & qui a Jure impediuntur; ut pupillus ſine licentia Tutoris, qui tamen in ſui favorem valide contrahit.* II. *Contractus pupilli, aut Minoris, niſi fiat de licentia Tutoris, aut Curatoris, & cum Judicis facultate, quando alienatur res immobilis, aut mobilis, quæ ſervando ſervari poteſt (verbi gratia per triennium) eſt invalidus. Si vero alienetur res mobilis, quæ ſervari non poteſt, requiritur ſolum licentia Tutoris, aut Curatoris; Quod ſi abſque hac licentia fiat, probabilius in foro conſcientiæ eſt invalidus, & obligatorius; quamvis non in foro civili.* III. *Pupillo, & Minori abſque licentia debita contrahentibus competit reſtitutio in integrum.* IV. *Probabiliter Pupillus, & Minor, quibus competit reſtitutio in integrum ob contractus ſine licentia initos, retinere poſſunt in conſcientia, quæ ob tales contractus deberent ſolvere.* V. *Filiusfamilias puber, aut pubertati proximus poteſt quidem contrahere de bonis Caſtrenſibus, vel quaſi Caſtrenſibus; non tamen de Adventitiis, aut Profectitiis.* VI. *Qui non eſt pubertati proximus, invalide donat etiam bona Caſtrenſia, vel quaſi; quæ tamen probabiliter poſſunt a donatario retineri.* VII. *Filiusfamilias non debet Patri operas artificiales, ſed obſequiales, niſi tamen ab eo alatur.* VIII. *Uxor ſolum de bonis paraphernalibus contrahere poteſt, non vero de dote. Religioſi pariter contra Superioris voluntatem nequeunt ſe obligare.*

A R-

Digitized by Google

ARTIC. VI. 21

Ex qua culpa contrahentes teneantur ad reſtitutionem in contractibus.

I. *Sine culpa Theologica gravi non datur grave onus reſtitutionis. Quanam dicatur culpa lata, levis, leviſſima, ob quas in contractibus dari poteſt reſtituendi obligatio?* II. *In contractibus, qui ſunt in utilitatem ſolius dantis, datur onus reſtituendi ob culpam latam; ſi vero ſint in utilitatem ſolius recipientis, datur onus ob culpam leviſſimam, excepto Precario; ſi demum in utilitatem utriuſque, ob culpam levem.* III. *Ex hac doctrina plura ad praxim deducuntur.* IV. *Quamvis citra culpam Theologicam gravem non detur onus reſtituendi ſub gravi, nihilominus in contractibus ſecundum ſe præſumitur Theologica culpa gravis, ſi detur culpa illa juridica, ob quam pro foro externo contrahens ad reſtituendum obligatur.* V. *Si caſu fortuito res pereat, contrahens ad nihil tenetur, ſecluſo pacto, aut mora culpabili.* VI. *Qui non poteſt in navi, imminente naufragio, res ſuas ſimul, & alienas conſervare, quandonam debet ſuas potius projicere, quam alienas?*

ARTIC. VII. 128

Cuinam competat reſtitutio in integrum, ſi ex aliquo Contractu læſus ſit?

I. *Quid ferat reſtitutio in integrum?* II. *Minoribus conceditur beneficium reſtitutionis in integrum, ſi læſi ſunt in Contractibus, niſi impetrarint veniam ætatis, aut Contractum ratificaverint facti Majores.* III. *In multiplici caſu poſſunt Minores hoc beneficio gaudere, ſed nonniſi per quatuor annos poſt vigeſimum quintum.* IV. *Majores contrahentes cum minoribus poſſunt tale damnum præcavere, aut obtinendo veniam ætatis, aut exigendo juramentum, vel fidejuſſionem.* V. *Præter Minores gaudent hoc privilegio Eccleſiæ, Hoſpitalia, & alia loca pia; Item Perſonæ Eccleſiaſticæ, quando ſunt læſæ quoad jura Beneficii, Reſpublica, Civitas, Oppidum, Caſtrum, necnon Rudes, ac Mulieres, Milites, dum militant, & alii.*

ARTICULUS VIII. 25

An obliget Contractus celebratus ſub Cauſa, Modo, Demonſtratione, vel Conditione?

I. *Contractus fit ſub Cauſa, ſi explicetur cauſa movens ad Contractum, ſive ea ſit Finalis, ſive Impulſiva.* II. *Fit ſub Modo, ſi adjiciatur onus contrahenti, nullatenus ſuſpendendo Contractum, ſicut ſuſpenditur per Conditionem. Sed quid ſi dubitetur num fiat ſub Modo, an ſub Conditione?* III. *Sub Demonſtratione fit diſpoſitio, quando indicatur qualitas aliqua vel rei, quæ diſponitur, vel ejus, in quem fit diſpoſitio.* IV. *Fit demum ſub Conditione, quando uſque ad adventum Conditionis ſuſpenditur Contractus. Conditio autem poteſt eſſe honeſta, turpis, impoſſibilis, impertinens, &c.* V. *Non ſubſiſtente cauſa finali, Contractus eſt invalidus; ſecus vero ſi non ſubſiſtat cauſa impulſiva.* VI. *Si cauſa finalis teſtamenti non ſubſiſtat, ſed ſubſiſtat cauſa finalis legatorum, hæc ſunt valida, illud vero nullum. Pariter nulla eſt donatio eleemoſynæ, aut collatio Beneficii, ſi cauſa finalis non ſubſiſtat; ſeu quando innoteſcente falſitate, non ſolum non conferretur talis eleemoſyna, aut Beneficium, ſed conferens vellet collationem eſſe irritam.* VII. *In dubio num deprehenſa falſitate donans vellet irritam eſſe donationem, favendum poſſidenti, & ſtandum pro valore actus.* VIII. *Valida eſt diſpoſitio facta ſub Modo, etiamſi Modus, qui ſit*

Digitized by Google

cauſa impulſiva, non adimpleatur; ut ſi quis donet filiæ centum, ut Religionem ingrediatur, & deinde hæc non ingrediatur: Secus vero ſi ſit cauſa finalis. IX. Error in Demonſtratione non invalidat Contractum, niſi apponatur per modum Conditionis, aut Cauſa finalis, aut refundatur in errorem circa ſubſtantiam. X. Contractus ſub Conditione honeſta, aut impertinente ante Conditionis purificationem non obligat: Nec ſi fiat ſub conditione turpi; At poſt hanc purificatam probabilius obligat. XI. Conditiones impoſſibiles Contractum reddunt ſimpliciter nullum; Non tamen Contractum matrimonialem, in quo habentur pro non adjectis tam Conditiones impoſſibiles, quam turpes, quæ non ſunt contra ſubſtantiam Matrimonii, (ſeu contra tria illa bona, fidelitatis, prolis, & Sacramenti;) ſicut etiam in ultimis voluntatibus, ſaltem pro foro externo. XII. Habetur pariter pro non adjecta conditio iſta, Si non nupſerit, Si Religionem non ingrediaris. Quid ſi quis relinquat alicui biſcentum, ſi nubat, centum vero ſi Religionem ingrediatur? Aut ſi quis relinquat hæreditatem Titio, itaut, ſi ſine filiis decedat, ea tranſeat ad Cajum, & Titius Religionem ingrediatur? Num legatum relictum pro Virginibus maritandis poſſit iiſdem dari, ſi velint ingredi Religionem? XIII. Num poſſit contrahens, antequam conditio purificetur, reſilire? XIV. Conditiones neceſſariæ non ſuſpendunt Contractum, ſed habentur pro impletis.

ARTICULUS IX.

Expediuntur reliqua ad Contractus ſpectantia.

I. Contractus per Procuratorem validus eſt, quamvis Procura ſit revocata, ſi non ſit intimata; Non tamen matrimonium, nec Sponſalia, nec Votum, nec Contractus in præjudicium tertii, & ſimiles. Mortuo Principali Contractus per Procuratorem celebrati ſunt irriti, etiamſi id ignoret Procurator, ſi res ſit integra, & non pertineat ad cauſas pias. II. Si quis per Nuncium, aut Epiſtolam mittat aliquid donandum, & interim dominus moriatur, donatio eſt nulla. III. Pariter eſt nulla emptio, ſi quis mandet per Nuncium aliquid emi, & ante emptionem revocetur mandatum. Sed eſt validus Contractus, ſi fiat ab Inſtitore, qui interim revocetur, ſi non proponatur publice talis revocatio. IV. Evincere eſt auferre rem de manu emptoris, eo quod non pertineat ad venditorem, & tunc emptor habet jus adverſus venditorem, ut ſervetur indemnis. V. In omnibus Contractibus onerosis, præterquam in nonnullis caſibus, datur obligatio de evictione, non tamen in Contractibus lucrativis, secluſo pacto, & culpa contrahentis. VI. Contractus, qui eſt invalidus, per hoc, quod alter ficte, aut per metum conſenſerit, probabilius per verum, ac liberum ejuſdem conſenſum internum ratificatur, quin requiratur novus conſenſus utrinſque. Contractus vero irritus propter dolum dantem cauſam Contractui, aut propter impedimentum dirimens, requirit novum utrinſque conſenſum, poſtquam veritas innotuerit. VII. Probabilius idem dicendum in matrimonio propter aliquod impedimentum invalido; debet enim illud innoteſcere utrique parti, antequam revalidetur matrimonium. Sed quid in caſu urgentiſſimæ neceſſitatis ad ſcandalum vitandum?

QUÆSTIO II. 33

De Emptione, & Venditione.

ARTICULUS I.

Quid ſit Emptio, & Venditio?

I. Emptio eſt Pactio pretii pro merce: Sicut Venditio eſt Pactio mercis pro pretio.

tio. Quid venit nomine mercis? Traditio rei, aut pretii non requiritur ad Contractum perficiendum, ſed ad transferendum dominium. II. Tributum, ſeu laudemium debetur Gabellario, ſeu domino, qui erat tempore Contractus, non illi, qui eſt tempore traditionis. Quid ſi Contractus exigat ratihabitionem? III. Si pro merce datur pretium ſimul, & alia res, Contractus dicendus erit venditionis, ſi pretium excedat talem rem, ut proinde gabella debeatur; ſecus vero erit permutationis. Quid ſi res non excedat valorem pretii, quod cum illa datur? IV. Non eſt Emptio, ſed locatio, & conductio, quando Artifex ponit ſolas operas, & non materiam; Secus vero ſi materiam ſimul, & operas ponat, & in hoc caſu gabella erit ſolvenda. V. Non tamen ſi Artifex materiam ſimul, & operas ponat ædificando domum in fundo meo.

ARTICULUS II. 35

Quænam res emi, vel vendi poſſunt?

I. Res pretio æſtimabiles dumtaxat emi, vel vendi poſſunt, ſecluſa ſpeciali prohibitione; Unde non poſſunt vendi ſpiritualia, niſi ratione materiæ; Nec Templum ſine licentia; Nec res pupilli, vel minoris; Nec homo liber, niſi pro vita tuenda, pro aliis redimendis, aut ſi Saraceni bello juſto ſint capti. II. Res indifferentes, quibus homines ſæpe ad malos uſus utuntur, quandonam vendi poſſunt? Num poſſint ex motivo propriæ utilitatis vendi hujuſmodi res, quæ non vergunt in damnum proximi, & quarum abuſus a Republica toleratur? Quid ſi locando domum ludentibus, aut meretricibus grave inde damnum ſequatur? III. Quandonam, & a quibus, & ſub quibus conditionibus vendi poſſunt publica officia ſæcularia, puta Gubernatoris, Judicis, &c.? IV. Quonam pacto emi poſſit res furtiva? Ad quid tenetur, qui bona fide rem furtivam emit, & revendidit? Et quid ſi mala fide emerit? V. Venditio rei alienæ jure poſitivo eſt ſolum invalida quoad transferendum dominium talis rei, non vero quoad transferendum dominium pretii. Hinc poteſt dominus rei venditæ ſibi illam vindicare, ubicunque repererit, & Venditor mala fide illam vendens ſolum tenetur Emptori damnum reſarcire. VI. Quandonam poterit quis cogi ad vendendas res ſuas? VII. Si res eadem uni donetur, alteri vendatur, & tertio vendatur ſimul, & tradatur, ad quem iſtorum ea ſpectabit? VIII. Quando donatur res Titio ab eo, qui impar eſt ſolvendis omnibus debitis, poteritne Titius rem illam ſibi retinere? an debet creditoribus donantis illam reſtituere?

ARTIC. III. 39

De pretio juſto rerum venalium.

I. Pretium rei juſtum triplex eſt, Legale, Vulgare, & Conventionale. Quodnam in pretio vulgari dicitur Summum, Medium, & Infimum? Juſtum pretium ex quinque capitibus creſcere, aut decreſcere poteſt. II. Num poſſint ultra taxam vendi res notabiliter meliores, dummodo non ſegregentur a vilioribus? Quid de vino aqua diluto? III. In ſubhaſtatione pretium creſcit, aut decreſcit pro medietate valoris rei, ſi procedatur ſincere; Sicut etiam relate ad res, quæ per proxenetas per vicos diſcurrentes venduntur. IV. Qui aliquid vendendum accipit, aſſignato pretio, quandonam poſſit exceſſum talis pretii ſibi retinere? Quid de Sartoribus, quibus pars pretii dicitur a Mercatoribus relaxari? V. Num poſſit aliquid ſibi retinere pro ſuo labore, qui rem alterius vendendam ſuſcepit? Et quid ſi promiſerit illam gratis ſe venditurum? VI. Merces ultroneæ vileſcunt pro tertia, & aliquando etiam pro dimidia parte. VII. Qui

mer-

Digitized by Google

merces vendit ad creditum, poteſt illas vendere pretio juſto ſummo citra uſuram; Num poſſit etiam aliquid accipere pro lucro ceſſante, vel pro periculo proximo amittendi ſortem? Num poſſit quis emere aliquando merces minoris ob ſolutionem anticipatam? VIII. *Num poſſint citra uſuram emi minoris, quam contineant apodixa, ſeu credita immatura?* IX. *Non poteſt aliquid carius vendi, eo quod ſit valde utile emptori; poteſt tamen ſic vendi, ſi venditor ex ejus amiſſione grave incommodum patiatur.* X. *Qui eſt ignarus valoris rei, quam vendit, ſi dicat ſe donare exceſſum pretii, quod recipit a vendente, invalide donat: Quando autem communiter ignoratur valor rei, poteſt emi, quanti communiter æſtimatur, etiam ab eo, qui conſcius eſt talis valoris.* XI. *Pro foro externo non eſt reſcindendus Contractus, niſi læſio ſit ultra dimidium; at pro foro interno, ſi læſio ſit notabilis, reducenda eſt ad æqualitatem.* XII. *Quonam pacto citra injuſtitiam emi, vel vendi res poteſt cum pacto redimendi, aut retrovendendi? Quid de Contractu, qui dicitur* Godere a Godere? XIII. *Contractus Mohatra quandonam eſt injuſtus? Et quando eſt juſtus, ſed ſcandalum præbens, & a Chriſtiana charitate alienus?*

ARTICULUS IV. 49

An monopolia, & negotiatio ſint illicita?

I. *Monopolium eſt unius venditio, & quadrupliciter contingere poteſt.* II. *Si venditores conſpirent in pretium juſtum rigoroſum, ſolum peccant contra charitatem; ſicut ſi emptores conſpirent in pretium infimum. Qui tamen malis artibus ad id inducunt mercatores, peccant etiam contra juſtitiam.* III. *Probabilius contra juſtitiam peccant, qui omnes merces alicujus generis emunt, ut carius illas vendant. Num peccent, qui has emunt, poſtquam cives ſibi neceſſaria pararunt?* IV. *Injuſtum eſt monopolium, quando quis impedit malis artibus merces, ne in Civitatem advehantur, ut carius vendat res proprias; Sicut quando quis rumores diſſeminat, quod naves mercibus onuſtæ ſint ſubmerſæ, ut pretium mercium augeatur; Aut ſi vendens ſub haſta apponit fictos licitatores, qui plus offerant, ut alii in pretio aſcendant.* V. *Monopolium, quod habetur, quando ex Principis privilegio aliquis ſolus certas merces vendit pretio juſto, licitum eſt, ſi detur cauſa talis conceſſionis, & pretium non taxetur ab iis venditoribus; aliter eſt injuſtum.* VI. *Negotiatio non eſt intrinſece mala, ſed mali ſpeciem præſefert, cum ſæpe variis culpis annectatur.* VII. *Clericis in Sacris, ac Religioſis ſub mortali prohibetur negotiatio. Num etiam Beneficiariis? Prohibetur pariter iiſdem conducere aliena prædia, ut fructus vendant, necnon emere jumenta, ut ea locent.* VIII. *Non eſt prohibita iiſdem negotiatio œconomica, ſed Lucrativa, & Politica. Num tamen poſſint per alios negotiari?* IX. *Qui habet alibi ſuam pecuniam, & ne patiatur jacturam cambii, emit ibi res aliquas, quas hic vendat, tunc non dicitur negotiari, quando id facit ad ſervandum ſe indemnem, non ad lucrandum.*

ARTIC. V. 53

An debeat Venditor aperire vitia rei venditæ?

I. *Defectus rei vendendæ vel ſunt in ſubſtantia, vel in quantitate, vel in qualitate. Alii autem ſunt Emptori noxii, alii vero ſolum reddunt rem inutilem: Iſtorumque ignorantia poteſt eſſe Emptori invincibilis, & poteſt eſſe vincibilis.* II. *Contra juſtitiam peccat, qui res vendendæ defectus in ſubſtantia, &*

quan-

quantitate non manifeſtat. Quid ſi quis vino præſtanti aquam intermiſceat? III. *Rei vendendæ defectus occulti in qualitate a Venditore ex juſtitia debent manifeſtari, quando Æmptor interrogat de certo defectu, & quando res petitur ad certum uſum, ad quem res illa eſt inutilis: Sicut etiam ſi res ſit Emptori nociva.* IV. *Emptor pariter tenetur manifeſtare ex juſtitia valorem rei Venditori illum ignoranti; Sed non tenetur, quando talis valor communiter ignoratur.* V. *Validus eſt Contractus venditionis, quando Venditor ignorat vitium notabile rei venditæ; ſed comperta veritate tenetur Emptori damnum reſarcire.*

ARTICULUS VI. 55

Ad quem ſpectant fructus rei venditæ?

I. *Fructus pendentes rei venditæ ſpectant ad emptorem, niſi aliter conveniatur.* II. *Pertinent tamen ad venditorem, quamvis res tradita ſit emptori, ſi pretium nondum ſit ſolutum, aut non ſit data fides de pretio ſolvendo.* III. *Quomodo poſſit ſine labe uſuræ emptor, conceſſa venditori dilatione ſolutionis pretii, percipere intereſſe ratione fructuum rei venditæ?* IV. *Ex re vendita, & aliena poſſunt percipi fructus ſolum ratione lucri ceſſantis.* V. *Si Contractus venditionis diſſolvatur poſt annum, ſive quia fuit conditionatus, & conditio non eſt purificata, ſive quia celebratus fuit per dolum dantem cauſam Contractui, fructus talis rei eo anno provenientes ſpectant ad venditorem.* VI. *Spectant vero ad emptorem, ſi Contractus poſt annum reſcindatur, quia interceſſit læſio ultra dimidium juſti pretii.* VII. *Quid ſi venditio reſcindatur ratione pacti de re retrovendenda?* VIII. *Quid ſi venditio cum pacto addictionis in diem, vel cum pacto legis commiſſoriæ verbis directis celebrata deinde diſſolvatur? Et quid importent hæc pacta addictionis in diem, & legis commiſſoriæ?* IX. *Si venditio reſcindatur jure Retractus, ſeu jure congrui intra annum poſt venditionem, fructus medii temporis ad emptorem ſpectant. Explicatur, quid ſit hoc jus Congrui, ſeu Retractus.*

ARTICULUS VII. 58

Utrum res vendita pereat, vel deterior fiat in damnum emptoris, an venditoris ante, vel poſt traditionem?

I. *Res, quæ venditur, poteſt eſſe aut determinata, aut indeterminata; & poteſt vendi ad corpus, aut ad menſuram.* II. *Res vendita, ſi ſit determinata, & pereat poſt venditionem, & traditionem, perit emptori, qui eſt dominus. Ex jure autem poſitivo etiam perit, & fit deterior, aut fit melior emptori ante ejus traditionem.* III. *Res vendita, quæ ſit indeterminata, ſi ante traditionem pereat, perit venditori; pretium vero creſcit, aut decreſcit emptori.* IV. *Hinc ſi vendatur dolium vini ad corpus, & ante traditionem pereat, perit emptori, & eidem fit deterius, aut melius. At ſi vendatur ad menſuram, perit venditori; fit tamen deterius, aut melius emptori.* V. *Si fundus determinatus vendatur, & ante traditionem alluvione abſumatur, perit emptori, eidemque creſcit, ſi per alluvionem creſcat.* VI. *Quid ſi vinum, verbi gratia, vendatur ad menſuram, & emptor differat illud menſurare?*

Digitized by Google

QUÆSTIO III. 60

De Mutuo, & uſura.

ARTIC. I. ibid.

Quid, & quotuplex ſit Mutuum? Et quinam a reſtituenda re mutuata deobligentur?

I. *Quid ſit Mutuum, & in quo differat a commodato, & aliis Contractibus?* II. *Si pecunia commodetur ad oſtentationem, poteſt commodans aliquid percipere a Commodatario propter talem uſum: At ſi pecunia detur mutua, nihil poteſt accipi propter ejus uſum.* III. *Mutuum poteſt eſſe tacitum, ſeu implicitum, ac virtuale; at ſi vendatur res pluris, quam valeat, propter dilationem ſolutionis.* IV. *Ex juris privilegio, ſaltem pro foro externo, non tenetur filiusfamilias reſtituere pecuniam mutuo acceptam etiam poſt mortem Patris, ſi non habeat bona Caſtrenſia, vel quaſi Caſtrenſia.* V. *Pariter deobligantur Eccleſia, & loca pia, ac Oppida, niſi conſtet pecuniam converſam eſſe in eorum utilitatem. Quid de Pupillis & Minoribus?*

ARTIC. II. 62

Quid, & Quotuplex ſit Uſura, & quo Jure prohibita?

I. *Uſura eſt lucrum immediate proveniens ex Mutuo: Unde non poteſt Mutuatario imponi, quod ponat, quæ alias debet, ex alia virtute a juſtitia; Nec poteſt aliquid ab eo exigi tanquam debitum ex gratitudine, prævio pacto ſaltem implicito.* II. *Uſura alia eſt mentalis, alia realis, alia manifeſta, alia palliata.* III. *Non eſt Uſura mentalis mutuare cum ſpe, & intentione lucri, dummodo non interveniat pactum; Sicut nec eſt ſimonia Officium recitare intendendo diſtributiones.* IV. *Nec eſt Uſura ſperare ex Mutuo amicitiam; At probabilius hæc non poteſt in pactum deduci.* V. *Non licet excitare Mutuatarium ad remunerationem tanquam debitam pro mutuo; licitum tamen eſt excitare illum ad aliquid omnino liberaliter donandum. Sed in praxi periculoſum.* VI. *Quid ſi dubites, an Mutuatarius aliquid omnino tibi liberaliter donet?* VII. *Jure Civili, Canonico, & Naturali prohibetur Uſura.*

ARTICULUS III.

An quævis obligatio impoſita Mutuatario ſit Uſura?

I. *Uſuraria eſt omnis obligatio ex juſtitia Mutuatario impoſita, ad quam aliunde non tenebatur; non vero ſi obligetur ad id, quod alias ex juſtitia erat debitum.* II. *Quid ſi imponatur illi onus, ad quod ſolum ex charitate tenebatur?* III. *Non ſine uſura imponitur mutuatario, quod præſtet munus a lingua, aut ab obſequio, aut a manu, aut quod tibi quamvis digno officium, vel Beneficium conferat.* IV. *Quid ſi quis mutuare nolit, niſi alter remuneret? Aut niſi ad ſuam ſcholam, molendinum, aut apothecam veniat?* V. *Probabiliter non eſt uſurarius, qui vendit merces pretio juſto rigoroſo pecunia credita, quas venderet pretio infimo pecunia numerata.* VI. *Num debens centum poſt annum poſſit nunc dare quinquaginta cum pacto, quod alia quinquaginta poſt biennium ſolvantur?* VIII. *Quid ſi mutuetur triticum vetus cum pacto, quod poſt annum reſtituatur novum?* VIII. *Æſtimatio valoris rei mutuatæ deſumenda eſt ex eo quod ea valebat in loco, ubi fuit mutuata.*

AR-

ARTIC. IV. 68

Quotupliciter poteſt aliquid ultra ſortem exigi citra uſuram?

I. *Poteſt mutuator aliquid ultra ſortem exigere ratione damni emergentis, aut periculi damni.* II. *Num debeat moneri mutuatarius, ut teneatur damnum emergens compenſare?* III. *Poteſt ab initio paciſci mutuans de compenſando lucro ceſſante, dummodo adſint quatuor conditiones.* IV. *Spes lucri tanti æſtimanda, quantum quis eam venderet alteri, aut ipſe ab alio emeret.* V. *Ratione periculi non quidem remoti, ſed proximi amittendi ſortem poteſt aliquid a mutuatario exigi.* VI. *Nihil poteſt accipi pro obligatione non repetendi mutuum uſque ad certum tempus.* VII. *Contractus trium, videlicet Societatis, Aſſecurationis ſortis, & venditionis lucri, non continet uſuram, ſi vere pecunia ad negotiationem implicetur.* VIII. *Non ſolum eſt immunis a labe uſuræ venditio rei fructiferæ, cum pacto retrovenditionis, & locatione ejuſdem ipſi Venditori, ſed etiam emptio cenſus ſive realis, ſive perſonalis, ſive mixti, quamvis utrinque redimibilis. Servandum tamen hac in re jus poſitivum.* IX. *Uſurarius eſt Contractus* Godere a Godere, *ſi non ſit emptio cum pacto retrovenditionis.* X. *Num poſſit, & ſub quibus conditionibus dari mutuum cum pacto, quod ſi Mutuatarius præfixo tempore mutuum non reſtituat, teneatur aliquid ſolvere in pœnam moræ culpabilis? Et an talis pœna debeatur in conſcientia ante ſententiam judicis?* XI. *An ſit uſura apponere in Contractu mutui pœnam legis commiſſoriæ? Et quid ea ſit?* XII. *Quandonam poſſint fructus pignoris dati mutuanti non computari in extinctionem ſortis?* XIII. *Quomodo ab uſura excuſentur Montes pietatis accipiendo, verbi gratia, ſex in ſingulos centenarios a mutuatariis? Et quomodo excuſentur, qui in iis ſuam pecuniam deponunt accipiendo quatuor pro centum?* XIV. *Qui bona fide celebravit Contractum uſurarium, poteritne lucrum retinere ex eo, quod procul dubio Contractum licitum celebraſſet, ſi advertiſſet illum eſſe uſurarium?* XV. *Num poſſit quis pecuniam ultra ſortem acceptam bona fide retinere, ſi deinde dubitet, an Contractum licitum celebraverit?*

ARTICULUS V. 77

Expediuntur, quæ ſpectant ad Uſurarium.

I. *Non acquirit Uſurarius dominium rerum per uſuram acceptarum, ſi extent in individuo. Quod ſi res iſtas vendiderit, jure poſitivo fit dominus pretii, quamvis Emptor non fiat dominus rerum illarum.* II. *Si res per uſuram acceptæ miſceantur cum aliis rebus uſurarii, hic fit dominus illarum: Mutuatarius tamen habet tunc actionem perſonalem adverſus uſurarium, & probabiliter habet jus in re relate ad illum cumulum.* III. *Uſurarius reſtituere debet res per uſuram acceptas, earumque fructus naturales, ac mixtos, necnon lucrum ceſſans, ac damnum emergens, eo prorſus pacto, quo fur. Quid ſi Officium, aut Beneficium uſurarie accepit?* IV. *Tenentur pariter ad reſtitutionem, qui ad uſuras cooperati ſunt ex parte mutuantis, non tamen ſi id fecerint in bonum mutuatarii.* V. *Uſurarii manifeſti vel ob notorietatem facti, vel ob ſententiam judicis ſex gravibus pœnis in jure mulctantur.* VI. *Num punitio hujus delicti ad judicem etiam ſæcularem ſpectet, an ad Eccleſiaſticum dumtaxat?* VII. *Licitum eſt petere mutuum ab Uſurario ob indigentiam. Num etiam id liceat, ſi pecunia petatur mutua ad negotiandum?* VIII. *Num peccet mortaliter, qui petit ab Uſurario mutuum, ut eo ad vana, & in-*

Digitized by Google

& inutilia utatur? IX. *Si Uſurarius ſit habitualiter paratus ad dandum mutuum ſub uſuris, probabilius peccat mortaliter, qui illud petit ad uſus vanos, aut malos. Si vero ſit paratus actualiter, probabiliter ſolum peccat venialiter; quia illud petit ſine ulla cauſa honeſta.*

QUÆSTIO IV. 81

De Cenſibus, ſeu Redditibus annuis.

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex ſit Cenſus?

I. *Definitur Cenſus, quod ſit jus exigendi annuam penſionem ex re fructifera alterius. Nomine autem rei venit hic etiam Perſona, quæ poſſit lucrari.* II. *Ratione modi dividitur Cenſus in Reſervativum, & Conſignatitium. Per illum transfertur res, reſervato jure ad penſiones. Per iſtum retinetur res ſua, & conſignatur alteri jus ad penſiones.* III. *Ratione rerum Conſignatitius ſubdividitur in Realem, Perſonalem, & Mixtum. Quamvis ſinguli ex his Cenſibus jure naturæ ſint liciti ſervatis debitis conditionibus; at ſpectata Bulla Piana ſolum licitus eſt Cenſus Conſignativus Realis fundatus in ſola re immobili.* IV. *Dividitur etiam Cenſus in Fructuarium, & Pecuniarium: Ille importat jus ad fructus, hic ad pecuniam.* V. *Ratione durationis dividitur etiam in Temporalem, Vitalitium, & Perpetuum. Rurſus in Redimibilem, & Irredimibilem; hic tamen a Pio V. prohibetur; Juxta conditiones Bullæ Pianæ celebrandus eſt Cenſus, ubi ea Bulla ſit recepta; ſecus juxta conſuetudinem receptam regionis.* VI. *Cenſus perſonalis probabilius non eſt uſurarius, ſi debitæ conditiones ſerventur.*

ARTICULUS II. 83

De Conditionibus jure naturali requiſitis, ut Cenſus ſit licitus, & non uſurarius.

I. *Jure naturali requiritur ad contractum cenſus, quod pretium ſit juſtum ſpectatis ſpectandis; quod ſit ſuper re fructifera, & quod fundetur in re propria non habente jus impeditum.* II. *Cenſus perpetuo irredimibilis jure naturæ non eſt illicitus, dummodo majori pretio ematur.* III. *Poteſt cenſuarius obligari, ne vendat alteri rem cenſui ſubjectam, dummodo tale onus compenſetur.* IV. *Tributum, quod ex fundo debetur Principi, ſolvendum eſt a Cenſuario; at expenſa pro ſcriptura cenſus ſolvenda ſunt a cenſitore.* V. *Poteſt pariter jure naturæ fieri cenſus, cum pacto, quod pereunte hypotheca ſpeciali, ſuccedat alius fundus, aut ipſa perſona cenſuarii, compenſato tamen hoc onere.* VI. *Si tota domus, ſuper qua fundatus eſt cenſus, corruat, cenſus extinctus eſt, quamvis ea readificetur; ſecus vero ſi corruat per partes.* VII. *Uſu receptum eſt, quod cenſuarius aſſecuret Cenſitorem, non quidem pro caſibus fortuitis, ſed, ut ſi forte res Cenſui ſubjecta deprehendatur eſſe alterius, tunc altera ſuccedat; Sicut etiam ſi fuerit Cenſuarius in mora ad ſolvendum, aut reddatur impotens.* VIII. *Num poſſit in cenſu apponi pœna legis commiſſoriæ, ſicut apponitur in Emphyteuſi?* IX. *Quomodo poſſit eſſe juſtus, & ex natura rei licitus cenſus redimibilis ex parte emptoris? Si Cenſus ſit utrinque redimibilis, majus eſt onus compenſandum in emptore, quam in venditore.* X. *Cenſus vitalitius perſonalis quonam pacto ex natura rei ſit licitus? Num, & quanam via prohibeatur a Bulla Piana?* XI. *Num ſit licitus ex natura rei tam Cenſus realis, quam perſonalis ex utraque parte redimibilis?*

AR-

Digitized by Google

ARTIC. III. 87

De Conditionibus jure poſitivo requiſitis ad Contractum Cenſus.

I. *Olim Martinus V., & Calixtus III. plura requirebant circa Contractum Cenſus, prout in Germania ſolebat inſtitui.* II. *Nicolaus V. approbavit hunc Contractum, prout in Regno Neapolitano, & Sicilia celebratur, ſub quatuor præſertim conditionibus.* III. *At Pius V. in celebri ſua Bulla decrevit uſurarium eſſe talem Contractum, ſi deeſſent decem conditiones. Et communius docent etiam in foro conſcientiæ eſſe invalidum, & uſurarium, deficientibus his conditionibus, ubi Bulla eſt recepta.* IV. *Debet primo conſtitui Cenſus ſuper re fructifera, & certis finibus deſignata, qua pereunte Cenſus extinguatur; quamvis alia bona ſoleant tanquam hypotheca generalis addi ſolum ad ſecuritatem ſolutionis.* V. *Debet ſecundo pretium Cenſus ſolvi pecunia numerata coram Notario, & Teſtibus. Quid ſi in pretio detur læſio, num debeat diminui penſio, an debeat pretium augeri?* VI. *Debent tertio penſiones in pactum deduci, quæ aut in fine anni, aut ſingulis ſemeſtribus ſolvantur; Et in loco ubi fuerit conventum, dummodo non addatur novum onus Cenſuario.* VII. *Debet quarto deobligari Cenſuarius a caſibus fortuitis, nec obligari, ut reddita infructifera aut totaliter, aut partialiter hypotheca ſpeciali, alia ſubſtituatur. Quid ſi talis hypotheca ſpecialis nonnullis dumtaxat annis fructum non ferat?* VIII. *Debet quinto non poſſe impediri Cenſuarius, quominus alteri vendat rem Cenſui ſubjectam; Nec ſi vendat, debeat laudemium ſolvere.* IX. *Debet ſexto Cenſuarius, ſi velit rem cenſitam vendere, monere Cenſitorem, & per menſem illum expectare, ut deliberet, ſi velit aliis præferri.* X. *Debet ſeptimo excludi pactum, quo Cenſuarius non ſolvens præfixo tempore penſiones obligetur ad intereſſe. At expenſæ neceſſariæ ad exigendas penſiones a debitore culpabiliter moroſo exigi poterunt; Sicut etiam probabiliter lucrum ceſſans intrinſecum, quamvis non extrinſecum.* XI. *Debes octavo ex penſionibus non ſolutis non poſſe novus Cenſus fundari, aut idem augeri.* XII. *Debet nono Cenſus eſſe redimibilis, dummodo antea per bimeſtre denuncietur Cenſitori, quod Cenſus redimendus ſit. Putant nonnulli, Cenſus irredimibiles non vetari, ſi majori pretio emantur, Cenſus redimibilis emi poterit tertia, vel quarta parte minoris, quam valeat. Non vetatur in Bulla pactum, quod Cenſus non poſſit per partes redimi.* XIII. *Debet denique pretium ab initio ſtatutum Cenſui non poſſe a Cenſitore vendi minori pretio, niſi forte cenſus evaſerit illiquidus, aut non facile exigibilis.* XIV. *Univerſim pretium Cenſus juſtum deſumendum eſt ex praxi timoratorum cujuſcumque regionis.*

ARTIC. ULT. 91

Expediuntur, quæ ſuperſunt de Cenſibus.

I. *Pii V. Bulla non obligat, ubi non eſt recepta. Num in Regno Neapolitano recepta ſit?* II. *Præſcriptio militat etiam in Cenſibus adverſus jus, quod habet Cenſitor exigendi penſiones.* III. *Immemorialis continuatio ſolvendi penſiones vim habet cauſæ, & tituli, itaut debeant continuari.* IV. *In dubio num res ſit cenſuaria, an emphyteutica, cenſenda potius eſt eſſe cenſuaria.* V. *Si dubitatur vero, num Cenſus ſit redimibilis, an irredimibilis, cenſendus redimibilis.*

QUÆSTIO V. 93

De Emphyteuſi, Feudo, & Libello.

ARTICULUS I. ib.

Quid, & Quotuplex ſit Emphyteuſis, Feudum, & Libellus?

I. *Emphyteuſis idem eſt, ac Plantatio; eſtque Contractus, quo res immobilis conceditur alicui quoad dominium utile pro penſione reali ſolvenda.* II. *Feudum dicitur a Fidelitate exhibenda; Eſt quippe Contractus, quo Infeudator dat Feudatario rei alicujus immobilis dominium utile, cum onere præſtandi obſequium perſonale in recognitionem dominii directi.* III. *Libellus, ſeu Contractus Libellaticus eſt Contractus ſubfeudalis, aut ſubemphyteuticus, quo quis rem in feudum, aut emphyteuſim acceptam alteri tradit pro penſione ſibi ſolvenda; Et quidem cum conſenſu domini directi, ſi detur ultra decennium.* IV. *Feudum, & Emphyteuſis in multis differunt inter ſe.* V. *In multis pariter differunt a Locatione; Necnon a Venditione, & Uſufructu.* VI. *Emphyteuſis dividitur in Perpetuam, & Temporalem, Eccleſiaſticam, & Communem, Novam, & Veterem, Hæreditariam familiarem, Non Hæreditariam, & Hæreditariam mixte.* VII. *Dividitur etiam Feudum in Regale, & non Regale, in Nobile, & Ignobile, Francum, & non Francum. Aliud pariter eſt Eccleſiaſticum, aliud Novum, aliud Maſculinum, aliud Hæreditarium, aliud Indiviſibile.*

ARTIC. II. 96

De Conditionibus Feudi, & Emphyteuſis.

I. *Ut Feudi Contractus celebretur, ſex conditiones requiruntur; præſertim quod fiat in re immobili, & cum debitis ſolemnitatibus. Nec poteſt Feudum oppignorari, ſicut oppignorari poteſt res emphyteutica.* II. *Emphyteuſis etiam varias conditiones requirit; præſertim (ſicut in Feudo,) quod Emphyteutæ transferatur dominium utile, & concedatur poſſeſſio naturalis, & phyſica rei illius immobilis; non tamen poſſeſſio civilis.* III. *Quid requiritur, ut poſſit Emphyteuta jus ſuum utile alteri donare, aut rem emphyteuticam legare, permutare, hypothecare, aut oppignorare? Et quando laudemium ſolvendum ſit?* IV. *Emphyteuta incidit in commiſſum, quando penſionem non ſolvit per duos annos, ſi res Emphyteutica ſit Eccleſiaſtica; aut per tres, ſi ſit laica. Et quando hæc redit ad proprietarium citra culpam Emphyteutæ, huic melioramenta utilia, & gravia compenſanda ſunt.* V. *Penſio non eſt ſolvenda, ſi citra culpam Emphyteutæ res pereat. Quid ſi deterior fiat?* VI. *Qui incidit in caducitatem, poterit moram purgare celeritate ſolutionis intra decem dies.* VII. *Si res emphyteutica tranſeat in manus mortuas, ſolvi debet domino directo quindennium.*

ARTICULUS III. 98

Quinam poſſint in feudum, vel emphyteuſim dare, aut accipere, & ſuccedere? Et quando feudum amittatur?

I. *In feudum, ac emphyteuſim dare poſſunt, qui liberam habent bonorum adminiſtrationem; Unde nequeunt Pupillus, Minor, Furioſus, Prodigus habens Cu-*

Curatorem. II. *Epiſcopo id prohibetur, niſi relate ad bona, quæ ſolita ſunt dari in emphyteuſim, aut in feudum: Quænam autem dicantur ſic ſolita dari?* III. *In feudum accipere, ac ſuccedere poſſunt, qui inſtituuntur, ſi nullo jure excludantur*. IV. *Fœmina non ſuccedit, niſi feudum ſit fœmineum, itaut expreſſe admittatur*. V. *Sine culpa Feudatarii poteſt quinque modis feudum amitti*. VI. *Poteſt etiam feudum amitti ob culpam Feudatarii; præſertim ob gravem ingratitudinem erga dominum directum, aut ſi alium proditorie occidat. Num feudum tranſeat ad Fiſcum ob crimen hæreſis, aut læſæ majeſtatis?* VII. *Amiſſo feudo quænam melioramenta debentur domino directo, quænam vero debentur ipſi Feudatario?*

QUÆSTIO VI. 100

De Cambiis.

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex ſit Cambium?

I. *Cambium eſt Permutatio lucroſa pecuniæ pro pecunia diverſa, ſive quoad materiam, ſive quoad pondus, ſive quoad locum*. II. *Campſor tradens pecuniam Campſario non transfert illius dominium, niſi ſequatur traditio alterius pecuniæ facta a Campſario*. III. *Dividitur Cambium in verum, & fictum, ſeu ſiccum; in Minutum, & Locale, quod etiam triplex eſt*. IV. *Quodnam dicatur Cambium Cuſtodiæ?* V. *Ut taxetur pretium juſtum Cambiorum, attendenda præſertim eſt translatio, & aſſecuratio pecuniæ, ac proinde diſtantia locorum, & periculum viarum, necnon copia, aut inopia Campſorum, & Campſariorum*.

ARTIC. II. 101

An Cambium Minutum ferat palliatam uſuram?

I. *Cambium minutum fert pecuniarum permutationem cum lucro*. II. *Non eſt uſurarium, ſi ex juſtis titulis lucrum conſonum reportetur*. III. *Juſti tituli ſunt, Permutatio pecuniarum ex officio; Obligatio cambiendi; necnon commoditas, quæ datur Campſario cambiendo pecunias minutiores cum grandioribus*. IV. *Num famulus cambiendo pecunias domini, ipſo inſcio, poſſit ſibi lucrum retinere?* V. *Eſt pariter juſtus titulus lucrum ceſſans, aut damnum emergens, ſicuti etiam ſi dentur pecuniæ puriores, aut rariores*. VI. *Nequit pecuniam adulterinam pro vera expendere, qui illam pro vera accepit*.

ARTIC. III. [103

An Cambium Locale contineat uſuram?

I. *Cambium locale triplex eſt, ſi ſcilicet pecunia hic accipiatur a Campſore alibi reſtituenda; aut ſi hic accipiatur a Campſario ſolvenda alibi; aut ſi hic accipiatur a Campſore reſtituenda in hoc eodem loco*. II. *Primi generis Cambium locale licitum eſt propter monetæ translationem ſaltem virtualem, etiamſi Campſor indigeat hic pecunia alibi ſolvenda; Necnon propter aſſecurationem pecuniæ, ac propter officium cambiendi*. III. *Pariter ſi pecunia alibi reſtituenda ſit pretioſior, aut rarior*. IV. *Proviſiones Cambiorum, ſeu quod datur Campſori pro labore, & periculo, ſolet eſſe tertia pars ſcuti pro ſingulis centenariis*. V. *Secundi generis Cambium eſt pariter licitum, cum ſex tituli concurrere poſſint ad lucrum reportandum*. VI. *Cambium, & Recambium, ſeu cum Recurſa, multi-*

Digitized by Google

tipliciter haberi poteſt. Probabilius eſt Cambium ſiccum eſſe uſurarium; & ſolum ſpeculative eſt probabiliter licitum, ſi in eo concurrant conditiones a Pio V. requiſita. VII. *Num Campſor dans bona fide pecuniam reſtituendam Romæ, poſſit lucrum retinere, ſi deprehendat, quod Campſarius careat Romæ pecunia, quæ reſtituatur?*

ARTICULUS IV. 107

De Conditionibus a Pio V. requiſitis ad Cambium Locale, ne ſit ſiccum, & uſurarium.

I. *Bulla Pii V. damnat ut uſuraria Cambia, & Recambia, ſeu cum Recurſa, & quatuor conditiones requirit ad licite cambiendum.* II. *Nequit Campſor ratione dilationis lucrum accipere.* III. *Neque pactum fieri poteſt de ſolvendo certo intereſſe, ſi ſolutio differatur. Num ſit irritum tale pactum, an ſolum illicitum, ubi Bulla eſt recepta?* IV. *Pecunia nequit ad Cambium dari, niſi pro nundinis proximis. Quænam dicantur nundinæ proximæ?* V. *Nequit terminus ſolutionis protrahi cum majori lucro plus, quam exigit diſtantia locorum. Quid ſi mercatorum judicio tempus hoc ſolutionis protrahatur cum lucro ob juſtos titulos?*

ARTICULUS V. 108

De Cambio ſicco.

I. *Si campſarius nec formaliter, nec virtualiter habeat in loco diſtante pecuniam reſtituendam, tam cambium eſt uſurarium, quam Recambium.* II. *Si campſor bona fide contraxit, debet campſarius ſervare illum indemnem.* III. *Campſor, ſi non teneatur ex officio cambire, poteſt nolle dare ad cambium in loco, ubi parum lucratur, ut det, ubi plus lucretur. Aliquando tamen peccat in hoc contra charitatem.* IV. *Probabilius peccant etiam contra juſtitiam, qui circa cambia ineunt Monopolia.* V. *Quænam dicantur eſſe Monopolia circa cambia?*

QUÆSTIO VII. 110

De Locatione, & Conductione.

ARTICULUS I.

Quid ſint hi contractus, & quænam locari poſſint?

I. *Per locationem Perſona, vel res ad uſum, vel fructum pretio conducitur; Per conductionem vero Perſona, vel res ad uſum, vel fructum pretio accipitur.* II. *Quæ poſſunt vendi, univerſim locari poſſunt; niſi aliquando id jure vetetur. Res uſu conſumptibiles ſolum ad oſtentationem locari poſſunt, non ſecus ac pecunia. Res vero locata poteſt ſublocari, ſine tamen detrimento primi locatoris.* III. *Domus meretrici, aut uſurario locari poteſt ab eo, qui non tenetur eorum peccata impedire; Non licet tamen ſternere, verbi gratia, lectum meretrici, niſi forte ad mortem evadendam. Immo nec ad evadendam mortem licitum eſt eſſe internuncium meretrici ad peccandum. Num liceat ſaltem ad mortem evadendam deferre literas provocantes ad peccatum?* IV. *Tenere domum ludo expoſitam, ſi ut plurimum ludentes blaſphement, aut furentur, nullatenus licet. Immo nec Principes poſſunt id permittere, quamvis poſſint permittere meretrices.* V. *Non licet aurigis concubinam conducere ad amaſium, ne lucrum amittant.* VI. *Ne metu quidem mortis licitum eſt cooperari cum peccato proximi, ponendo actiones proxime ad illud concurrentes, puta admovendo ſcalas volenti aſcendere ad Virginem ſtuprandam.* VII. *Cur aliquando poſſint in triremibus, & in Caſtris permitti lu-*

ludi, qui ſæpe cum blaſphemiis, furtis, & dolis conjunguntur; non tamen in Civitatibus? Et quare in Civitatibus Hiſtriones permittantur? VIII. *Univerſim qui poſſunt vendere, poſſunt locare, & qui poſſunt emere, poſſunt conducere; niſi jure poſitivo id vetetur, ut in multis caſibus.*

ARTIC. II. 113

Quid ferant Locatio, & Conductio?

I. *Locator expenſas neceſſarias ad uſum rei locatæ tenetur ſolvere, necnon onera, ac tributa eidem annexa.* II. *Quatuor de cauſis Conductor expelli poteſt ante tempus præfixum; præſertim ſi tempore ſtatuto penſio non ſolvatur.* III. *Nequit Conductor abſque juſta cauſa rem conductam ante præfixum tempus dimittere. Quænam autem dicatur juſta cauſa?* IV. *Si Conductor citra ſuam culpam nequeat uti re conducta, num teneatur penſionem ſolvere, ubi impedimentum caſu obveniens ſe teneat ex parte rei conductæ? Et quid, ſi obveniat ex parte Conductoris?* V. *Qui veſpere conducit operas pro die ſequenti, & mane certiorem facit locatorem, quod iis non indigeat, ad quid tenetur?* VI. *Quando ex infortunio aliquo fructus conſueti non percipiuntur, num poſſit Conductor petere pro rata penſionis diminutionem?* VII. *Num vice verſa teneatur penſionem augere, quando habetur caſu magna ubertas?*

ARTICULUS III. 116

De Conductione famulorum, & aliorum Officialium.

I. *Stipendium juſtum famulorum, & ſimilium operariorum eſt, quod dari iiſdem communiter conſuevit; itaut decreſcat, quando eſt illorum copia, aut quando cum famulatu conjunguntur alii honores, & lucra.* II. *Qui liberaliter alicui voluit inſervire, nequit labores ſibi compenſare.* III. *Si ultro quis ſe offerat ad inſerviendum domino, qui illo non indiget, ſatis eſt, quod habeat alimenta: At ſi illo indiget dominus, hic tenetur dare illi ſtipendium aliquanto minus conſueto juſto.* IV. *Pueris honorariis, quando pretium non eſt taxatum, dari ſolet in retributionem victus, veſtitus, ac bona educatio, itaut deinde promoveantur.* V. *Qui Epiſcopis inſerviunt, nequeunt citra ſimoniam velle obligare illos ad conferenda ſibi Beneficia: Compenſari tamen ſolent eorum obſequia victu, veſtitu, & nonnullis ſtipendiis, niſi cenſeantur ea remittere.* VI. *Famuli, qui neceſſitate coacti paciſcuntur de pretio injuſto, quandonam poſſint occulta compenſatione uti?* VII. *Num teneatur ad reſtitutionem Sacerdos, qui neceſſitate coactus promiſit duo Sacra pro uno ſtipendio conſueto, & deinde unum tantum Sacrum offert?* VIII. *Famulo per unam, aut alteram hebdomadam ægrotanti ex æquitate debetur ſalarium, necnon alimenta, & expenſæ moderatæ ad ejus curationem.* IX. *Num Cappellanus per breve tempus ægrotans teneatur per alium celebrare? Et quodnam dicatur breve tempus?* X. *Secundum ſe qui pluribus locat operam ſuam in ſolidum, poteſt a ſingulis integrum ſtipendium accipere.*

QUÆSTIO VIII. 120

De Promiſſione, & Donatione.

ARTIC. I.

Quid importet Promiſſio, & Donatio?

I. *Promiſſio eſt ſpontanea, vera, ac deliberata fidei obligatio de re bona, & poſſibili.* II. *Promiſſio prodiga etiam jurata non obligat, ſi ejus executio ſit illicita; Quod ſi executio ſit licita, pro-*

ba-

babiliter obligat ſolum ad quantitatem; in qua nulla eſt prodigalitas. III. *Donatio eſt datio liberalis, ſive fiat ex liberalitate, ſive ex gratitudine, quin res donata ex juſtitia debeatur. Jure poſitivo non transfertur dominium per donationem ante traditionem rei donatæ.* IV. *Inter promiſſionem, & donationem verbalem fere nullum eſt diſcrimen.* V. *Differunt tamen a Pollicitatione, quippe quæ ſtat ſine acceptatione; Necnon a Pacto, quod fert utrinſque contrahentis obligationem; Et a Stipulatione, quæ importat formulam quandam contrahendi.*

ARTIC. II.

Quando obligent Promiſſio, ac Donatio; Et Quomodo?

I. *Promiſſio, ac donatio mere interna, ſi fiant Deo, obligant, non tamen ſi fiant homini.* II. *Obligat promiſſio interna de dando aliquid homini, ſi ea fiat ſoli Deo per modum voti.* III. *Si promiſſio interna fiat homini cum juramento, & non per modum voti, non obligat, & ante acceptationem revocari poteſt.* IV. *Nec datur obligatio patefaciendi promiſſario internam promiſſionem; Nec per illam transfertur dominium.* V. *Univerſim promiſſio externa, etiam jurata, ante acceptationem non obligat, ſed poteſt revocari, niſi juramentum fiat per modum voti.* VI. *Jure poſitivo promiſſio facta Civitati, aut Infanti parit obligationem ante acceptationem; & probabiliter etiam quæ fit ad pias cauſas.* VII. *Promiſſio facta Civitati jure poſitivo ſolum revocari non poteſt ante acceptationem, nec datur obligatio illam implendi ante petitionem.* VIII. *Pro foro externo, ut promiſſio ſit valida, debet exprimi cauſa, propter quam ſit.* IX. *Promiſſio, ac donatio, ſi fiant abſenti per Nuntium, aut per literas, quonam pacto valide acceptentur? Et quid ſi ante acceptationem revocentur?* X. *Poſt mortem donantis valide poteſt acceptari donatio miſſa per Nuncium, aut per Epiſtolam; niſi detur mandatum Nuncio, ut nomine Principalis donet, & mandatum hoc non ſit ad pias cauſas.* XI. *Probabilius ad duplicem ſolutionem tenetur Nuncius, ſi ſua culpa non fuerit tradita donatario res donata ante mortem donantis.* XII. *Petrus donans Paulo agrum cum onere, quod det Titio mille poſt quinquennium, etiam elapſo quinquennio poteſt hoc onus revocare, ſi nondum ſit acceptatum a Titio.* XIII. *Probabilius promiſſio acceptata in materia gravi obligat ſub gravi ex virtute juſtitiæ, aut fidelitatis valde affinis juſtitiæ, ſeu quæ ſit juſtitia minus rigoroſa.* XIV. *In multis diſcriminatur obligatio orta ex juſtitia ab obligatione orta ex fidelitate, quæ eſt juſtitia minus rigoroſa.* XV. *Eſt, qui velit obligationem promiſſionis pendere regulariter ab intentione promittentis; Et in dubio an promittens voluerit ſub gravi ſe obligare, judicandum ex communiter contingentibus.* XVI. *In promiſſione ſolet ſubintelligi conditio illa, Niſi rerum ſtatus notabiliter mutetur.* XVII. *Ut poſſit promiſſio acceptata obligare ſub gravi, requiritur materia notabilis, quæ eſt duplo, aut quadruplo major, quam in furto. Hinc qui omittit facere unum Sacrum debitum ex juſtitia, aut ex voto, peccat mortaliter; ſecus vero ſi illud debeat ex fidelitate.* XVIII. *Promiſſio facta ob turpem cauſam revocanda eſt; at patrato ſcelere probabilius obligat.* XIX. *Jure naturali ſunt irrita promiſſiones, quæ citra culpam impleri non poſſunt; jure tamen poſitivo plures aliæ promiſſiones irritantur. Quandonam iſtæ poſito juramento obligant?*

AR.

Digitized by Google

ARTIC. III. 130

Quinam donare poſſint, & quantum?

I. *Donare poteſt, qui pollet uſu rationis, habetque dominium, ac liberam ſuorum bonorum adminiſtrationem, niſi id ſibi vetetur. Cui tamen prohibetur donatio, non prohibetur donatio remuneratoria.* II. *Quid de Prodigo, de Impubere, de Filiofamilias, de Minore? Quid de Uxore abſque conſenſu mariti, de Beneficiariis, de Superioribus Regularium, ac de Subditis Regularibus?* III. *Licentia Religioſis data expendendi probabiliter non ita limitatur, ut ſi expendant ad uſus turpes, peccent contra votum, & qui illam accipit, ad reſtitutionem teneatur.* IV. *Donatio inter filios, & Parentes quandonam eſt irrevocabilis?* V. *Inter conjuges eſt univerſim revocabilis, ſed in multis caſibus eſt irrevocabilis. Et quid, ſi ſuperaddatur juramentum?* VI. *Donatio omnium bonorum præſentium, & futurorum eſt invalida; niſi fiat ad pias cauſas, aut fiat cauſa mortis, vel titulo oneroſo. Quid ſi ſuperaddatur juramentum?* VII. *Sine inſinuatione non eſt valida donatio, quæ excedat valorem quingentorum ſolidorum, ſeu ad ſeptingenta, & quinquaginta ſcuta Hiſpaniæ; niſi tamen ſit remuneratoria, aut fiat ad pias cauſas, vel cauſa mortis, aut ſi juramento firmetur.*

ARTIC. IV. 133

Quando poſſit Donatio revocari?

I. *Donatio cauſa mortis eſt revocabilis; Secus vero Donatio inter vivos.* II. *Poteſt tamen Donatio inter vivos revocari, etiamſi ſit acceptata, & res ſit tradita, ſi ſit inofficioſa, dummodo non ſit facta ad pias cauſas.* III. *Revocari pariter poteſt, ſi deinde donatori proles naſcatur, niſi huic privilegio expreſſe renunciet; Necnon ob ingratitudinem donatarii, niſi ſit facta ob cauſam.* IV. *Donatio cauſa mortis revocari poteſt, tam ſi donatorem pœniteat factæ donationis, quam ſi ea facta ſit intuitu mortis imminentis. Necnon ſi donatarius præmoriatur.* V. *Si dubitetur num donatio facta fuerit cauſa mortis, an inter vivos, præſumendum, quod ſit inter vivos, niſi facta ſit mentio mortis, quamvis facta fuerit tempore infirmitatis. Quid dicendum de donationibus factis in teſtamento, aut codicillis, ſi non fiat mentio mortis?*

ARTIC. V. 135

De Promiſſione, & Donatione Conditionali.

I. *Valida eſt donatio conditionata; & purificata conditione obligat, ſive conditio ſit de præſenti, ſive de præterito. Pariter ſi ſit de futuro neceſſario, quin ſuſpendatur obligatio uſque ad purificationem conditionis.* II. *Si conditio ſit de futuro contingenti, ſuſpenditur obligatio uſque ad eventum conditionis, ſed donatio interim revocari non poteſt, niſi ſit donatio cauſa mortis.* III. *Conditio impoſſibilis irritat donationem conditionatam; necnon quemcumque alium contractum, excepto contractu matrimoniali, & ultimis voluntatibus, in quibus habetur pro non adjecta.* IV. *Idem dicendum de conditione turpi; quæ tamen reddit etiam irritum matrimonium, ſi ſit contra ejus ſubſtantiam, videlicet contra bonum prolis, fidei, & Sacramenti.* V. *Conditio iſthæc, Si non nupſeris, appoſita ultimis voluntatibus, num habeatur pro non adjecta? Et quid de conditione, ſi Religionem non ingrediaris?*

De aliis præcipuis Contractibus.

ARTIC. I.

De Fidejuſſione, Aſſecuratione, Pignore, & Hypotheca.

I. *Per fidejuſſionem homo ſuſcipit alterius promittentis obligationem in ejus defectum*. II. *Non tenetur fidejuſſor ſolvere in iis caſibus, in quibus Principalis non teneretur. Nec antequam petatur. Quid ſi plures in ſolidum fidejubeant? Obligatio fidejuſſionis tranſit ad heredes*. III. *Citra uſuram poteſt aliquid a principali debitore accipi pro fidejuſſione*. IV. *Per Aſſecurationem ſuſcipit quis in ſe periculum rei aliena. Et quidem ſi id fiat gratis, eſt promiſſio liberalis; ſi fiat pro pretio, reducitur ad venditionem. Quodnam ſit pretium juſtum Aſſecurationis?* V. *Per contractum Pignoris datur Creditori res mobilis in ſecuritatem crediti. Per Hypothecam res immobilis remanet apud debitorem obligata creditori in ſecuritatem*. VI. *Res, qua vendi non poſſunt, nec poſſunt in pignus dari, ut res ſacra, qua tamen in quibuſdam caſibus & pignorari, & vendi poſſunt*. VII. *Hypotheca dicitur eſſe Tacita, quando ex juris diſpoſitione involvitur in aliquo contractu, ut ratione dotis hypothecantur bona mariti, & in aliis caſibus*. VIII. *Hypotheca generalis extenditur ad bona omnia etiam futura, nec impedit quominus hac vendantur, dummodo pretium ſuccedat loco rei*. IX. *Quandonam Creditor poteſt uti pignore?* X. *Num, & quando poſſit tam in foro interno, quam in externo Creditor vendere pignus?*

De Depoſito, Commodato, & Precario.

I. *Per Contractum Depoſiti traditur aliquid cuſtodiendum, ut integrum reſtituatur*. II. *In periculo incendii, aut naufragii, num ſint ſalvanda prius res depoſita, aut commodata, ſeu locata, aut in pignus data, an vero propria ſive equalis, ſive inequalis valoris ſint?* III. *Quandonam poſſit Depoſitarius ex Epicheja uti re depoſita?* IV. *Aliquando Depoſitum tranſit in Mutuum, ſive in Commodatum, aut Locatum. Quod ſi in mutuum tranſeat, non poterit ex ejus rei uſu Deponens aliquid lucrari citra uſuram*. V. *Depoſitarius in multis caſibus non tenetur rem depoſitam reddere domino petenti; præſertim ſi ea ſit abuſurus contra juſtitiam; & probabiliter etiam contra alias virtutes*. VI. *Per contractum Commodati res alicui conceditur gratis ad certum uſum, & pro determinato tempore: Tenetur Commodatarius ex leviſſima culpa juridica ad reſtitutionem, ſi pereat res commodata*. VII. *Expenſa ordinaria pro re commodata facienda ſunt a Commodatario: extraordinaria vero a Commodante*. VIII. *Num poſſit Commodans ante tempus praefixum rem commodatam repetere ad declinandum proprium damnum equale illi, quod in tali caſu immineret Commodatario?* IX. *Per contractum Precarii res alicui conceditur gratis; ita tamen, ut poſſit ea ad arbitrium repeti citra alterius grave damnum*. X. *Non ceſſat Precarium morte concedentis illud; ceſſat vero morte accipientis, itaut non tranſeat ad hujus heredes*.

Digitized by Google

ARTICULUS III. 144

De contractu Societatis.

1. *Societas eſt conventio duorum, vel plurium contracta ad conferendum aliquid in uſum, vel quæſtum communem. Quando factoribus in ſtipendium datur quarta, vel quinta pars lucrorum, tunc habetur contractus conductionis potius, quam Societatis.* II. *Multipliciter fieri poteſt contractus hic Societatis; Hæc autem ſi fundetur in negotiatione illicita, nullam parit obligationem ante negotiationem. Periculum ſortis ſtare debet penes apponentem, ſi non ſuperaddatur Aſſecuratio.* III. *Ut Societas fiat ad caput ſalvum, plura requiruntur.* IV. *Colonus ex contractu Societatis non ſolum debet reportare pretium ſuæ operæ, ac ſi eſſet famulus, ſed etiam lucrum conſentaneum.* V. *Si Titius appoſuit centum, & Cajus operam ſuam, & in fine negotiationis remanent biſcentum, aut etiam centum, quonam pacto dividenda inter ſocios?* VI. *Quid ſi Titius apponat ſortem, quæ in principio negotiationis pereat, antequam Cajus ponat adæquate operam ſuam?* VII. *Eſt injuſtus contractus, quod dentur centum oves Paſtori, ita ut totidem reddat in fine anni, & lucrum dividatur, ſi non ſuperaddatur alius contractus Aſſecurationis.* VIII. *Cum eadem aſſecuratione poteſt locari juſto pretio Pharmacopola Apotheca cum vaſis ſuis, & pharmacis, cum onere, quod in fine anni totidem vaſa, & pharmaca ejuſdem pretii reddantur: Depurantur iſti contractus a labe uſuræ ob pretium aſſecurationis.* IX. *Sixtus V. declaravit, uſurarium eſſe contractum Societatis, ſi periculum ſortis non pertineat ad apponentem, quando tamen non ſuperadditur aſſecuratio.* X. *Socius tenetur ad reſtitutionem damni ſecuti alteri ex culpa levi juridica, quæ ſit Theologice gravis; non tamen ex leviſſima.*

ARTIC. IV. 148

De Ludo, & Sponſione.

1. *Ludi contractus habetur per pactum, quo victori certaminis res ab utroque expoſita tribuatur. Per Sponſionem duo contendentes de veritate, aut eventu rei ſibi viciſſim aliquid ſpondent dandum victori.* II. *Si quis certo ſciat rei veritatem, num poſſit ſpondere cum altero, qui dicit ſe cedere juri ſuo? Num poſſit quis ſpondere cum ſingulis ex quatuor oppoſitoribus, quod non ſint Cathedram aſſecuturi?* III. *Qui vi, aut importunis precibus, vel conviciis pertrahitur ad ludendum, retinere poteſt, quod vincit, quamvis alter ſi vincat, ad reſtitutionem teneatur. Idemque dicendum de eo, qui injuriam alteri facit in numero punctorum, aut aliter; ac de eo, qui fingit imperitiam ludendi, ut alterum pertrahat ad ludendum.* IV. *Probabile tamen eſt, quod ad reſtitutionem non teneatur, qui minis inducit alterum ad ludendum, ſi vincat; dummodo ſatisfaciat pro injuria illata.* V. *Ludus late ſumptus, ſeu Jocus, ſi ſit moderatus ad melancholiam expellendam, pertinet ad virtutem Eutrapeliæ.* VI. *Ludus honeſtus vitiari poteſt multipliciter; videlicet ratione finis mali, ratione Loci, Perſonæ, Modi, Legis vetantis, vel ratione Perſonæ, cum qua luditur. Quid de Clericis, aut Religioſis ludentibus?* VII. *Peccant mortaliter, qui domum, menſas, aleas ſubminiſtrant ludentibus ludis vetitis, aut intermiſcendo blaſphemias, furta, perjuria.* VIII. *Princeps licet poſſit permittere peccata meretricis, non poteſt tamen permittere peccata ludentium inique cum fraudibus, & blaſphemiis.* IX. *Ad reſtitutionem damnorum tenentur, qui ad ludendum inique ludentes admittunt.* X. *Qui ludent ludo prohibito aliquid lu-*

Bb 2 cra-

Digitized by Google

cratur, non tenetur illud reſtituere ante ſententiam Judicis. Qui vero victus perdidit, probabiliter non tenetur ſolvere, quando datur illi facultas repetendi: Si tamen illud ſolverit, non poteſt compenſare. XI. Jure Cæſareo qui ludit ad creditum, probabiliter non tenetur in conſcientia ſolvere, niſi juraverit ſe ſoluturum: Quod ſi juraverit hujus juramenti diſpenſationem non eſſe petiturum, adhuc probabiliter poteſt illam petere. XII. Si uterque ludens ludo prohibito, aut ad creditum, renunciavit harum legum privilegio, adhuc probabiliter poteſt non ſolvere quod perdidit, aut in judicio illud repetere. XIII. Ludens ad creditum cum alio ludente pecunia numerata cum animo non ſolvendi, ſi perdat, probabiliter ad reſtitutionem non tenetur, ſi lucratur. Immo ludens ludo vetito pecunia numerata cum animo repetendi, ſi perdat, adhuc probabiliter lucrari poteſt. XIV. Lucrari non poteſt in ludo, aut ſponſione, qui certus moraliter eſt, quod perdere non poſſit. Nec qui ludit cum Religioſis, aut filiisfamilias, qui non poſſunt aliquid ludo exponere. Quandonam poſſint iſti quatuor, vel quinque in centum exponere ludo honeſto? Reſtitutio in his caſibus ſecundum ſe poteſt etiam fieri ipſi Religioſo perdenti. XV. Qui per fraudes aliquid lucratur, tenetur reſtituere non ſolum quod lucratus eſt, ſed etiam quod certo moraliter alter eſſet lucraturus. XVI. Qui in ludo utitur aſtutiis conſuetis, non tenetur quicquam reſtituere, ſi lucratur. Nec tenetur ludens admonere colluſorem, ſi videat illum errare in numero calculorum.

ARTICULUS V. 145

De Quaſi Contractibus.

I. Obligatio ex quaſi contractu habetur ratione mutui conſenſus non expreſſi, ſed taciti. II. Quinque modis oriri poteſt obligatio iſthæc ex quaſi contractu; videlicet ex negotiis geſtis, ex tutela, ex rerum communione citra contractum ſocietatis, ex Hæreditate relate ad legata, & ex ſolutione indebiti facta per errorem. III. Negotiorum geſtori debentur expenſæ, & laborum compenſatio, quamvis negotiationis eventus non ſuccedat feliciter. IV. Idem dicendum de inventore rei alienæ, & de fidejuſſore ſponte ſolvente pro principali; Non tamen de eo, qui ex mera liberalitate, aut pietate aliquid expendit pro alio, puta pro famulo ægroto. V. Tutori debentur a pupillo expenſæ; Sed ſalarium ille accipere non poteſt, niſi conſtituatur a Judice. VI. Mandatario, Procuratori, Advocato ex quaſi contractu debentur expenſæ, ſi gratis tale munus ſuſcipiant: Ex contractu vero conductionis debetur ſalarium, ſi de illo conveniant. Idemque dicendum de Syndico, ſeu defenſore, non a domino, ſed a Communitate conſtituto, aut ab Epiſcopo. VII. Quando res communes pluribus ab uno adminiſtrantur citra contractum Societatis, actio datur a Juriſtis dicta Communi dividendo ex quaſi contractu. VIII. Acceptans hæreditatem ex quaſi contractu tenetur ſolvere legata; Quod ſi legatarius propria auctoritate illa ſibi uſurpet, in pœnam legato privatur. IX. Qui indebitum ex errore accepit ex quaſi contractu, ad reſtitutionem tenetur. Si tamen acceperit bona fide, ſolum tenetur ex re accepta, & quatenus eſt factus ditior.

QUÆSTIO X. 157

De Teſtamentis, Legatis, & aliis ultimis voluntatibus.

ARTICULUS I.

Quid, & Quotuplex ſit Teſtamentum; Et quænam ejus Conditiones?

I. *Teſtamentum eſt* Voluntatis noſtræ juſta ſententia de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri velit cum directa hæredis inſtitutione. II. *Quid interſit inter Teſtamentum, & Codicillum? Et quot teſtes ad utrumque requirantur?* III. *Teſtamentum ſcriptum, ſeu clauſum quomodo differat a Nuncupativo?* IV. *Quinam eſſe debeant ſeptem teſtes ad Teſtamentum requiſiti? Religioſus nequit eſſe teſtis ſine ſui Prælati licentia.* V. *Validum eſt Teſtamentum, quamvis obnoxium nullitati in foro externo, quando quis interrogat Teſtatorem, Num velit Cajum inſtituere heredem? & ille annuit.* VI. *Eſt pariter validum, ſi Teſtator coram ſeptem teſtibus det alteri ſchedulam dicens, in ea ſuum Teſtamentum contineri.* VII. *Pactum inter duos de reciproca hæreditatis ſucceſſione non valet tanquam mutua donatio irrevocabilis, ſed valet tanquam duo utrinſque Teſtamenta, quæ ante mortem revocari poſſint.*

ARTICULUS II. 159

De Teſtamentis Privilegiatis.

I. *Plura ſunt Teſtamenta privilegiata, nempe ad pias Cauſas, Tempore peſtis, Militis, ſi fiat coram Principe, ſi ab aſcendentibus inter liberos, aut ſi ruri fiat, ubi nonniſi quinque teſtes reperiantur.* II. *In Teſtamento ad pias cauſas non requiritur ſolemnitas juris civilis, ſed ſolius juris naturalis, Divini, & Gentium: Pro foro interno ſatis eſt, quod conſtet de mente Teſtatoris.* III. *Parochus cum alio teſte ſufficit ad teſtandum, etiam in favorem propriæ Eccleſiæ.* IV. *Per Teſtamentum ad pias cauſas minus ſolemne revocatur aliud ſolemne; & probabiliter etiam ſubſequens ad cauſas non pias.* V. *Teſtamentum ſine ſolemnitate juris ad cauſas profanas validum eſt quoad legata pia; Et Teſtamentum ſine juris ſolemnitate ad cauſas pias valet quoad legata profana.* VI. *Ad cauſas pias teſtari poteſt etiam Filiusfamilias, Impubes, Damnatus ad mortem, Prodigus, Mutus, & Surdus, ac ſimiles. Qui committit bona ſua diſpoſitioni Titii, hic debet ad cauſas pias omnia diſtribuere. Voluntates Captatoriæ ſunt irritæ.* VII. *Tempore Peſtis ad Teſtamentum ſatis ſunt ſolemnitates jure Gentium requiſitæ.* VIII. *Quid de Teſtamento Militis, ſive in bellica expeditione, ſive in Caſtris?* IX. *Non requiruntur ſolemnitates, quando Teſtamentum fit coram Principe, aut a Patre, Matre, vel aliis aſcendentibus, ut hereditas inter liberos dividatur. Et ſufficiunt quinque teſtes, quando a ruſticanis in Villis degentibus plures haberi non poſſunt.*

ARTICULUS III. 161

Quinam teſtari poſſint, & Teſtamentum revocare?

I. *Omnes teſtari poſſunt, niſi iis jure naturali, aut poſitivo prohibeatur. Nemo autem ad teſtandum tenetur; Expedit tamen ad pias cauſas aliquid relinquere.* II. *Naturali jure nequeunt teſtari infantes, amentes, furioſi, dum furore ſunt correpti.* III. *Jure poſitivo vetatur Teſtamentum ſurdis, & Mutis a nativitate. Quid de Cæcis, Prodigis, Mancipiis, Uſurariis, Damnatis ad mortem, Impuberibus, Filiisfamilias? Quid de*

de Clericis; ac de Beneficiariis? Quid de Regularibus? IV. *Num valide, an ſolum illicite abſque Superioris licentia teſtentur, aut donent, qui vota ſimplicia in Societate Jeſu emiſerunt ante profeſſionem?* V. *Quonam pacto revocari poſſit Teſtamentum?* VI. *Ut prius Teſtamentum reddat poſterius invalidum, quid requiratur? Et quomodo poſſit poſterius Teſtamentum invalidare prius, in quo habetur clauſula invalidativa poſterioris?* VII. *Qui juravit ſe non revocaturum eſſe Teſtamentum, quandonam poſſit illud revocare? Hujuſmodi juramentum non eſt contra bonos mores, nec abſolute nullum.*

ARTICULUS IV. 163

Quinam poſſint Hæredes inſtitui?

I. *Hæredes vel inſtituuntur a Teſtatore, vel veniunt ab inteſtato; Vel ſunt neceſſarii, vel non neceſſarii; Vel univerſales, & ex aſſe, vel particulares, quibus aliqua pars aſſis relinquatur. Quanam ſint Aſſis partes?* II. *Hæredes neceſſarii quinam ſint? Et quenam ſit legitima portio deſcendentium? Quinam in portionem hæreditatis admittuntur in Capita, quinam in Stirpes? In feudalibus quinam, & quomodo ſuccedant?* III. *Quomodo ſe gerere debeat Pater, ac Mater relate ad filios illegitimos? Quid relinquere poſſint Spuriis præter alimenta?* IV. *Omnes homines, & Communitates inſtitui poſſunt hæredes, niſi ſpecialiter prohibeantur, ut Spurii, Hæretici, Infames, qui dicuntur inteſtabiles. Quid de Religioſis? Quid de Profeſſis Societatis Jeſu? Poteſt domus Profeſſa Societatis Jeſu inſtitui hæres; non tamen Conventus Fratrum Minorum.* V. *Hæredes ab inteſtato quinam veniant? Quandonam ſuccedant conſanguinei in linea tranſverſali uſque ad decimum gradum? Et quandonam Fiſcus ſæcularis, quando Eccleſiaſticus ſuccedant?* VI. *Uxor, quæ ſine dote nupſit, quandonam ſuccedat in quarta parte bonorum Mariti? Et quando maritus pauper in quarta parte bonorum uxoris?* VII. *Quid reſtituere debeat conjux tranſiens ad ſecundas nuptias?* VIII. *Hæres ſuus in hæreditate ſuccedit, antequam illam adeat, non vero hæres non ſuus.* IX. *Qui hæreditatem acceptavit, num teneatur aliquando ſolvere creditoribus defuncti ſupra vires hæreditatis? Et quando illi competat quarta Trebellianica, aut Falcidia?*

ARTIC. V. 167

De Renunciatione Hęreditatis.

I. *Hæreditatis renunciatio non ſubſiſtit, niſi juramento firmetur.* II. *Quid ſi filius poſt portionem ſuam acceptam hæreditati renunciet? Quid ſi juramento renunciet in præjudicium poſterorum? Quid ſi renunciet in favorem fratris, & interim parens decedat? Renunciatio hæreditatis non ſe extendit ad feudalia, nec ad alimenta.* III. *Irrita eſt renunciatio hæreditatis, quæ ſperatur obventura, exceptis nonnullis caſibus.* IV. *Quanam renunciatio hæreditatis facta ante ingreſſum in Religionem a Tridentino irritatur?* V. *Hac in re nihil Tridentinum innovavit circa inſtitutum Societatis Jeſu.* VI. *Irrita eſt renunciatio facta a Candidatis Societatis in cauſas profanas, aut in cauſas pias, ſed ſub conditione profeſſionis, ſi non fiat juxta Tridentinum.* VII. *Qui a Societate dimittitur, num poſſit repetere, quod illi donavit?*

AR-

Digitized by Google

ARTIC. VI. 169

De Codicillis.

I. Codicillus, quaſi parvus Codex, eſt quoddam Teſtamentum imperfectum, ſupponens hæredem; In eo quinque teſtes ſufficiunt. II. In teſtamento carente debitis requiſitis clauſula Codicillaris fere, ut vim habeat Codicilli, ſi non deſine requiſita ad Codicillum. III. Vi clauſula Codicillaris legata ſubſiſtunt, quamvis non ſubſiſtat hæredis inſtitutio: Sunt alii etiam ejuſdem clauſulæ effectus. IV. Poteſt Codicillus eſſe Nuncupativus coram quinque teſtibus. Legatum poteſt nutu relinqui a Teſtatore; Sed hæredis inſtitutio debet ore Teſtatoris proferri, ſaltem ad alterius interrogationem.

ARTICULUS VII. 170

De Subſtitutione hæredis, & Fideicommiſſis.

I. Subſtitui quis poteſt in hæredem, vel directe per ſubſtitutionem ſive Vulgarem, ſive Pupillarem, ſive Exemplarem; Vel indirecte per Fideicommiſſariam, vel per Mixtam, ſive Reciprocam, ſive Compendioſam. II. Pupillaris ſubſtitutio habetur, ſi fiat hæres pupillus ſub ea conditione, quod ſi ante pubertatem decedat, alius ſit hæres: Exemplaris eſt inſtar Pupillaris, ſi ſcilicet filio amenti, ſurdo, & muto, aut prodigo alius in hæredem ſubſtituatur. III. Fideicommiſſaria ſubſtitutio habetur, quando gravatur hæres, ut hæreditatem vel totaliter, vel partialiter alteri reſtituat; quod etiam fieri poteſt per Codicillum. IV. Poteſt vi hujus indirectæ ſubſtitutionis fideicommiſſariæ detrahi quarta Trebellianica, non tamen a legatis; nec ſi ſubſtitutio ſit ad piam cauſam; Nec a legatis piis detrahitur Falcidia. V. Quænam dicatur ſubſtitutio Mixta Reciproca; Quænam Compendioſa?

ARTICUL. VIII. 172

De Legatis, & Fideicommiſſis particularibus.

I. Legatum dicitur donatio a defuncto relicta, & ab hærede præſtanda. Differt a Fideicommiſſo particulari in forma verborum dumtaxat; hoc enim dirigitur ad hæredem, illud ad legatarium. II. Poteſt aliquid legari etiam iis, qui non poſſunt inſtitui hæredes, puta Fratribus Minoribus, relinquendo illis annuos redditus ad decennium, aut ad vitam Monachi; Poſſuntque hæredes gravari, ut quotannis aliquid iiſdem ſolvant. III. Domus Profeſſa Societatis Jeſu capax eſt etiam hæreditatis; dummodo ſtabilia intra decennium vendantur. IV. Quonam pacto poſſit res aliena legari? V. Qui aliquid legat ſuo creditori, cenſetur liberaliter donare, ſi ſit debitor ex contractu voluntario; Secus vero ſi ſit aliunde occultus debitor. VI. Confeſſarius debet, quantum fieri poteſt, urgere, ut Teſtator ſtatim reſtituat, cum paſſim Teſtamenta infirmentur. VII. Legatum relictum Bertæ ſub conditione nuptiarum debetur illi, etiamſi caſte vivat. VIII. Pariter legatum relictum ſub conditione, quod quis a nuptiis abſtineat, dandum eidem, quamvis nubat. Non tamen ſi fiat ſub conditione, quod non iterum nubat. IX. In favorem piæ cauſæ, & Status Religioſi, ac Sacerdotalis valet legatum relictum ſub hujuſmodi conditionibus. X. Conjux, qui promiſit alteri ſe ſervaturum eſſe poſt ejus obitum viduitatem, quomodo ad id obligabitur, quando eo fine relinquitur illi legatum? XI. Quandonam poſſit

Epi-

Digitized by Google

Epiſcopus legata ad pias cauſas relicta commutare? XII. *Non ſolum Judex Eccleſiaſticus, ſed etiam Sæcularis Executores Teſtamenti compellere poteſt ad ſolutionem Legatorum.* XIII. *Si legatum ſit incertum reſpectu perſonæ, cui danda ſit res legata, corruit; niſi ſit ad pias cauſas; in quo caſu arbitrio Epiſcopi vel res eſt dividenda, vel danda pauperibus. Sed quid ſi legatum ſit incertum reſpectu rei legatæ?*

F I N I S.

I N-

Digitized by Google

INDEX
RERUM NOTABILIUM,

Quæ in hac Quarta Parte De Contractibus continentur.

Prior numerus Quæſtionem; Alter Articulum; Tertius numerum marginalem deſignat.

A

Apodixæ, ſeu credita immatura num vendi poſſint minoris? 2. 3. 8
Aſſecuratio quid ferat? 9. 5. 4. Si ea fiat gratis, reducitur ad donationem, ſi fiat pretio, ad venditionem. ibid. Quodnam ſit pretium juſtum Aſſecurationis? ibid.
Aſſis partes in hæreditate quænam ſint? 10. 4. 1.

B

Beneficiariis num ſit vetita negotiatio, ſicut vetatur Clericis in Sacris, ac Religioſis? 2. 4. 7
Beneficium uſurarie acceptum reſignandum eſt, & fructus percepti in pios uſus erogandi ſunt. 3. 5. 3. Poterit tamen Beneficiarius uti Bulla Compoſitionis. ibid.
Bona fide celebrans contractum uſurarium poteritne retinere lucrum, quod ex contractu licito reportaſſet? 3. 5. 14

C

Cambium eſt lucroſa pecuniæ cum pecunia permutatio. 6. 1. 1. Campſor quando transfert dominium pecuniæ in Campſarium? 6. 1. 2. Multiplex eſt Cambium. 6. 1. 3. Quodnam ſit Cambii pretium juſtum? 6. 1. 5. Juſti tituli ad lucrandum ex Cambio mutuo quinam ſint? 6. 2. 3. Cambium locale triplex eſt. 6. 3. 1. Cambium, & recambium cum recurſa num ſit Cambium ſiccum? 6. 3. 6. Si bona fide detur pecunia reſtituenda Romæ, ubi Campſarius illam non habet, num poſſit lucrum retineri? 6. 3. 7. Quænam conditiones a Pio V. requiruntur, ut licitum ſit Cambium, & Recambium? 6. 4. 1. Nequit pecunia ad Cambium dari, niſi pro nundinis proximis. 6. 4. 5. Probabilius etiam contra juſtitiam peccant, qui circa Cambia ineunt monopolia. 6. 5. 4
Cappellanus per breve tempus ægrotans num teneatur per alium celebrare? 7. 3. 9.
Caſu fortuito ſi res pereat, ad quid tenetur contrahens? 1. 6. 5. Quid ſi diſtulerit reſtituere tempore debito? ibid.
Cauſa finalis contractus, ſeu diſpoſitionis quænam ſit? Non eſt illa, qua deficiente, contractus non fieret, ſed qua deficiente contrahens vellet nullum eſſe contractum. 1. 8. 6
Clericis in Sacris, ac Religioſis ſub gravi prohibetur negotiari. 2. 4. 7. Sicut etiam conducere aliena prædia, ut fructus vendant; Et emere jumenta ad locandum. ibid. Num poſſint negotiari per alios? 2. 4. 8. Non eſt prohibita illis negotiatio œconomica, ſed lucrativa. 2. 4. 9
Cenſus quid, & quotuplex ſit? 4. 1. 1. Num cenſus perſonalis ſit uſurarius? 4. 1. 6. Quid de cenſu irredimibili, ac redimibili? 4. 1. 5., & 4. 2. 2. Quid requiritur ju-

jure naturæ, ut cenſus ſit licitus? 4. 2. 1 Quid jure poſitivo? 4. 3. 1. Expenſæ quænam ſolvendæ a Cenſuario, quænam a Cenſitore? 5. 2. 4. Quid ſi corruat domus cenſui ſubjecta? 4. 2. 6 Num in cenſu poſſit apponi pœna legis commiſſoriæ, ſicut in Emphyteuſi? 4. 2. 8. Quid de cenſu vitalitio? 4. 2. 10. Quid de redimibili, aut ex parte ſolius Emptoris, aut utrinque? 4. 2. 9.

Cenſus, ut ſit licitus, requirit decem conditiones appoſitas a Pio V. 4. 3. 3. Nū in foro conſcientiæ ſit invalidus, & uſurarius hic contractus deficientibus iis conditionibus? ibid. Explicantur iſtæ conditiones. 4. 3. 4. Ex penſionibus non ſolutis non poteſt novus cenſus fundari. 4. 3. 11. Pretium juſtum cenſus deſumendum eſt a timoratorum praxi. 4. 3. 14. Num Bulla Piana recepta ſit in Regno Neapolitano? 4. 4. 1. In dubio num res ſit cenſuaria, an emphyteutica, cenſenda cenſuaria. 4. 4. 4. Et in dubio num cenſus ſit irredimibilis, cenſendus redimibilis? 4. 4. 5.

Codicillus, quaſi parvus codex, eſt quoddam teſtamentum imperfectum. 10. 6. 1. Clauſula codicillaris quid ferat in teſtamento? 10. 6. 2. Codicillus poteſt eſſe Nuncupativus coram quinque teſtibus: Legatum poteſt etiam nutu relinqui: Hæredis tamen inſtitutio debet proferri ore a teſtatore, ſaltem ad alterius interrogationem. 10. 6. 4.

Commodati contractus quid ferat. 9. 2. 6. Ad reſtitutionem tenetur Commodatarius ex leviſſima culpa juridica. ibid. Expenſæ ordinariæ faciendæ ſunt a Commodatario, extraordinariæ vero a Commodante. 9. 2. 7. Quando poteſt Commodans ante tempus præfixum repetere rem Commodatam? 9. 2. 8.

Conductor quatuor de cauſis expelli poteſt ante tempus præfixum, præſertim ſi penſionem non ſolvat. 7. 2. 2 Citra cauſam juſtam nequit ille ante tempus dimittere rem conductam. 7. 2. 3. Quid ſi nequeat uti re conducta? 7. 2. 4. Quid ſi veſpere conduxerit operas, & mane lis non indigeat? 7. 2. 5. Si ex infortunio fructus conſueti non perciplantur, poteritne penſio pro rata diminui? 7. 2. 6. V. *Locatio* V. *Famuli*.

Congrui jus, ſeu jus Retractus quid importat? 2. 6. 9

Contractus preſſe dictus fert mutuam Contrahentium obligationem. 1. 1. 1. Quatuor modis perficiuntur Contractus. 1. 1. 2. Multiplex eſt Contractus. 1. 1. 4. Quid ſit Quaſi contractus? 1. 1. 6.

Contractus quinam dicatur Nudus, quinam Veſtitus? 1. 1. 4. Quando nudus tranſit in Veſtitum? 1. 2. 5. Quinam ſint Contractus bonæ fidei, & ſtricti juris? 1. 1. 5. Quinam dicantur contractus innominati? 1. 1. 4

Contractus celebratus per errorem, per dolum, per metum, quando obliget? 1. 3. 1. Quid ſi deſint ſolemnitates Juris? ibid. Num obliget, aut ſit reſcindibilis contractus per metum levem injuſte incuſſum celebratus, aut per metum reverentialem, aut per preces importunas? 1. 3. 11. Num reſtituenda ſint, quæ vi talis Contractus acquiſita ſunt? ibid. Num matrimonium ſic celebratum ſit validum? 1. 3. 12. Quinam contractus jure poſitivo ſunt irriti, ſi celebrentur per metum injuſtum? 1. 3. 10

Contractus fictus quonam pacto ratificetur? 1. 9. 6

Contractus *Godere a Godere*, & Contractus *Mohatra* num poſſint ab uſu ra excuſari? 2. 3. 12

Contractus conditionatus ante conditionis purificationem non obligat. Nec ſi ſit de re turpi; At probabilius poſt conditionem purificatam talis contractus obligat. 1. 8. 10. Conditiones impoſſibiles reddunt Contractum nullum; In matrimoniali tamen contractu habentur pro non adjectis conditiones impoſſibiles; necnon turpes, quæ non ſunt contra ſubſtantiam matrimonii, ſeu contra bona fidelitatis, prolis, & Sacramenti 1. 8. 11. Pariter habentur illę pro non adjectis in ultimis voluntatibus ſaltem pro foro externo. ibid. Habentur pariter pro non adjectis conditiones iſtæ, ſi non nupſeris, Si Religionem non ingrediaris. 1. 8. 12. Quid ſi legatum relinquatur Virgini ſub conditione quod nubat,

&

Digitized by Google

& iſta velit ingredi Religionem? ibid. Num poſſit Contrahens reſilire, antequam purificetur conditio? 1. 8. 13. Conditiones neceſſariæ habentur pro impletis. 1. 8. 14

Contractus per Procuratorem validus eſt, ſi revocatio procuræ non ſit intimata. 1. 9. 1. Excepto tamen Matrimonio, Sponſalibus, Voto, & Contractu in præjudicium Tertii. Ibid. Mortuo Principali contractus per Procuratorem eſt irritus, quamvis Procurator id ignoret, ſi res ſit integra, aut non pertineat ad cauſas pias. ibid.

Contractus ſub cauſa, ſub modo, ſub demonſtratione, ſub conditione, quinam ſint? 1. 8. 1. Non ſubſiſtente cauſa finali, contractus eſt invalidus; ſecus vero non ſubſiſtente impulſiva. 1. 8. 5. Quid ſi teſtamenti cauſa finalis non ſubſiſtat, ſed ſubſiſtat legati? 1. 8. 6. In dubio num cauſa finalis ſubſiſtat ſtandum pro valore actus. 1. 8. 7. Diſpoſitio facta ſub modo eſt valida, quamvis modus, qui ſit cauſa impulſiva, non adimpleatur. 1. 8. 8. Error in demonſtratione quando invalidat Contractum? 1. 8. 9

Contrahere quinam non poſſint? 1. 4. 1. Quando contractus Minoris, aut pupilli eſt validus? ibid. Quid poſſint hac in re filiifamilias puberes, & pubertati proximi? 1. 5. 6. Quid uxor ſine mariti licentia? ibid.

Cooperari cum peccato proximi ponendo actiones proxime ad peccatum concurrentes non licet, ne metu quidem mortis, 7. 1. 4. Num liceat metu mortis ſternere lectum meretrici? 7. 1. 3. Num pariter deferre literas provocantes ad peccatum? ibid. Non licet aurigis concubinam ducere ad Amaſium, ne lucrum amittant. 7. 1. 5. Nec licet tenere domum expoſitam ludentibus, qui ſæpe blaſphemant, aut furantur. 7. 1. 4. Imo nec Principes poſſunt id permittere. ibid.

Culpa juridica lata, levis, leviſſima quænam ſint? 1. 6. 1. Sine culpa gravi Theologica non datur onus reſtitutionis ex titulo injuſtæ acceptionis. ibid. In Contractibus, qui ſunt in utilitatem dantis, datur onus reſtitutionis ob culpam latam; ſi ſint in utilitatem recipientis, ob leviſſimam; ſin utriuſque, ob levem; quatenus ob has culpas juridicas ſolet annecti culpa gravis Theologica. 1. 6. 4. Qui nequit in naufragio res ſuas ſimul, & alienas retinere, quando tenetur projicere prius proprias? 1. 6. 6

D

Depoſiti Contractus quid ferat? 9. 2. 1. In periculo naufragii quando prius ſalvandæ ſunt res depoſitæ, aut commodatæ, vel locatæ, quam propriæ? 9. 2. 2. Num poſſit per Epikejam depoſitarius uti aliquando re depoſita? 9. 2. 3. Non ſemper depoſitarius tenetur reddere rem depoſitam. 9. 2. 5. Quid ſi contractus depoſiti tranſeat in mutuum? 9. 2. 4

Dolus aut dat Cauſam Contractui, aut incidit in Contractum. 1. 3. 1. Si ſit circa ſubſtantiam, invalidat Contractum magis, quam error. 1. 3. 4. Si ſit circa qualitates, & proveniat ab altero Contrahente, eſt reſcindibilis ad arbitrium decepti. ibid. Quid ſi proveniat a tertia Perſona? 1. 3. 5. Si dolus incidat in Contractum, hic eſt irritandus ad arbitrium decepti. 1. 3. 7. Dolus, & error circa cauſam finalem irritat promiſſionem, donationem, ac Votum, non tamen ſi ſit circa cauſam impulſivam. 1. 3. 8. Nec votum hujuſmodi ſolemne, aut Matrimonium eſt irritum. ibid.

Donare quinam poſſint? 8. 3. 1. Cui prohibetur donatio, non prohibetur donatio remuneratoria. ibid. Quid de donatione inter Conjuges? 8. 3. 5. Quid de donatione omnium bonorum, præſentium, & futurorum? 8. 3. 6. Donatio ſine inſinuatione quando eſt invalida? 8. 3. 7

Donata res num ſpectet ad donatarium, an ad hæredes, ſi donans præmoriatur, antequam donatario innoteſcat donatio? 2. 2. 7

Donatarius num poſſit retinere, quæ ſibi a filiofamilias ſine licentia Patris donantur etiam de bonis Caſtrenſibus, aut quaſi Caſtrenſibus? 1. 5. 6

Donatio acceptata revocari poteſt, ſi ſit inofficioſa, dummodo non fuerit ad pias cauſas. 8. 4. 2. Sicut etiam ob ingratitudinem donatarii; aut ſi do-

nanti proles deinde naſcatur. 8. 4. 3. In dubio num donatio fuerit cauſa mortis, an inter vivos, quid præſumendum? 8. 4. 5

Donatio eſt nulla, ſi res mittatur per nuncium, aut epiſtolam, & interim donans moriatur. 1. 9. 2. Idemque dicendum de emptione. 1. 9. 3. Si donetur Titio res ab eo, qui non poteſt omnibus creditoribus ſatisfacere, poteritne Titius illam ſibi retinere? 2. 2. 8.

Donatio, & promiſſio interna non obligant, ſi fiant homini, ſed ſolum ſi fiant Deo. 8. 2. 1. Jure poſitivo per donationem non transfertur dominium ante traditionem. 8. 1. 3. Donatio, & promiſſio, ſi fiant abſenti per nuncium, aut per literas, quonam pacto valide acceptentur? Et quid ſi ante acceptationem revocentur? 8. 2. 9. Quid ſi nuncius neglexerit dare donatario rem donatam ante mortem donantis? 8. 2. 11. Donatio verbalis, & promiſſio fere coincidunt 8. 1. 4. V. *Promiſſio*.

Donatio inter Patrem, & filium num ſit valida? 8. 3. 4

Donatio conditionata, ſi ſit de futuro neceſſario, ſtatim obligat. 8. 5. 1. Conditio impoſſibilis irritat Contractum; at in Contractu Matrimonii, & in ultimis voluntatibus habetur pro non adjecta. 8. 5. 3. Similiter conditio turpis; quamvis Matrimonium irritet, ſi ſit contra ejus ſubſtantiam, ſeu contra tria illa bona fidei, prolis, & Sacramenti. 8. 5. 4. Quid de conditione illa, Si non nupſeris? ac de alia, Si Religionem non ingreſſus fueris? 8. 5. 5 Dubitans, an contractus ſit ſub conditione, ita ut ſuſpendatur uſque ad conditionis adventum, an ſub modo, ita ut non ſuſpendatur, quid faciat? 1. 8. 2. In dubio num ſubſiſtat cauſa finalis Contractus, ſtandum pro valore actus. 1. 8. 7

Dubitans an contractum licitum celebrarit bona fide, poteritne lucrum inde acceptum retinere? 3. 5. 15. In dubio num res ſit cenſuaria, an emphyteutica, cenſenda eſt cenſuaria. 4. 4. 4. Et in dubio num cenſus ſit irredimibilis, cenſendus eſt redimibilis. 4. 4. 5.

Dubitans num donatio facta fuerit cauſa mortis, an inter vivos, quid præſumi debet? 8. 4. 5

E

Emphyteuſis quid ſit, & quomodo a Feudo diſcriminetur? 5. 1. 4. Quid ſit contractus ſubemphyteuticus, & ſubfeudalis, ſeu libellus? 5. 1. 3. Multifariam dividitur Emphyteuſis; ſicut & feudum. 5. 1. 7. Uterque contractus varias conditiones requirit. 5. 2. 1. Quid requiritur, ut emphyteuta poſſit jus ſuum alteri donare? 5. 2. 3. Quando hic incidit in commiſſum, ſi penſionem non ſolvat? 5. 2. 4. Qui incidit in caducitatem, quomodo poterit moram purgare? 5. 2. 6. Num penſio integra ſolvenda ſit, ſi res emphyteutica deterior fiat? 5. 2. 5. Si ea tranſeat in manus mortuas, ſolvi debet domino directo quindennium. 5. 2. 7. Quinam dare poſſint res in Emphyteuſim, & in feudum? 5. 3. 1. Quinam poſſint in feudum ſuccedere? 5. 3. 4. Fœmina non ſuccedit, niſi expreſſe admittatur. 5. 3. 5. Quinque de cauſis poteſt Feudum amitti ſine culpa Feudatarii. 5. 3. 5. Quomodo per culpam amittatur? 5. 3. 6. In feudalibus quinam, & quando ſuccedant? 10. 4. 2. Renunciatio hæreditatis non ſe extendit ad feudalia, ſicut nec ad alimenta. 10. 5. 2

Emptio, & venditio requirunt traditionem pretii, vel mercis, non ad contractum perficiendum, ſed ad transferendum dominium. 2. 1. 1. Debeturne laudemium domino tempore venditionis, an tempore traditionis? 2. 1. 2. Quænam res emi, aut vendi non poſſint? 2. 2. 1. Quid ſi ex rei venditione malum alteri proveniat? 2. 2. 2. Num vendi poſſint officia publica Gubernatoris, Judicis, &c.? 2. 2. 3. Quid de re furtiva bona, vel mala fide empta, & alteri vendita? 2. 2. 4. Venditio rei alienæ eſt invalida quoad transferendum dominium rei, non pretii. 2. 2. 5. Num poſſint ultra taxam vendi res notabiliter meliores? 2. 3. 2. Quid de vino aqua diluto? ibid. Pretium juſtum rerum, quæ in ſubhaſtatione, aut per proxenetas ven-

venduntur, quodnam ſit. 2. 3. 3. Quid de mercibus ultroneis? 2. 3. 6. Quid de mercibus, quæ venduntur credito, aut ſolutione anticipata? 2. 3. 7. Si pretium venditori aſſignetur a domino, poteritne exceſſum pretii venditor ſibi retinere? 2. 3. 4. Credita immatura num poſſint minoris emi citra uſuram? 2. 3. 8. Quamvis pro foro externo contractus non ſit reſcindendus, niſi læſio fuerit ultra dimidium; At pro foro interno ſi læſio ſit notabilis, eſt corrigenda. 2. 3. 11. Quid de venditione cum pacto retrovenditionis? De Contractu *Godere a Godere*, ac de contractu *Mohatra*. 2. 3. 12. V. *Pretium*. *Monopolium*, *Subhaſtatio*, *Venditio*.

Epiſcopi nequeunt inſervientibus pro famulatu Beneficium conferre citra Simoniam. 7. 3. 5. Quonam pacto eorum obſequia compenſentur? ibid.

Epiſcopus quando poteſt legata ad pias cauſas commutare? 10. 8. 11. Quid poſſit circa legata incerta, ſive relate ad perſonam, cui ſint relicta, ſive relate ad rem legatam? 10. 8. 13

Error circa ſubſtantiam invalidat contractum, non vero circa qualitates, niſi exprimantur. 1. 3. 3. Error circa cauſam finalem non irritat Matrimonium, aut Profeſſionem Religioſam, licet irritet votum ſimplex. 1. 3. 9.

Evictio quid ſit? 1. 9. 4. Univerſim in Contractibus oneroſis datur obligatio de evictione. 1. 9. 5. Nonnulli caſus excipiuntur. ibid.

F

Falcidia a legatis piis non detrahitur. 10. 7. 4. Quando ea competit hæredi? 10. 4. 9

Famulorũ ſtipendium quodnam ſit? 7. 3. 1. Quid ſi ultro ſe offerant ad inſerviendum? 7. 3. 3. Quid de pueris honorariis? 7. 3. 4. Quid ſi ægrotent? 7. 3. 8. Quid ſi neceſſitate coacti paciſcantur de pretio injuſto? 7. 3. 6

Feudum. V. *Emphyteuſis*.

Fideicommiſſaria ſubſtitutio quænam ſit? 10. 4. 13

Fideicommiſſum particulare differt a legato. 10. 8. 1

Fidejuſſio quid ferat? 9. 1. 1. Num poſſit citra uſuram accipi aliquid a mutuatario pro fidejuſſione? 9. 1. 3. Quid ſi plures in ſolidum fidejubeant? 9. 1. 2. Obligatio fidejuſſionis tranſit ad hæredes. ibid.

Filiis illegitimis, & ſpuriis quid tenentur dare Parentes? 10. 4. 3. ſpurii ſunt inteſtabiles. 10. 4. 5

Filiusfamilias, pubes, & pubertati proximus num poſſint contrahere? 1. 4. 5. Quænam ſint filiorum bona Caſtrenſia, Quaſi caſtrenſia, Adventitia, & Profectitia? 1. 5. 5. Filiusfamilias, ſi non alatur a Patre, non debet illi operas ſuas artificiales, ſed obſequiales. 1. 5. 7

Fiſcus quando ſuccedit in hæreditatem? 10. 4. 5

Fratribus Minoribus poteſt aliquid legari, puta relinquendo illis annuos reditus ad decennium, aut ad vitam Monachi 10. 8. 2

G

Gabella quando, & cui debetur ex vi venditionis rei? 2. 1. 2. Artifex debet gabellam ſolvere, ſi ponat materiam ſimul, & operas; non tamen ſi eas ponat ædificando in fundo alieno. 2. 1. 4

H

Hæredes gravari poſſunt, ut quotannis aliquid ſolvant Fratribus Minoribus. 10. 8. 2

Hæredes quinam veniant ab inteſtato, & quinam ſint neceſſarii? 10. 4. 1. Quinam admittantur in Capita, quinam in Stirpes? 10. 4. 2. Quid relate ad feudalia? Quid relate ad filios Spurios? ibid. Quinam dicantur inteſtabiles? 10. 4. 4. Domus Profeſſa Societatis poteſt hæres inſtitui; non tamen Fratrum Minorum Conventus. ibid. Quando hæreditas pertinet ad Fiſcum? 10. 4. 5. Quando uxor ſuccedit in quarta parte bonorum mariti? Et quando maritus in bona uxoris? 10. 4. 7. Hæres ſuus ſuccedit in hæreditate antequam illam adeat, non vero hæres non ſuus. 10. 4. 8

Hæreditatis renunciatio quando eſt irrita? 10. 5. 1. Quid de renunciatione fa-

facta a Candidatis Societatis ante ingreſſum? 10. 5.6
Hypotheca in quo differat a contractu Pignoris? 9. 1. 5. Hypotheca tacita habetur, quando ex juris diſpoſitione involvitur in aliquo contractu. 9. 1. 7. Hypotheca generalis extenditur ad bona etiam futura, quæ tamen vendi poſſunt, dummodo pretium ſuccedat loco rei. 9. 1. 8. In contractu cenſus ex Bulla Piana requiritur hypotheca ſpecialis, quamvis addi ſoleat hypotheca generalis ad ſecuritatem ſolutionis penſionis. 4. 3. 4

I

INſtitoris contractus validus eſt, quoties non eſt publice propoſita revocatio inſtitoris. 1. 9. 3
Intendens principaliter lucrum ex mutuo conferendum citra pactum ex gratitudine num peccet? 3. 5. 3. Quid de Canonico intendente principaliter diſtributiones? ibid.
Juramentum confirmare contractum eſt dare robur contractui irrito jure poſitivo. 1. 4. 1. Dummodo tamen contractus, aut juramentum ſuperadditum non extorqueantur metu injuſto. 1. 4. 4. Quinam poſſit hujuſmodi juramentum relaxare? 1. 4. 5. Ex traditione Eccleſiæ Votum ſimplex metu extortum non indiget relaxatione, ut non ſervetur, non vero juramentum. 1. 4. 6. Juramentum metu injuſto extortum ſuperadditum Contractui, qui a lege propter bonum publicum irritatur, non obligat, nec indiget relaxatione. 1. 4. 7. Probabiliter eſt hujuſmodi votum Religionis. ibid. Juramenta iſthæc non poſſunt relaxare Regulares privilegiarii, quamvis poſſint vota jurata commutare. 1. 4. 8. Quænam cauſa requiritur, ut a Prælato relaxari poſſint? 1. 4. 9

L

LÆſio ultra dimidium in contractu Emptionis quid importet? 2. 5. 2.
Laudemium quando debetur? 2. 1. 3
Legata ad pias cauſas relicta quando poſſit Epiſcopus commutare? 10. 8. 11. Etiam Judex ſæcularis poteſt compellere ad legatorum ſolutionem. 10. 8. 12
Quid de Legatis incertis? 10. 8. 13
Legata ex quaſi contractu ſolvenda ſunt ab eo, qui hæreditatem acceptat; Si tamen Legatarius propria auctoritate ea ſibi uſurpet, iis privandus eſt. 9. 5. 8.
Legata relicta in teſtamento minus ſolemni num ſint ſolvenda? 1. 3. 14. Legatum relictum pro Virginibus maritandis num poſſit illis dari, ſi Religionem ingrediantur? 1. 8. 12
Legatum quid ſit, & in quo differat a fideicommiſſo particulari? 10. 8. 1. Poteſt aliquid legari Fratribus Minoribus relinquendo illis annuos redditus ad decennium, aut ad vitam Monachi: Poſſuntque gravari hæredes, ut quotannis aliquid illis ſolvant. 10. 8. 2. Res aliena quomodo legari poſſit? 10. 8. 4. Num legans aliquid ſuo creditori, cenſeatur velle debitum extinguere? 10. 8. 5. Quid de legato relicto Bertæ ſub conditione nuptiarum? 10. 8. 7. Aut ſub conditione quod non nubat? aut quod non iterum nubat? 10. 8. 8. Quid ſi promiſerit marito ſervare viduitatẽ poſt ejus obitum, & idcirco ei legatum relinquatur? 10. 8. 10
Locans operam ſuam in ſolidum pluribus num poſſit a ſingulis integrum ſtipendium accipere? 5. 3. 10
Locatio, & Conductio ſunt correlativa. 7. 1. 1. Num poſſit res locata ſublocari? 7. 1. 2. Quomodo poſſit res uſu conſumptibilis locari? ibid. Quinam poſſit domum locare Meretrici, aut Uſurario? 7. 1. 3. Non licet domum tenere expoſitam ludo, ſi ut plurimum ludentes blaſphement, aut furentur. Nec poſſunt id Principes permittere, quamvis poſſint permittere meretrices. 7. 1. 4. Poterit tamen hoc in triremibus, & Caſtris permitti. 7. 1. 7
Lucrum ceſſans ex contractu illicito non eſt compenſandum Mutuanti. 3. 5. 4. Quandonam tenetur Mutuatarius compenſare lucrum ceſſans ex Contractu licito? 3. 5. 3
Ludi contractus quid ferat? 9. 4. 1. Qui certo ſcit aliquid, nequit ſpondere cum altero, qui dicat ſe cedere juri ſuo. 9. 4. 2. Qui vi, aut importunis precibus cogitur ad ludendum, poteſt retinere, quod vincit; quamvis alter non poſ-

Digitized by Google

poſſit. 9. 4. 3. Neque poteſt lucrum retinere qui fingit imperitiam, ut alterum decipiat, & qui decipit in numero punctorum. ibid. Quid ſi quis minis inducat alterum ad ludendum, & ſatisfaciat pro injuria illata? 9. 4. 4. Ludus moderatus pertinet ad virtutem Eutrapeliæ. 9. 4. 5. Quid de Clericis, ac Religioſis ludentibus? 9. 4. 6. Quid de cooperantibus ad ludum, in quo ſæpe blaſphematur, aut pejeratur? 9. 4. 7. Qui ludit ad creditum ludo vetito probabiliter non tenetur ſolvere jure Cæſareo. 9. 4. 11. Quid ſi ludens hoc animo non ſolvendi vincat? 9. 4. 13. Non tenetur ludens monere alterum, ſi erret in numero punctorum. 9. 4. 16

M

MAtrimonium initum ex metu levi injuſte incuſſo ad illud extorquendum num ſit irritum? 1. 3. 12. Quid de Matrimonio inito per dolum circa cauſam finalem? 1. 3. 9

Matrimonium per Procuratorem. V. *Contractus per Procuratorem*.

Matrimonium propter aliquod impedimentum invalidum ut revalidetur, debetne utrique parti nullitas Matrimonii innoteſcere? 1. 9. 7. Si ſit invalidum per hoc, quod alter ficte, aut per metum conſenſerit, num ratificetur per verum, aut liberum conſenſum dumtaxat internum? 1. 9. 6

Matrimonium validum eſt, quamvis in eo apponantur conditiones impoſſibiles, aut etiam turpes, quæ non ſint contra ſubſtantiam Matrimonii, ſeu contra tria illa bona fidelitatis, prolis, & Sacramenti. 1. 8. 1

Metus eſt multiplex, juſtus, injuſtus, gravis, levis, proveniens a cauſa neceſſaria, vel a libera, incuſsus ad extorquendum Contractum, aut ad alium finem. 1. 3. 1. Jure naturæ eſt validus contractus initus per metum gravem ad illum extorquendum, ſed reſcindibilis: At Matrimonium jure poſitivo eſt irritum; ſicut Profeſſio Religioſa, donatio, & ſimilia ſic celebrata. 1. 3. 10. Si metus non ſit incuſſus ad contractum extorquendum, hic non eſt irritus, nec irritandus, Matrimonio excepto, ac Profeſſione Religioſa. 1. 3. 11. Quid de metu levi, de reverentiali, ac de precibus importunis? ibid.

Minorum contractus ſine auctoritate Tutoris num ſit irritus? 1. 3. 14

Mohatræ contractus num ſit licitus aliquando? 2. 3. 13

Monopolium quadrupliciter contingere poteſt. 2. 4. 1. Quando eſt contra juſtitiam, & quando ſolum contra charitatem? 2. 4. 2

Montes pietatis, præſertim Mixti, quomodo ab uſura excuſentur? 3. 4. 13

Mutuans ſupplendo vices fidejuſſoris poteritne citra uſuram aliquid exigere a mutuatario? 3. 5. 4

Mutuum in quo differat a Commodato? 3. 1. 1. Quinam jure poſitivo deobligentur a reſtitutione mutui? 3. 1. 4.

N

NEgotiatio mali ſpeciem præſefert. 2. 4. 6. Prohibetur graviter Clericis in Sacris, ac Religioſis. 2. 4. 7. Num etiam Beneficiariis? *ibid.* Negotiatio tamen non lucrativa, ſed œconomica non prohibetur. 2. 4. 8

Negotiorum geſtori debentur expenſæ, & laborum compenſatio, quamvis negotiationis eventus non ſuccedat ex voto. 9. 5. 3

Nudum pactum juramento veſtitur, & parit obligationem civilem. 1. 2. 5

O

OBligatio ad non repetendum mutuum per tempus determinatum num ſit pretio æſtimabilis? 2. 5. 8

Obligatio vel eſt ſolum in conſcientia, vel eſt Civilis, vel Civilis ſimul, & Naturalis, ita ut pro utroque foro liget. 1. 2. 2. Quinam contractus pariunt obligationem naturalem, quinam civilem, quinam utramque? 1. 2. 4

P

PActa nuda quando evadant veſtita? 1. 2. 5.

Pactum addictionis in diem, & Pactum le-

Digitized by Google

legis commiſſoriæ quid important? 2. 6. 8.
Pactum nudum, & veſtitum V. *Contractus*.
Parochus cum alio teſte ſatis eſt ad teſtamentum etiam in favorem propriæ Eccleſiæ. 10. 2. 4
Pauper fingens paupertatem reſtituere tenetur eleemoſynas magnas, non tamen modicas. 1. 3. 8
Periculum amittendi ſortem in mutuo quanti æſtimandum eſt? 2. 5. 7
Pharmacopolæ quonam pacto locari poterit apotheca cum vaſis ſuis, & pharmacis cum onere, quod in fine anni totidem reddat ejuſdem valoris? 9. 3. 8.
Pignoris contractus in quo differat ab hypotheca? 9. 1. 5. Quæ vendi non poſſunt, nec poſſunt dari in pignus; quamvis res Sacræ, quæ non poſſunt vendi, poſſint in aliquibus caſibus oppignorari. 9. 1. 6. Quandonam poſſit creditor uti pignore? 9. 1. 9. Num, & quando poſſit tam in foro fori, quam in foro poli pignus vendi? 9. 1. 10.
Pignoris fructus dati mutuanti, num debeant in extinctionem ſortis computari? 3. 5. 12
Pœna num poſſit Mutuatario imponi, ſi præfixo tempore non ſolvat? Et an illa in conſcientia debeatur? 3. 5. 10. Quid de pœna legis Commiſſoriæ? 3. 5. 11.
Pollicitatio facta Eccleſiæ num obliget? 1. 2. 7.
Pollicitatio ante acceptationem neque naturalem, neque civilem obligationem inducit, niſi tamen fiat Civitati, aut Reipublicæ ob cauſam. 1. 2. 6
Precarii contractus quid ferat? 9. 2. 9. Non ceſſat precarium morte concedentis, ſed morte accipientis, ita ut non tranſeat ad hujus hæredes. 9. 2. 10.
Pretium juſtum rerum quodnam ſit? 2. 3. 1. Quid in ſubhaſtatione? Quid de mercibus ultroneis? Quid de rebus, quæ per proxenetas venduntur? 2. 3. 3. Quid ſi res vendatur ad creditum? Quid ſi anticipata ſolutione? 2. 3. 7. Quid ſi valor rei ignoretur a vendente? Quid ſi ignoretur communiter? 2. 3. 10. V. *Emptio*.
Pretium rei, quæ venditur cum pacto retrovenditionis, quodnam ſit? 2. 5. 12
Promiſſio facta Civitati obligat ante acceptationem jure poſitivo. 8. 2. 6. Quid ſi fiat ad pias cauſas? ibid.
Promiſſio in materia gravi num obliget graviter? 8. 2. 15. In quo diſcriminatur obligatio ex Fidelitate ab obligatione ex Juſtitia? 8. 2. 14. Materia notabilis major eſt relate ad fidelitatem, quam relate ad juſtitiam. 8. 2. 7. Nonnullæ promiſſiones jure poſitivo non obligant, niſi poſito juramento. 8. 2. 19. Quid de promiſſione facta ob turpem cauſam? 8. 2. 18. In promiſſione ſolet ſubintelligi conditio illa, Niſi rerum ſtatus notabiliter mutetur. 8. 2. 16. V. *Donatio*.
Promiſſio prodiga ad quid obliget? 8. 1. 2. Inter promiſſionem, & donationem verbalem fere nullum eſt diſcrimen. 8. 1. 3. Per quid differat promiſſio a pollicitatione, a ſtipulatione, & a pacto? 8. 1. 5. Promiſſio interna facta homini cum juramento, ſi non fiat hoc per modum voti, non obligat. 8. 2. 3. Sicut neque externa ante acceptationem. 8. 2. 5
Promittens obligatur ex juſtitia, ſi juret, aut inſtrumentum publicum faciat; ſecus ex fidelitate. Num hæc obliget ſub gravi? 1. 2. 3
Pupilli, & Minoris contractus quid requirant ad validitatem? 1. 4. 2. Quando iis competat reſtitutio in integrum? 1. 4. 3.

Q

Quaſi contractus quid ſit, & quam obligationem ferat? 9. 5. 1. Quinque modis iſthæc obligatio oriri poteſt. 9. 5. 2. Quid debetur ex quaſi contractu Negotiorum geſtori? ibid. Quid Tutori? 9. 5. 5. Quid Mandatario, Advocato, Procuratori, Syndico? 9. 5. 6. Quibuſnam datur actio de communi repetendo ex quaſi contractu? 9. 5. 7
Quindennium quando ſolvi debet? 5. 2. 7.

Re-

Digitized by Google

R

Regulares privilegiarii, qui poſſunt vota jurata commutare, non eatenus poſſunt relaxare juramenta ſuperaddita contractui metu injuſto extorta. 1.4.8

Religioſi, quibus permittitur aliquid expendere, num peccent contra votum, ſi expendant ad uſus turpes? 8.3.3. Quid ſi luſerint? 8.4.6

Religioſis quænam negotiatio prohibetur ſub gravi? 2.7.8. V. *Clericis.*

Renunciatio hæreditatis non ſubſiſtit, niſi juramento firmetur. 10.5.1. Quid ſi fiat in præjudicium aliorum? 10.5.2. Quid de renunciatione ante ingreſſum in Religionem? 10.5.4. Renunciatio hæreditatis non ſe extendit ad feudalia, nec ad alimenta. 10.5.2

Reſtituendane ſint, quæ ſunt acquiſita vi contractus per metum levem injuſte incuſſum ad illum extorquendum celebrati; aut per metum reverentialem, vel per preces importunas? 1.3.11.

Reſtitutio in integrum competit Pupillo, & Minori abſque licentia debita contrahentibus. 1.5.3., & 1.7.2. Probabiliter iſti poſſunt non ſolvere, quæ per tales contractus debent, ſi per reſtitutionem in integrum ea repetere poſſunt. 1.5.4. Quid ferat reſtitutio in integrum? 1.7.1. Quibuſnam univerſim ea competat? 1.7.3. Quomodo poſſint Majores contrahendo cum Minoribus præcavere damnum reſtitutionis in integrum? 1.7.4

Reſtitutionis onus ſupponit culpam Theologicam, ſi oriatur ex injuſta acceptione. 1.6.1. V. *Culpa juridica.*

Retractus jus, ſeu jus congrui quid ferat? 2.6.9

S

Sacerdos, qui neceſſitate coactus duo Sacra promiſit pro uno ſtipendio conſueto, poteritne unum duntaxat Sacrum facere? 7.3.7

Societatis contractus quid ferat. 9.3.1. Multifariam celebrari poteſt. 9.3.2. Periculum ſortis penes quem ſit? ibid. Quid requiritur, ut Societas fiat ad caput ſalvum? 9.3.3. Colonus ex ſocietate non ſolum reportare debet pretium laboris, ſed etiam lucrum conſentaneum. 9.3.4. Quomodo lucrum dividendum? 9.3.5. Quomodo poterit Pharmacopolæ locari Apotheca cum vaſis ſuis, & pharmacis, ita ut in fine anni totidem reddantur ejuſdem valoris? 9.3.8. Sixtus quintus quem ſocietatis contractum declaravit uſurarium? 9.3.9. Socius tenetur ad reſtitutionem damni ſecuti ex culpa levi juridica, gravi tamen Theologica. 9.3.10

Societatis Jeſu domus Profeſſa capax eſt hæreditatis, quamvis illius capax non ſit Conventus Fratrum Minorum. 10.4.4. Candidati Societatis ſi ante ingreſſum renuncient ſua bona, & non juxta Tridentinum, num valide renuncient? 10.5.6. Tridentinum irritans renunciationes factas ante ingreſſum in Religionem nihil innovavit circa inſtitutum Societatis. 10.5.5. Qui a Societate dimittitur, non poteſt repetere, quæ illi donavit. 10.5.7

Solemnitates ſubſtantiales juris, ſi deficiant, reddunt contractum irritum in foro externo; & probabiliter etiam in foro interno. 1.3.13. Teſtamentum tamen hujuſmodi ſolum pro foro externo eſt irritum. ibid. Num ſint reſtituenda, quæ per contractum gratioſum ſine ſolemnitatibus juris accepta ſunt? 1.3.14. Quid de legatis in teſtamento minus ſolemni relictis? ibid.

Sponſalium contractus non obligat, ſi notabilis mutatio ſuperveniat, aut de novo appareat. 1.3.5

Subhaſtatio quid ſit, & quodnam rerum pretium in ea? 2.3.3. Quid ſi ficti licitatores apponantur? 2.4.4

Subſtitutio in hæreditate eſt multiplex. 10.7.1. Pupillaris quænam ſit? Quænam Exemplaris? Quænam Fideicommiſſaria? Quænam Mixta reciproca? Quænam Compendioſa? 10.7.2

Te-

T

TEſtamentum quid ſit; & in quo differat a Codicillo? 10. 1. 1. Quomodo differat ſcriptum, ſeu clauſum a Nuncupativo? 10. 1. 3. Quinam teſtes requirantur? 10. 1. 4. Quid ſi teſtator per nutus, aut per ſchedulam velit teſtamentum conficere? 10. 1. 6. Pactum inter duos de reciproca hæreditatis ſucceſſione valet tanquam duo utriuſqne teſtamenta revocabilia, non tanquam mutua donatio irrevocabilis. 10. 1. 7

Teſtamenta privilegiata ſunt plura. 10. 2. 1. Si fiat ad pias cauſas teſtamentum, non requirit ſolemnitates juris civilis. 10. 2. 2. Parochus cum alio teſte ſatis eſt ad teſtamentum etiam in favorem propriæ Eccleſiæ. 10. 2. 4. Per teſtamentum ad pias cauſas revocatur aliud ad cauſas non pias, & probabiliter etiam ſubſequens. 10. 2. 5. Teſtamentum ad cauſas profanas ſine ſolemnitate juris valet quoad legata pia, & ſi ſit ad cauſas pias, valet quoad legata profana. 10. 2. 5. Ad cauſas pias quilibet teſtari poteſt; & ſi quis committat diſpoſitioni alterius ſua bona, hic debet ad cauſas pias ea diſtribuere. 10. 2. 6. Quid de teſtamento, quod fit tempore peſtis, aut a milite in bellica expeditione, vel in Caſtris, aut coram Principe, aut coram Parentibus. aut in villis? 10. 2. 8.

Teſtamentum deficientibus juris ſolemnitatibus ſolum pro foro externo eſt irritum. 1. 3. 13. Legata in teſtamento minus ſolemni relicta num ſint ſolvenda? 1. 3. 14. Teſtamentum, & Legatum, ſi fiant per metum gravem incuſſum ad ea extorquenda, jure poſitivo ſunt irrita; ſicut etiam donatio, ſponſalia, renunciatio Beneſicii, & ſimilia. 1. 3. 10. Num ſit validum teſtamentum in foro conſcientiæ celebratum cum ſolis requiſitis jure naturæ neceſſariis? 1. 3. 13. In ultimis voluntatibus conditiones impoſſibiles habentur pro non adjectis ſaltem pro foro externo. 1. 8. 11.

Teſtamentum illorum, qui vota ſimplicia in Societate Jeſu emiſerunt ſine licentia Superioris, num ſit etiam invalidum? 10. 3. 4

Teſtamentum quomodo revocari poſſit? 10. 3. 5. Quomodo poſterius poſſit revocare prius, in quo ſit clauſula invalidativa poſterioris? 10. 3. 6. Quid ſi quis juraverit ſe non revocaturum teſtamentum? 10. 3. 7. V. *Hæredes* V. *Codicillus*.

Teſtari quinam poſſint? Quinam vetentur condere teſtamentum? 10. 3. 1. Quid de Beneficiariis? Quid de Religioſis? 10. 3. 3

Trebellianica. V. *Falcidia*. Vi ſubſtitutionis indirectæ fideicommiſſariæ num poſſit detrahi quarta Trebellianica? 10. 4. 2

Tutori debentur expenſæ a pupillo: Salarium tamen ille recipere non poteſt, niſi a Judice conſtituatur. 9. 5. 5

V

VEnditio. V. *Emptio*. Quinam defectus rei, quæ venditur, detegendi ſunt? 2. 5. 2. Quando etiam ab emente valor rei ignoratus a venditore detegendus eſt? 2. 5. 4. Rei venditæ fructus pendentes ad quem ſpectant, quando pretium non eſt ſolutum? 2. 6. 2. Quid ſi contractus venditionis poſt annum reſcindatur? 2. 6. 5. Quid ſi reſcindatur ob pactum addictionis in diem, vel legis commiſſoriæ? 2. 6. 8. Aut ſi reſcindatur jure Retractus, ſeu jure congrui? 2. 6. 9. Res vendita ſi ſit determinata, cuinam perit, aut deterior, vel melior fit ante traditionem pretii? 3. 7. 2. Quid ſi ſit indeterminata? 3. 7. 3. Aliter dicendum ſi res vendatur ad corpus, ac ſi vendatur ad menſuram. 3. 7. 4

Votum ſimplex emiſſum per dolum circa cauſam finalem eſt irritum; non tamen votum ſolemne; ſicut nec matrimonium. 1. 3. 9

Votum ſimplex metu extortum ex traditione Eccleſiæ non indiget diſpenſatione, ut non ſervetur; Juramentum vero ſic extortum indiget relaxatione. 1. 4. 6. Regulares privilegiarii, qui poſſunt vota jurata commutare, non eatenus poſſunt relaxare juramenta ſuper-

peraddita contractui metu injuſto extorta. 1. 4 8

Uſura eſt lucrum immediate proveniens ex Mutuo. 3. 2. 1. Pactum ſolvendi aliquid ex gratitudine propter mutuum eſt uſurarium. ibid. Num poſſit in pactum deduci amicitia propter mutuum? 3. 2. 4. Num liceat excitare mutuatarium ad aliquid liberaliter donandum? 3. 2. 5. Quid ſi dubites, an Mutuatarius aliquid donet liberaliter? 3. 2. 6. Num liceat mutuare cum ſpe, & intentione lucri citra pactum? 3. 2. 3. Num poſſit Mutuatario imponi onus ponendi id, quod debet ponere ex charitate? 3. 3. 2. Quid ſi quis mutuet cum pacto, quod alter remuneret? Aut quod ad ſuam ſcholam, ſeu molendinum veniat? 3. 3. 4

Uſura probabiliter non eſt vendere merces pretio juſto ſummo ad creditum, quæ pretio infimo darentur pecunia numerata. 3. 3. 5. Quid ſi mutuetur triticum vetus cum pacto, quod reſtituatur novum? 3. 3. 7. Quid requiritur, ut poſſit mutuans paciſci de compenſando lucro ceſſante ob dilationem mutui? 3. 4. 3. Num debeat mutuatarius moneri, ut teneatur damnum emergens compenſare? 3. 4. 2. Spes lucri ceſſantis quanti æſtimanda eſt; ſicut etiam periculum proximum amittendi ſortem? 3. 4. 4. Pro obligatione non repetendi mutuum uſque ad certum tempus nihil accipi poteſt. 3. 4. 6

Uſurariuſne ſit contractus Trium; Aut emptio Cenſus utrinque redimibilis; aut venditio rei fructiferæ cum pacto retrovenditionis, & locatione ejuſdem eidem venditori? 3. 4. 8. Quid de contractu *Godere a Godere*? 3. 4. 9. Num poſſit pœna imponi Mutuatario, ſi non ſolvat præfixo tempore? 3. 4. 10. Quid de pœna legis Commiſſoriæ? 3. 4. 11. Fructus pignoris num debeant computari in extinctionem ſortis? 3. 4. 12. Quid de Montibus pietatis præſertim Mixtis? ibid. Celebrans bona fide contractum uſurarium poteritne reportare lucrum, quod ex contractu licito reportaſſet? 3. 4. 13. Qui dubitat, an contractum licitum celebraverit, poteritne lucrum retinere? 3. 4. 14

Uſurarius non acquirit dominium rerum, quæ in individuo ob mutuum accepit. 3. 5. 1. Quid ſi eas vendiderit? ibid. Quid ſi cum propriis miſcuerit, nec poſſint diſcerni? 3. 5. 2. Tanquam fur tenetur fructus naturales, & mixtos, non vero induſtriales reſtituere. 3. 5. 3. Tenentur etiam, qui cooperati ſunt ad uſuram ex parte mutuantis, non vero ex parte Mutuatarii. 3. 5. 4. Sex pœnis a jure mulctantur Uſurarii manifeſti. 3. 5. 5. Num peccet, qui petit mutuum ab Uſurario ad uſus vanos? 3. 5. 8. Punitio hujus delicti num ſpectet etiam ad Judicem ſecularem? 3. 5. 6.

Uxor, quæ ſine dote nupſit, quando ſuccedit in quarta parte bonorum mariti? Et quando maritus pauper in quarta parte bonorum uxoris? 10. 4. 6. Conjux tranſiens ad ſecundas nuptias quid reſtituere teneatur? 10. 4. 7.

Uxor ſine mariti licentia num poſſit contrahere? 1. 5. 6

F I N I S.

AN 1742158

Digitized by Google

Digitized by Google